

dr. Mészáros Ádám Zoltán

**AZ ÁRTATLANT SÚJTÓ SZÜKSÉGCSELEKMÉNYEK A
BÜNTETŐJOGBAN**

Doktori értekezés

Témavezető: Prof. Dr. Belovics Ervin tanszékvezető egyetemi tanár

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar

Doktori Iskola

Budapest, 2017.

Tartalomjegyzék

I. ALAPVETÉS.....	4
II. A BŰNCSELEKMÉNY FOGALMÁNAK ALAKULÁSA	8
III. A BÜNTETHETŐSÉGI AKADÁLYRENDSZER SZERKEZETE	15
IV. ESZMETÖRTÉNETI HÁTTÉR.....	21
V. A VÉGSZÜKSÉG	28
1. A szabályozás történeti alakulása	28
2. A végszükség jogi természete.....	38
3. A végszükség szabályozása nemzetközi kitekintéssel.....	40
4. A végszükségi veszély alapfogalmai	55
5. A végszükségi cselekmény szükségességi elemei.....	65
5.1. A veszély közvetlenségének követelménye.....	66
5.2. A veszély másként el nem háríthatósága	72
5.3. A veszély előidőzésében való vétlenség	81
6. A mentési cselekmény és annak arányossági mértéke	89
7. A közérdek fogalma és védelme végszükségben	104
8. Az egyéb jogi tárgyak védelme végszükségben.....	111
9. A veszély elvállalása mint végszükséget kizáró ok.....	116
10. A végszükség határainak túllépése.....	128
11. A végszükség speciális esetei.....	135
11.1. A kötelesség-összeütközés	135
11.2. A vélelmezett sértetti beleegyezés.....	137
VI. A KÉNYSZER ÉS A FENYEGETÉS	140
1. A szabályozás történeti alakulása	140
2. A kényszer és a fenyegetés rendszertani kérdései	146
3. A kényszer és a fenyegetés jogi természete.....	149

4. Nemzetközi kitekintés	153
5. A kényszer és a fenyegetés szükségességi elemei.....	158
5.1. Alapfogalmak	158
5.2. A közvetlenség követelménye	161
5.3. A másként el nem háríthatóság követelménye	164
5.4. A súlyos hátrány előidézésében vétkesség	167
6. A kényszer és a fenyegetés arányossági mértéke	171
7. Egyéb védhető jogi tárgyak.....	175
8. A kényszer és a fenyegetés elhatárolási kérdései.....	176
VII. A JOGSZABÁLY ENGEDÉLYE	177
1. A jogrendszer egységének elve	177
2. A jogszabály engedélye szabályozásának alakulása.....	182
3. A jogintézmény sajátosságai	186
4. A hatályos szabályozás kritikája.....	189
5. A Lex specialis derogat legi generalis elvének egyes kérdései	193
6. A jogszabály engedélyének gyakorlati alkalmazhatósága.....	194
6.1. A magzatelhajtás	195
6.2. A menekültjog.....	197
6.3. A fedett nyomozó cselekménye	200
7. Nemzetközi kitekintés	201
VIII. A VÉDELMI ESZKÖZÖK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI.....	204
1. Alapvetés	204
2. Az ártatlanok sértésének tilalma.....	206
3. A védelmi eszközök a külföldi gyakorlatban	208
IX. ÖSSZEGZÉS ÉS JAVASLAT.....	211
Felhasznált irodalom és publikációs jegyzék	216

I. ALAPVETÉS

Newgarth Legfelsőbb Bírósága előtt zajló eljárásban megerősítést nyert azon négy vádlott kötéltálati kivégzésére vonatkozó ítélet, akik egy barlangban rekedve ötödik társukat, éhhaláltól való félelmükben megölték és húsából a túlélésük érdekében fogyasztottak.

Foster bíró az ügyhöz az alábbi értelmezést fűzte: Az emberi lét normális körülményei között hajlunk arra, hogy azt higgyük az emberi élet abszolút érték, amit semmilyen körülmények között sem áldozhatunk fel. Ez az elképzelés azonban még a társadalom mindennapi életében is fikciónak bizonyul. Tíz munkás meghalt, míg a barlangnyílás előtt a sziklákat eltávolították. Ha helyesnek tartjuk, hogy tíz ember életét áldozzuk azért, hogy megmentjük a barlangba szorult ötöt, miért mondanánk, hogy helytelenül tették e barlangászok, hogy végrehajtottak egy olyan megállapodást, amely egyikük élete árán megmentette a többi négyet? Ha bármely embercsoport valamikor a jövőben hasonlóan súlyos helyzetben találja magát, biztosak lehetünk abban, hogy az élet és halál közti választásukat nem fogja befolyásolni a büntető törvénykönyv tartalma.¹

Lon L. Fuller 4300-ban zajló fiktív barlangász-esetében amellet, hogy a jog és hatalomgyakorlás néhány eltérő felfogását kívánta bemutatni, az ártatlant sújtó szükségcselekmények legmélyebb erkölcsi kérdéseire világított rá. A közvélekedés a fenti eset kapcsán rokonszenvet vagy gyalázatot egyaránt érezhet, de úgy vélem a jogtudomány feladata, hogy a büntetőjogi felelősség kérdésében egyértelmű választ adjon az ilyen ambivalens erkölcsi megítélésű helyzetekben is. Magam részéről Foster álláspontját igazolhatónak tartom, ugyanis a szükség arra utal, hogy bizonyos magatartás elkerülhetetlen, hogy emberileg másként nem tehetünk, mint ahogy teszünk.²

---

¹ Lon L. Fuller: A barlangász eset, In: Varga Csaba (szerk.): Jog és filozófia, Szent István Társulat, 2008. 242-247. o.

² Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athenaeum, Budapest, 1909. 438. o.

Ezzel szemben a fenti eset kapcsán Keen bírót kollégája arra az egyszeri emberre emlékeztette, aki az egyik antik író szerint megevett egy pár cipőt. Amikor megkérdezték, hogy ízlett-e, azt válaszolta, a lyukak voltak benne a legjobbak. Véleménye szerint kollégája is így viszonyul a törvényekhez, minél több bennük a hézag, annál jobban szereti őket.³ A szükségselekmények valóban kivételek az általános szabály alól, erősíthetik vagy romba is dönthetik azt, tehát nem csupán joghézagok, hanem sokkal inkább a büntetőjogi felelősséget alakító határjelzők. Ezért Keen példájával élve, ha ismerjük a lyukakat, ismerjük a cipő formáját is, nevezetesen a jogellenesség tereumát.

Az ártatlant sújtó szükségselekmények koncepciója nem a büntethetőségi akadályrendszerben jól ismert szubjektív és objektív okok mentén való rendszeralkotást feltételezi, hanem a szükségselekményben lévő személyek vagy érdekek két pólusának jogi helyzetét vizsgálja. Ártatlan jogi tárgy sérelmekor is alapvető jogok kerülnek egymással kollízióba, azonban a jogkorlátozás feltételrendszerének meghatározása mind alkotmányjogi, mind büntetőjogi szempontból jóval nehezebb feladat, mint például jogos védelmi helyzetben, ahol a jognak (megtámadottnak) egyértelmű fölénye van a jogtalansággal (támadóval) szemben. Az ártatlant sújtó szükségselekmények tehát gyűjtőfogalom, melynek hatókörében olyan helyzetek állnak, ahol jogok kerülnek szembe egymással, tekintet nélkül arra, hogy a büntető törvénykönyv jogellenességet vagy bűnösséget kizáró hatást tulajdonít nekik.

Alkotmányos szempontból hangsúlyozni kívánom, hogy az egyenlők közti választás szabályozásának módjában megmutatkozik egy jogrendszer valódi arca is, ugyanis az ilyen határhelyzetekben válik például értelmezhetővé Magyarország Alaptörvényének (2011. április 25.) (továbbiakban: Alaptörvény) II. cikkének rendelkezése, miszerint minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amely önmagában nem igazít el minket és nem jelöli ki a jogok gyakorlásának pontos területét. A döntési

---

³ Lon L. Fuller: i.m. 255. o.

szituációk, a vagy-vagy helyzetek büntető jogági vizsgálatát azért tartom kardinálisnak, mert az alkalmazható joghátrány tekintetében jogrendszerünk szankciós zárkövének számít (mint ultima ratio), így a felelősségtani kérdések tisztázása a legfokozottabb jelentőséggel bírnak e téren.

Az értekezés célja fentiekre tekintettel az ártatlant sújtó szükségselekmények feltételrendszerének, így többek között a kényszer, a fenyegetés, a végszükség és jogszabály engedélyének elvi és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata.

A nem rég lezajlott büntetőjogi kodifikáció érintetlenül hagyta a kényszer és a fenyegetés szabályozását pedig a jogintézmény újragondolása mellett elméleti és gyakorlati igények is megfogalmazódtak. Gellér Balázssal egyetértve, elnagyolt és kidolgozatlan a két kizáró ok szabályozása a magyar jogban,⁴ pedig a gyakorlatban olykor alappal, olykor anélkül, de gyakran hivatkoznak ezen helyzetekre, mint bűncselekmény alóli mentő okra. Emellett a hazai szakirodalomban a kérdéskör kifejtésére is kevés szerző vállalkozott, ráadásul átfogó monográfia még nem jelent meg a magyar jogirodalomban. Szükség lenne tehát a részletesebb jogszabályi definíciók, feltételek lefektetésére és a két kizáró ok önálló hatóköreinek megállapítására, figyelemmel arra is, hogy például a kérdéskörben a külföldi büntetőjogi gyakorlat egy része és például a Nemzetközi Büntetőbíróság is kidolgozottabb értelmezési gyakorlatot folytat hazánkénál.

Hazánk judikatúrájában a végszükség elemeinek kifejtésre ritkán került sor, annak ellenére, hogy az ilyen vagy ehhez közeli esetek nagyobb számban fordulnak elő az életben. A korábban hatályos a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényhez (továbbiakban: 1978. évi Btk.) képest jelentősen szélesedett a kizáró ok alkalmazhatósági köre, az elhárító magatartás szélesebb arányossági korlátjára tekintettel. A jogirodalomban így elsősorban az élet kioltásával járó elhárító magatartások arányossági vizsgálatára helyeződik a fő hangsúly, de a veszélyhelyzet

---

⁴ Wiener A. Imre: Elméleti alapok a büntetőtörvény általános része kodifikálásához, MTA, Budapest, 2000. 96. o.

egyéb, a gyakorlat által kevésbé tárgyalt fogalmi elemeinek helyes irányú értelmezése, továbbfejlesztése a jogalkalmazásra serkentőleg hathat.

Természetesen illúzió lenne a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) Általános részében szereplő kizáró okokat minden élethelyzetre irányadó lezárt, hézagmentes megoldásnak tekinteni az ártatlant sújtó szükségcselekmények vizsgálata során. A Btk. 24. §-a fentiek jegyében új kizáró okként szabályozza a jogszabály engedélye miatt végrehajtott, valamint a jogszabály által büntetlennek nyilvánított cselekményeket, mely esetekben leggyakrabban a közérdek tekinthető ártatlan jogi tárgynak. A Btk.-n kívüli jogforrásokban található kizáró okok sajátossága, hogy egy felbecsülhetetlen számú, állandóan változó halmazt alkotnak, a jogalkalmazót folyamatos vizsgálódásra és interpretációra készítetve. Aktuális kérdésként merül fel, hogy miként alakítja a büntetőjogi felelősség témakörét a fenti rendelkezés, annak tudatában, hogy már régtől foglalkoztatják a szerzőket ezen büntethetőségi akadályok, figyelembe véve a jogági jogellenesség függetlenségének és a jogrend egysége elvének összeegyeztethetőségének kérdését is.

A gyakorlati tapasztalatokból kiindulva, külön vizsgálat tárgyát képezi a megelőző jogos védelem is, ugyanis az alkalmazott eszközök nagyrészt az ártatlanokat sújtják, a felelősség kérdései tehát sajátosan alakulnak.

Az értekezés koncepciója és tárgyalási módja nagyban támaszkodik a jogösszehasonlítás módszerére. Igaz ugyan, hogy a magyar jogirodalom számos forrása vizsgálja a tárgyalt kérdéskört, de álláspontom szerint további adalékokkal szolgálhatnak a hazai jogtudomány és jogfejlesztés számára a külföldi jogesetek is. Ennek lehetőségét az adja, hogy mind a kontinentális, mind az angolszász jogrendszerhez tartozó országok esetében azonos élethelyzeteket fednek le a fenti büntethetőségi akadályok.

II. A BŰNCSELEKMÉNY FOGALMÁNAK ALAKULÁSA

A büntetőjog célja, ahogy a Btk. preambulumból is következik, a különböző jogi tárgyak (az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogai, az ország függetlensége, területi épsége, gazdasága és a nemzeti vagyon) oltalmazása. Védelmi funkciója egyrészt a szankció (büntetés) kiszabásának lehetőségében, másrészt a szankció elmaradásának, azaz valamely büntethetőségi akadály biztosításában, gyakorlásában érhető tetten.

A Btk. Általános részében szabályozott büntethetőséget kizáró okok tipizálása, rendszerezése, elhatárolási szempontjainak meghatározása a mindenkori bűncselekmény fogalomhoz igazodik, amely a hatályos Btk. szerint továbbra is egyet jelent a tényállásszerű, bűnös és társadalomra veszélyes magatartással. A büntethetőséget kizáró okok mint speciális, kivételes helyzetként viszonyulnak a bűncselekmény általános fogalmához, annak ellenében hatnak, de részét is képezik egyfajta negatív tényállás elemként. Figyelemmel ezen dogmatikai, rendszertani szempontú szétszakíthatatlan kapcsolatra, a bűncselekmény fogalmának vizsgálata a priori előfeltételnek tekinthető minden kizáró ok vonatkozásában. A teljesség igénye nélkül ezért érdemesnek tartom kitérni a bűncselekmény fogalmának alakulására.

Az ókori és középkori felfogás erős természetjogi megalapozottságú volt, és a közös társadalmi érték, érdek (erkölcs) megsértését emelte a bűncselekmény középpontjába. Részben azonban hiányzott a szubjektív mozzanatok megjelenése, a vizsgálat tárgya a kifejtett magatartáshoz és az ahhoz tartozó eredményhez kapcsolódott, a szubjektív elemek vizsgálatára kizárólag akkor került sor, ha az a külső magatartásokban is megnyilvánult.⁵ Böhmer az *Elementa iurisprudentia criminalis* című 1734-ben megjelent művében⁶ már az egyes bűncselekmények feletti absztrakt bűncselekmény fogalom létrehozását tervezte a *Constitutio Criminalis Carolina* (továbbiakban:

⁵ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Hvg-Orac, Budapest, 2010. 89. o

⁶ Pokol Béla: Büntetőjogdogmatika-történeti elemzések, Jogelméleti Szemle, 2007/3. szám

Carolina) rendszerében. Célja az volt, hogy a két különböző súlyú büntetés alkalmazásához megadja az általános szempontokat, így a súlyosabb szankciót a szándékos és befejezett cselekményekhez, míg a gondatlan, kísérleti szakban rekedt cselekményekhez az enyhébbet rendelte volna. Ezen bűncselekmény fogalom egyet jelentett a pszichikai bűnösséggel, különbséget téve szándékosság és gondatlanság között. Nem a büntetés tárgya, hanem a büntetés oka került középpontba. Ehhez hasonlóan az 1795. évi büntető törvényjavaslatunk csak annyiban rendelte büntetni a cselekményt, ha szabadon hajtják végre.⁷

Jogi kultúrkörünkben a felvilágosodás mozgalmát vezérlő eszmerendszer, a racionalizmus hatására kerültek előtérbe a bűncselekmény külső okait vizsgáló elméletek. Az európai kodifikációs hullámot elindító és azt igénylő szellemiség a fenti filozófiai irányzat táptalaján úgy vélte, hogy a XVII–XVIII. század matematikai világképének alapjain az emberi értelem segítségével valamennyi társadalmi viszonyt hézagmentesen, előrelátóan lehet szabályozni⁸. Montesquieu a bírót a jogalkotó ezen tévedhetlensége miatt az általa létrehozott törvények gépies végrehajtójának, egyfajta ítélőgépnek, „a törvény szájának” tekintette. Cesare Beccaria a bűnökről és büntetésekről írt művében⁹ ezt az erősen jogpozitivistá szemléletet a büntetőjog rendszerébe úgy implementálta, hogy a bírák csak olyan cselekmény miatt állapíthatják meg az elkövető bűnösséget és csak olyan büntetést szabhatnak ki, amit a törvény tartalmaz (nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege elve).

Az Anselm Feuerbach által készített 1813. évi bajor Btk. már tartalmazta a nullum crimen és a nulla poena elvét, munkássága révén a tényállásszerű cselekmény egyet jelentett a büntetendő cselekménnyel, mivel csak a pontosan definiált tiltott cselekmény ütközhetett ezentúl a jogrendbe. Az 1800-as években létrejött büntetőkódexek, maga a büntetődogmatika és a magyar jogtudomány képviselőinek jelentős része is ezt a feszes, szigorú felfogást követte. A bírói önkénytől való félelem

---

⁷ Mezey Barna: A magyar jogtörténet forrásai, Osiris, Budapest, 2006. 462. o.

⁸ Varga Csaba: A jog társadalomelmélete felé, PPKE-JÁK, Budapest, 1999. 128. o.

⁹ Cesare Beccaria (ford. Madarász Imre): A bűnökről és büntetésekről, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998. 16. o.

vezetett oda, hogy maga az elmélet is önkényes lett, ugyanis egyes politikai kultúrákban a törvényalkotót szinte semmi sem kötötte arra vonatkozólag, hogy mely magatartásokat és azokat hogyan szabályozza büntető törvénykönyvi szinten. Karl Binding a normaelmélet egyik megalkotója, aki a büntetendő cselekményt elsősorban normasértésnek, azaz engedetlenségnek tekintette, a híres Grundrissében úgy foglalt állást, hogy a nicaraguai és a hondurasi törvényhozó szeszélyétől függ a büntett fogalmának a lényege¹⁰, a mértékre történő válaszadást pedig tiltja a jogtudomány önérzete. Ez a formális meghatározás útját állta az olyan judikatúra kialakításának, ami figyelemmel van a folyton változó társadalmi-gazdasági igényekre, és a jogellenesség materiális tartalmának értékelhetőségét lehetővé teszi. Az élethelyzetek sokszínűsége miatt logikailag tökéletesen zárt tényállást a jövőre nézve nem lehet alkotni, lévén hogy a jog nyitott szövedékű és az ezt figyelembe nem vevő jogrendszerek vagy contra legem joggyakorlásra kényszerítik a bírót vagy igazságtalan döntésre.

Az 1871. évi német Btk. hatására a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. tv. (továbbiakban: Csemegi Btk.) a bűncselekmény fogalmát tautologikusan határozta meg, miszerint büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít. A korabeli magyar szerzők jelentős része a Csemegi Btk. tautológiáját vette át, tudományos fogalom meghatározásra nem vállalkoztak, csekély kivételtől eltekintve. Edvi Illés Károly így a büntetendő cselekményt olyan cselekményként vagy mulasztásként definiálta, melyre a közhatalom kriminális büntetést állapít meg¹¹. Schnierer Aladár sem jutott ezen okfejtésnél messzebb, álláspontja szerint minden olyan szabad, külsődleges cselekmény mely az államban fennálló jogszabályok szerint büntetés alá vonható¹². Felismerte azonban, hogy lesznek olyan tettek, amit büntetni kellene, de a Btk. szerint nem lehet és fordítva, azonban a bíró ilyenkor is köteles a törvényt követni.

---

¹⁰ A szerzőt idézi: Vámbéry Rusztem: Büntetőjog és ethika, Politzer, Budapest, 1907. 116. o.

¹¹ Edvi Illés Károly: A büntetőtörvénykönyv magyarázata, Révai, Budapest, 1894. 1. o.

¹² Schnierer Aladár: A büntetőjog általános tanai az 1878. V. és 1879. XL. törvénycikkek alapján, Franklin, Budapest, 1888. 86. o.

Az egység tézist megtartotta, de az objektív jogellenesség elméletet elvetette Merkel, aki a jogellenességen belül a bűnösséget kívánta feloldani. A jogtalanságot a jog támadásaként, jogi parancsok és tilalmak sértésének fogta fel, de úgy vélte, hogy ezen magatartás elválaszthatatlan részét képezi a beszámíthatóság is, ugyanis csak emberi akaratlan lehet sérteni valamit. Álláspontja szerint akarat (gondolkodó ember) nélkül cselekmény sincs és így jogellenesség sem, a jogot sértő természeti események a bűncselekmény körén kívül esnek. Merkel tana szerint tehát csak a bűnösség (beszámíthatóság) alapozza meg a büntetendőséget, ennek hiányában nincs jogellenesség.¹³ Rudolf von Jhering 1867-ben megjelent *A bűnösség mozzanata* a római magánjogban című művében magánjogi szempontból bírálta Merkel bűnösségi teóriáját és egyben szétválasztotta az objektív és szubjektív jogtalanságot¹⁴. Kritikájának kiindulópontja a bűnösség definíciója volt, tagadta ugyanis, hogy az emberi akarat a bűnösség része lenne, véleménye szerint az azért objektív jellegű mert egy dolog egyszerű megsértése mint tény független az elkövető bűnösségtől. Jhering a büntető jogtalanságot szembe a magánjogival szubjektívnek tekintette, de a jogtalanságot és a bűnösséget nem különítette el egymástól, azonban megkülönböztette azokat, ami a fogalmi elemek szétválasztását nagyban segítette.¹⁵

Franz von Liszt büntetőjogi tankönyvében a fenti tézisek alapjain megalkotta a kontinentális jogrendszer bűncselekmény fogalmának trichotóm rendszerét. Az objektív és szubjektív elemek elkülönítésével túllépett a jheringi egység elméletén és a cselekmény külvilági ismérveit a jogtalanság, míg a lelki/pszichés folyamatokat a bűnösség fogalma alá vonta, egymástól élesen elválasztva (kauzális cselekménytan). A bűncselekményt így jogellenes, bűnös és büntetendő cselekményként határozta meg, ahol a jogellenességet kettébontotta materiális és formális oldalakra¹⁶, ugyanis a korábbi kizárólagos alaki meghatározás jogalkalmazási problémákhoz vezetett. A materiális jogellenességet az állami norma által jogilag védett életérdekek elleni

---

¹³ Nagy Ferenc: A jogtalanság, illetve a jogellenesség és bűnösség elválasztásáról – német dogmatikai háttérrel, *Jogelméleti Szemle*, 2007/4. szám

¹⁴ Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok, Hvg-Orac, Budapest, 2009. 13-14. o.

¹⁵ Nagy Ferenc: A jogtalanság... im. uo.

¹⁶ Belovics Ervin: im. 13. o.

támadásnak, társadalmilag káros magatartásnak tartotta, azaz jogtárgysértést értett alatta.

A klasszikus iskola bűncselekményfogalma végül Ernst Belling 1906-ban megjelent *Di Lehre vom Verbrechen* című könyvében kifejtettekre tekintettel teljessé vált. Elméletében a bűnös, jogellenes, tényállásszerű, büntethető cselekmény és a büntetés ráillősége képezték a fogalmi elemeket¹⁷, külön kiemelte, hogy az eljárás alapját képező cselekmény vonatkozásában először azt kell vizsgálni, hogy az a Btk.-ban megfogalmazott törvényi tényállási elemeket kimerítette-e az elkövető és ezután kerülhet sor a jogellenesség majd a bűnösség kérdésére, ami máig ható értelmezési alapelv.

A magyar bűncselekmény fogalom tudományos meghatározására kevés szerző vállalkozott. Finkey Ferenc elsőként, aki követve a Liszti definíciót némileg túllépve azon, olyan okozatos emberi cselekményből (alanyi bűnösség) indult ki, amely jogtalan és az állam által büntetni rendelt. A jogtalanságot egyrészt normaellenes, másrészt a jogilag védett emberi érdekeket sértő vagy veszélyeztető, társadalomellenes cselekményként határozta meg, ami a materiális jogellenességet is magában foglalja¹⁸. Tekintettel arra, hogy a materiális jogellenesség (társadalomra veszélyesség) ekkor még nem képezte a bűncselekmény törvényi fogalmának részét, alkalmazhatóságához a szerzők többnyire azzal érveltek, hogy az élő jogot kell figyelembe venni, még akkor is, ha ez a törvény szövegéből nem következik. Wolf szerint ezen materiális tényező lélektani, etikai vagy szociológiai természetű világnézeti elemeket ad a törvényi bűnösségi formákat átfogó felsőbb fogalomhoz.¹⁹ Angyal Pál a cselekményt, mint akarat-megnyilatkozást önálló elemnek tekintette, ez a büntettnék ma is a *genus proximuma*, ám Finkey Ferencsel ellentétben a jogellenességet kizárólag jogszempontú helytelen értékítéletként fogalmazta meg, annak anyagi minőségének megállapítását mellőzte²⁰. Hasonló módon Heller Erik fogalmi képtelenségnek tartott

---

¹⁷ Belovics Ervin: im. 14. o.

¹⁸ Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Politzer, Budapest, 1909. 190. o.

¹⁹ A szerzőt idézi Heller Erik: *Materiális alanyi bűnösség*, Egyetemi Nyomda, Pécs, 1936. 10. o.

²⁰ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Stachora Ny., Budapest, 1943. 20. o.

olyat értelmezni a jogszabályba, ami nincs benne, ezért a jogellenességet valamely jogi tárgy alaki megsértéseként írta le.²¹

A neoklasszikus iskola azonban már kétségbe vonta a Liszti meghatározás szintiszta objektív és szubjektív tényezőinek szétválasztását és objektíve bűnös és szubjektíve jogtalan elemeket fedezett fel. A bűnösség fogalmának kizárólag az elkövető elméjében lejátszódó pszichikai folyamatokra koncentráló felfogása a fokozott veszéllyel járó tevékenységek elterjedésével méltánytalan előnyöket szült. A szándékosság és a gondatlanság mellé a társadalom által elvárt objektív mérce, a felróhatóság került, amely normatív elemet jelentett a bűnösség területén. Már Schultheisz Emil bűncselekmény fogalmának részét képezte az objektív büntethetőségi feltétel, ami egyes tényállásokban alkalmas lehet a büntetőjogi felelősség megállapítására a tudati elemek vizsgálata nélkül.²²

Az eltérő társadalmi, kulturális és filozófiai értékeket valló szovjet jogrendszer a magyar jogtudományra és jogalkotás rendszerére így a bűncselekmény fogalmára is alakítólag hatott. Az 1919-ben kiadott Vezérelvek definíciója szerint a bűncselekmény olyan magatartás, amely a társadalmi viszonyok adott rendszerére veszélyes, azonban az egyes tényállások tartalmi ismérveit a jogalkalmazók határozhatták meg. Az 1922-ben megalkotott szovjet Btk. nem csak a tényállásszerűen megfogalmazott cselekményeket nyilvánította bűncselekménynek, hanem a társadalomra veszélyes cselekményeket is²³, ami súlyosan sértette a nullum crimen sine lege elvét és a jogállamiság teljes hiányáról tanúskodik. Társadalomra veszélyes cselekmény lehetett bármely, a szovjet rendszer elleni magatartás, egyedül a jogalkalmazó politikai értékítélete szabott határt, a jog így a politikai ellenfelekkel szembeni leszámolás eszköze lett. A bűncselekmény fogalom megkettőzésével a társadalomra veszélyesség egy olyan önálló, szubjektív értékítélet alapjain álló büntethetőségi ok lett, amely a cselekményt és az ahhoz kötődő tudatot relativizálta. Ennek filozófiai alapja a Pasukanisz-féle jogelméleti iskolából származik, amely tagadta a jog létének

²¹ Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai, Grill, Budapest, 1945. 75. és 104. o.

²² Schultheisz Emil: A bűncselekmény, Debreceni Tudományegyetemi Ny., Debrecen, 1948. 3. o.

²³ Kádár Miklós: Szovjet büntetőjog és eljárás, Felsőokt. Jegyzetellátó, Budapest, 1959. 13. és 39. o.

szükségességét, a kodifikált jog eltörlését tűzte ki célul, így a büntetőjogon belül a törvényi tényállások megszüntetését.²⁴

A büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (továbbiakban: Btá.) büntett alatt azt a társadalomra veszélyes cselekményt értette, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli. Hazánkban tehát büntetőjogi felelősség megállapítására kizárólag társadalomra veszélyesség címén nem volt lehetőség, de a bűncselekmény hiányának megállapítására igen. A hazai szerzők mindegyike saját bűncselekmény fogalmába beépítette a társadalomra veszélyességet, aki a jogellenességet megtartotta kizárólag formális értelemben használta. Békés Imre és több szerző is a materiális jogellenesség létét a társadalomra veszélyesség mellett indokolatlannak tartotta, mivel utóbbi azt teljes mértékben elnyeli, helyébe lép.²⁵ A jogellenességet kizáró okokat a társadalomra veszélyességet kizáró okokkal azonosították, de például Viski László nézeteiben²⁶ létezett társadalomra veszélyes, de jogellenességet kizáró ok megléte miatt büntetlen cselekmény is, habár ez kisebbségi álláspontnak tekinthető.

Véleményem szerint a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség fogalma megfeleltethetők egymásnak, ahogy Belovics Ervin találóan fogalmaz szimbolikus jellegű értékválasztási kérdésre vezethető vissza azok használata.²⁷ Csak utalnék arra, hogy miután a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. tv. (továbbiakban: 1961. évi Btk.) óta a jogalkotó taxatíven meghatározta a bűncselekmény fogalmi elemeit, ezért a jogalkalmazó számára azok külön vizsgálandók, így esetleges hiányukra önállóan lehet alapítani felmentő rendelkezést (feltéve, ha egyéb büntethetőségi kizáró ok alkalmazása nem lehetséges). Egyetértve ezért Geller Balázssal, a moralitás és a technika fejlődése következtében a jog és a társadalom nincs egy ritmusban, így egy bizonyos számú olyan eset mindig felmerül, amely nem esik bele a törvényhozó tiltó és szankcionáló intenciójába.²⁸

---

²⁴ Fleck Zoltán: *Jogszolgáltató mechanizmusok az államszocializmusban*, Napvilág, Budapest, 2001. 76. o.

²⁵ Békés Imre: *Magyar büntetőjog. Általános Rész.* BM Könyvkiadó, Budapest, 1980. 88. o.

²⁶ Viski László: *A veszélyeztetés mint materiális bűncselekmény*, Állam és Jogtudomány, 1968. 70. o.

²⁷ Belovics Ervin: i.m. 24. o.

²⁸ Wiener A. Imre (2000): i.m. 61. o.

III. A BÜNTETHETŐSÉGI AKADÁLYRENDSZER SZERKEZETE

Ahogy fentebb említettem, a bűncselekmény fogalma szerint alakul a büntethetőségi akadályok egy részének rendszeralkotása is, más része viszont a bűncselekmény fogalmán kívül eső körülményeket értékel. Jellemzően olyan különleges helyzetek, állapotok vonhatók ide, ahol legálisan más jogát sérthetem, ezért jogállami érdek az ilyen okokra való hivatkozás feltételeinek törvényi meghatározása. A megfogalmazásból így ki kell derülni, hogy a bűncselekmény objektív vagy szubjektív elemének hiányára épül-e az adott akadály vagy ezen kívül, egy esetlegesen utóbb beállt tények feltételeit kell meghatározni. A pontos elhatárolási szempontok meghatározása, struktúrák alkotása szerzőnként, tankönyvenként eltérő lehet, azonban az ártatlant sújtó szükségcselekmények természetének vizsgálata először a rendszerszintű megközelítést igényli.

A kontinentális jogrendszerhez tartozó országokban a racionalizmus eszmerendszerének hatására megfogalmazódott a büntető jogszabályoknak egységes büntető törvénykönyvben való elhelyezésének igénye, amely a XIX. században lezajló kodifikációs hullámban öltött testet. A büntethetőségi akadályok rendszerbe szerveződéséről ezután beszélhetünk, lévén, hogy a korábbi tervezetek, büntetőkódexek egy-egy esethez tapadó (például az éhségből elkövetett lopás miatt) mentő körülményként szabályozták a szükségcselekményeket.

A Csemegi Btk. VII. fejezetében a beszámítást kizáró és enyhítő okok között foglalta össze a büntetőjogi felelősségre vonás akadályait, annak meghatározása nélkül, hogy mely kizáró ok mely bűncselekményi fogalom hiánya alapján mentesíti az elkövetőt. Ennek kidolgozása a jogtudományra várt. A beszámítás alatt ugyanis kizárólag a tettes felelőssé tétele volt értendő, ha valamely tett valakinek beszámított, az pusztán a kérdéses cselekmény elkövetésében való bűnösséget jelentette.²⁹ Edvi Illés Károly így

---

²⁹ Edvi Illés Károly: A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata, Révai, Budapest, 1909. 303. o.

megkülönböztette az öntudat vagy felismerő képesség hiányán, korlátozottságán alapuló kizáró okokat valamint a szabad elhatározást kizáró vagy korlátozó körülményeket. Előbbibe az elmezavart, ténybeli tévedést, a siketnémaságot és a tizenkét éven aluli kort sorolta, míg utóbbiba a kényszert, a jogos védelmet, és a végszükséget. Heller Erik a bűnösség alóli mentesítő okok között említette a fenyegetést és a végszükséget, a beszámíthatóságot kizáró okok között a fejletlen kort, a siketnémaságot és öntudatlan állapotot. Külön csoportot alkotott a jogellenességet kizáró okok számára, melybe többek között a parancsot, az engedélyt, a jogos védelmet és a szükséghelyzeteket sorolta.³⁰ Angyal Pál négyes felosztásában a bűncselekvési képességet, a beszámíthatóságot, a bűnösséget és a cselekmény jogellenességét kizáró okok kaptak helyt.³¹ Ezen hosszas felsorolásból jól látható, hogy törvényi rendelkezés hiányában, ahány szerző, annyi fajta megközelítés szerint minősültek és strukturálódtak a mentesülés esetei. Ráadásul a jogirodalom már ekkor egyöntetű volt abban a kérdésben, hogy illúzió lenne a Btk.-ban szereplő kizáró okokat minden élethelyzetre irányadó lezárt, hézagmentes megoldásnak tekinteni. Ahogy Degré Lajos fogalmaz, a bíró az érvényben lévő jog szerves egésze alapján kell, hogy ítélkezzen³², azaz komplex, az egész jogrendszerre fókuszáló szemléletmóddal dönthető el az adott cselekmény büntetendősége. Így a különböző büntetőkódexen kívüli ún. bíró alkotta jogok (hivatásbeli jog gyakorlása, sértetti beleegyezés) gyakorlása is az akadályrendszer részét képezte.

Koncepcióváltást a Btá. sem hozott, a törvény miniszteri indokolása ugyanis leszögezte, hogy meg szokás különböztetni beszámítást, beszámíthatóságot, a cselekmény jogtalanságát, az elkövető bűnösségét, valamint a bűnvádi eljárást kizáró okokat, de a gyakorlatban csupán az a lényeges, hogy ha fennállt a kizáró ok, akkor nem lehet a bűncselekmény elkövetőjét megbüntetni.³³ A Btá. tehát a jogalkalmazás megkönnyítése végett elejtette az említett fogalmi elhatárolásokat, nem tekintette a büntető törvénykönyv feladatának annak vizsgálatát, hogy az adott büntetendőséget

---

³⁰ Heller Erik: A magyar büntetőjog tankönyve, Szent István Társaság, Szeged, 1931. 152.,218., 231. oldalak

³¹ Angyal Pál (1943): i.m. 26. o.

³² Degré Lajos: A Jogtalanság és a Tervezetek, Pátria, Budapest, 1914.53. o.

³³ Kádár Miklós: A büntetőtörvénykönyv általános részre, Jog és Államig. Könyv és folyóirat kiadó, Budapest, 1951. 39. o.

kizáró körülmény mögött adott esetben milyen pszichikai vagy jogi jelentőségű tény húzódik meg, ennek kidolgozása továbbra is a jogtudomány illetve a gyakorlat feladata maradt. Az 1961. évi Btk. már a büntethetőség akadályai cím alatt csoportosította a büntethetőséget kizáró és a büntethetőséget megszüntető okokat, de a törvény szövegében további differencia specifikák kidolgozására nem került sor.

Az 1978. évi Btk. előkészítése során az MTA egyik javaslatában már szerepelt a kizáró okok további elhatárolási szempontjainak törvényi megfogalmazásának igénye, ezért a büntető jogellenes cselekmény létrejöttét és a beszámítási képességet, bűnösséget kizáró okokat valamint a szűkebb értelemben vett büntethetőséget kizáró okokat kívánta kodifikálni.³⁴ Míg előbbi a bűncselekmény létrejöttének hiánya miatt utóbbi a bűncselekmény létrejötte ellenére zárna ki az elkövető megbüntetését. Ennek törvényi megjelenése hasonlóan a hatályos Btk. megoldásához a „nem követ el büntető jogellenes cselekményt” és a „nem büntethető” formulák alkalmazását indokolta volna, azonban ennek megfogalmazására nem került sor.

A recens hazai jogirodalomban a szerzők a büntethetőségi akadályrendszer lényegében trichotóm felépítésűnek tekintik. A budapesti, a pécsi és a miskolci tankönyvek a bűncselekmény egyik fogalmi elemének hiánya vagy az alannyá válás feltétele miatti büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okokat, a bűncselekmény megvalósulását követően jelentkező tény vagy körülmény miatti büntethetőséget megszüntető okokat és egyéb okokat különböztetnek meg. A szegedi iskola ettől kicsit eltérően elsődleges és másodlagos büntethetőséget kizáró okokat különböztet meg, előbbibe azon okokat sorolva, amelyek hatással vannak a jogellenességre és a bűnösségre, így esetükben bűncselekmény létrejöttéről sem beszélhetünk, míg utóbbiba azon okok szerepelnek, ahol létrejön ugyan a bűncselekmény, de nem büntethető.

Álláspontom szerint leglényegibb különbség a bűncselekmény létrejötte kérdésében

---

³⁴ László Jenő (szerk.): Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése, II. kötet, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1985. 6-8. o.

tehető, mert más a mentesülés legitimációs szintje azok vonatkozásában, akik a bűncselekményt elkövetik, de utóbb beállt valamely tény vagy eljárásjogi rendelkezés miatt felelősségre vonásukra nem kerül sor (például: elévülés, kegyelem, magánindítvány hiánya miatt). Ezzel ellentétesen a bűncselekmény megvalósulását kizáró okok már kifejtésükkor sem üldözendők, mind a kontinentális jogi gondolkodás mind az angolszász gyakorlat a büntetőjogi felelősség hiányát e szerint objektív és szubjektív okokra bontja. A hatályos Btk. büntetőjogi kodifikációjának elején a jogirodalom nagy része a fenti felosztás szerinti rendszeralkotást támogatta azzal, hogy a cselekmény büntetendőségét és a személy büntethetőségét különböztette meg.³⁵ A törvényszöveg ezt az elhatárolását minden büntethetőségi akadály vonatkozásában következetesen megtette, élesen elválasztva a materiális jogellenességet (társadalomra veszélyességet) és a bűnösséget kizáró okokat. A bűncselekmény fogalmának fenti különválasztását találóan nevezi Heinz Koriath professzor a modern büntetőjog dogmatika archimedesi pontjának³⁶. E körben azonban megfigyelhető, hogy a határvonalak nem annyira élesek, az objektívnak vélt kizáró okokban szubjektív tényezők is szerepet játszanak. Így például a jogos védelem esetén a védelmi szándék relevanciáját vagy a végszükségi veszély előidézésében való vétlenség követelményét emelném ki, melyek szubjektív elemek értékelését is szükségessé teszik.

A magyar jogrendszerben a jogos védelem, a végszükség és a meglehetősen absztrakt megfogalmazású jogszabály engedélye azok a jogellenességet kizáró okok, amik a Btk. Általános Részében szabályozás alá kerültek, érthető módon, hiszen az alapvető jogok korlátozásának legtipikusabb eseteiről van szó. Az európai gyakorlat nagyon eltérő a tekintetben, hogy milyen kizáró okokat szabályoz a törvénykönyvben és miket „bíz” a bírói gyakorlatra, de az előbb említett büntethetőségi akadályok javarészt megtalálhatók bennük. Az egész jogrendszernek való megfelelésüket, és így jogszerűségeket az ontológiai veszélyességük hiánya alapozza meg, azaz az emberi természettel összeegyeztethető voltuk. Az ilyen magatartásokban rejlő jogkorlátozás

---

³⁵Wiener A. Imre (2000): i.m. 96. o.

³⁶Nagy Ferenc: A jogtalanság, illetve a jogellenesség és a bűnösség elválasztásáról – Német dogmatikai háttérrel, Jogelméleti Szemle 2007/4. számában idézi a szerzőt.

lehetősége így nyerhet kivételes formában elismerést. Olyan különleges helyzetek tehát ezen okok, ahol az egymással szemben álló érdekek kollíziójában az értékmérlegelés eszközével dönthető el a bűncselekmény léte vagy hiánya.

Annak meghatározása, hogy egy materiális jogellenességet kizáró okra mikor és milyen feltételrendszer esetén lehet hivatkozni elsősorban az adott kizáró ok természetét, ontológiai veszélyességének hiányának fokát kell figyelembe venni jogalkotási és jogalkalmazási szinten. De mindkét esetben a jogkorlátozás két alapvető kritériumát (szükségesség – arányosság) minden kizáró ok esetében – eltérő súllyal – de meg kell követelnie a jogalkotónak vagy ennek hiányában a jogalkalmazónak, amely egyébként az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglaltak érvényesítését jelenti (más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan). Tehát az önkényesség nem lehet részük, ezekben az egyébként is „ultima ratio-s” helyzetekben.

A jogirodalomban megjelent olyan nézet is mely szerint jogellenességet kizáró okokhoz tartozó körülmények végső soron nem a társadalmi érdekek sérelmének hiányára épülnek, hanem a jogrend kivételes engedélyére.³⁷ Ez az álláspont azért nem tartható, mert az ilyen cselekmények természetesen nélkülözik a társadalomra veszélyességet, függetlenül attól, hogy a jogalkotó elismeri vagy sem azok ontológiai veszélyességének hiányát. Ezen konkrét elismerés/kodifikálás hiányában is alkalmazhatóak, így például a sértett beleegyezését vagy korábban a törvény feletti végszükség esetét is elfogadta a gyakorlat.

Ennek ellenére úgy vélem elsősorban jogpolitikai kérdés annak meghatározása, hogy mely esetek jogigazoló okok, annak függvényében is, hogy egy szükségcselekmény természete alapján társadalomra hasznossága vagy legalábbis annak veszélyességének hiánya igazolható lehet-e. Így például a megfelelő szükségességi és arányossági

---

³⁷Békés Imre: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alapjai In: Margitán Éva- Kisfaludi András (szerk.): Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében, Elte-Ájk, Budapest, 1994. 23. o.

ismérvéket magában foglaló fenyegetési definíció elfogadása esetén álláspontom szerint értékmérlegelés útján annak akár társadalomra veszélyességének hiánya is megállapítható lenne, de ugyanezen mezsgyén haladva a jogalkotó a végszükség absztraktabb, alanyi tényezőkre koncentráló megfogalmazásával annak bűnösséget kizáró formáját is létrehozhatja. Tehát az ártatlant sújtó szükségcselekmények körében a feltételrendszer meghatározása, kidolgozottsága, minősége a jogellenességet és a bűnösséget kizáró okok választóvonalala is egyben. Az érték és érdekmérlegelés elvégzése jog-jog elleni szituációkban tehát egy jogalkotói elhatározás kérdése.

A fenti akadályok köre azonban nem szűkíthető le kizárólag a Btk.-ban megfogalmazott körülményekre, figyelembe kell venni más írott jogforrásban szereplő rendelkezéseket és a már említett bírói gyakorlat alkotta kizáró okokat. Utóbbi vonatkozásában azonban, ahogy az egyik kommentár is utal rá, írott norma hiányában a jogalkalmazó döntését befolyásolhatja sajátos értelmezése, szubjektivitása³⁸, ezért álláspontom szerint is szerencsésebb, ha a jogalkotó a jogbiztonság szem előtt tartásával akár a Btk.-ban akár más (szakmai) jogszabályban (akár engedélyként) kodifikálja az ilyen helyzetek felelősségi kérdését.

Természetesen a szubjektív kizáró okok között is található ártatlant sújtó szükségcselekmény, így a végszükség túllépését szabályozó helyzetében továbbá a szerzők többsége ide sorolja a kényszert és a fenyegetést is. Az ilyen szituációkban legtöbbször az elkövető felismerési képessége teljes, de vagy az akaratni képessége hiányzik vagy annak hatalmában az elkövetéshez vezető társadalmilag elvárható motiváció szerint cselekszik. Így a többségi álláspont szerint a beszámítási képesség vagy a felróhatóság (szemrehányhatóság) hiánya jellemzi ezen cselekményeket.

---

³⁸Kónya István (szerk.): Magyar büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, Hvg-Orac, Budapest, 2013. 133.o.

IV. ESZMETÖRTÉNETI HÁTTÉR

A szükségcselekmények, mint határhelyzetek régtől foglalkoztatják a szerzőket, a jogi szabályozás is a koronként változó jogbölcséleti felfogáson alapult. Eltérő koncepciók a szükségcselekmények legitimitása és azok alkalmazási körét illetően az emberi természet eltérő meghatározásából adódnak. Jelen részben fő vonalakban azon felfogásokat kívánom számba venni melyek a végszükség, valamint a kényszer és a fenyegetés elméleti alapjait, határait tárgyalják.

Már Arisztotelész Nikomakhoszi etikájában jól felsejlik mind a három jogintézményről alkotott képünk. Az antik gondolkodó szerint az akaratunk ellenére történő cselekmény kényszerből vagy tudatlanságból származhat. A kényszerítő történés mozgató elemét, külső, kívülről való oknak tekintette, amihez a cselekvő vagy szenvedő személy semmivel sem járul hozzá, példája szerint ilyennek tekinthető, ha valakit szélvész hajt valahová vagy olyan emberek rabolnak el, akiknek erre hatalmuk van. Tehát csak azon tetteket tartja saját akaratunkból valónak, melyeknél a testrészt mozgató kiindulópontja és a végrehajtás is az illetőben van benne. Így lényegében csak az akaratot lenyűgöző erejű testi kényszer esetén látta egyértelműen megállapíthatónak az akarat hiányát.

A végszükség és fenyegetés-szerű helyzetekben (egy nagyobb bajtól való félelmünkben) már vitathatónak találta, hogy az ilyen cselekmények nélkülözik-e az akarat szabadságát. A szerző vegyes megítélésű cselekménynek tekintette ezáltal ha valakinek egy zsarnok uralkodó, akinek az illető szülei és gyermekei hatalmában vannak, azt parancsolja, hogy egy gonosz tettet hajtson végre, s ha ezt megteszi az övéi megmenekülnek, ha pedig nem, akkor meg kell halniuk. Ehhez hasonlóan kérdésesnek tartja, hogy rendelkezik-e szabad akaratú a személy, aki viharban a hajórakományt kiszórja, maga vagy mások megmentése érdekében. Erre inkább igenlő választ ad, mivel véleménye szerint mindenki így cselekedne, akinek esze van. Összegezvén az így végrehajtott cselekmények következményeit tekintve úgy véli

néhány esetben dicséret ugyan nem éri a tettet, de megbocsátásra talál, például az emberi erőt meghaladó kényszer esetén.

Kitér azonban arra is, hogy bizonyos dolgokat semmiféle kényszer alatt sem szabad vállalni, tehát inkább a halált kell választani. Azon kérdésre, hogy végül dicséret vagy megrovás illet minket azt kell meghatározni, hogy mit minek a fejében kell választanunk és mit minek az érdekében kell elviselnünk (végtére is érték és érdekmérlegelést tart indokoltnak Arisztotelész). Egyedül annyit vél bizonyosnak, hogy amire számíthatunk az többnyire fájdalmas és amit ránk kényszerítenek sokszor igen gyalázatos.³⁹

A szükségcselekmények erkölcsi kérdései a római gondolkodókat is foglalkoztatták. Cicero szerint, amikor két hajótörött kapaszkodik egy deszkába, azonban a deszka csupán egyikőjüket tudja fenntartani a vízen és ezért az erősebb a gyengébbet a deszkáról a vízbe löki saját életének a megmentése érdekében, a vízbe lőkött pedig így életét veszíti jogosan cselekszik.⁴⁰ Megjegyzem, hogy a római jog dologias szemlélete a védekezés lehetőségének nagyobb szabadságát teremtette meg szemben a keresztény-középkori felfogással.

Érdemesnek tartom kitérni arra, hogy az antik görög és római szerzők a szabad akaratot korlátozó oknak tekintették a kényszert. A latinok a jogi nyelvhasználatból származó terminológiával élve liberum arbitrium-nak a szabad döntés képességének nevezték azt a helyzetet, amikor egy személy tettéért jogilag felelősségre vonható, hiszen azt nem kényszerítő befolyás hatása alatt követte el (jellemzően mint rabszolga, vagy komoly pszichikai rendellenesség állapotában).⁴¹

A középkori keresztény filozófia a kényszert cselekmény alóli mentő okként nem ismerte el, sőt a kényszerítést a keresztény szellemiséggel összeegyeztethetőnek tartották, ugyanis az isteni tanítás és intés is sokszor az ember akarata ellenére ért célt.

---

³⁹ Arisztotelész (ford.: Szabó Miklós): Nikomakhoszi etika, Európa, Budapest, 1987. 55-58. o.

⁴⁰ Gerőcz Kálmán: A büntetőjogi végszükség, Budapest, 1914. 25. o.

⁴¹ Bugár M. István: Sors és szabadság, Kairosz, Budapest, 2006. 19. o.

Lactantius a pogány isteneknek való áldozás vonatkozásában úgy vélte, hogy kényszer azért nincs, mert annak a halál vállalásával mindig ellenállhatunk.⁴² Ehhez hasonlóan Szent Anzelm szerint, ha valaki élete megőrzése végett hazudik, akkor az igazság elhagyására nem a félelem kényszeríti, mert maga választja a két lehetőség közül azt, amelyiket jobban akarja, vagyis az életet vagy az igazságot, habár abba a kényszerhelyzetbe, hogy egyiket el kell veszíteni nem önként, hanem akarata ellenére került.⁴³

Ezzel ellentétesen a végszükség önálló elméleti alapját a kánonjog már a 12. században megteremtette. Gratianus *Decretum Gratiani* művében úgy fogalmazott, hogy *Quia enim necessitas non habet legem, set ipsa sibi facit legem*, azaz szükség törvényt bont, de jogot is alkot.⁴⁴ Ezen elv elsősorban a katolikus dogmák lágyítására szolgált a legsürgetőbb helyzetekben.

Gratianus fenti művében miután azt állítja, hogy áldozatot oltárnál vagy más szentelt helyen kell bemutatni, hozzáteszi, hogy kívánatosabb inkább nem énekelni vagy hallgatni a misét, mint olyan helyen megtenni, ahol ezt nem lehetne, hacsak ez nem végső szükségből történik, ugyanis szükség törvényt bont (*Decretum Gratiani*, III. dist. 1.c.11). A keresztény gondolkodók tehát nem tekintették a szükséghelyzetet generális jogigazoló oknak, csupán egy speciális, bizonyos esetekhez tapadó büntetés alóli méltányolható körülménynek.

Aquinói Szent Tamás úgy vélte attól még, hogy valaki alá van vetve a törvénynek, annak szó szerinti betűjét megszegheti, de ilyen felmentést csak a szuverén adhat. Az Angyali Doktor ellenben azt elismerte, hogy sürgős szükség esetén, ha nincs idő felsőbb hatalomhoz fordulni a végszükség szolgálhat felmentésért, azt nem köti a törvény, annak kötelező ereje (*vis obligandi*) hiányzik.⁴⁵ Mindezekből megállapítható,

---

⁴² Kendeffy Gábor: *Mire jó a rossz?*, Kairosz, Budapest, 2006. 195-196. o.

⁴³ Canterburyi Szent Anzelm: *Filozófiai és teológiai művek I. Osiris*, Budapest, 2001. 385. o.

⁴⁴ Gerőcz Kálmán: i.m. 77. o.

⁴⁵ Tommaso d' Aquino (ford.: Joseph Bernhart): *Summa theologica*, Kröher, Leipzig, 1934.

Megjegyzem, Szent Tamás fő elméleti koncepcióját jelentő arany szabály, azaz ne tedd mással, amit nem kívánsz magadnak, mint a kölcsönös igazságosság elve szükséghelyzetben értelmezhetetlen, ezért csak rendszeren kívüli elemként vehette számításba.

hogy a végszükségnek ekkor még jogi alapja nem volt, a törvény szószerinti alkalmazása alóli kivételnek számított.

A szükségcselekmények rendszeren kívüliségét Thomas Hobbes társadalmi szerződésről szóló elmélete új kontextusba helyezte, hosszú időre táptalajt biztosítva ezen mentő okokat semleges természetűnek tekintő álláspontoknak. Hobbes szerint, ha megszűnik a szuverén hatalom, megszűnik a büntett is, mert ahol nincs ilyen hatalom, ott a törvény nem nyújthat védelmet, tehát mindenki saját erejével védheti meg magát. Az ember tehát visszatérhet abba a természeti állapotba, ahol mindenki harca mindenki ellen zajlik. Az elhárító magatartások gyakorlását Hobbes kizárólag a legsúlyosabb életet veszélyeztető esetekben látta megengedhetőnek. Álláspontja szerint csak a testi bántalmaktól való félelem igazolhatja az abból eredő cselekedeteket, és amelyekből csak cselekvéssel szabadulhatunk meg. A kényszer vonatkozásában nem tartotta a törvény betartását kötelezőnek, annak számára, aki önhibáján kívül fogságba, az ellenség hatalmába kerül, mert ilyenkor vagy engedelmeskedni kell az ellenségnek vagy meg kell halnia. Az így kifejtett cselekmény tehát azért nem büntethető, mert senki sem köteles (ha a törvény nem nyújt neki védelmet) lemondani arról, hogy önmagát minden lehető eszközzel megvédje. Másrészt, ahogy a szerző rámutat, a büntetés célja sem érvényesülhet ilyenkor, hiszen „ha nem teszem, azonnal meghalok, ha megteszem, csak később halok meg, ezért ha megteszem, meghosszabbítom az életem”. A végszükség alkalmazási körét kizárólag az élelmekben vagy más létszükségleti javakban való szűkölködés esetére korlátozta. Viszont a törvényellenes cselekedetek gyakorlásához (erőszakkal szerez vagy lop élelmet) további feltételként megkívánta, hogy se pénzért, se jótékonykodásból a veszélyben lévő ne tudja megszerezni a fenti javakat, előremutatóan a másként el nem háríthatóságot megkövetelve.⁴⁶

Jeremy Bantham Hobbes-hoz hasonlóan a büntetést valamilyen hátrányos, fájdalmas dolognak tekintette, ezért nem tartotta alkalmazhatónak, ha nem hatékony, azaz ha nem jelent kompenzációt a bűncselekmény ellenében. Példaként említi, hogy ha valaki

---

⁴⁶ Thomas Hobbes (ford.: Vámosi Pál): *Leviatán*, Polis, Kolozsvár, 2001. 301-310. o.

szándék hiányában (például kezét vezetve) követi el a bűncselekményt, a büntetés teljesen hatástalan. A hasznossági elvből fakadóan úgy vélte, hogy a bűncselekmény elkövetésének választása kevesebb kárral jár, mint ha nem követné el.⁴⁷

Természetjogi megalapozottságú elméletet képviselt Grotius is, a háború és béke jogáról írt művében a végszükségben elkövetett cselekmények büntetlenségét a jogrend létezésének hiányára vezette vissza. Úgy vélte emberi együttműködés hiányában a jogrend szabályai sem érvényesülhetnek, így büntetést sem lehet kiszabni.⁴⁸

Pufendorf a végszükséget szintén méltányolható oknak és nem konkrét jogosultságnak tekintette. Az erre való hivatkozás lehetőségét csak végső szükségben, tevőleges magatartás esetén biztosította volna és ilyenkor is csak akkor, ha saját hibáján kívül került ilyen helyzetbe, megfogalmazva ezzel a veszély előidézésében való vétlenség követelményét. Kitért arra is, hogy a hozzá nem értő, gondatlan cselekmények miatti veszély nem alapozza meg, hogy más tulajdonát az illető igénybe vegye. A szerződési jog körében vizsgálta a kényszerítést és a fenyegetést is és bár vitatta, hogy az ilyen helyzetekben hiányzik a beleegyezés, a kényszerített félnek biztosítani kívánta a szerződés teljesítése alóli felmentést.⁴⁹

John Stuart Mill a hasznossági teóriát még az igazságosság elvét is felülíró érvnek tekintette, a vitális érdekek védelme vonatkozásában. Példája szerint, ha valaki haldoklik, kötelező akár ellopni vagy erőszakkal megszerezni a gyógyulásához szükséges orvosságot illetve elrabolni vagy hivatása teljesítésére kényszeríteni az első elérhető orvost.⁵⁰

Kant már egyértelműen leválasztotta az ártatlant sújtó szükségcselekményekről a jogtalan támadás esetét, ugyanis azzal szembeni megengedett erőszakról szolt, aki

---

⁴⁷ Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation, Hafner Press, New York, 1948.

⁴⁸ Hugo Grotius: A háború és a béke jogáról, Akadémia kiadó, Budapest, 1960.

⁴⁹ Samuel Pufendorf: De jure naturae et gentium libri octo, Clarendon Press, Oxford, 1934.

⁵⁰ John Stuart Mill (ford.: Pap Mária): A szabadságról, Helikon, Budapest, 1980. 353. o.

ellenem nem követett el semmit, hangsúlyozva ezzel az ártatlan jogának megsértését mint a leglényegesebb differencia specifikát. Kant ugyan elfogadja, hogy az erőszakos önfenntartás nem büntetendő, de nem tekinti büntethetetlennek sem az ilyen cselekményt, álláspontja szerint nem lehet olyan szükség, amely törvényszerűvé tenné a jogtalanságot. A büntetés elmaradását szintén a hasznossági teóriához köti, mivel a büntetés, amivel a törvény fenyeget, nem lehet nagyobb mint az élet elvesztése, tehát az ilyen büntető törvény egyáltalán nem érheti el a szándékolt hatást (lévén, hogy a fenyegetés nem lehet nagyobb mint a biztos haláltól való félelem).⁵¹

Az eddig ismertett elméleteket meghaladó koncepciót dolgozott ki Hegel, aki szerint a végső veszélyben lévő élet és más valaki jogos tulajdonával álló kollíziójában igénybe lehet venni egy szükségjogot (nem mint méltányosságot, hanem mint jogot). Ezt a jogelméleti paradigmaváltást nem csak a XIX. századi kodifikációs hullámban érhettük tetten, hanem a hatályos büntetőkódexek többsége is generális kizáró okként határozza meg a szükségcselekmények nagy részét, nem pedig eseti, speciális helyzetként. Hegel az emberi ént eredendően szabadnak tekintette, ezért úgy vélte, hogy a kényszer egyfajta csalás, amely tagadja a jogképességet, mégpedig a vélekedésem közvetítése nélkül, sőt annak ellenében. Ezért elismerte, hogy a kényszert a kényszer szüntetheti meg, amely nem csak jogos, hanem szükségszerű – nevezetesen mint második kényszer. A szükségcselekmények alkalmazhatóságát azonban az emberi élet megmentése érdekében tartotta igazolhatónak, hiszen a szabadság tagadása lenne és jog nélküli állapotot eredményezne, ha az önnfentartás nem lenne megengedett. De ebben az esetben is csak akkor, ha kizárólag más tulajdonát sérti a cselekmény (például kenyérlopás esetén), tehát Hegel az élet megmentésének jogalapját, más életének ellenében nem ismerte el. Előremutatónak tartom ugyanakkor az összes szükségcselekmény tekintetében, hogy megfogalmazta a közvetlenség követelményét, miszerint csak a közvetlen jelen szüksége jogosíthat fel jogtalan cselekedetre, ugyanis szükség csak az, hogy most éljünk, a jövő nem abszolút és az esetlegességnek van kiszolgáltatva.⁵²

---

⁵¹ Immanuel Kant (ford.: Berényi Gábor): Az erkölcsök metafizikájának alapvetése, Gondolat, Budapest, 1991. 331-332. o.

⁵² Georg Wilhelm Friedrich Hegel: A jogfilozófia alapvonalai, Akadémia kiadó, Budapest, 1983. 40-45. o.

Merkel kicsit absztraktabb irányba továbblépve, akkor tartotta a tettes cselekményét jogszerűnek, ha a nagyobbik jogérdek megmentése érdekében történik, különben jogtalanak minősítette, azaz tisztán arányossági alpra helyezte a súlypontot.⁵³

A szükségcselekmények konkrét, kikényszeríthető joggá formálódásához nagyban járult hozzá Jhering jogelmélete is. Megállapítása szerint a jogok küzdelme az érdekek küzdelmét jelenti, ahol nem az érvek, hanem az erők hatalmai mérkőznek egymással. Álláspontja szerint a jogért folytatott küzdelem a jog szükséges velejárója, ami nem esztétikai kérdés tárgya, az etika pedig sok esetben elő is írja, ezáltal minden jog magába foglalja a készséget az önvédelemre. Jhering fontossága tehát abban ragadható meg, hogy bármely szükséghelyzetben, ahol az érdekek kollízióba kerülnek egymással, küzdelem folytán érvényesíthetők lesznek. Habár az már vitatható, és nagyfokú önzésnek lenne tekinthető, ha az érdekérvényesítés jogosságát csupán a puszta erő döntené el minden esetben, éppen ezért szükséges az érdekmérlegelés mellett a kollízióba került javak értékmérlegelése is.⁵⁴

A határhelyzeteknek már az elsőbbségét hangsúlyozta Søren Kierkegaard, aki szerint a normális semmit, a kivétel mindent bizonyít.⁵⁵ Véleményem szerint a szükségcselekmények is ilyen kivételes helyzetnek tekinthetők a büntetni rendeltség főszabálya alól. A büntetőjogba a fenti elmélet úgy ültethető át, hogy csak a büntethetőségi akadályrendszer teljes és pontos (mint negatív tényállási elem) ismeretében tudjuk meghatározni a büntetendő cselekmények körét. Így okfejtésével egyetértve, a kivétel meghatározza önmagát és az általánost is, és ha valaki az általánost akarja tanulmányozni, akkor a kivételt kell keresni.

Carl Schmitt filozófiájának alapját is a határhelyzetek vizsgálatának főszabállyá emelése képezte. Osztvá érvelését, amennyiben a határokat, a lehetőségeket, a

---

⁵³ Gerőcz: i.m. 138. o.

⁵⁴ Rudolf von Jhering: Küzdelem a jogért In: Varga Csaba (szerk.): Jog és filozófia, Szent István Társulat, 2008. 1-14. o.

⁵⁵ Søren Kierkegaard (ford.: Soós Anita és Gyenge Zoltán): Az ismétlés, Jelenkor, Pécs, 2014. 7. o.

kritériumszerű meghatározásokat csupán a kivételek általi tesztelés adja meg, úgy végső soron ez határozza meg a kérdéses működését is. A krízishelyzetekben való válaszadási képességet tekinti így egy adott jogrendszer valódi természetét illető döntő szempontnak, a próba nélküli, mechanikus működés valóban kevésbé ad erre választ.⁵⁶

Fentiek véleményem szerint rávilágítanak arra, hogy egy adott jogág felelősség alóli mentő okainak ismeretében, így például a büntetőjogban is a jogellenesség terrénuma meghatározható, ha ismerjük a határjelzők pontos helyét. Ilyen határjelzők az ártatlant sújtó szükségcselekmények is, olyan helyzetek, melyek fennálltakor bűncselekményről nem beszélhetünk, ezért kereteinek ismerete a felelősségtanban elengedhetetlen.

V. A VÉGSZÜKSÉG

1. A szabályozás történeti alakulása

A szükséghelyzetben elkövetett cselekményeket már a legkorábbi jogforrásokban is javarészt büntetlen, de legalább méltányolható körülményként tartották számon. Ekképp a római jogban habár a végszükségnek nem volt önálló terminus technicus, hasonlóan a common law jogrendszerhez az esetjogból kirajzolódva látható, hogy kizárta a cselekmény jogellenességét.

A források többsége általában két természeti erőhöz kapcsolódva tárgyalják a jogintézményt, így legfőképpen tűzvészben, valamint hajózás során elkövetett károkozási tényállásokat említenek a szerzők. Nem volt támadható ezért keresettel, aki viharban idegen árucikkeket vetett ki a hajóból azon célból, hogy saját dolgait megmentse.⁵⁷ Ehhez hasonlóan Alfenus szerint szintén nem tartozott felelősséggel az a hajós, ha a hajót olyan erő hajtotta, amelyet nem lehetett uralni, még akkor sem ha

---

⁵⁶Varga Csaba: Paradigmaváltás a jogi gondolkodásban, In: Cs. Kiss Lajos (szerk.) Carl Schmitt jogtudománya, Gondolat, Budapest, 2004. 313-315. o.

⁵⁷ Battlay Imre: A végszükség joga. Adalék a magyar büntető törvénykönyv 80-ik §-ához, Magyar Igazságügy. 1880. 3. sz. 198-199. o.

elsüllyesztett egy vele szemben jövő hajót. Ilyen általános elvi tételek mellett, a végszükség további feltételei is fellelhetőek voltak. A Digestában említett példa szerint vihar során, a hajós köteles volt a közbenső kikötőben maradni és elvégezni a javítási munkákat, ennek hiányában a kármegosztási szabály nem érvényesült, ami egyfajta kitérés kötelezettségnek (másként el nem háríthatóságnak) tekinthető. A végszükségre való hivatkozást kizáró körülményt a mai szabályozáshoz hasonlóan szintén találhatunk a római jogban. Például az úrral egy házban lakó vagy kíséretében lévő rabszolgák a Kr. u. 10. évből származó Senatus Consultum Silanianum alapján kötelesek voltak saját életük veszélyeztetése árán megmenteni a gyilkosság áldozatául eső tulajdonosukat, az ezt nem teljesítő rabszolgákat szabadon meg lehetett ölni.⁵⁸ De az élet feláldozásának kötelessége a katonáknál (mint hivatás esetében) is fennállt.

Vitatható azonban az a többséginek tartott álláspont, hogy a szükségjog nem volt teljes, mivel ezzel kapcsolatban csak üzleti és anyagi javakban gondolkodtak volna. Igaz ugyan, hogy többségében a Lex Aquilia szerinti kárfelelősségi szabályok alóli mentő okként, vagyoni kérdésekben jelentett kizáró okot a végszükség, de ismert például az élet vagy a közérdek védelmében említett eset is. Battlay Imre megemlíti, hogy aki a fenyegető veszélyt életétől azzal hárította el, hogy más embertársát (nem csak megtámadóját) megölte, az nem volt vádolható.⁵⁹ Római jogtudósok emellett több esetben a közérdeket menthető jogi tárgyként definiálták. Gaiusnak a Digestában található meghatározása szerint, ha valaki a köz érdekében okoz kárt, méltánytalan lenne felelősségre vonni, ha a társadalmi előny nagyobb a magánérdek sérelme mértékénél.⁶⁰ Celsus és Ulpianus szerint (A) mentesül a felelősség alól, ha lerombolja (B) házát annak érdekében, hogy magáét megmentse a tűzvészttől.⁶¹ A tűz tovaterjedésének megakadályozása egy egész várost érintő közérdek, ezért bár szándékon túl de (A) a köz érdekében is eljár. Quintilianus szintén a közérdek védelmében eljáró személy felelőssége kapcsán teszi fel azt a kérdést, hogy vajon templomrabló-e, aki a templomban felfüggesztett fegyvereket azért veszi le, hogy az

---

⁵⁸ Földi András-Hamza Gábor: A római jog története és intézményei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007. 208. o.

⁵⁹ Battlay Imre: i.m. 201-202. o.

⁶⁰ Orosz P. Gábor: Jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban Jogelméleti szemle, 2003/2. szám

⁶¹ Orosz P. Gábor: i. m.

ellenséget kiűzze a városból. Álláspontja szerint, erre minden bizonnyal nemmel kell felelni.⁶²

Végszükségre vonatkozó rendelkezés is kiolvasható a Werbőczy István által készített Tripartitumból, amely hazánk akkori szokásjogi szabályait kívánta összegyűjteni. A Hármaskönyv III. részének 24. cikkében az életveszélyben lévő személy megmentését bárki számára megengedhetővé tette, akár harmadik személy vonatkozásában is, feltéve, ha az utóbbi segítséget kért. A haramia és más nyilvános gonosztevő segélykiáltása tekintetében azonban nem állt fenn a mentési lehetőség, mivel ezzel egyezően ma is érvényes alapelv, hogy a jogtalanság talaján álló nem hivatkozhat végszükségre.

Az 1532. évi Carolina⁶³ német büntetőjogi kódex ennél szűkebb körben, kizárólag a vagyoni javak sérelme árán tette lehetővé az élet megmentését végszükségi helyzetben, melynek hatása a későbbi magyar szerzőknél is kimutatható volt.⁶⁴ Eszerint a végszükség állapota forog fenn azon esetben, ha valaki azon alternatíva előtt áll, hogy vagy életét veszítse el, vagy megsérti másnak vagyoni jogi javait, és ha utóbbit választotta, amiatt ne essék büntetés alá. A Carolina szabályozásával egyezően a jogirodalomban például Wolff természetjogi alapon állva csak az éhség miatt elkövetett lopás esetére korlátozta a végszükségi cselekmény megengedhetőségét.⁶⁵ Carpzow ennél még kazuisztikusabban, kifejezetten csak a táplálék megszerzése érdekében kifejtett cselekményeket tartotta jóváhagyhatónak, az italok és így a szomszédosság vonatkozásában már nem.⁶⁶

Az 1687-ben hazánkban helyet nyert, egyebekben III. Ferdinánd által 1656-ban Alsó-Ausztria számára kibocsátott törvénykönyv a Praxis Criminalis Ferdinanda (továbbiakban: Praxis Criminalis) a végszükségben gyakorolt magatartást büntetendőnek, csupán büntetés alóli mentő oknak tekintette, ami egészen a XIX.

---

⁶² Sály Pál: A büntethetőségi akadályok római jogi gyökerei, Jogtudományi Közlöny, 1999. 12. sz. 534. o.

⁶³ Battlay: i. m. 307. o.

⁶⁴ Lásd például: Huszty István: Jurisprudencia practica 1745. L.I. III. 18. o.

⁶⁵ Gerőcz Kálmán: i. m. 114. o.

⁶⁶ Gerőcz Kálmán: i. m. 113. o.

század elejéig éreztette hatását a hazai bírói gyakorlatban is.⁶⁷ Vitatott volt éppen emiatt, hogy a végszükségben lévő életét, más élete árán megmenthette-e, ezért egyetértek azon álláspontokkal, amik a Praxis Criminalis valamint a Carolina rendelkezéseit a tárgyalat kizáró ok esetében a magyar jogfejlődésre negatívan ható tényezőként értékeli a Hármaskönyv tükrében.⁶⁸

Az 1795-ben megalkotott büntetőjogszabály tervezet, a Kódex a büntettekről és azok büntetéseiről már más koncepció szerint, a végszükség (véletlen eset) illetve az abszolút kényszer helyzetére is vonatkoztatható egységes, a beszámítást és azon belül az akaratszabadságot kizáró okról rendelkezett. Eszerint a két rossz közötti választást nem lehet büntetni, hacsak jelentős aránytalanság nem járult hozzá. A tervezet példát is állít az arányosság magyarázataként, miszerint a börtön kínjainak elkerülése miatt elkövetett emberölés éppen a jelentős aránytalanság miatt büntetendő.⁶⁹ Habár a mai értelemben vett végszükség fogalom tartalmi elemei még nem jelentek meg, de a tervezet először kívánta generálisan, büntető törvénykönyvi szinten elismerni az ilyen helyzetbe sodródó cselekményét, meglehetősen széles védekezési szabadságot biztosítva. A tervezet emberölést tárgyaló részében továbbá úgy rendelkezett, hogy a szükségből elkövetett emberölés nem büntethető.⁷⁰

A további tervezetek is a fenti szubjektív elem hiányán alapultak. Így Vuchetic Mátyás szerint csak a feleség vagy a gyermek, de az idegenek vonatkozásában nem lehet végszükségre hivatkozni, ugyanis előbbieik veszélye inkább kizárják a beszámítási képességet.⁷¹ Szintén a nem teljes szabadsággal véghezvitt bűncselekmények közé sorolta Szlemenics Pál a véletlenül keletkezett végszükségi cselekményt.⁷²

A büntettekről és büntetésekről szóló 1843. évi büntetőjogi reformjavaslat (továbbiakban: javaslat) magas színvonala miatt mérföldkőként értékelhető mind a

---

⁶⁷ Gárdus Ferenc: A végszükség a magyar büntetőjogban, Ludvig I. Ny., Miskolc, 1938.18. o.

⁶⁸ Gárdus Ferenc: i. m. 17. o.

⁶⁹ Mezey Barna: i. m. 463. o.

⁷⁰ Battlay Imre: i. m. 317. o.

⁷¹ Gerőcz Kálmán: i. m. 131-132. o.

⁷² Gerőcz Kálmán: i. m. 132. o.

hazai jogalkotásban, mind a végszükség kritériumrendszerének lefektetése miatt. A javaslat 73.§-ának e) pontja beszámítástól és büntetéstől mentesnek tekintette azokat, kik törvényszegést csak azért követtek el, mert valamely életveszéllyel fenyegető szükségből, melybe büntetlenül kerültek magukat vagy olyanokat, kik a 72. paragrafus szerint hozzátartozóéknak tekintendők, egyébként kiszabadítani képesek nem voltak. Pozitívum, hogy fentiekből már több fogalmi elem felsejlik, különösen a másként el nem háríthatóság, ill. a veszély előidőzésben való vétlenség követelménye. A védhető személyek illetve jogi tárgyak köre viszont rendkívül korlátozott volt, így csak a saját és hozzátartozók életének megmentése esetén lehetett a büntetés alól mentesülni.⁷³ Felfoghatjuk a végszükségi veszélyhelyzet egyik speciális helyzetének a javaslat azon rendelkezést mely büntetlenséget biztosított azon orvosnak, sebésznek vagy szülésznek, aki az anya életének megmentése érdekében a magzatot az anya méhében orvosi szabályok által meghatározott körülmények között elpusztítja. A szűken megvont általános szabály kiegészítését látom ebben a speciális veszélyközösségi helyzetben, mivel így szélesebb körben, azaz a hozzátartozókon kívül más személyek részére is lehetőség nyílt a segítségnyújtásra.

A hazánkban 1852-ben császári nyílt paranccsal bevezetett 1803. évi osztrák büntetőtörvény (továbbiakban: 1852. évi osztrák Btk.) gonosz szándékot kizáró okai között nem találjuk a végszükséget, ami jelentős visszalépésnek tekinthető a korábbi tervezetekhez képest. A gyakorlat szerint az ilyen helyzettől még élesen el nem különülő ellenállhatatlan kényszer esete lefedte a végszükségi cselekményeket is.⁷⁴ Mindenesetre a tettes személyére vonatkozó enyhítési körülmények között találjuk a nyomasztó szegénység által elkövetett cselekményeket, ami a Carolina hatását tükrözi.⁷⁵

Első büntetőkódexünk, a Csemegi Btk. végszükségre vonatkozó szabályozásának kimunkálása előtt a jogalkotónak az elhatárolási kérdésekben is döntenie kellett, ugyanis a végszükség, a kényszer és a fenyegetés a gyakorlatban élesen nem

---

⁷³ Mezey Barna: i. m. 471. o.

⁷⁴ Pauler Tivadar: Büntetőjogtan, Budapest, 1872. 241. o.

⁷⁵ Mezey Barna: i. m. 486. o.

különültek el egymástól, egyiket a másik sajátos esetének tekintették. Pauler Tivadar például a szabad elhatározás vagy cselekedhetés hiányából származó mentő körülményekhez sorolta az ellenállhatatlan kényszert, mely véleménye szerint származhat fizikai, lélektani és természeti okokból, akadályokból.⁷⁶ Ezzel egyezően Schnierer Aladár is a kényszert keletkeztető helyzetekhez sorolta a természeti erőkből származó veszélyeket.⁷⁷ A kodifikáció során tehát lényegében két szabályozási lehetőség állt fenn. Az egyik, a francia Code Penal és a belga Btk. mintájára a végszükséget nem, csak az ellenállhatatlan erőt sorolta a beszámítást kizáró okok közé, ami a gyakorlatot problémák elé állították.⁷⁸ Véleményem szerint különösen nehézkes lehetett (a védelem részéről) az eltérő forrásból származó végszükségi veszélynek a kényszerhelyzet fogalma alá való beerőltetése. Ezzel szemben az 1871. évi német Btk. külön rendelkezett a két kizáró okról, leválasztva egymástól a végszükséget és a vis absoluta/compulsiva esetét. A Csemegi Btk. végül utóbbi megoldás szerint, a beszámítást kizáró vagy enyhítő okok között önálló tényállásban rendezte a végszükséget.

A törvény 80.§-a szerint nem büntetik a cselekmény, ha az a tettes vagy hozzátartozói életének véletlenül származott, más módon el nem hárítható, közvetlen veszélyből való megmentése végett, végszükségben követtetett el. A jogszabályhely a végszükségi veszély fogalmának ma is elismert elemeit tartalmazta (azaz a közvetlenséget, a másként el nem háríthatóságot és az előidőzésben való vétlenséget), ám a hatályos szabályozáshoz képest több szempontból is szűkebb hivatkozási lehetőséget biztosított a veszélyben lévő számára, ami az igazságosság és az élet igényeit sokszor nem tudta kielégíteni. A bírói gyakorlat ezért a törvényi kereteken kívül eső számos más esetben is megállapította a materiális jogellenesség hiányát, főként a terhesség megszakításával kapcsolatos esetekben,⁷⁹ valamint a szegénység

---

⁷⁶ Pauler Tivadar: i. m. 238.o.

⁷⁷ Schnierer Aladár: i. m. 113. o.

⁷⁸ Gerőcz Kálmán: i. m. 169-170. o.

⁷⁹ Balás P. Elemér: Degré Lajos és a végszükség problémája, Városi Nyomda, Szeged, 1937. 22. o.

miatt elkövetett lopás elkövetőire méltányosságból gyakorta kiterjesztően értelmezte a végszükségi veszély elemeit.⁸⁰

Kifejezett korlátozásnak volt tekinthető, hogy a veszélyben lévő csupán hozzátartozóit menthette a veszélyből, az ilyen helyzetbe sodródó felebarátját már nem. A Kúria a hozzátartozók fogalmát (annak taxatív körének ellenére) így megpróbálta szélesen értelmezni. Például az egyik esetben kimondta, hogy a cseléd, mint a gazda háznépének tagja, ennek hozzátartozói közé sorolandó.⁸¹ A védhető jogi tárgyak köre mivel csak az élet megvédésére terjedhetett ki, szintén számos ellentmondásos helyzetet teremtett. Így adott esetben be kellett volna várnia a testi épséggel fenyegetett helyzetben lévőknek, hogy a veszély életveszéllyé fokozódjék, ami nyilvánvalóan nem elvárható követelmény. Találón jegyezte meg továbbá Kolosváry Bálint például, hogy a tűzveszéllyel fenyegetett nagyobb értékű ház lakója, ha más felé tereli a tüzet, egyszerű gyújtogatónak tekinthető.⁸² A vagyoni javak oltalmának hiányát a Csemegi Btk. csupán egy ponton ellensúlyozta a Különös Részben, a vízáradás okozása vonatkozásában privilegizált körülménynek számított, ha a tettes vagyonának megmentése végett okozta a cselekményt.

Magam részéről a végszükségi feltételrendszer legnagyobb hiányosságának az elhárító magatartás arányossági mércéjének törvényi meghatározásának elmaradását tartom. Egységes jogirodalmi álláspont nem is alakult ki e téren, mindenesetre a nagyobb sérelemokozás tilalmában egyetértettek a szerzők illetve abban is, hogy némileg arányban kell állnia a cselekménynek a fenyegető veszéllyel szemben.⁸³

Nem biztosította továbbá a túllépés lehetőségét sem a jogszabály. A végszükség terrénumának ezirányú tágítását egyes szerzők úgy vélték megoldani, hogy a jogos védelmi túllépési lehetőséget analóg módon a végszükségre is kiterjesztik, álláspontom

---

⁸⁰ Lásd például a Kúria 1897.3790/B. számú döntését

⁸¹ Edvi Illés Károly: A magyar büntető törvénykönyv magyarázata, Révai, Budapest, 1909. 336. o.

⁸² Kolosváry Bálint: Magánjogi végszükség, Orsz. Közp. Községi Ny., Budapest, 1907.

⁸³ Angyal Pál: i. m. 441-442. o. és Scnierer Aladár: i. m. 113. o.

szerint tévesen, hiszen a törvényhozó nyilvánvalóan szándékosan nem rendelkezett a végszükség esetében a túllépés lehetőségéről.⁸⁴

Mindezekből megállapítható, hogy a végszükség alkalmazási körének tágítására egyedi, kivételes esetekben került sor, ezért egy szélesebb védekezési szabadságot jelentő koncepció elfogadása miatt több szerző is készített javaslatot. Edvi Illés Károly a cselekmény jogtalanságot kizáró okok között a végszükséget olyan nem büntethető cselekménynek tekintette, ami a tettes vagy más személyének, vagy ha a tettes vagy hozzátartozója vagyonának vétkesen származott, más módon el nem hárítható, közvetlen veszélyből való megmentése végett követett el. A tervezet szerint a végszükséget nem zárja ki a büntethetőséget, ha a veszélyből előállható kár vagy sérelem a tettes cselekményéből származó joghátránnyal szemben aránytalanul csekélynek mutatkozik, valamint ha a tettes hivatásával járó kötelessége az, hogy magát bizonyos fenyegető veszélynek kitegye.⁸⁵ Az Edvi-féle javaslat fő erénye, hogy ki kívánta terjeszteni a végszükség gyakorlásának lehetőségét a vagyoni javakra illetve egy határozott mértékű arányossági mércét is megfogalmazott. A hasonló időszakban készített javaslatokban, (így például: Angyal Pál, Finkey Ferenc, Degré Lajos vagy Bernolák Nándor által készített)⁸⁶a végszükségi cselekmény büntetlenségét már nem kívánták a szerzők korlátozni a hozzátartozói körre. Egységes álláspont volt továbbá az is, hogy a testi épséget és a vagyont is a védendő jogi tárgyak közé sorolták. Az arányosság megítélése azonban változatosan alakult, összefoglalva elmondható, hogy a javaslatok egy igen széles védekezési lehetőséget kívántak kodifikálni.

Fenti tervezet-hullámhoz kapcsolható Gárdus Ferenc 1938-as javaslata is, aki a svájci Btk. alapján a Csemegi Btk.-nál jóval nagyobb hatókörű és pontosabb megoldást választott. Eszerint nem bűnös a cselekmény, ha az a tettes, vagy vele bármily érdekeltségben álló egyén életének, súlyosan veszélyeztetett testi épségének, vagy egyéb jogos érdekének vétkesen származott, más módon el nem hárítható, közvetlen

---

⁸⁴ Kautz Gusztáv: A magyar büntetőjog tankönyve, Eggenberger, Budapest, 1881. 256. o. Ezzel ellentétes állásponton: Angyal Pál: i. m. 444. o.

⁸⁵ Edvi Illés Károly: A büntettekről és vétségekről alkotandó magyar büntetőtörvénykönyv általános részének tervezete, Wessely & Horváth, Pécs, 1914. 14. o.

⁸⁶ Degré Lajos: i. m. 65-66. o.

veszélyes helyzetéből való megmentése végett követtetett el, feltéve, ha az egyéb jogos érdekek oly nagyok, vagy nagyobbak voltak, mint a megmentésük végett megsértett, vagy megsemmisített jogos érdek. A bíróság a helyzet körülményeihez képest maga állapítja meg, hogy fentnevezett sürgősségi helyzetet túllépő cselekmény személyes büntetendőséget kizáró oknak, esetleg bűnösséget kizáró oknak egyáltalán tekinthető-e.⁸⁷

A Btá. álláspontom szerint sokkal inkább tekinthető a végszükség hatályos szabályozásának alapjának, mint a korábbi Btk., ugyanis a jogalkotó meghallotta mind a fenti tervezetek javaslatait, mind a gyakorlat igényeit. A törvény 16.§-a szerint végszükségben követi el a cselekményt az, aki ezzel akár a köz alapvető érdekét, akár a maga vagy más életét, testi épségét, vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti. A (2) bekezdés szerint a végszükségben elkövetett cselekmény nem büntetendő, ha elkövetőjének a veszély előidézése nem róható fel és ha a cselekmény nem okozott súlyosabb sérelmet, mint amelynek elhárítására irányult.

A végszükségi veszély ma is érvényes kritériumainak lefektetése mellett rendelkezett arról is a törvény, hogy nem lehet a végszükséget megállapítani, ha az elkövetőnek - hivatásánál fogva - kötelessége volt a veszély elvállalása. A miniszteri indoklás szerint utóbbi negatív feltétel a katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény (továbbiakba: katonai Btk.) 22.§-ára figyelemmel került a Btá.-ba, mely szerint a végszükség nem zárja ki olyan cselekmény beszámítását, amely az élet feláldozását megkövetelő katonai szolgálati kötelesség megsértését valósítja meg. A maival azonos módon határozta meg a jogalkotó az elhárító magatartás arányossági kérdését is, azzal, hogy azonos sérelemkötés is kizárta a cselekmény büntetendőségét. Megállapítható, hogy a végszükséget érintő tudományos érdeklődés előterébe ezután főként az arányos elhárítási mód kérdése került.

A Btá.-hoz hasonlóan rendezte a kérdéskört az 1961. évi Btk. is, melynek 26.§-a szerint végszükségben követi el a cselekményt, aki a közérdeket vagy a saját, illetőleg

---

⁸⁷ Gárdus Ferenc: i. m. 107-108. o.

mások személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, ha a veszély előidézése nem róható terhére, és a cselekménnyel nem okozott súlyosabb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett. Nem állapítható meg végszükség annak javára, akinek a veszély vállalása hivatásánál fogva kötelessége volt.

A negyedik általános részt szabályozó 1978. évi Btk. végszükségre vonatkozó joganyagát a koncepcióváltás jellemezte. A kodifikáció során a védekezési lehetőség szűkítésének igénye jellemezte ezt az időszakot, a szerzők többsége inkább a fenyegető rosszat elszenvető ártatlan személy helyzetét hangsúlyozták, így csak kisebb sérelem okozásával volt ezentúl mód a veszély elhárítására. A törvény pozitív nívumának tekinthető, hogy megteremtette az arányosságbeli bűnösséget kizáró végszükség és a büntetés korlátlanul enyhíthető esetkörét, további differenciálási lehetőséget biztosítva a jogalkalmazónak a cselekmény vizsgálata során. Akadt azonban olyan szélsőséges álláspont is az előkészítés során, mely szerint nincs is szükség a végszükség fenntartására, a jogos védelem és a társadalomra veszélyesség hiánya címén való felmentés alkalmazása elégséges volna.⁸⁸ Dogmatikai okokból azonban a jogintézmény fenntartása megkerülhetetlen maradt.

A jogszabály 30.§-a szerint nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, vagy a közérdek védelmében így jár el, feltéve, hogy a veszély előidézése nem róható a terhére, és a cselekménye kisebb sérelmet okoz, mint amelynek elhárítására törekedett. Nem büntethető az sem, aki azért okoz akkora vagy nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett, mert ijedtségből vagy menthető felindulásból képtelen felismerni a sérelem nagyságát. A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az ijedtség vagy a menthető felindulás az elkövetőt korlátozza a sérelem nagyságának felismerésében. Nem állapítható meg végszükség annak javára, akinek a veszély vállalása hivatásánál fogva kötelessége.

A hatályos szabályozás előkészítése során a végszükségre vonatkozó két tervezet jelent

---

⁸⁸ László Jenő (szerk.): i. m. 173. o

meg. Az első tervezet kisebb módosítással, de a korábbi Btk. szövegét tartalmazta.⁸⁹ A második tervezet 25.§-a szerint nem büntetendő annak a cselekménye, aki saját illetőleg más személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, és kisebb sérelmet okoz, mint amelynek elhárítására törekedett. Továbbá nem büntetendő, aki azért okoz akkora, vagy nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett, mert ijedségből vagy menthető felindulásból képtelen felismerni a sérelem nagyságát. Nem állapítható meg végszükség annak javára, akinek a veszély előidézése felróható, továbbá akinek a veszély vállalása foglalkozásánál fogva kötelessége.⁹⁰

Mindkét tervezet a végszükség természetéhez, mint jogellenességet kizáró okhoz jobban igazodó szövegpontosítást eszközölt azzal, hogy a cselekmény büntetendőségét (objektív értelemben) zárja ki a jogintézmény. Másrészt meg kell jegyezni, hogy a korlátlan enyhítés lehetőségének eltörlésével és a közérdek fogalmának mint védhető jogi tárgynak mellőzésével helytelenül kívánta szűkíteni a hivatkozási lehetőséget, fenntartva továbbra is a kisebb sérelemokozás szabályát.

A hatályos Btk. végső szöveg azonban a fentiekől részben eltérő koncepció szerint inkább a veszélyben lévő pozícióját erősítve az azonos sérelemokozás lehetőségét biztosítja. További pozitívumként értékelhető, hogy a közérdek fogalmát megtartotta a jogalkotó, ellenben a büntetés korlátlan enyhítésének lehetőségének hiánya nem helyeselhető.

2. A végszükség jogi természete

A ma már nyugvó pontra jutott, a végszükség jogi természetének megítélése körül zajló vitának korábban három jól elkülöníthető iránya volt. Szlemenics Pál még az akaratszabadságot kizáró okok között tárgyalta a végszükséget, ugyanis lelki

---

⁸⁹ Ligeti Katalin: Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója, Büntetőjogi Kodifikáció 2006/1. 40.o.

⁹⁰ Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről: Büntetőjogi Kodifikáció 2007/1. 5. o.

szabadság nélkül nem lehet teljes szabadsággal véghezvitt bűncselekménynek tekinteni az ilyen magatartást.⁹¹ Ehhez hasonlóan Heller Erik is a bűnösség hiányára alapította a végszükségi cselekmény büntetlenségét, de jogellenességet kizáró oknak tekintette az egyes szükségcselekményeket, mint például az orvosi beavatkozást vagy a kötelezettség-összeütközést.⁹² Székely János egyenesen a kényszer és a fenyegetéshez hasonló, társadalomra veszélyes, de a bűnösséget nélkülöző magatartásnak tartotta a végszükséget.⁹³ Más szerzők, mint például Finkey Ferenc már a tárgyi oldalon, a jogellenesség hiányában látta a mentesülés lehetőségét.⁹⁴

Véleményem szerint az alanyi oldal hiányán operáló szerzők álláspontja téves, hiszen a társadalomra veszélyesség hiánya még ártatlanok sérelme esetén is igazolható lehet, figyelembe véve a szintén ártatlan, vétkesen végszükségbe kerülő személy helyzetét, valamint az értékmérlegelés módszerének eredményét. Ennek gyakorlati hatása, hogy a jogigazoló cselekménnyel szemben a jogos védelem kizárt, részesség sem kapcsolódhat hozzá, valamint büntetőjogi intézkedés alkalmazására sem kerülhet sor. Kártérítési felelősség sem állapítható ugyan meg, de a jogszerűen okozott kárért kártalanítás jár.

Ezen kérdéskörhöz kapcsolódó harmadik irányzat a jogrend hiányával kapcsolta össze a végszükség alóli mentesülés módját. Angyal Pál szerint a Btk. csak a büntetést engedi el, de hogy a cselekményt jogosnak vagy jogtalanak tekinti-e nem állapítható meg. Azaz úgy vélte, hogy jogilag közömbös magatartásnak tekinthető, tehát se nem jogos se nem jogtalan, úgymond semleges, de a büntetés alól mentesít⁹⁵, ami teszem hozzá a probléma kerülő úton való megoldását célozza. Magam részéről ugyanis értelmezhetetlen tartom egy olyan jogrendszer logikáját, amelyik egyik pillanatban becsukja a szemét és a természetre hárítja a felelősséget, a másik pillanatban visszaugorva a valóságba elismeri annak eredményét. Másrészt egy jogállamban, ha egy helyzet jogosságát sarkalatos törvény biztosítja (jelen esetben a Btk.), akkor az így

---

⁹¹ Gerőcz Kálmán: i. m. 132. o.

⁹² Heller Erik (1931): i. m. 170. és 174-175. o.

⁹³ Székely János: A jogos védelem, IM. tanulmánykötet, Budapest, 1983. 208. o.

⁹⁴ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Politzer, Budapest, 1902. 200. o.

⁹⁵ Angyal Pál: i. m. 440-441. o.

kifejtett cselekményt nem lehet jogon kívülnek tekinteni, mindenképpen állást kell foglalni, hogy jogtalan-e egy ilyen magatartás vagy jogos.

A végszükség mint hibrid kizáró ok hosszú jogtörténeti fejlődésének eredménye alapján, ma már a cselekmény materiális jogellenességét (társadalomra veszélyességét) és a bűnösséget kizáró (túllépési) alakzata között tehető különbség. A hatályos Btk. fényében azonban már nem minden esetben igazolható a korábbi, 1978. évi Btk. elvi alapjain kifejtett azon álláspont, hogy a végszükség társadalomra veszélyességet az zárja ki, hogy a jogtárgysértést vagy jogtárgy veszélyeztetést a kellő súlyú társadalmi előny kompenzálja.⁹⁶ Arányos sérelemokozásakor, vagy-vagy helyzetekben a cselekmény dologi értelemben nem mindig hasznos a társadalomra, (nem jár pozitív eredménnyel), hanem beszélhetünk csupán arra nem káros hatású cselekményekről is (Pl.: más, veszélyben nem lévő személynek a kisikló vonat elé lökése, a saját élet megmentése céljából. A társadalom szempontjából indifferens, hogy egy ember biztosan bekövetkező halála esetén A vagy B személy közül ki veszti életét).

3. A végszükség szabályozása nemzetközi kitekintéssel

Egy egységes európai büntető törvénykönyv létrehozásának lehetőségét több szerző felvetette már, azonban a Közösségen belüli, gyakorlati megvalósítása jelenleg nem nevezhető reális, napirenden lévő célnak. A tagállamok a büntetőjogi normaalkotás lehetőségéről, mint a szuverenitásuk egyik bástyájáról a legvégső esetben mondanának le, ezért az Európai Unió területén büntetőjogi harmonizációról bizonyos határokon átnyúló bűncselekmények (terrorizmus) illetve bűnelkövetési formák (bűnszervezet) vonatkozásában beszélhetünk. Úgy vélem e területen a harmonizációs folyamatokat a tagállamokra nem kötelező, minta büntető törvénykönyv megalkotása is serkenthetné, hasonlóan az Amerikai Egyesült Államokban alkalmazott Model Penal Code (MPC) elnevezésű tervezethez. Függetlenül attól, hogy a büntetőjog területén a jogközelítés melyik útján indul el a Közösség a jövőben, az általános részi szabályok körében

---

⁹⁶Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban, KJK, Budapest, 1984. 109-111. o.

mutatkozik erre nagyobb igény és lehetőség. Az itt megalkotandó alapfogalmak és jogintézmények olyan közös forrását jelentik a büntetőjog egyéb területeinek, melyek kidolgozása során elsőként a tudományos szempontoknak kell érvényesülniük. Jelen részben a fentiek jegyében a végszükség néhány kontinentális jogi kódex és az angolszász gyakorlat szabályozási módjára térek ki, mellyel célom az, hogy a végszükség megítélésére serkentőleg hasson, valamint bármely jogalkotási, jogalkalmazási kezdeményezésnek ötletet adjon. E körben szükségesnek tartom rögzíteni azt is, hogy a jelen részben alkalmazott jogösszehasonlító módszer nem lehet teljes, ugyanis az egyes országok jogalkalmazói gyakorlata illetve a jogirodalomban kifejtett álláspontok nem kerültek javarészt vizsgálatra, tekintettel arra, hogy az szétfeszítené jelen értekezés kereteit, másrészt az elsődleges célom a jogszabályi összevetés elemzése volt.

A svéd Btk.⁹⁷

24. Fejezet 4. § *A cselekmény, amit valaki, az e fejezetben korábban megjelölt eseteken kívül végszükségben követ el, csak akkor minősül bűncselekménynek, ha a veszély jellegére, a másnak okozott kárra és az eset összes körülményére tekintettel igazolhatatlan. Végszükség akkor áll fenn, ha az életet, egészséget, vagyont vagy más fontos a jog által védett érdeket veszély fenyeget.*

A svéd szabályozás megfogalmazása példaértékű, ugyanis kimondatlanul a végszükséget természeténél fogva jogos magatartásnak tekinti. Sokat elárul egy jogrendszer értékszemléletéről az, ha egy büntetendőséget kizáró oknak a fogalma és túllépése (bűncselekményt megvalósító esete) kerül meghatározásra, mert implicite így a büntetlenség kerül a szabály rangjára és a cselekmény büntetendősége kivételes jellegű. Ez a metódus a magyar és általában véve a kelet-európai országok megoldásától idegen.

---

⁹⁷Forrás:<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1700/file/4c405aed10fb48cc256dd3732d76.pdf>

Ami a végszükség törvényi meghatározását illeti, a testi épségen, életen és vagyonon kívül a jogrend által védett más fontos érdekek is oltalomban részesülhetnek, utóbbi széles jogértelmezési lehetőséget biztosít a jogalkalmazás számára. Ezt azért tartom szerencsésnek, mert a közérdeknél tágabban, szinte bármely a jogrend által méltányolt érdeksérelem vonatkozásában menekülési lehetőséget biztosít és a tudomány, technika fejlődésével fokozódó veszélyforrások tekintetében utat nyit a gyakorlati jogfejlesztés irányába is, ami követendő példa lehet a hazai viszonylatban alkalmazott lényegében taxatív felsorolás ellenében.

A törvényi definíció negatívuma, hogy a szükségességgel és az arányossággal szemben határozott követelményt nem állít fel. Véleményem szerint jogállami (jogbiztonsági) érdek, hogy az ártatlant sújtó sérelemkötés (főként az alapjogokat érintő korlátozás) pontos feltételei jogszabályban kerüljenek meghatározásra. Jelen esetben a veszély tulajdonságait és a másnak okozható kár mértékét természetesen a bírói gyakorlat is értelmezheti és alakíthatja helyes irányba, azonban fentiekre tekintettel indokolt lenne azokat törvényi szinten is megjeleníteni, hasonlóan a kiszámíthatóbb hazai szabályozáshoz.

A dán Btk.⁹⁸

14. § *Az egyébként büntetendő cselekmény nem büntetendő, ha az személyeket vagy dolgokat fenyegető hátrány elhárításához szükséges volt és az okozott sérelem viszonylag kisebb jelentőségűnek tekinthető.*

A dán szabályozást több szempontból sem tartom megfelelőnek, amely jellemzően a skandináv büntető kódexek megoldásához absztrakt módon fogalmazza meg a végszükségre való hivatkozás lehetőségét, ellentétben a magyar megoldással. Így az elhárító magatartás szükségességét a törvényszöveg nem határozza meg, habár a dán szakirodalom egy a személyeket (harmadik személyeket is) vagy dolgokat közvetlenül fenyegető és másként el nem hárítható veszélyt ért alatta. Továbbá az arányosság

---

⁹⁸ Lars Bo Langsted, Peter Grade, Vagn Greve: Criminal law in Denmark, Kluwer Law International, 2011. 63.o.

jogszabályi definíciója sem ad egyértelmű iránymutatást arra, hogy mekkora sérelem okozható, ezt a fentiekhez hasonlóan a szakirodalom tisztázza. Eszerint nem csak viszonylagos, hanem abszolút korlátai is vannak a végszükségnek, ugyanis egyetlen ártatlan élet sem áldozható fel más személyek megmentése érdekében.⁹⁹ A proporcionalitás szűk mértékét és a végszükség határainak túllépését azonban a törvény 84. §-a a büntetés enyhítésével vagy mellőzésének a lehetőségével kompenzálja.

A francia Btk.¹⁰⁰

122-7. § Büntetőjogilag nem felelős, aki magát, mást vagy vagyonát közvetlen vagy közvetlenül fenyegető veszély elhárítása érdekében olyan cselekményt hajt végre, amely a személyi vagy vagyoni javak megmentéséhez szükséges, kivéve, ha az alkalmazott eszközök és a veszély jelentősége között aránytalanság áll fenn.

Az eddig vizsgált büntető kódexekhez képest a Code Pénal a végszükségi veszéllyel szemben differenciáltabb követelményt állapít meg. A közvetlen vagy közvetlenül fenyegető veszély közül utóbbi megfogalmazás álláspontom szerint a cselekvési szabadságot ésszerű módon szélesíti, mivel nem kell bevárni az amúgy teljes bizonyossággal bekövetkező sérelmet, szemben a hazai szabályozással amely a közvetlen jelzőt használja.

A jogos védelem köréből ismert eszközarányosság szó szerinti megkövetelése nehezen lenne értelmezhető a végszükségi veszélyelhárítás során, sokkal inkább a veszély jelentőségével (nagyságával) azonos elhárítási mód (sérelemokozás) felelhet meg az arányosságnak, ami egyebekben a magyar Btk. arányossági mércéjével egyező és kielégítő elvárást jelent.

---

⁹⁹ Lars Bo Langsted, Peter Grade, Vagn Greve: i.m. 64. o.

¹⁰⁰Forrás:http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%202012-10-2005.pdf

A finn Btk.¹⁰¹

4. Fejezet 5. § (1) *Ha valaki olyan cselekményt követ el, amely egy jog által védett érdeket fenyegető közvetlen és kényszerítő veszély elhárításához szükséges akkor hivatkozhat végszükségre, ha a cselekménye teljes mértékben igazolható, figyelembe véve a megmenteni kívánt érdek jellegét és nagyságát, a cselekménnyel okozott kárt és hátrányt, valamint a veszély eredetét és az egyéb körülményeket.*

(2) *Ha egy jog által védett érdek megmentése miatt alkalmazott cselekmény nem tekinthető megengedettnek az első alfejezet szerint, az elkövető akkor mentesülhet a büntetőjogi felelősség alól, ha az elkövetőtől nem volt elvárható, hogy az adott helyzetben másként cselekedjen, figyelembe véve a megmentett érdek súlyát, a helyzet váratlan és kényszerítő jellegét, valamint az egyéb körülményeket.*

A finn Btk. széles körűen szabályozza a végszükséget, ugyanis jogellenességet és bűnösséget kizáró formájáról is rendelkezik, amely koncepció egyezik a magyar megoldással is. Utóbbi esetben az elvárhatóság hiánya, mint túllépési tényállás zárja ki a büntethetőséget. Megfigyelhető azonban az is, hogy az eddig bemutatott kódexekhez képest a finn rendelkezés jogpolitikai célja eltérő, inkább egyértelmű bátorítást ad a veszélyben lévőknek az elhárító magatartás gyakorlásához, mintsem az önfeláldozáshoz. Az elkövető így nem csak az arányosság elvétése esetén (mint amilyen a hazai szabályozás), hanem általánosan a szükségességet és az egyéb körülményeket is magában foglaló elemek áthágása esetén is mentesülhet a felelősség alól, ami a hazai szabályozás esetén is helyeselhető megoldás lehetne. Figyelemmel a fogalmi elemek határozatlanságára, a bírói gyakorlatnak széles lehetősége van azokat értelmezni, így a mentesülés kérdése kiszámíthatatlan, ami ugyan rugalmassá teszi a jogintézmény alkalmazhatóságát, de jogbiztonsági aggályokat is felvet.

---

¹⁰¹Forrás:http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4723/file/Finland_CC_1889am2012_en.pdf

A spanyol Btk.¹⁰²

20. § (5) *Büntetőjogilag nem felelős, aki végszükségben cselekszik, azért, hogy magát vagy más fenyegető hátrányt elkerüljön és ezáltal más személy jogi tárgyát sérti vagy kötelezettségét megszegi, feltéve, ha a következő feltételek fenn állnak:*

- 1. Az okozott sérelem nem lehet nagyobb, mint amelynek elkerülésére törekedett.*
- 2. A végszükségi helyzet szándékos előidézése nem róható az elkövető terhére.*
- 3. A szükséghelyzetben lévő nem köteles magát foglalkozása vagy hivatali helyzete alapján feláldozni.*

A spanyol szabályozás végszükségi emberképe reális alapon áll, azzal, hogy az azonos sérelemokozás kizárja a cselekmény büntetendőségét, hasonlóan a magyar megoldásához. Ezen arányossági mérce alkalmazhatóbbá teszi a jogintézményt főként, ha axiómaként fogadjuk el azt a tételt, hogy a végszükségben lévővel a végszükség szabályai szerint lehet védekezni (lévén, hogy nem jogellenes magatartás). Az eddig tárgyalt büntető kódexekhez képest tehát *expressis verbis* rögzíti a törvényhozó az olykor alapjogokat korlátozó végszükségi magatartások lehetséges mértékét, ami a jogbiztonság egyik sarokpontját jelenti.

A veszély nem csak aktív, hanem kötelesség szegő mulasztással is elhárítható. Önálló dogmatikai hatóköre a kötelesség összeütközésnek homogén tevési kötelezettségek találkozásakor lehetne, azonban a fenti arányossági mérce fényében a végszükség egyik, harmadik személy részéről gyakorolandó sajátos esetének tekinti a spanyol büntetőjog. Ezt a jogalkotói felismerést a kérdéskör hazai viszonylatában is követendőnek tartom és célszerű lehetne a szabályozás részévé tenni.

---

¹⁰² Forrás: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html

Nem helyeselhető azonban, hogy kizárólag a szándékos veszély előidézés zárja ki a végszükség megállapíthatóságát, így az amúgy is ártatlant sújtó sérelemnek méltánytalan forrása lehet az elkövető hanyag, gondatlan magatartása is, ellentétben a magyar Btk. rendelkezésével, ami a gondatlan veszély előidézést és kriminalizálja.

A német Btk.¹⁰³

34. § A jogellenességet kizáró végszükség

Nem cselekszik jogellenesen, aki az életet, testi épséget, szabadságot, becsületet, vagyont vagy más jogi tárgyat közvetlenül fenyegető, másként el nem hárítható veszélyben olyan cselekményt követ el, hogy a veszélyt magától vagy másától elhárítsa, ha a szemben álló érdekeket mérlegelve, így különösen az érintett jogi tárgyak és az azokat fenyegető veszély fokára tekintettel a védett érdekek lényeges túlsúlyban vannak.

Ez a rendelkezés csak akkor alkalmazható, ha a cselekmény a veszély elhárításának arányos eszköze.

35. § A bűnösséget kizáró végszükség

(1) Nem büntethető aki, az életet, testi épséget vagy szabadságot közvetlenül fenyegető, másként el nem hárítható veszélyben olyan jogellenes cselekményt követ el, hogy a veszélyt magától, hozzátartozójától vagy más hozzá közel álló személytől elhárítsa. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha az elkövetőnek a körülmények alapján a veszélyt vállalnia kellett volna, így különösen, ha a veszélyt maga idézte elő vagy különös jogviszonyban állt.

A 49. § (1) bekezdése szerint a büntetés enyhíthető, ha az elkövetőnek nem a különleges jogviszonyára tekintettel kellett a veszélyt vállalnia.

(2) Ha az elkövető tévesen feltételezte az (1) bekezdésben foglalt körülmények fenn álltát, csak akkor büntethető, ha a tévedését elkerülhette volna.

---

¹⁰³ Forrás: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm>

A német StGB. egy jogellenességet és egy bűnösséget kizáró részben (szakaszban) rendelkezik a jogintézményről, ellentétben a magyar megoldás azonos részben történő szabályozási módjával. Az elhárítás arányossági mértékének vizsgálata alapján már azonos sérelemokozás esetén sem állapítható meg a jogellenességet kizáró végszükség (34.§). Erre tekintettel ellentmondásosnak tartom azt, hogy a bűnösség kritériumainak vizsgálata nélkül a törvény szinte korlátlan engedélyt ad az elkövetőnek a veszélyből való menekülésre az StGB. 35.§-a alapján, egyezően a hazai szabályozással.

Utóbbi esetben a megmenthető harmadik személyek köre behatárolt és kifogásolható, hasonlóan az 1871. évi német Btk. rendelkezéseire és korábban a Csemegi Btk. megoldásához is. Az általam vizsgált büntetőkódexek közül egyedülálló és indokolatlan korlátozásnak tartom azt, hogy kizárólag a védelmi magatartást kifejtő hozzátartozója és más hozzá közel álló személy irányában állapítható meg a bűnösség hiánya. Az ilyen rendelkezés jogpolitikai célja nélkülözi a társadalmi szolidaritást. Szerencsére hazánkban ez a korlátozott szemléletmód már a Btá. megalkotásával szélesedett.

A német jogirodalomban Jescheck a jogellenességet kizáró végszükség objektívnak tűnő arányossági mércéjének tárgyalása során az alábbiak szempontok figyelembevételével árnyalja a képet. Álláspontja szerint az érdekek mérlegelésénél megjelenik az érintett javak értéke és a bekövetkezett, illetve várható anyagi és eszmei károk mértéke, mint lényeges tényezők, de nem, mint az értékelés egyetlen és döntő fontosságú körülményei. A védett érdeket fenyegető veszély közelsége és súlyossága, az érintett érdekek funkcionális jelentősége, a végszükség miatti cselekvés alkalmassága a veszély elhárítására, a bekövetkező károk helyrehozhatatlansága és végül a végszükségben cselekvő személy végső célja is mérlegelésre kell, hogy kerüljön. Lényeges továbbá az is, hogy a veszély arról az oldalról fenyeget-e ahová be kell avatkozni. Így ennél a szemléletmódnál előfordulhat, hogy egyszer az önmagában véve magasabb rangú érdek pl.: a testi épséghez fűződő érdek, egy alacsonyabb rangú tárgyi érték védelme mögé kell, hogy szoruljon, vagy a közérdek védelmét szolgáló

előírások sérülhetnek azért, hogy elhárítható legyen az egyént fenyegető közvetlen életveszély, illetve az egyén egészségének a veszélyeztetése. Tehát a szigorú, előre kimért merev szabályozáshoz képest rugalmas előírásként próbálja értelmezni a szerző az StGB. 34.§-ának rendelkezését.¹⁰⁴

Azonban az arányosság vizsgálata körében tesz egy fontos kitétel Jescheck. Miután megállapítja, hogy minden jogilag védett érdek érvényesíthető végszükségi beavatkozás révén, kifejti, hogy ez alól az emberi élet kivétel, mivel azt nem szabad mással egyenlővé tenni, ami véleményem szerint contra legem értelmezési módnak tekinthető (ugyanis több emberi élet megmentését kevesebb árán elviekben nem korlátozza a jogszabály). Így a szerző példája szerint, ha egy hajó megmentése céljából volt szükség a skótok bezárására egy olyan tengeralattjáróba, melyet a víz betörése fenyeget, az így bezárt tengerészek megölése nem igazolható a többiek megmentésével, csupán megbocsátható, ami a bűnösséget kizáró végszükség (35.§) alkalmazását indokolhatja.¹⁰⁵

Az orosz Btk.¹⁰⁶

39. cikk 1. *Végszükségi helyzetben a jog által védett érdekek megsértése nem bűncselekmény, ha olyan veszély elhárítása érdekében történik, amely közvetlenül egy személyt vagy jogait, vagy más személy jogait, a társadalom vagy az állam jog által védett érdekét fenyegeti, feltéve, ha ez a veszély másként nem volt elhárítható és a végszükség határait nem lépték túl.*

2. *Az okozott sérelem nyilvánvalóan nem felel meg a fenyegető veszély és az elhárítási körülmények jellegének és mértékének, ha az említett érdekek ugyanolyan vagy jelentősebb sérelmet szenvednek, mint amilyen az elhárított kár volt.*

Az ilyen túllépés csak szándékos sérelem okozás esetén büntethető.

---

¹⁰⁴ Hans-Heinrich Jescheck: Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil, Duncker und Humblot, Berlin, 1988. 324-325. o.

¹⁰⁵ Hans-Heinrich Jescheck: i. m. 324. o.

¹⁰⁶ Forrás: <http://www.russian-criminal-code.com/>

Az orosz Btk. jellemzően a korábbi szovjet jogtudomány befolyása alá tartozó országokéhoz a jogos védelem és a végszükség védendő jogi tárgyai között a társadalom és az állam érdekeit is megfogalmazta, egyezően a magyar szabályozással. A köz vagy társadalom érdekeinek meghatározása szinte lehetetlen, de a kizáró ok alkalmazhatósági körét speciális jogi tárgyak irányába szélesíti, ezért hazai viszonylatban is megtartandónak tartom a fogalmat.

Hasonlóan a korábbi magyar szabályozáshoz a törvényszöveg szerint kizárólag a kisebb sérelemokozás felel meg az arányosság feltételeinek. Ahogy ezt már kifejtettem, ez a kritérium túlságosan leszűkíti, alkalmazhatatlanná teszi a végszükséget.

Az észt Btk.¹⁰⁷

29. § Nem jogellenes az a cselekmény, amit valaki azért követ el, hogy elhárítsa saját maga vagy mások jogainak fennálló vagy közvetlen veszélyét és a választott eszközök szükségesek voltak a veszély elkerüléséhez és a védett érdek nyilvánvalóan jelentősebb a megkárosítotthoz képest. Az érdekek összevetésekor figyelembe kell venni a jogi tárgyak súlyát, a fenyegető veszély fokát és a veszély származottságát.

Kötelesség összeütközés

30. § Nem jogellenes egy jogi kötelezettség megszegése, ha az adott személyt egyidejűleg úgy terhel több jogi kötelezettség, hogy mindegyik teljesítése lehetetlen, de mindent megtesz azért, hogy legalább az elmulasztottal azonos jelentőségű jogi kötelezettséget teljesítsen.

Az észt szabályozás, figyelemmel arra, hogy csak kisebb sérelemokozás esetén tekinti arányosnak a végszükségi cselekményt, a kötelesség összeütközés önálló dogmatikai

---

¹⁰⁷Forrás:http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4707/file/Estonia_Penal%20Code_am2013_en.pdf

hatókörét külön jogellenességet kizáró okként kodifikálta, így homogén jogi tárgyak összeütközésekor az azonos sérelemkőzés megengedett.¹⁰⁸ A jelenlegi hazai szabályozás arányossági korlátjára tekintettel ez már szükségtelen megoldásnak tűnne. Az orosz megoldáshoz hasonlóan az arányosság mértékét nem tartom megfelelőnek.

Az osztrák Btk.¹⁰⁹

10. § (1) *Nem bűnös, aki büntetéssel fenyegetett cselekményét abból a célból követi el, hogy a magát vagy más közvetlenül fenyegető, jelentős hátrányt elhárítson, ha a cselekményéből fenyegető veszteség nem aránytalanul súlyosabb, mint az a hátrány, amelynek elhárítására a cselekménye irányul, és a tettes adott helyzetben a jogilag védett értékeket tiszteletben tartó személytől más magatartás nem volt elvárható.*

(2) *Nem mentesül a tettes, ha a veszélynek a jogrend által el nem ismert okból, tudatosan tette ki magát. A tettes gondatlan elkövetés miatt büntethető, ha a feltételeket, amelyek cselekménye bűnösségét kizárnák, gondatlanságon alapuló tévedés alapján feltételezte és a gondatlan elkövetést a törvény büntetéssel fenyegeti.*

Az osztrák StGB. bűnösséget kizáró okként szabályozza és az elvárhatóság hiányára alapítja a végszükséget. Érdekesnek tartom megjegyezni, hogy az eddig vizsgált országok megoldásai mindegyike (így hazánk is), ha szűk körben, de materiális jogellenességet kizáró okként (is) szabályozta a kérdéskört. Az osztrák büntetőjog a végszükséget tehát jogellenes (társadalomra veszélyes) cselekménynek tekinti, így az objektív alapú érték és érdek mérlegelésnek a felelősségre vonás tekintetében nincsen helye. Mindez többek között azt jelenti, hogy az ilyen cselekménnyel szemben a jogos védelem megengedett. A gondatlanságból származó jogkövetkezmények alkalmazásának lehetősége a törvényszöveg javára írható, ugyanis a kérdéskör minden kritériumára kiterjedő általános mentesülési okot enged a tévedésben lévő számára.

---

¹⁰⁸ Az észtt megoldás nem egyedülálló a kontinensen, a portugál Btk. a jogi köteleességek és a feljebb való parancsainak összeütközését büntetendőséget kizáró okként szabályozza, ugyanolyan vagy nagyobb értékű köteleesség vagy parancs teljesítés esetén.

¹⁰⁹ Nagy Ferenc: A végszükségről európai kitekintéssel, In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet, KJK, Budapest, 2004.

Az olasz Btk.¹¹⁰

54. cikk *Ezen cikk (1) bekezdésének rendelkezéseit akkor is alkalmazni kell, ha a szükséghelyzetet más személy fenyegetése idézte elő, de ebben az esetben a megfenyegetett által elkövetett cselekményért az a felelős, aki őt erre kényszerítette.*

Az olasz Btk. idézett törvényhelyét kizárólag azért említtem meg, mert az eddig elemzett európai büntetőkódexek jogszabályi szinten szétválasztják a végszükség és a kényszer vagy fenyegetés büntethetőségi akadályokat. Az olasz szabályozás a végszükséggel (szükséghelyzettel) egyezően jogellenességet kizáró oknak tekinti a fenyegetést is, a párhuzamot azért tartom helyesnek, mert a fenyegetésre is jellemző lehet a végszükséghez hasonló kvalifikált veszélyhelyzet, egyedül forrásuk eltérő. Ezen koncepció a XIX. századi hazai joggyakorlatban is tetten érhető volt és de lege ferenda úgy vélem helyeselhető.

Egységes büntető törvénykönyv hiányában egy jogigazoló ok adott jogrendszerben elfoglalt helyét illetően nehéz megfelelően állást foglalni, ugyanis számításba kell venni mind a gyakorlati jogalkalmazás mind a jogtudomány olykor eltérő álláspontját. Alábbiakban így azon javaslatokat kívánom bemutatni, amelyek a későbbi kódex megalkotásának szándékával lépnek fel.

Anglia és Wales 1989. évi Btk. javaslata¹¹¹

43. § (1) *Nem büntethető annak a személynek a cselekménye, amit a körülmények által kiváltott kényszerben követ el.*

(2) *A körülmények által kiváltott kényszerben akkor cselekszik,*

a) ha az elkövető tudja vagy feltételezi, hogy a cselekménye közvetlenül szükséges a saját vagy más halálának vagy testi sérülésének elkerülése érdekében és

---

¹¹⁰ Nagy Ferenc (2004): i. m. u.o.

¹¹¹ Forrás: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/235826/0299.pdf

b) az általa ismert vagy feltételezett veszély olyan, hogy figyelemmel az összes körülményre (beleértve az elkövető azon tulajdonságait, amelyek a veszély súlyára hatással vannak) nem várható el ésszerűen, hogy másként cselekedjen.

(3) Ez a rendelkezés

a) bármely bűncselekmény, így emberölés vagy emberölés kísérlete esetén is alkalmazható.

b) nem alkalmazható azon személy vonatkozásában, aki a 44. § (1) vagy a 185. § megjelölt céljából fejt ki erőszakot, vagy aki abban a tudatban vagy feltételezésben cselekszik, hogy a 42. § (3) (a) (i) foglalt fenyegetés fenn áll, vagy aki tudatosan, ésszerű ok nélkül teszi ki magát a veszélynek.

Már 1552-ben Pollard őrmester azzal érvelt, amely érvelés kétségtelenül pozitív fogadtatásra talált az Exchequer Chamber („saktábla” kamara, a királyi jövedelmek kapcsán keletkező perek külön bírósága) bírái körében, hogy a jogszabályok megsértése csak akkor lehet indokolt, ha a törvénysértést azért követték el, hogy ezáltal egy még nagyobb bajt előzzenek meg, vagy végszükség következtében, vagy kényszer miatt. Több, mint háromszáz évvel később Stephen úgy gondolta, hogy a törvény szövege annyira homályos, hogy a bírák szabadon megállapíthattak bármilyen, a számukra célszerűnek tűnő szabályt és, hogy némely esetben a törvényszegés alkalmoszerűsége olyan erős lehetett, hogy a védekezést el kellett volna fogadniuk – viszont ezeket az eseteket nem lehetett előzetesen megállapítani. Ezen kétségek ellenére Williams 1953-ban szinte „meggyőződéssel” állította, hogy az angol jog és kiváltképpen a büntetőjog elismeri a végszükséget kimentő körülményként azzal kiegészítve, hogy a végszükség sajátossága a jogelmélet szempontjából a pontosságra való törekvés hiánya, a megfogalmazás nehézsége vagy lehetetlensége.¹¹²

Habár 2009-től újból elindult Anglia és Wales büntetőkódexének a kodifikációja, a legutóbbi 1989. évi javaslat is tartalmazta a végszükséget. A szöveg ugyan a körülmények által kiváltott kényszer (duress of circumstances) terminológiát használja, azonban ez a végszükséggel (necessity) azonos élethelyzeteket takar. A

---

¹¹² David Ormerod: Smith and Hogan’s Criminal Law, Oxford University Press, 2011. 365. o.

bíróságok ugyanis vagy figyelmen kívül hagyják vagy alig észrevehető különbséget tesznek a két fogalom között.¹¹³A javaslat bűnösséget kizáró okként (az elvárhatóság hiányára alapozva), pontos arányossági mérce nélkül kívánta a jogintézményt meghatározni. Véleményem szerint a szükségesség is feltételezhet egyfajta arányosságot, azonban annak megállapítása az adott ügy, adott körülményeinek fényében lehetséges, erre tekintettel a jogalkalmazó számára biztosít széles értelmezési lehetőséget, igazodva a common law jogrendszer sajátosságaihoz. Ez a megoldás persze hazai viszonylatban nehezen lenne elfogadható. A tervezet javára írható, hogy garanciális szempontokat is figyelembe vesz, így külön kiemeli az élet kioltásával járó magatartások alkalmazhatóságát, ami a judikatúrában hosszú időn keresztül vitatott kérdésnek számított. Továbbá kizárja mind a jogos védelemben, mind a kényszerhelyzetben lévő személlyel szembeni védekezés lehetőségét.

Az Egyesült Államok minta büntető törvénykönyve¹¹⁴

3.02 § (1) *Az a cselekmény, amit az elkövető abból a feltevésből követ el, hogy az saját magát vagy másst fenyegető kár vagy veszteség elkerüléséhez szükséges, nem jogellenes, feltéve ha:*

(a) nagyobb értékű a kárt vagy veszteséget elhárító cselekmény, mint, hogy a törvény büntetést fűzzön hozzá és

(b) sem a törvénykönyv sem más törvény nem határoz meg kivételes feltételt vagy védekezési lehetőséget a konkrét helyzettel kapcsolatban és

(c) nincs olyan törvényhozói cél, amely egyébként a jogellenességet kizáró ok jogalapját nyilvánvalóan kizárná.

---

¹¹³ David Ormerod: i. m. 375. o.

¹¹⁴Forrás:http://wps.prenhall.com/wps/media/objects/13023/13335893/downloadables/model_penal_code_sel_sec2.pdf

A javaslat figyelemmel van az államok saját büntető kódexeinek megoldására ezért elsősorban akkor alkalmazható, ha nincs jelen kizáró alkalmazásának egyéb törvényi akadály. Szigorú arányossági mércét állapít meg a szöveg, ugyanis kizárólag nagyobb érdekek megmentése esetén teszi lehetővé a végszükségre való hivatkozást, egyezően például a korábbi magyar szabályozással.

Az ausztrál minta büntető törvénykönyv¹¹⁵

2.3.16. § Hirtelen és rendkívüli szükséghelyzet

(1) *Büntetőjogilag nem felelős a cselekményért az a személy, aki a magatartásával olyan bűncselekményt hajt végre, amely a hirtelen és rendkívüli szükséghelyzet általi körülményekre adott válasz.*

(2) *Ez a bekezdés akkor és csak akkor alkalmazható, ha a cselekményt végrehajtó személy megalapozottan hiheti azt, hogy:*

(a) *a hirtelen és rendkívüli szükséghelyzet körülményei fenn állnak, és*

(b) *a szükséghelyzet leküzdésének egyetlen igazolható módja a bűncselekmény elkövetése és*

(c) *a cselekménye a szükséghelyzetre adott megfelelő reakció.*

Az ausztrál tervezet ugyan az arányosság és a szükségesség követelményét is megfogalmazza, de túlságosan határozatlan formában, ezért fentiekre tekintettel nem tartom megfelelőnek. A fogalmi elemek szigorú objektivitását ugyan a tervezet árnyalja azzal, hogy a cselekményt végrehajtó személy szubjektív szempontjainak is teret ad, de ez véleményem szerint csak a végszükség bizonyos elemeinek vonatkozásában igazolható, általánosságban nem.

---

¹¹⁵ Forrás: <http://www.pcc.gov.au/uniform/crime%20%28composite-2007%29-website.pdf>

4. A végszükségi veszély alapfogalmai

A végszükség feltételrendszerének ismertetése előtt szükségesnek tartom néhány alapvetés megtételét. A végszükségi veszély egy speciális, büntetőjogilag értékelt (kvalifikált), relatív természetű, objektív helyzet, melynek két pólusán elhelyezkedő érdekek nyernek értékelést.

A veszélyt Gerőcz Kálmán valamely jogérdeket megsemmisítő helyzeteként¹¹⁶ definiálta, majd a fogalom a későbbiekben további jegyekkel bővült. Angyal Pál szerint büntetőtörvénykönyvünk értelmében veszélyen tehát meghatározott hátrány bekövetkezése felé hajló tevőképességet magában rejtő oly valóság értendő, amelyből az objektív szemlélő megítélése szerint a hátrány elmaradása számításon kívül esik.¹¹⁷ Pintér Jenő irányadónak tekinthető veszély fogalma véleményem szerint az összes lényegi tulajdonságot magán viseli, eszerint a veszély emberi vagy állati tevékenység (magatartás), illetőleg természeti erők felszabadulásának következménye, objektív, a tudatunktól függetlenül létező kategória. Relatív fogalom, mivel csak személyek, dolgok vagy társadalmi érdek vonatkozásában válik azzá, ami és többé-kevésbe valószínűsítik a sérelmet. A tárgyat csak fenyegeti, vagy kisebb fokú sértést ejt.¹¹⁸

A végszükség gyűjtőfogalom. Az ilyen helyzetet keletkeztető veszély forrását illetően szinte felsorolhatatlan számú tényezőt vehetünk számításba. A teljesség igénye nélkül a veszély származhat embertől, állattól, dologtól, természeti eseményből, halállal fenyegető éhségből, szülésből vagy jogtalan támadás következményeiből is. Véleményem szerint összetettebb dogmatikai kérdést utóbbi esetkör jelentheti, ezért az alábbiakban ennek kifejtésére térek ki.

---

¹¹⁶ Gerőcz Kálmán: i. m. 227. o.

¹¹⁷ Angyal Pál (1943): i. m. 62.o.

¹¹⁸ Pintér Jenő: A veszély fogalma és jelentősége a büntetőjogban, KJK., Budapest, 1965. 61.o.

Ha elfogadjuk alaptételként, hogy jogos védelem kizárólag a jogtalan támadóval szemben gyakorolható, akkor megállapítható az is, hogy nem jogtalan támadás vagy jogtalan támadás következményei (például ha egy épület felgyújtója már nincs a helyszínen és csak a lángoló épülettel áll szemben a veszélyben lévő) veszélyként viselkedhetnek. Ilyen helyzetben ezért az elmélet és a judikatúra is a végszükség szabályai szerinti védekezést tartja alkalmazhatónak.¹¹⁹

Ennek a gyakorlatban megjelenő egyik formája lehet, ha a támadó azért lövi le a harmadik személyt, mert a megtámadott, aki az életveszélyt nem tudta másként elhárítani, tolt a golyó elé.¹²⁰ További ilyen szituációra példaként szolgálhat az ún. elvétés (aberratio ictus), melynek során az elkövető támadása a célba vett személy ellen irányul, de gondatlansága folytán az elkövetési magatartás az eredetileg megtámadni nem szándékozott személyt éri. Már Paulus is tárgyalta azt az esetet, amikor a támadó helyett az én általam felé hajított kő egy ártatlan arra járót talál el. Ennek ellenére a római jog ilyenkor sem zárta ki a jogellenes támadás fennálltát és gondatlan cselekményeknél is iniuriát állapított meg.¹²¹ Ezzel szemben úgy vélem a jogtalan támadás, mint célzatos, erőszakos magatartás gondatlan cselekménnyel harmadik személy irányában nem valósítható meg, ezért a példában megdobott személy végszükségi helyzetbe kerül. Szintén erre a következtetésre juthatunk, ha a jogos védelmi helyzetből származó esemény más ártatlant sújt, ezen tétel megvilágítására az alábbi jogeset jól szolgál.¹²²

A tényállás szerint I. r. vádlott mialatt gépkocsijával a számára irányadó forgalmi irányító fényjelző készülék piros fényjelzése alatt álló helyzetben volt, egy motorkerékpáros rajta utasként szállított társával I. r. vádlott személygépkocsijának jobb oldalához haladt, majd a jármű felhúzott, jobb oldali első üvegét az egyik elkövető betörte, és I. r. vádlott jobb első ülésen lévő táskáját kivette a járműből a benne lévő értékekkel, majd a motorkerékpárral a helyszínről elhajtott. I. r. vádlott

¹¹⁹ Kádár Miklós: Büntetőjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968. 219.o. Bagi Dénes (szerk.): A Büntető törvénykönyv magyarázata, KJK, Budapest, 1986. 95.o

¹²⁰ Gárdus Ferenc: i. m. 92. o.

¹²¹ Orosz P. Gábor. i. m.

¹²² A Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31. számú ítélete.

miután észlelte táskájának jogtalan eltulajdonítását, személygépkocsijával az elvett értékekkel menekülő motorkerékpárosok után indult azzal a szándékkal, hogy értékeit visszaszerezze. A menekülés során a menekülő az út két forgalmi irányát elválasztó záróvonalát átlépve áthaladt előbb a menetirány szerinti bal oldali belső forgalmi sávba, majd a menetirány szerinti bal oldali külső forgalmi sávba, amely forgalmi sávokban szorosán követte őt I. r. vádlott. A lopási cselekmény elkövetésétől kb. 500 méternyi távolságra a menetirányuk szerinti bal oldali külső forgalmi sávban az üldözés során I. r. vádlott jogos védelmi helyzetben, a lopási cselekmény bevégeztsége előtt, táskájának visszavétele céljából a gépjármű gyorsításával a neki ütközött a menekülő elkövető által vezetett motorkerékpár hátuljának. E közben két ismeretlen személy a vádlottak haladási irányát tekintve bal oldali járdáján, a két járművel szemben, az ütközési hely közvetlen közelében gyalogolt a járdán, valamint ugyanitt egy másik gépkocsi parkolt, benne utasokkal.

Az ütközés következtében a motorkerékpár hátulja megemelkedett, amely jármű irányítása feletti uralmát ennek következtében a motorkerékpár vezetője elveszítette. A stabilitást veszített, elboruló motorkerékpár – az irányadó forgalomirányító fényjelző készülék piros fényjelzésének időtartama alatt – átsodródva egy gyalogos átkelőhelyen majd egy útkereszteződés területén, nekiütközött a szemből érkező, a külső forgalmi sávban, a fenti útkereszteződés területe után forgalmi okból álló személygépkocsinak. I. r. vádlott a motorkerékpárnak ütközést követően az előtte elboruló motorkerékpár mögül hirtelen jobbra irányuló kormányzással behaladt a szemből haladó, belső forgalmi sáv területére és ott szemből, piros fényjelzés miatt álló személygépkocsinak ütközött. A baleset következtében a motorkerékpáron ülő egyik elkövető életét vesztette. I. r. vádlott azzal, hogy a motorkerékpárnak ütközött, valamint ezen magatartásának következményeiből származó álló járművekkel való ütközésekkel más személyek testi épségét is közvetlenül veszélyeztette. Rajtuk kívül még számos gyalogos tartózkodott a kereszteződésben, illetve haladt a járdán, vagy úttesten.

A bíróság megállapította, hogy I. r. vádlott a motorkerékpárral menekülő lopási cselekményt elkövetők viszonylatában jogos védelmi helyzetben cselekedett. A tényállásból azonban az is kitűnik, hogy a vádbeli forgalmas helyszínen több ártatlan

személy is tartózkodott, mind az utakon, mind a járdán, akik egy része személyi és vagyoni jellegű sérülést is szenvedett a hátulról, jelentős sebességgel motorkerékpárnak ütköző I. r. vádlott cselekményének következménye folytán, valamint további ártatlan személyek a motorkerékpár felborulása miatt akár élet, testi épség vagy vagyoni jellegű sérelmet is elszenvedhettek volna. A bíróság kitért arra, hogy a harmadik személyek veszélyeztetése irányában I. r. vádlott vonatkozásában mentesülési okként a Btk. 23.§-a szerinti végszükség alkalmazása jöhetne szóba, mint a jogtalan támadás következményeiből származó veszélyhelyzet, de jelen esetben ennek arányossági feltételei áthágásra kerültek azzal, hogy I. r. vádlott nagyobb sérelmet okozott mint amelynek elhárítására törekedett (több személy közvetlen veszélyeztetése egy vagyon elleni bűncselekményből származó veszély feloldása érdekében). Csak utalnék arra, hogy a bíróság I. r. vádlott esetleges ijedségében vagy menthető felindulásában való cselekvés lehetőségét sem tartotta megállapíthatónak.

Amellett, hogy a fenti ítélet jó példája annak, hogy egy jogtalan támadás elhárításából ártatlanokat sújtó cselekmény is könnyen kialakulhat, felhívja egyrészt a figyelmet a jogos védekezés ésszerű határainak betartására, másrészt azonban lehetőséget is biztosít elviekben arra, hogy arányos elhárítási mód gyakorlásával akár védtelen személyek szenvedjenek sérelmet egy mások között zajló csatározásból, kvázi járulékos kárként.

További adalékként szolgálhat e tárgykorben, hogy túszejtési szituációkban (jogtalan támadás fenntartásakor) is létrejöhet végszükségi cselekmény, ha harmadik személyek a veszélyhelyzet feloldása érdekében a túszul ejtetteknek okoznak sérelmet. Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Finogenov és mások Oroszország elleni döntésében¹²³ lényegében a végszükségi helyzetre tekintettel nem állapította meg az Egyezmény 2. cikkének (élethez való jog) megsértését az alperes részéről tekintetben, hogy a túsztámadás megoldására erőszakot és gázt alkalmaztak a hatóságok. A tényállás szerint egy moszkvai színházban a csecsen szeparatista szervezet tagjai túszul ejtettek több ott tartózkodó személyt, a hatóságokhoz címzett politikai követeléseik teljesítése

---

¹²³ Finogenov és mások Oroszország elleni ügy:

Forrás:<http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22:%5B%22897396%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-108231%22%5D%7D>

céljából. A túsztárgyalás során számos ártatlan személy életét vesztette, ezért a hatóság tagjai tartva a további tömeges kivégzések veszélyétől, ismeretlen összetételű mérgező gázt jutattak az épület levegőztető rendszerén keresztül a fő előadóterembe, és egy speciális osztag megrohmozta az épületet. Ennek során a túszejtők életüket vesztették, de az ott tartózkodó ártatlan személyek közül is 125 fő meghalt. A bíróság ellentétben a kérelmezők (felperesek) álláspontjával úgy ítélte meg, hogy a beavatkozás szükségszerű volt, más módon el nem hárítható és arányos is, tekintettel arra, hogy a kisebbik rosszat választották az orosz hatóságok, ugyanis a komoly és közvetlen veszélyét hárították el az emberi életek tömeges elvesztésének. Ráadásul ily módon az életben maradt túszoznak több esélyük volt a túlélésre és a kiszabadításuk is könnyebb volt.

A jogos védelemből származó cselekmények jogi megítélését érintő további probléma a jogtalan mulasztás elleni fellépés, védekezés lehetőségének kérdése. A szerzők többsége kizárólag aktív magatartást ért a jogtalan támadás alatt, ezért például Békés Imre szerint a jogtalan mulasztás jogos védelmi helyzetet nem, legfeljebb végszükséget eredményezhet.¹²⁴ Habár a fenti tézistől való elmozdulásra vannak jelek a joggyakorlatban (lásd pl.: BH1997.512) a józan ésszel és társadalomra veszélyesség Btk. 4.§ (2) bekezdése szerinti törvényi fogalmával ellentétes nézőpontnak tartom magam részéről. Ha ugyanis figyelembe vesszük, hogy társadalomra veszélyes magatartás mulasztás is lehet, fentiek jegyében azt a tételt kellene elfogadnunk, hogy a mulasztással konstruált jogtalansággal szembeni védekezést, kvázi jogos magatartásként, a végszükség szigorúbb és így a jogtalanság talaján állóra kedvezőbb szabályok szerint kellene megítélni. Ráadásul a jogtalan támadás lényegének számító ártási szándék nyelvtani értelmezéssel sem feltételez minden esetben tevőleges beavatkozást. Ezért egyetértve Belovics Ervinnel a támadás aktív magatartás és mulasztás egyaránt lehet, és vagy arra irányul, hogy bizonyos fennálló állapotot megváltoztasson, vagy arra, hogy bizonyos állapotot fenntartsa.¹²⁵ Erre jó példa, ha balesetnél életet fenyegető helyzetben tétlenül maradó, de egyébként mentésre

---

¹²⁴ Békés Imre: A büntető törvénykönyv kommentárja, KJK, Budapest, 1968. 164.o

¹²⁵ Belovics Ervin (2009): i. m. 80-81. o.

kötelezett személyt, például fürdőmestert a szükséges segítségnyújtásra kényszerítik,¹²⁶ vagy ha azt a pályaőrt kényszerítik cselekvésre, aki észlelvén, hogy a vasúti sín megrongálódott a közeledő vonat kisiklásának megelőzése érdekében a szemafort nem állítja pirosra.¹²⁷ Felhívom a figyelmet, hogy jelen esetben is igaz az a korábbi megállapítás, hogy a jogos védelem csak a jogtalan támadóval szemben áll fenn, így ha a jogosan védekező a fenyegető eredményt hárítja el, azaz ha maga menti meg a balesetet szenvedőt vagy maga gondoskodik a vonat kisiklásának megakadályozásáról, akkor már végszükségben jár el.

A gyakorlatban jogtalan mulasztással előállt élet vagy testi épség veszélyének elhárítása általában valamely vagyon elleni bűncselekmény tanúsításával képzelhető el. Így a fenti koncepció elfogadása a jogos védelemmel egyező hatásfokú védelmet nyújt a veszélyben lévőknek. Ha tehát a szülő, aki ebbéli szerepéből folyó kötelezettséget úgy szegi meg, hogy egy parkolóban, lezárt gépkocsijában hagyja forró hőségben gyermekét, az éppen arra járó harmadik személy a gépkocsi üvegének betörésével kimentheti a gyermeket, a rongálásért végszükség címén nem volna felelősségre vonható.

Végszükségi veszélyt keletkeztet az állatok elleni támadás is, kivéve, ha az állat az emberi jogok reprezentálójaként jelenik meg, azaz ha a támadó meghosszabbított eszközének tekinthető, ugyanis ilyenkor jogos védelmi helyzetbe kerül a megtámadott. Tipikusan ilyen helyzet lehet, ha az elkövető egy harci kutyával kívánja követelését érvényesíteni. A Kúria korábbi gyakorlata még ettől eltérő álláspontot képviselt és akkor is a jogos védelem miatt mentette fel a vádlottat, amikor például a tulajdonos, a földjére tévedt állatokat lelőtte.¹²⁸ Finkey Ferenc emellett úgy érvelt, hogy jogtalan magatartást ugyan az állat nem visz véghez, de sérti az emberi érdekeket.¹²⁹ Fentiekől való elméleti és gyakorlati elmozdulás indokának tekinthetjük, hogy pusztán a sérelem bekövetkezésének reális lehetősége nem értékelhető jogtalan támadásként, hiszen akkor kiüresítenénk a végszükség terepnumát. A jogtalan támadás fogalma speciális a

---

¹²⁶ Belovics Ervin (2009): i. m. 80. o.

¹²⁷ Székely János: i. m. 170-171. o.

¹²⁸ Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve, Franklin társulat, Budapest, 1905. 340.o.

¹²⁹ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Grill, Budapest, 1914., 208-209.o.

végzsükségi veszélyhez képest, ezáltal jóval szűkebb kört feltételez. Egyetértve tehát Földvári Józseffel, az állatok viselkedése veszélyes lehet, de jogtalan nem¹³⁰. Így jogi szempontból teljesen indifferens, hogy a tulajdonos javait egy földjére tévedt állat vagy a tűz lángcsóvái veszélyeztetik.

Ennek igazolására részben jogelméleti, részben magánjogi indokok hozhatók fel. Losonczy István jogfilozófiai munkájában a valóság jelenségeinek leírására hét fajta réteget különített el. Az általa harmadik rendbe sorolt biológiai világ tagjairól úgy vélekedett, hogy önmagában az a tény, hogy a legmagasabb rendű állatok olyan értelmi jelenségeket is felmutatnak, mint például tapasztalatok gyűjtése, hasznosítása vagy az idomíthatóság, még nem alkalmas arra, hogy ezek alapján az állatokat egyben a pszichikai világ tagjainak is tekintsük. Az állati és emberi értelem között áthághatatlan minőségi, és nem csupán mennyiségi különbséget látott. Hangsúlyozta azt is, hogy a harmadik réteg tagjainak nagyon bonyolult alkatából folyó törvényszerűsége olyan sajátos természetű, hogy az élőlények sajátos mozgását és működését kizárólag a kauzalitás elvének alkalmazásával - legalábbis belátható időn belül - lehetetlenség kiszámítani. A szerző az emberi lét és a biológiai létállapot közötti legfontosabb különbségnek az emberi lelket tekinti, azaz a pszichikumot, ami az emberi idegrendszer és pedig túlnyomó részt az agyvelő.¹³¹ Ezek alapján természettudományi szempontból alátámasztható, hogy jogtalan támadás, mint akaratlagos, ártó szándékú, kauzális magatartás, kizárólag az emberi pszichikumból eredhet.

Többek között ezért sem tartom alaposnak Tokaji Géza azon felvetését, miszerint a végzsükség szabályozása alapján az állat támadása elől el kellene menekülni, ami logikátlan ahhoz képest, hogy az emberi támadással rendszerint szembe szabad szállni.¹³² Hangsúlyozom, hogy a nem emberi értelemmel bíró élőlények irányába értelemszerűen a támadó viseli a kockázatot elv nem alkalmazható, így más vagyoni

---

¹³⁰ Földvári József: Magyar büntetőjog, Osiris, Budapest, 2006. 135. o.

¹³¹ Losonczy István: Jogfilozófiai előadások vázlatok, Szent István Társulat, Budapest, 2002. 39. o.

¹³² Tokaji Géza: i. m. 252. o.

értékkel bíró javainak sértését minimalizálni kell, azzal, hogy az esetlegesen rendelkezésre álló, alternatív veszélyelhárítási módot alkalmazza a veszélyben lévő.

Megjegyzem, magánjogi szempontú vizsgálódás alapján is ugyanezen eredményre juthatunk, ugyanis az állatok vagyoni értékkel bíró dolgoknak tekinthetők, mivel ettől eltérő rendelkezést a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) nem tartalmaz. Figyelemre méltónak tartom ennek ellenére, hogy például a német vagy a svájci Ptk. is kimondja, „az állatok, nem dolgok”.¹³³ A dologra vonatkozó szabályokat csak annyiban lehet az állatokra alkalmazni, amennyiben nincsenek eltérő rendelkezések. Az állatoknak a dologtól eltérő, de az emberi státuszt el nem érő, sajátos természetüknek elfogadása azonban úgy vélem jogtalan támadás megállapítására továbbra sem adna alapot.

A jogtalan támadás esetén túllépve a veszély származását érintően, egy német ügyben felvetődött annak kérdése is, hogy a fentieknél elvontabb esetben, például egy gazdasági társaság likviditási problémája szülhet-e végszükséget. A megengedett kockázatvállalásról, azokban a helyzetekben beszélhetünk, amelyekben valamely bűncselekmény bekövetkezésének a lehetősége mellett valamilyen, a társadalom számára előnyös cél elérésének is megvan a reális esélye. A gazdálkodás mindig bizonyos fajta kockázattal jár, de ha valaki csőd szélén áll, nem mentheti meg saját vállalkozását hűtlen kezelés árán, még akkor sem, ha a csőd által okozott kár aránytalanul meghaladja a hűtlen kezelés által okozott károkat.

Ezt az álláspontot azonban nem vette figyelembe az a döntés, mely szerint végszükségre hivatkozással jogszerű volt azaz eljárás, amikor egy személy 5.000 márka közpénzt sajátított el, annak érdekében, hogy egy koncertturné megvalósulhasson. A koncertturné megvalósításába korábban 80.000 márkát fektettek, ami az esemény meghiúsulásával elveszett volna. Egyetértve az esetet ismertető Claus Roxinnal azonban a veszteséget úgy kellett volna kezelni, mint bármilyen más, hibás kalkuláció vagy csupán balszerencse által okozott anyagi kár esetében bekövetkező veszteséget, mivel ennek hiányában az ítélet másokat anyagi gondok bűncselekmény

---

¹³³BGB 90a.§ és ZGB. 641a. §

arán történő megoldására is ösztönözhetne.¹³⁴ Bár található olyan álláspont, amely a megengedett kockázatvállalást a végszükség szabályai szerint ítélné meg, véleményem szerint hazánkban a gyakorlat a jogintézményt az elvárhatóság hiányával hozza összefüggésbe és a bűnösség körében értékeli.

Az általam vizsgált külföldi jogforrások közül a kínai Btk.-ban található jogszabályi szinten, a fenti tételt is alátámasztó rendelkezés, e szerint a fenyegető veszély elhárítására vonatkozó rendelkezés nem alkalmazható annak a személynek az irányában, akit foglalkozási vagy üzleti kötelezettsége terhel a veszély vállalására. Ez véleményem szerint egyértelmű iránymutatást jelent arra nézve, hogy az üzleti tevékenység kockázatából eredő vagyoni kár elkerülésére a végszükség keretein belül nincs lehetőség bűncselekmény elkövetésére.¹³⁵

A veszély további jellemzője annak objektív volta. Wlassics Gyula találóan jegyzi meg, ha mások életét vagy vagyonát veszélyeztetjük, az a tények hatalmának elismerése a büntetőjogban.¹³⁶ A veszélyben lévő azon külső kapcsolatát (helyzetét) kell vizsgálni, amely a külvilág egyéb tárgyaival vagy más emberekkel szemben fennáll. Indifferens az ilyen helyzetben lévő arra vonatkozó ismerete, hogy a cselekménye kifejtésekor ő vagy egy harmadik személy végszükségben volt-e. Ezt a tételt látszik alátámasztani a bírói gyakorlat is.

A Legfelsőbb Bíróság az EBH. 2001.391. számon közzétett döntésében megállapított tényállás szerint a terheltek a volt Jugoszlávia területéről főként albán nemzetiségű személyeknek a Magyar Köztársaság határának meg nem engedett módon történő átlépéséhez nyújtottak anyagi ellenszolgáltatás fejében segítséget, a menekültek ugyanis arra hivatkoztak, hogy a vádbeli időszakban – a Koszovó területén zajló háborús események miatt – életük veszélyben volt. Köztudomású tény, hogy ekkor Koszovó területén vészhelyzet volt, a népirtás megakadályozása érdekében katonai beavatkozásra is sor került. Tekintettel arra, hogy a tényállás szerint az illegális határátlépők nemzetisége az elkövetők számára közömbös volt, valamint hazánkba

---

¹³⁴ Claus Roxin: Derecho Penal, Parte General, Civitas, Madrid, 1997. 696-697. o.

¹³⁵ Forrás: <http://law.moj.gov.tw/Eng/LawClass/LawAll.aspx?PCode=C0000001>

¹³⁶ Wlassics Gyula: Büntetőjogi jegyzetek, Politzer, Budapest, 1892. 365. o.

érve életüket, testi épségüket semmiféle veszély sem fenyegette, a bíróság nem látott megállapíthatónak az elkövetők irányában büntetendőséget kizáró okot. Ellenben kitért arra, hogy a végszükség szempontjából az elkövetők motívuma közömbös, a törvényi feltételek fennállása esetén tehát a végszükség adott esetben annak javára is megállapítható, aki vagyoni haszon reményében, vagy ellenében vállalkozott a segítségnyújtásra, így teszem hozzá akár a végszükségi veszély tudatának hiányában is.

Fenti eseti döntésben kifejtett állásponttal ellenkező megállapításra akkor helyezkedhetnénk, és az elkövető bűnös szándéka akkor lehetne büntethető, ha a finális bűncselekménytanra jellemező koncepció szerint vizsgálnánk a kérdéskört. Azaz ha a szándékot, mint a cselekmény irányának meghatározóját a jogellenességbe ültetnénk, és a végszükségi helyzet fennálltát teljes mértékben szubjektív szempontok szerint kellene megítélni. Büntetőjogunkban azonban a társadalomra nem veszélyes cselekményt nem kell kívánni vagy érzelmileg hozzá egyébként viszonyulni, véleményem szerint ez azért tekinthető ténykérdésnek, mert ennek hiányában sok esetben egy szándékon kívüli, társadalomra hasznos magatartás gyakorlásának vetnénk gátat. Így nem lenne büntetendő azaz elkövető, aki tudtán kívül, olyan épületből követi el a személyi szabadság megsértését, amely szerkezeti állapota miatt, a passzív alany erőszakos eltávolítása után egy perccel összeomlik. Természetesen a cselekmény után fenntartott fogva tartás esetén, végszükségi veszély hiányában a bűncselekmény már megvalósulhat.¹³⁷

Ezen a mezsgyén tovább haladva kijelenthető az is, hogy a veszélyben lévő személynek a beleegyezéshez sem köthető a segítségnyújtás lehetősége, sőt annak kifejezett tiltakozása esetén is helye van a végszükség keretein belül. Az általam konstruált, de a való életben is eséllyel előforduló helyzetben, ha az öngyilkosságot elkövetni kívánczó személy a magára zárt lakásának ajtaját, ismerőse az öngyilkosság megakadályozása érdekében feltöri és a veszélyben lévő személynek

---

¹³⁷ Tokaji Géza ugyanerre az álláspontra helyezkedik a büntetendőségi akadályrendszer azonos csoportjában elhelyezkedő jogos védelmet illetően, az általa említett eset szerint, aki a járdán szabálytalanul kerékpározva, az utcasarkon felbukkanó támadót elüti, s az így okozott sérüléssel akadályoz meg egy élet elleni támadást, társadalmilag hasznos magatartást tanúsít. Tokaji Géza: i. m. 253-254. o.

segítséget nyújt, rongálás miatt nem lesz büntetendő. A végszükségre való hivatkozást elfogadta a bíróság abban a külföldi jogesetben is, ahol egy büntetés-végrehajtási intézetben az éhségstrájkba kezdő személyt erőszakkal evésre kényszerítettek az ott dolgozók.¹³⁸ Az önvészélyeztetés habár nem képez bűncselekményt, de az ilyen jogos magatartásból származó, élet elvesztésével járó helyzet veszélyként „viselkedik”, a mentést kifejtő (jelen esetben kényszerítkeztetést) harmadik személy objektíve egy jogi tárgy védelmében cselekedett. Természetesen a végszükség gátját képezhetik a feleslegesen, a szükséges mértéken túlmenő, belekontárkodó magatartások, melynek eldöntése jogalkalmazói kompetencia.

Végezetül kiemelném a veszély relatív természetét is, amely jogi alkalmazhatóságára ad választ, az objektív volta ellenében hatva. Mivel csupán személyek és dolgok relációjában értelmezhető a végszükségi veszély is, ezért például ha egy lakatlan szigeten nagyobb mennyiségű benzint meggyújtanak és nincs körülötte éghető tárgy, a benzin elég és az objektíve létező veszély ellenére, büntetőjogi értelemben erről már nem beszélhetünk.¹³⁹

Egyebekben a szubjektív szempontok vizsgálatát a jogalkotó kifejezetten a Btk. 23. § (2) bekezdése szerinti bűnösséget kizáró végszükség keretében teszi lehetővé, az elhárító magatartás arányossági korlátjának az elkövető ijedtsége vagy menthető felindulása folytán történt túllépése esetén, melyre későbbiekben térek ki.

5. A végszükségi cselekmény szükségességi elemei

Napjainkban a tudomány és a technológia fejlődésével egyre jobban fokozódik azoknak a veszélyforrásoknak a száma, amelyek a társadalom minden tagját veszélyeztethetik. A végszükségi veszély egy kvalifikált veszélyhelyzet, mert elismeri a közvetlen és másként el nem hárítható veszély elhárításához való jogát az ilyen

---

¹³⁸ Glanville Llewellyn Williams: Criminal Law, The general part, Stevens, London, 1953. 574. o.

¹³⁹ Pintér Jenő: i. m. 59.o.

helyzetbe sodródó személyek számára, ami azonban nem lehet parttalan, ezért figyelembe veszi a sérelmet szenvedett fél szempontjait is. A két érdek között egyensúlyt teremtő szabályozás kialakításához szükséges objektív és szubjektív feltételeket is megfogalmazni. Ennek megfelelően a Legfelsőbb Bíróság EBH. 2011.2395. számon közzétett döntésében a végszükség közös, egyben időrendi jelentőséggel bíró, objektív elemének tekintette azt, hogy a veszélyből mentő magatartást közvetlen és másként el nem hárítható veszélynek kell megelőznie. Ez a két feltétel a szükségesség kérdésére ad választ, de a teljesség kedvéért ide sorolandó annak előidézésében való vétlenség is mint negatív feltétel.

A szükségességi tényezők alapvetően objektívak, de ésszerű keretben történő alkalmazásuk érdekében, ahogy majd látható lesz, a gyakorlati jogalkalmazás során néhány helyen szükségessé válik szubjektív elem becsempészése is.

5.1. A veszély közvetlenségének követelménye

A veszély közvetlensége ténykérdés. Előljáróban szükséges tisztázni, hogy a büntetendőséget kizáró végszükség esetén a veszélyben lévőknek egy adott dolgról, jelenségről való tapasztalata, ismerete indifferens, a közvetlen veszély létét nem ez, hanem annak objektív tulajdonságai döntenek el. Pintérrel egyetértve el kell kerülni minden olyan nézetet, amely a közvetlen veszély létét illetően a materializmus helyett az idealizmust csempészi be.¹⁴⁰ Tehát főszabály szerint nem fogadhatjuk el az olyan fogalom meghatározásokat, amelyek az általános élettapasztalatra, általában megismerhető kifejezésekkel operálnak. A veszély léte vagy hiánya nem a tapasztalattól függ, nem azon múlik, hogy az emberi gondolkodás ismeri-e vagy nem. Nem tagadható el azonban az sem, hogy a veszély távolságát illető téves képzetek a bűnösség (de nem a büntetendőség) hiányát eredményezhetik a ténybeli tévedés folyományaként.

---

¹⁴⁰ Pintér Jenő: i. m. 86. o.

A jogirodalom és maga a Btk. is minőségileg differenciált veszély fogalommal operál, így megkülönböztethetünk távoli, közvetlen és közveszéllyel járó szituációkat, melyek viszonyítási pontját a veszélyben lévőhöz való távolság adja. Egyszerű megfogalmazással élve a veszély akkor közvetlen, ha önmagában képes a sérelmet jelentő eredményt kiváltani, azaz ha térben és időben behatárolt, azonban indokolt ennek részletesebb bemutatását megtenni lévén, hogy a távoli veszély nem képez végszükséget.

A közvetlen veszély ellentétének tekinthető távoli veszély alatt Pintér Jenő olyan tényezők sűrűsödését látta, amelyek a sérelem irányába hatnak, annak feltételeinek értékelhetők, de olyan objektív jelenségek is találhatók benne, amelyek a sérelembefordulás akadályai, gátjai. Emiatt szükség van további lökésre, hogy a sérelem be is álljon.¹⁴¹ Nem adódik automatikusan, nem törvényszerű tehát a sérelembefordulás, az csak az objektív véletlen, vagy további emberi magatartás következményeként jöhet létre. A két veszélyfajta közti elhatárolás alapja alatt a szerző mennyiség és minőségi tulajdonságokat is értett. Így Kádár Miklós okfejtése szerint közvetlen veszélyről akkor beszélhetünk, ha a káros következményre közvetlenül vezető kazuális folyamat már megindult vagy a folyamatot közvetlenül elősegítő ok már létezik, illetőleg e folyamatot gátló ok elhárult, tehát szükséges hangsúlyozni, hogy egy elindított okfolyamat önmagában még nem elégséges.¹⁴² A gátló folyamat elhárulását illetően jó példa, ha egy rosszul tervezett és statikai követelményeknek nem megfelelő épületnél létezik a veszély, de ez azért nem érvényesülhet, mert az épület új állapota annak viszonylagos stabilitást kölcsönöz. Bizonyos idő elteltével az építőanyagok szilárdságát károsan befolyásoló természetes lazulási, kopási folyamat eredményeként összeomlik a ház, amely akadályát képezte, hogy azonnal beálljon a katasztrófa. Az eredetileg is fennforgó veszély (távoli veszély) így közvetlen veszéllyé alakult át.¹⁴³ Természetesen, ha a külső lökést nem igénylő, már megindult veszélyhelyzet elé olyan akadály gördül, amely csak ideiglenesen akadályozza a folyamat lefolyását, akkor is közvetlen veszélyről beszélhetünk. Például

---

¹⁴¹ Pintér Jenő: i. m. 65.o.

¹⁴² Kádár Miklós: A gondatlan bűnösség és a gondatlanságból elkövetett bűncselekményekért való felelősség, Jogtudományi közlöny, 1961. 1-2. sz., 9. o.

¹⁴³ Pintér Jenő: i. m. 79-80. o.

ilyen, ha egy árterületen a homokzsák építéssel való védekezés az egyre emelkedő vízszint kiöntését időlegesen megelőzi.

A veszély közvetlensége azonban maga is tovább differenciálható, így az angol jogban különbséget tesznek közvetlen (immediate) és közvetlenül fenyegető (imminent) veszély között. Utóbbi esetben arról van szó, hogy a veszély még nem érzékelteti hatását a védekezővel, de megkezdődött azaz okfolyamat, ami miatt a sérelembe fordulás teljes bizonyossággal be fog következni. Ugyanezen koncepció megfigyelhető a kontinentális jogrendszerhez tartozó német jogban is, Jescheck szerint jelenlévőnek számít a veszély és így a végszükség keretébe illeszthető, ha objektíven nézve a kár előrelátható bekövetkezése nemsokára, vagy egy későbbi időpontban (tartós veszély) annyira valószínű, hogy a veszélyben forgó, jogilag védett érdek védelme érdekében azonnal meg kell tenni az ésszerűen szükséges intézkedéseket.¹⁴⁴ A fogalom esszenciáját jól szemlélteti a hazai jogirodalomban említett példa, miszerint ha egy színháznak még csak egy kis része lángol, az onnan menekülő és egymást agyontaposó nézők végszükségben cselekszenek.¹⁴⁵ Habár szigorúan közvetlen veszélyben a terem más részén helyet foglalók még nem voltak, de a káros eredményhez vezető okfolyamatok közvetlenül fenyegették őket. További természeti eseménnyel kapcsolatos példa szerint, ha a Grönlandon síelők egyikének a sítalpa eltörik, a másik személy sítalpáért vagy megtartásáért zajló küzdelem a végszükség szabályai szerint ítélandó meg, ugyanis a biztos fagyhaláltól történő menekülést célozza. Annak ellenére, hogy a test kihülése még meg sem kezdődött a mentési cselekmény kifejtésekor, ennek bevárása az adott viszonyok között, a természeti törvényszerűségek révén biztosan az egyik személy életének elvesztését eredményezné.¹⁴⁶

Fenti okfejtés nem kíván éles elhatárolást húzni a két fajta veszély közé, ugyanis a közvetlen veszély kiterjesztő értelmezésével abba beleérthető a közvetlenül fenyegető esetkör is. Pintér Jenő lényegében ezt elfogadó nézete szerint, ha az oksági folyamat előidézésére szolgáló okot megadtuk, bár annak működése és végkifejlődése egyéb tényezők jelenlétéhez, közrejátszásához (objektív véletlenhez) van kapcsolva, úgy

---

¹⁴⁴ Hans-Heinrich Jescheck: i. m. 324. o.

¹⁴⁵ Gerőcz Kálmán: i. m. 260. o.

¹⁴⁶ Gárdus Ferenc: i. m. 63. o.

közvetlen veszélyről van szó. Példájában egy fékhibás gépkocsival való közlekedést említ, amely a mások életében, testi épségében keletkeztethető sérelmet magában rejt a fék hibája folytán és ha a fék használatára kerül sor, létrejöhet a sérelem.¹⁴⁷ Hozzáteszem ezen eset a végszükség szempontjából úgy oldható meg, hogy ha egyéb körülmények folytán észleli a sofőr (pl.: kijelzőn), hogy a fék hibás, annak használata előtt elháríthatja a fenyegető veszélyt.

A közvetlen jelző kiterjesztő értelmezésével és így a végszükségben való cselekvés szabadságát szélesítő fogalomhasználatot elfogadó álláspontra helyezkedett kár megtérítése iránti perben egy külföldi bíróság is (büntetőjogi szempontból a jogeset a dologrongálás alóli mentesülés kérdéseként értelmezhető). Eszerint éjszaka, ugatásra felébredő gazda, egyik juhát sarokba szorító idegen kutyákra lett figyelmes birtokán, akik támadó magatartást tanúsítottak a haszonállattal szemben. Ezután a juhokra majd a védekező személyre is rá kívánt támadni az egyik kutya (magatartásából következően), de a gazda kb. 40 yard távolságból lelőtte fegyverével. A helyi bíróság még a kutyatulajdonos kárának megtérítésére kötelezte a gazdát azon az alapon, hogy az eb életének kioltása akkor lett volna lehetőség, ha a támadást megkezdi a juh irányába. A fellebbviteli bíróság ezzel szemben a védelmi magatartást kifejtő gazda cselekményét szükségesnek tartotta a vagyonát fenyegető közvetlen veszély elhárításához. A bíróság szerint nem volt szükséges követelmény, hogy a kutya megkezdje a juhok irányába a támadást, az azzal való fenyegetés is kellő alapot szolgáltatott a gazda cselekményére.¹⁴⁸

A végszükségnek ilyen szélesebb időbeli hatályt tulajdonító álláspontnak azonban számolnia kell azzal is, hogy a megindult okfolyamatnak a sérelembe fordulást az objektív véletlen végül meggátolja. Mi a helyzet akkor, ha a védekező - bízván a biztosan bekövetkező veszélyben - tényállásszerű magatartásáról végül kiderül, hogy szükségtelen volt. Egy ilyen esetben magánlaksértés vádjá alól végszükség címen mentette fel azt a mezőőrt a külföldi bíróság, aki a szomszédos telken kiütött tűz továbbterjedésének megakadályozása céljából hatolt be a területre. Ugyan

---

¹⁴⁷ Pintér Jenő: i. m. 79. o.

¹⁴⁸ Denis Keenan: Smith & Keenan's English Law, Longman, 2004. 806-807. o.

cselekménye szükségtelen volt, hiszen időközben a szomszédos telken lévők eloltották a tüzet, de a bíróság szerint a tűz kiütésekor még cselekmény szükséges volt a veszély elhárításához és ezt nem teszi büntetendővé az, hogy később szükségtelenné vált mások beavatkozása miatt.¹⁴⁹ Véleményem szerint a közvetlenül fenyegető veszély fogalma éppen abban ragadható meg, hogy a tűz tovaterjedését be nem váró személy eredményesebben védekezhet, azonban a másik oldalon ez azt is jelenti, hogy az ártatlan javak sértésének lehetősége korábban megnyílik. Egyetértve a fenti döntéssel a cselekmény attól függetlenül jogszerű, hogy az objektíve megnyílt fenyegető veszélyt utóbb mások kimentik. Emellett meg kell jegyezni, hogy rendkívül nehéz jogalkalmazói döntés annak elbírálása, hogy például a jelen esetben terjedő tűz mikortól tekinthető távolinak és mikortól már fenyegető veszélynek, a két helyzet közötti határvonal vékonysága miatt például a tévedés szabályai is számításba jöhetnek.

Még nehezebb azoknak az eseteknek az elbírálása, amelyeknél orvosi, biológiai vagy egyéb tudományos szakértelmet igényel a veszély távolságának meghatározása. Földvári József is úgy véli, hogy az egészségi állapotnak komoly rosszabbodással fenyegető helyzete, közvetlen veszélyként értékelhető.¹⁵⁰ Abban már nehezebb állást foglalni, és éppen ezért szakkérdés, hogy egy betegség vagy állapot során mikortól beszélhetünk végszükségről, de álláspontom szerint a közvetlen fenyegető jelző alkalmazását a leginkább orvosi esetekkel összefüggésben álló veszélyhelyzetekben érdemes érvényre juttatni. Így például a gyermekének kihordásra képtelen állapotban lévő nő magzatának a terhesség harmadik hónapjában való elhajtását a közvetlenül fenyegető veszély fennállta teszi lehetővé, a szülés közben fellépő közvetlen életveszély bevétele álláspontom szerint ésszerűtlen elvárást támasztana.

Claus Roxin által említett másik esetben végszükségi cselekménynek kellene tekinteni azt is, ha a gyógyíthatatlan betegségben szenvedőt azért öl meg egy harmadik személy, hogy szerveinek átültetésével más emberek életét megmentse.¹⁵¹ Csupán a veszély

---

¹⁴⁹ Glanville Llewellyn Williams: i. m. 571. o.

¹⁵⁰ Földvári József: i. m. 130. o.

¹⁵¹ Claus Roxin: Höchstrichterliche Rechtsprechung zum Allgemeinen Teil des Strafrechts, Beck, München, 1998. 168–169. o.

távolságot vizsgálva általánosságban elmondható, hogy a szerv vagy szövet átültetésre váró betegek élete vagy egészsége, defekt állapotuk miatt közvetlenül fenyegető veszélyben van, így nem kellene megvárni az akut beavatkozás szükségét, de ezen túlmenően a példa több szempontból sem vonható a végszükség alá. Kitérésként megjegyzem, hogy mindig léteznek olyan erkölcsileg kifogásolható esetek, amelyet kívül esnek a törvényhozó eredeti szándékán, ilyenkor az általános szabályok alkalmazása helyett, speciális tényállások szolgálhatnak megoldásként. Jelen eset kapcsán, hazai viszonylatban az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényben meghatározott követelmények szerint lenne megítélendő a cselekmény jogellenessége és kizárható a Btk. 175. §-ba ütköző emberi test tiltott felhasználásának büntette az ott írt feltételek teljesülése esetén.

Fentiekre tekintettel, összegzésképpen igazolhatónak tartom, ha a védekező közvetlenül fenyegető veszéllyel szemben is kifejthet tényállásszerű magatartást és nem kell bevárnia az amúgy teljes bizonyossággal bekövetkező sérelmet. Jelen tézis hangsúlyozása a fogalmak pontos, letisztult használatának igényén alapul, ennek érvényesítése véleményem szerint a közvetlenség fogalmának tágabb értelmezésével, jogalkalmazási körben megoldható dogmatikai feladatot jelent.

Megjegyzem a büntetőjog területén jogszabályi szinten arra azonban nincs lehetőség (szemben például a megelőző jogos védelem esetkörével), hogy egy később bekövetkező lehetséges, közvetlen veszély elhárítására olyan eszközök kerüljenek telepítésre anyagi javakon, például egy ingatlanon, melyek ezen feltételek beálltakor automatikusan, emberi közreműködés nélkül más javait sértik.¹⁵²Csupán elméleti síkon maradva, azonban az említett védelmi berendezés esetlegesen jövőben felmerülő alkalmazását véleményem szerint távoli veszélyre való hivatkozással nem lehetne elvetni, hiszen a mentő magatartás a veszély beálltakor válna hatékonnyá.

Az eddig elemzett esetkörökön kívül meg kell különböztetni azon helyzeteket, amikor a végszükségi veszély elmúltával a Btk. 23.§-ára alapított védekezésnek helye nincs. A

---

¹⁵² Például egy ingatlanon olyan vízelvezető rendszer kiépítése, ami egy lezúduló ár folyamánként, más technikailag rendelkezésre nem álló módszer hiányában a szomszédos telekre vezeti a víztömeget, több milliós kárt okozva ezzel az ott álló épületekben és állatállományban.

téma szempontjából jelentős tényállás szerint a III. r. terhelt korábban észlelte, hogy a telke hátsó kerítésén található résen keresztül egy nagy testű kutya jár az udvarába, illetve a szomszédos ingatlanokra élelmet keresve, veszélyeztetve a baromfikat, ezért a vádbeli napon vádlottársával a kerítésdrót-darabból hurkot készítettek és azt úgy rögzítették a hátsó kerítéshez, hogy abban a kutya fennakadjon. Másnap reggel a III. r. terhelt észlelte, hogy a kutya a nyakánál fogva a hurokban fennakadt és ott vergődik. A kora délutáni órákban erről beszámolt az I. és a II. r. terhelteknek, és hívta őket, hogy a kutyát öljk meg. A még élő - de már erősen kifáradt - állatot a nyakán lévő hurokkal, egy fadarab segítségével a kerítésről leakasztották, a drótot meghosszabbították, majd az állatot egy kb. 2 méter magasban lévő faágra a drótnál fogva felakasztották, ezáltal a kutya fulladás következtében elpusztult. A bíróság vizsgálta a bűncselekmény megállapíthatósága érdekében, hogy az állat pusztulását okozó bántalmazás indokoltan vagy indokolatlanul történt. Ennek során arra a következtetésre jutott, hogy habár a terheltek a kóbor kutya életét a háziállataik védelmében oltották ki, de a kutya hurokba kerülését követően nem kellett közvetlen és másként el nem hárítható támadásától tartani, javaik közvetlen veszélyben nem voltak, ezért a végszükség nem volt megállapítható. Mindezekre tekintettel a bíróság a másodfokú bíróság felmentő rendelkezését hatályon kívül helyezte és a terheltek büntetőjogi felelősségét állatkínzás vétségében állapította meg.¹⁵³ Mindezekből leszögezhető, hogy a ténylegesen nem fenyegető veszély, annak az elkövető által is jól ismert elmúltával a kizáró ok nem alkalmazható, ezáltal a megtorló, visszaélészerű cselekmények kirekeszthetőek a végszükség köréből.

5.2. A veszély másként el nem háríthatósága

További követelményét képezi a végszükségi veszélynek, annak másként el nem háríthatósága, amely a veszélyben lévő számára kitérés kötelezettséget keletkeztet. Kádár Miklós példálózó felsorolása szerint akkor nem lehet másként elhárítani a

---

¹⁵³ BH2007.213. számú eseti döntés

veszélyt, ha menekülésre, hatósági személy közbelépésére, segélyhívásra vagy büntetőjogi szempontból más közömbös elhárítási módra nincs lehetőség.¹⁵⁴ Az ártatlan javak tehát csak abban az esetben sérthetők, ha csupán egy különös részi tényállás tanúsításával lehet a veszély elől menekülni, más rendelkezésre álló, ésszerű módon nem. A legtöbb jogesetben éppen ezen feltétel hiánya miatt mellőzik a végszükség megállapítását, ugyanis széles értelmezési lehetőséggel kecsget a fogalom. Szigorúan objektív szempontból egy veszély elhárítására számtalan lehetőség állhat rendelkezésre, de véleményem szerint csak azok az enyhébb elhárítási módok elmulasztása róhatók fel az elkövetőnek, melyek alkalmazása egy átlagos jártassági szinttel rendelkező személytől sem lenne elvárható a körülmények alapján. A fogalom tehát nem értelmezhető úgy, hogy minden esetben kötelező lenne a ténylegesen legkisebb sérelemmel járó elhárítási módot választani, de úgy sem, hogy csupán az éppen veszélyben lévő egyéni elvárhatósági szintjét kellene figyelembe venni.

Ennek alapján nem értek egyet a jogirodalomban megjelent azon példával, miszerint nem járna el végszükségben azaz orvos, akinek éppen gépkocsiját javítják és egy azonnali ellátásra szoruló beteghez úgy jut ki kellő időben, hogy másnak a motorkerékpárját használati célból elveszi, pedig annak kerékpárját is elvehette volna, mivel így csak szabálysértést valósítana meg. Továbbá ezen esetnél maradva szintén nem beszélhetnénk végszükségről, ha az orvos motor helyett egy lovat is elvihetett volna, figyelemmel arra, hogy azt jogszabály megengedné.¹⁵⁵ Álláspontom szerint a másként el nem háríthatóság fogalma nem értelmezhető úgy, hogy a rendelkezésre álló választási lehetőségek közül a patikamérlegen kimért legenyhébbet kellene választani. Egy átlagembertől sem elvárható, hogy az egymáshoz hasonló lehetőségek közötti vékony különbségek felismerése alapján cselekedjen, azaz bűncselekmény helyett szabálysértés elkövetését vagy ágazati szabályban foglalt engedély szerinti magatartást válassza. Ráadásul jelen esetben a helyszínre jutást illetően a kerékpár illetve a ló választása kevésbé hatékony eszköz és kevésbé ésszerű választás a motorhoz képest, ezért véleményem szerint a végszükség megállapítható lenne a tárgyalt helyzetben.

---

¹⁵⁴ Kádár Miklós – Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966. 334-335. o.

¹⁵⁵ Kis Norbert-Hollán Miklós: Büntetőjog, Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2013. 148. o.

A bírói gyakorlat a fogalom fent említett sajátossága miatt nem értelmezi egységesen a fogalmat, található példa a tágabb, illetve szűkebb felfogásra is. A BH2006. 1. számú ügyben az elsőfokú bíróság még rongálás vétsége miatt részesítette megrovásban azt a vádlottat, aki megyei kórházba gépkocsijával kíserte daganatos betegségben szenvedő édesanyját rosszulléte miatt, akinek azonnali életmentő beavatkozásra volt szükség. A vádlott a sértetti kórház főbejáratánál a személygépkocsiból kiszállva több alkalommal kérte a portán szolgálatot teljesítő rendészeket a sorompó felnyitására, mivel súlyos beteget hoztak, de a vádlott az 500 forint behajtási díjat nem tudta kifizetni. Mivel a sorompó felnyitása nem történt meg, a kórház főbejáratánál lévő sorompót oldalról befelé tolt kézzel, melynek következtében a sorompó két helyen eltört és 16.000 forint kár keletkezett benne. Ezt követően a vádlott beszállt a személygépkocsiba, majd a járművel a kórház területére az onkológiához hajtottak. A városi bíróság nem látta a végszükséget alkalmazhatónak, mert álláspontja szerint a veszélyhelyzetet nemcsak a rongálás törvényi tényállását megvalósító cselekménnyel lehetett volna elhárítani. A Legfelsőbb bíróság szerint ez a jogi megítélés téves. Az adott helyzetben és körülmények között az orvosi segítség igen gyors elérését a terhelt csak a behajtás akadályának megszüntetésével tudta biztosítani. A másként el nem háríthatóságot így nem sértette meg a vádlott azzal, hogy a sértettet folyamatosan ellátó terhelt és hozzátartozói, a mentőszolgálat igénybevétele helyett intézkedtek a magán gépkocsival történő kórházba szállításról, melyhez az orvosok is hozzájárultak. A kórházba belépést ilyen esetben akadálytalanul és igen rövid idő alatt lehetővé tevő igazolások beszerzésére, vagy biztosítására nem volt lehetősége a terheltnek annak ellenére, hogy gondoskodhatott volna arról, hogy gépjárművel a kórházi főkapun át történő bejutáskor a kifizetendő összeggel rendelkezzen a bíróság szerint nem volt felróható.

Előbbi álláspontot tükrözi a BH 1993. 336. számú eseti döntés, ahol végszükség címén mentette fel a bíróság a közepes fokban ittas vádlottat. A tényállás szerint a vádlott húsvét hétfőn a feleségével és a gyermekeivel a községben tartózkodott, a felesége szüleinél. A vádlott és családja személygépkocsival érkeztek, és másnap szándékoztak a lakásukra visszautazni. A vádlott a nap folyamán több alkalommal is fogyasztott

szesz italban abban a tudatban, hogy ezen a napon nem kell gépjárművet vezetnie. Este 22 óra körüli időben a vádlott apósa a háza udvarán balesetet szenvedett, egy rossz lépés következtében kifordult a jobb bokája, elesett, és nem tudott talpra állni. A családtagok a házba bevitték őt, de a sérült orvosi ellátása vált szükségessé. Mivel a vádlott apósának egyre nagyobb fájdalmai lettek, más lehetőség hiányában ittas állapotban, saját gépkocsijával a közeli kórházba szállította, majd a rendőrök igazoltatták. A bíróság másként el nem hárítható veszélynek tekintette azt, hogy a községben nem volt orvosi ügyelet, körzeti rendőr, a postánál lévő telefon nem működött, valamint azt is, hogy a vádlott közeli rokona sem vállalta a gépjárművezetést és más családtagjának sem volt vezetői engedélye. Tekintettel arra, hogy a vádlott apósát csonttörés miatt azonnal megoperálták, a bíróság a végszükségre való hivatkozást az ügyészi állásponttal szemben megalapozottnak találta. Véleményem szerint helyeselhető, hogy a vádlott által megkísérelt más bűncselekményen kívüli lehetőségek kimerítését elfogadta a bíróság másként el nem hárítható veszélynek, mert azok az adott helyzetben az ésszerűség határán belül mozogtak, szigorúan objektív álláspont alapján akár más, a településen élő bármely idegen személy segítségül hívása is megkövetelhető lehetne, de úgy vélem az már túlzott elvárás támasztana a veszélyben lévő számára.

A BH1978.227 számú eseti döntésben szintén végszükségre hivatkozással mentette fel a másodfokú bíróság az első fokon közlekedési vétség elkövetése miatt elítélt vádlottat. A tényállás szerint a vezetői igazolvánnyal rendelkező vádlottak személygépkocsival haladtak. A járművet az I. r. vádlott vezette, mellette, mint utas ült a II. r. vádlott. Az I. r. vádlott folyamatosan előzte az út jobb szélétől 60-70 cm-re haladó motorkerékpárt. Az előzéshez szükséges teljes távolságot az I. r. vádlott nem látta be, mert előttük egy ismeretlen személygépkocsi előzött egy tehergépkocsit, ezen felül még egy jobbra ívelő enyhe kanyar is volt. Az I. r. vádlott az előzés közben nem tért át teljesen a bal oldalra, a motorkerékpárt még nem érte el a járművet, amikor előttük az előzés már lezajlott, és feltűnt egy szembejövő személygépkocsi. A II. r. vádlott a szembeütközés veszélyétől tartva a vezetésbe beavatkozott, a kormányt megrántotta, amitől a gépkocsi jobbra tért, utolérte a motorkerékpárt és azt az árokba

lökte. Annak vezetője emiatt 8 napon belül - utasa 8 napon túl - gyógyuló sérülést szenvedett. A gépjárműszakértői vélemény szerint, ha II. r. vádlott nem rántja jobbra a kormányt, az I. r. vádlott szabálytalan előzése folytán a közlekedésben legveszélyesebb és a legsúlyosabb eredménnyel is járható, frontális ütközés következett volna be a szembejövő járművel. A bíróság véleményem szerint a másként el nem háríthatóság követelményének mértékére tekintettel helyesen alkalmazta a közlekedési jogban is követett elvet, miszerint a más által előidézett váratlan veszélyhelyzetben az elhárítás módjának nem a legszerencsésebb módon történő megválasztása esetén nincs alap a bűnösség megállapítására. Szűken értelmezve ugyanis a legenyhébb sérelemokozási módszer is megkövetelhető lenne, de egy ilyen manőver, akár egy átlagember számára is teljesíthetetlen lehet.

A másként el nem háríthatóság követelménye a visszaélésszerű hivatkozások egyik fontos szűrője is lehet, ugyanis a veszély elhárítására alternatív cselekmények választását meg sem kísérő elkövetőt önmagában a közvetlen veszély ténye nem mentesíti a felelősségre vonás alól. Ezt az elvet látszik erősíteni a BH1997.323 számon közzétett döntés is. A tényállás szerint a terhelt két alkalommal megrongálta a társasház bejárati ajtaján található zárszerkezetet, és ezzel 45 460 forint kárt okozott, amely nem térült meg. A társasház közgyűlésének érvényes döntése alapján került sor arra, hogy a ház bejárati ajtajára elektromos zárat és ezzel egy időben a társasházban levő lakásokhoz kaputelefont szereltek be. A terhelt lakásában a kaputelefon felszerelése azért maradt el, mert a terhelt ennek a 2000 forintos költségét - az erre vonatkozó kötelező közgyűlési határozat ellenére - nem fizette ki. A bíróság nem fogadta el a terheltnek a végszükségre való hivatkozását, ezért bűnösnek mondta ki rongálás vétségében. A terheltnek ugyanis az épület bejárati ajtajához kulcsa volt. Ebből következően a betegségből vagy a lakásban levő gázkészülék meghibásodásából származó esetleges közvetlen veszélyt akként is elháríthatta volna, hogy a lakásra kihívott orvost, szerelőt az épület kapujában bevárja, és a kaput rendeltetésszerűen használva (kulccsal kinyitva) az orvost, illetve a szerelőt beengedi. Ez egyébként az adott körülmények között a terhelttől feltétlenül elvárható lett volna. Tehát az

objektíve létező alternatív veszély elhárítási mód „nem gyakorlását” róta a jogalkalmazó a vádlott terhére.

Egy másik esetben a garázdaság vétsége miatt elítélt vádlott tekintetében vetette el hasonló okból a végszükségre való eredményes hivatkozást a bíróság. A tényállás szerint a sértett az avart égette az utcán, holott az önkormányzat rendelete értelmében ezt csak bizonyos időszakban a saját telkén tehette volna meg, úgy, hogy a füst senki egészségét ne károsítsa. Mivel több óra elteltével a szomszédban lakó vádlott lakása tele lett füsttel, a vádlott kiment, hogy eloltsa az égő avart. Mivel a sértett elébe állt gereblyével, a vádlott elvette tőle és eldobta, majd locsolni kezdte a tüzet. A sértett igyekezett a vödört eltolni, mire a vádlott karjával a nyakánál átfogva elrángatta onnan a sértettet, illetve kezével a torkánál fogva ellökdöste. Az események során egyikük sem sérült meg. Egyetértve a másodfokú bíróság indokolásával a sértett cselekménye - még ha nem is felelt meg mindenben az Önkormányzati rendeletben foglaltaknak - nem volt olyan jellegű, amely másként el nem hárítható és csak bűncselekmény törvényi tényállását megvalósító cselekménnyel lehessen elhárítani. A vádlottnak lehetősége lett volna a számára kifogásolt állapotot más módon, akár rendőrség, akár az önkormányzat értesítésével elhárítani.¹⁵⁶

A külföldi jogirodalomban talált, fentieknél jóval szigorúbb megközelítést érvényesítő esetben szintén a másként el nem háríthatóság követelményét sértette meg az a német állampolgár, aki 1933-ban, mint a helyi kommunista párt aktív tagja, a Németországban lezajló közismert politikai körülményekre tekintettel, hamis útlevétellel lépett be Dánia területére, álláspontja szerint életének megmentése céljából. A dán bíróság azonban, kissé szűken értelmezve a védekezés lehetőségét a vádlott közokirat-hamisítást megvalósító cselekményét nem tartotta szükségesnek ahhoz, hogy a fenyegető veszélyt elkerülje, mivel a veszélyt más módon is elháríthatta volna.¹⁵⁷

A tárgyalt kritériummal kapcsolatban fentiekén túl megfigyelhető az is, hogy a végszükség keretének tévedésből történő túllépése a legtöbb esetben a másként el nem

---

¹⁵⁶ a Heves Megyei Bíróság Bf.58/2010/3. számú 10-H-BJ-2010-10 számon közzétett végzése.

¹⁵⁷ Knud Waaben: Criminal Responsibility and the Quantum of Proof. Forrás: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/9-8.pdf>

háríthatóság követelményének megsértésén alapszik. A Kúria által megállapított tényállás szerint az erősen hullámzó Dunán a Mohácsi-szigetre hajózó ladikban a sértett és a vádlott miután szóváltásba keveredtek és dulakodni kezdtek egymással, közülük a sértett a folyóba esett. A Duna sodrásából saját életét menteni szándékozó sértett ezután úgy kapaszkodott a ladikba, hogy annak széle már csak pár ujjnyira volt a víz felszín felett és közvetlenül a csónak felborulásával fenyegető veszélyt idézett elő a benne lévő vádlott és egy ott lévő harmadik személy vonatkozásában. A vádlott ennek elhárítása céljából a lapáttal, nagy erővel a sértett fejére ütött, aki eszméletét elvesztette és halálát a vízbe fulladás idézte elő. A Kúria halált okozó testi sértés büntetőjében találta bűnösnek a vádlottat, álláspontja szerint kötelessége lett volna enyhébb elhárítási módot választani, azaz a csónak széléről lefejtteni vagy ráütni a sértett kezére.¹⁵⁸

A másként el nem háríthatóság hatókörébe tartozó, a gyakorlatban leggyakrabban megjelenő kérdés, a szociális körülmények miatt elkövetett bűncselekmények köre. A Carolina, ahogy a történeti bevezetőben említettem az éhség miatt elkövetett lopást a fenti kizáró ok egyedi eseteként kodifikálta. Habár a büntetőkódexek megjelenésével és a fogalmi elemek letisztulásával egyértelművé vált, hogy ilyenkor nem beszélhetünk végszükségről, a gyakorlatban találhatóak ellentmondásos példák. Hazánkban is elfogadta a végszükségre való hivatkozást korábban a Kúria az 1897.3790/B. számú döntésében, melynek során a tűzifa lopás vádja alól mentette fel azt a szülőt, aki cselekményét gyermekei érdekében, azok életének megmentése miatt követte el. Ráadásul ezen elv védelmére kelt a korabeli jogirodalomban Angyal is, aki szigorúnak írta le azt a bírót, aki az élelmiszert lopó nyomorgó családjának azt rója fel, hogy koldulni is elmehetett volna.¹⁵⁹ Megjegyzem, a gyakorlatban továbbra is gyakori hivatkozási alapot képez az éhség miatt elkövetett lopás, azonban ezt a körülményt a judikatúra büntetés kiszabási kérdésként, mint enyhítő körülményt veszi figyelembe.

Hasonlóan elvi alapon áll az a külföldi jogeset is, amely megengedhetőnek tartja a végszükségre való hivatkozást, ha a szegény családapa abból a célból tulajdonít el a

---

¹⁵⁸ Mendelényi László: Büntető Jog Tára, LXXXIV. kötet, Budapest, 1932. 113-114. o.

¹⁵⁹ Angyal Pál: i. m. 443. o.

patika vitrinjéből egy üveg aszpirint, hogy felesége emelkedő lázát csillapíthassa.¹⁶⁰ Mindkét esetben megállapítható, hogy az elhárító cselekmény az arányossági követelményeknek megfelel, ugyanis az élet megmentése és a vagyoni javak kerültek kollízióba egymással, de véleményem szerint a végszükségi veszélyhelyzet, mint előfeltétel nem állt fent. A szegénység, mint szociális körülmény ugyanis ténykérdés, melyből előre kiszámítható negatív következmények származhatnak, ráadásul bűncselekmény elkövetése nélkül szociálpolitikai eszközökkel is orvosolható, azaz másként elhárítható. A probléma megoldására nem a büntetőjog, hanem az állam hivatott. Az arányosságot és a szükségességet tehát tartalmi és időbeli síkon is külön kell választani és vizsgálni a cselekmény elbírálásakor.

A common law gyakorlatában is felmerült hasonló kérdésben Lord Denning bíró a Southwark London Borough Council v Williams ügyben¹⁶¹ fejtette ki ezzel kapcsolatos jogpolitikai érveit. A tényállás szerint hajléktalan személyek, mint önkényes lakásfoglalók költöztek be üresen álló önkormányzati ingatlanba, majd végszükségre hivatkozással ellenálltak a kilakoltatás ellen és a magánlaksértés vádja alól végszükségre hivatkoztak. A Lord álláspontja szerint, ha egy éhezőnek megengednénk, hogy lopjon, akkor egy olyan ajtót nyitnánk ki, amelyet nem lehetne becsukni, azon keresztül bármilyen jogellenes magatartás beléphetne. Ha hajléktalanoknak megengednénk, hogy magánlaksértéssel szemben végszükségre hivatkozással védekezhessenek, egy háztartás sem lenne többé biztonságban. Tehát nem csak a valóban veszélyben lévők hivatkoznának erre, hanem mások is. A fenti kérdést a bíróság inkább egy hosszú ideje tartó állami problémának mintsem a sürgős szükség eseteként írta le, ezért elvetette a bíróság a végszükség megállapítását.

Ezzel szemben az olasz Legfőbb Semmítőszék meglehetősen szélesre tárta egyik (jelen sorok írásakor) friss döntésében azt a bizonyos ajtót, ugyanis a veszély másként el nem háríthatóságát nem követelte meg a lopást elkövető vádlottól. Az első és másodfokú bíróság által csekély mennyiségű és értékű termékek jogtalan eltulajdonításért elítélt hajléktalan személyt végszükség miatt mentette fel a legfőbb bírói fórum. Az

---

¹⁶⁰ Luis Cousino Maciver: Derecho penal chileno, Parte General II, Jurídica de Chile, Santiago de Chile, 1979. 359. o.

¹⁶¹ Michael J. Allen: Textbook on criminal law, Oxford University Press, Oxford, 2013. 204. o.

indokolás szerint a vádlott személye és a körülmények szükségessé tették a kis mennyiségű élelmiszer eltulajdonítást, mert a cselekményre, a közvetlenül fenyegető éhhalál megakadályozásának szüksége vezette.¹⁶²

A fent kifejtettekre tekintettel az ilyenfajta méltányos joggyakorlás nem helyeselhető, különös tekintettel arra is, hogy a végszükség rendeltetésével szembe menve, a büntetés elmaradásával, annak generál preventív hatása és ezzel az ártatlan javak jogvédelme gyengül. Ezzel kapcsolatban kiegészítésképp meg kell említeni azt az esetkört is, hogy ha hirtelen támadt, nem szociális körülmények (például hajószerencsétlenség) miatt kerül valaki éhhalál közeli helyzetbe természetesen a végszükség alkalmazása szóba jöhet.

A rossz szociális körülmények mellett Wiener A. Imre szerint gyakran előforduló eset, hogy az orvosok sürgős betegellátásra hivatkozással mentesülnek az ittas járművezetés miatti felelősségre vonás alól végszükség címén¹⁶³, így ilyenkor szintén a másként el nem háríthatóság kérdése kerül leginkább a vizsgálat fókuszába. Hozzáteszem, hogy ide sorolhatjuk még az ittasan közlekedő, más hivatásbeli kötelezettséget teljesítő személyek (mentős, tűzoltó, egyházi személy) helyzetét is. Claus Roxin által említett német bírósági döntés szerint az ittas állapotban közlekedő orvos egyrészt alkoholos befolyásoltsága miatt nincs is abban az állapotban, hogy objektíve hatóképes ellátást tudjon nyújtani a veszélyben lévőknek, így végszükségről nem is beszélhetünk, ennek ellenére a szerző hozzáteszi, hogy például taxi hívásával a bűncselekményt az orvos el is háríthatja adott esetben.¹⁶⁴ Fentieket azzal lehet kiegészíteni, hogy a segítségnyújtásra képes, de ittas állapotban lévő orvos, ha a helyi viszonyokra tekintettel más segítségforrást nem tud igénybe venni vagy az jelentősen veszélyeztetné az ellátás sikerét, a veszély másként el nem háríthatónak tekinthető.

---

¹⁶² Forrás:

<http://www.italgiure.giustizia.it/xway/application/nif/clean/hc.dll?verbo=attach&db=snpen&id=../20160503/snpen@s50@a2016@n18248@tS.clean.pdf>

¹⁶³ Wiener A. Imre (2000): i. m.

¹⁶⁴ Claus Roxin: i. m. 681. o.

5.3. A veszély előidézésében való vétlenség

A veszély előidézésben való vétlenség követelményét tágabb értelemben a végszükségi veszélyhelyzethez kapcsolódó negatív előfeltételnek tekinthetjük. Már a 2006. évi kodifikációs javaslat is úgy foglalt állást, hogy nem az elhárító magatartás keretein belül vizsgálendő fogalomról van szó, sokkal inkább a veszély származottságára ad választ. Ezért az új Btk. már a végszükség megállapítását kizáró (3) bekezdésben helyezte el a veszély előidézőjének a felelősségére vonatkozó rendelkezést. Szinte minden végszükségi cselekményt a veszélybe kerülő valamilyen fajta (aktív vagy passzív) magatartása előzi meg. Büntetőjogi szempontból a kérdés annak eldöntése, hogy a tényállásszerű cselekmény tanúsítása viszonylatában a veszélyt megelőző magatartás az okozatossági lánc melyik fokán helyezkedik el. Nyilvánvalóan gépjárművet, mint veszélyes üzemet vezetni, fokozott veszéllyel járó tevékenység, mégsem mondhatjuk, hogy a sofőr azzal, hogy autóba ült ne hivatkozhatna végszükségre. A Btk. tehát csak a büntetőjogi értelemben vett vétkes veszély előidézést tiltja, ami az egyén bűnösségét jelenti, annak szándékos és gondatlan alakzatát. Ezzel együtt természetesen nem csak az elkövető konkrét helyzetre vonatkozó lelki, pszichés folyamatait, hanem a normatív elvárhatóságot (szemrehányhatóságát) is vizsgálni kell.

A veszély előidézésének természetére vonatkozóan az európai jogalkotásban a lentebb ismertetendő három álláspontot különítette el. Az első, amely az akarat szabadságán alapszik, abban az esetben tekinti vétkesnek az elkövetőt, ha cselekménye végszükségi veszélyhelyzet kialakulására irányult, azaz ha tudta vagy tudnia kellett volna, hogy ebből közvetlen és másként el nem hárítható veszély származik, az eredmény kialakulásában szerepet játszó egyéb okok nem alapozzák meg a felelősséget. Másképpen fogalmazva, ha a veszélyt előidéző cselekményének következményét kívánta vagy abba belenyugodva cselekedett, illetve, ha előre láthatta cselekményének lehetséges következményeit, de könnyelműen bízott azok elmaradásában, vagy cselekménye lehetséges következményeit azért nem láthatta előre, mert a tőle

elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta. Fenti követelmény azonban mindig a mentési cselekményt kifejtő személy relációjában értelmezhető, tehát a veszély előidézésben vétlen harmadik személy végszükségben cselekedhet a vétkes veszélyben lévő megmentése érdekében. Így aki magát öngyilkosság elkövetése céljából a folyóba veti, azaz utóbb megváltozott elhatározása alapján életének megmentése érdekében nem lökheti fel a mellette elhaladó csónak utasait, de az eseményt észlelő, kívülálló, ittas állapotban lévő személy a parton lévő motorcsónak elvételével kimentheti a veszélyben lévő, ittas járművezetés vétsége miatt nem lesz felelősségre vonható. Megjegyzem, ilyen esetben tettesi alapcselekmény hiányában részesi felelősségről sem beszélhetünk.

Abban a jogirodalom és a gyakorlat is teljesen egységes, hogy a szándékos veszély előidézés során a végszükségre való eredményes hivatkozás kizárt. A BH1981.303 számú döntés tényállása szerint a terhelt a büntetés-végrehajtási intézetben szabadságvesztés büntetését töltötte. A vádbeli napon a fegyelmi büntetesként magánzárkában tartózkodó terhelt közölte az egészségügyi bv. dolgozóval, hogy lázas beteg. A kapott lázmérő higanyos részét a szájába vette és megkérdezte, hogy annak kettéharapása és lenyelése esetén a magánelzárását félbeszakítanák-e. Az egészségügyi bv. őr azonnal értesítette a bv. törzsőrmestert az esetről, aki a helyszínre sietett. A lázmérőt időközben a terhelt kettéharapta. A bv. törzsőrmester felszólította a terheltet a hőmérő darabjainak kiköpésére, s mivel az nem engedelmeskedett, megragadta a nyakát, hogy így kényszerítse utasításának a teljesítésére. Ez az eljárás sem vezetett azonban eredményre, mivel a terhelt a lázmérő darabjait lenyelte, eközben pedig jobb kezével, kisebb erővel, három alkalommal gyomor-, illetve oldal-tájékon megütötte a bv. törzsőrmestert. Az ügyben a megyei bíróság, a vádlottat felmentő határozatában tévesen úgy ítélte meg, hogy a terhelt részére az adott helyzetben váratlan körülményt jelentett, hogy a bv. törzsőrmester a lázmérő lenyelését nyakának megszorításával akarta megakadályozni. A Legfelsőbb Bíróság azonban helyesen mutatott rá arra, hogy a veszélyhelyzetet szándékos magatartásával a terhelt idézte elő, úgy hogy a törött lázmérő higanyal telt végét abból a célból vette a szájába, hogy követelésének nem

teljesítése esetén azt lenyeli. Erre tekintettel a végszükségre való hivatkozás alaptalan volt.

Ehhez hasonló szándékos veszélyt előidéző magatartást tartalmazó, külföldi jogeset tényállása szerint az emberölés elkövetése miatt elítélt vádlottak, az időközben szabadságvesztésük tartamát 12 évről 17 évre történő felemelését követően végszükségre hivatkozással szöktek meg a büntetés-végrehajtási intézetből, majd röviddel ezután elfogták őket. Álláspontjuk szerint a számukra negatív döntést követően depressziós állapotba kerültek és öngyilkosságot követtek volna el, ha nem szöknek meg a fogvatartásuk helyéről. Az ügyben kirendelt szakértő szerint a büntetés emelkedése okozhat lelki instabilitást a fogvatartottaknál, ami elmélyülése esetén, akár öngyilkosságban is megnyilvánulhat. A bíróság elsősorban azt vizsgálta, hogy a vádlottak öngyilkos hajlamai képes-e létrehozni egy olyan szükségállapotot, mely megalapozza a felmentésüket, azonban ennek kifejtésével a védhető jogi tárgyak körében kívánok részletesebben foglalkozni. Bár ezt az eljáró bíróság nem vizsgálta, de jelen részben véleményem szerint a végszükség megállapítása azért is volt kizárható, mert a vádlottak veszélyt előidéző, vétkes magatartásuk következményeként állt be az önsértés veszélye. A bűncselekményt elkövetők, annak tudatában követnek el ilyen jellegű cselekményeket, hogy azokat a törvény szabadságvesztéssel rendeli büntetni, amely szükségképpen együtt jár bizonyos jogok meghatározott módon történő korlátozásával, esetleg szünetelésével. Tehát az említett esetben a két vádlott saját maguk idézték elő szabadságvesztésük foganatosítását és az abból származó veszélyhelyzetet.¹⁶⁵ Nyilvánvalóan, ha a fogvatartás objektíve is igazolható módon, másként el nem hárítható embertelen körülmények között zajlik, az önsértés elkerülése érdekében elmenekülő foglyok esetében fennállhat a végszükség esete, ugyanis szabadságvesztésükkel előálló, az elvárhatótól jelentősen eltérő rendkívüli körülményeket nem láthatták előre (például a lángoló börtönből való szökés esete).

A gondatlan veszély előidézésének értelmezése, határvonalainak megtalálása az előzőektől eltérően jóval több problémát generál. Más következtetésre jutottak a

---

¹⁶⁵ Forrás: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/1997/1760.html>

különböző bírói fórumok a gondatlanság elemzése során egy korábbi jogesetben. A tényállás szerint a szekérrel salakot szállító vádlott, amikor másodízben haladt végig ugyanazon az útvonalon, a szekér a vasúti átjáróban, egy kátyúban elakadt. Eközben megszólalt a vonat közeledését jelző csengő és a sorompó is lezáródott. Igyekezett társával a vádlott a vonattal való összeütközés elkerülése végett a kocsit a kátyúból a sorompó alatt kitolni, melynek során a sorompót kézzel felemelték. A kocsi kicsúszott alatta a vágányról, de közben a sorompó eltört. Az elsőfokú bíróság abban látta a vádlott bűnösségét, hogy egyizben már áthajtott a vádlott a vasúti átjárón, másodízben kellő gondosság mellett úgy kellett volna lovát irányítania, hogy elakadás nélkül átsússzon azon. Ezzel szemben a Legfelsőbb Bíróság a vádlottat felmentette, tekintettel arra, hogy végszükségben követte el a bűncselekményt, ugyanis abból, hogy egy művelet már korábban sikerült, távolról sem következik, hogy másodszor a hiba csak gondatlanságból állhat be, ezért a veszélyhelyzet előidézése a vádlott önhibáján kívül következett be. Annál is inkább megalapozott a Legfelsőbb Bíróság álláspontja, ha figyelembe vesszük, hogy a korábban sikerrel véghezvitt manőver újabb sikerében alappal bízhatott a vádlott.¹⁶⁶

A cselekmény következményének előreláthatóságának irányát feszegeti Battlay Imre is, aki szerint, ha egy gyújtogató egy egészen magában álló tanyát gyújt fel olyan időben, amikor ott puhatólások szerint ember nem tartózkodik, de ennek ellenére a tűz tovaterjedésekor egy tolvaj menekül ki az épületből, akinek életének kioltásával óvhatja meg sajátját is, a gyújtogató nem lenne büntethető a tolvaj tűzbe taszításáért, mert azt nem láthatta előre a körülmények alapján.¹⁶⁷ Ettől eltérően úgy vélem a veszély előidézésének kérdését szűken kell értelmezni, csupán annak tényének előreláthatóságát (jelen esetben a tűz tovaterjedést) kell vizsgálni, nem a már kialakult veszély lehetséges következményeit, kihatását. Az említett esetben a gyújtogató saját szándékos magatartása folytán került veszélybe, ezért ezen túlmenően nem indokolt vizsgálni, hogy a mentési cselekmény módját előre láthatta-e, hiszen a fogalom nem erre, hanem a veszély szükségességének kérdésére ad választ.

---

¹⁶⁶ Kádár Miklós (1968): i. m. 221. o.

¹⁶⁷ Battlay Imre: i. m. 425-426. o.

Gyakorlati és etikai szempontból is kérdéses annak a jogtalanság talaján álló személynek a helyzete, aki utóbb közvetlen és másként el nem hárítható veszélybe kerül. Értékelhető-e vétkes veszély előidézésnek az, ha a védekező a veszélybe kerülése során éppen bűncselekményt követett/követ el. Erre a kérdésre a Perka v. Queen döntés elemzéséből válasz kapható.¹⁶⁸ Az ügy tényállása szerint a vádlottak célja az volt, hogy hajóval Kolumbiából Alaszkába kábítószer szállítsanak. A különböző műszaki hibák (motor leállás, generátor túlmelegedés) és a romló időjárás (viharos szél) miatt, a hajó és a legénység biztonságának megőrzése céljából úgy döntöttek, hogy a kanadai partvonalnál megjavítják a hajót. Egy öbölben azonban zátonyra futott a hajó, majd a kapitány attól való félelmében, hogy a rakomány a vízbe borul, a kábítószer kirakatta a szárazföldre. Ezután a helyszínre érkező rendőrhatalóság harminchárom és fél tonna marijuanát tartalmazó anyagot foglalt le, így a vád tárgyát Kanadába történő kábítószer behozatal és azzal való kereskedés képezte.

Az ítélet említ olyan állásfoglalást is, mely szerint a vádlottak azzal, hogy egy illegális vállalkozásba kezdtek, céljuk jogszabálysértés elkövetése volt, annak végrehajtásán dolgoztak, amikor a végszükségi körülmények felmerültek. A kérdés tehát annak eldöntése volt, hogy pusztán a bűncselekmény elkövetés ténye tekinthető-e vétkes veszély előidézésnek. A bíróság azonban elvetette ezt az értelmezési lehetőséget. Magam is indifferensnek tartom annak vizsgálatát, hogy a vádlottak milyen célból szálltak vízre, csupán az bír relevanciával, hogy láthatták-e előre a hajóban bekövetkező hiba lehetőségét és így veszélybe kerülésüket. A vétkesség tehát szűken értelmezendő, csak a veszélyt konkrétan és közvetlenül előidéző okok vonhatók ide. Ha nem így járnánk el például ahhoz az elfogadhatatlan helyzethez jutnánk, hogy aki hallopás során a vízbe esett, büntetendő volna azon sértés miatt is, melyet élete megmentése céljából, más emberen ejtett. A fent tárgyalt esetben így módon nem a szállítmány milyensége idézte elő a hajó felborulásával járó veszélyt, hanem annak műszaki állapota és a kedvezőtlen időjárás. E tekintetben tehát a végszükség megállapítható lenne a vádlottak számára, mint vétlen veszélyt előidézőknek, de

---

¹⁶⁸ Forrás: <http://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/5277/index.do>

figyelembe véve, hogy a partot érés (a veszély elmúlta) után is fennállt a kábítószer birtoklás ténye, ezért felelősségük e körben fennforogna.¹⁶⁹

Más doktrína a szándékosságot emeli a kérdés egyedüli középpontjába. Eszerint a veszély előidézése mindig intencionális, szándékos magatartáson alapszik és a bűnösség is ehhez igazodik. Véleményem szerint ez a megközelítés kizárólag azon országok jogrendszerében nyerhet teret, ahol jogszabályi szinten rögzített, hogy a szándékosság a végszükségi veszély előidézésére az egyedüli vétkeességi alakzat, így hazai viszonylatban ugyan súlytalannak tekinthető az elmélet, de felelhető olyan álláspont is, amely de lege ferenda ezt célozza.

Edvi Illés Károly szerint a vétkes veszély előidézés alatt ha azt kellene érteni, hogy minden oly veszély, melybe valaki büntetendő cselekmény által jutott, többé nem tekinthető vétkesnek, úgy a culposus cselekmények elkövetői sem élhetnének a végszükség jogával, s e szerint például, ha valaki gondatlansága által tűzvészt okozott, s életét csakis mások jogainak sérelmével menthetné ki a tűzvészből, ezt még akkor sem tehetné meg büntetlenül, ha másoknak bármely csekély jogát kellene is e célból megsértenie. Ez azonban a szerző szerint sokszor igazságtalan túlszigorra vezetne, s ezért a törvénynek helyesebben azon magyarázat adható: hogy az életveszély mindenkor vétkes, ha azt valaki nem bűnözési szándékkal idézte elő.¹⁷⁰

Battlay Imre is egy hasonló esettel próbálja a gondatlanul előidézett veszélyhelyzeteket menteni. Egy úszni nem tudó személy – fogadásból - a folyó olyan helyére megy, melyről jól tudja, hogy mély és jól tudja azt is, hogy ennek folytán életveszélybe kerülhet, de közel van a part és reméli, hogy életét a vele fogadó fél menti meg vagy belefogózik a vele szembe jövő csónakba melyben emberek ülnek. Azonban a mélységbe lépve életveszélybe jut, melyből őt a fogadást tevő személy nem siet kimenteni, az említett csónak azonban odaér, ő megragadja azt, de ezzel fel is fordítja és benne ülők valamelyike vízbe fullad. Az érvelés szerint azon előrement

---

¹⁶⁹ Megjegyzem a kanadai jogban bűnösséget kizáró okok közé sorolt végszükség alkalmazását a bíróság jelen ügyben azért vetette el, mert a pszichés folyamatok hibája nem nyilvánulhat meg akaratlagos mentési cselekvésben.

¹⁷⁰ Edvi Illés Károly (1909): i.m. 223-224. o.

hiba, hogy mély vízbe ment büntetés alá nem esik és ő mégis büntetendő a vízbe fulladt ember haláláért, mert ennek lehető bekövetkezését előre láthatta a vízbe lépésekor.¹⁷¹

Álláspontom szerint a jogszabályok szövege mindig szülhet, a jogalkotó szándékán kívül méltánytalan helyzeteket, de úgy vélem fő szabályként elfogadhatóbb az a tétel, hogy más felelőtlensége nem képezheti ártatlan javak sértésének legitim esetét. A Legfelsőbb Bíróság egy ilyen ügyben rongálás miatt ítélte el azt a nem kellő figyelemmel vezető vádlott, aki miután a vasúti kereszteződés előtt, a vágánytengelytől kb. 15 méterre a sorompóór piros lámpával jelzést adott, azt csak későn észrevéve gépkocsijával rácsúszott a sínekre, mivel a sínek előtt megállni nem tudott. A vádlott a közeledő vonat elől úgy menekült, hogy gépkocsiját újra nekiindítva, áttörte az ellenkező oldalon leeresztett sorompót. A vádlott ugyan végszükségben volt, de a veszély helyzet előidézésében őt gondatlanság terhelte.¹⁷²

Mindent egybevetve a fenti helyzetek ésszerű méltánylása legcélravezetőbben jogalkalmazói hatókörben képzelhető el, a tőle elvárhatóság fogalmának megfelelő (ésszerű) értelmezésével. Erre jó példa az a Tokaji Géza által citált külföldi bírósági döntés, amely a teherben lévő nő életének megmentése érdekében véghezvitt magzatelhajtás vádja alól a házaspárt végszükség címén mentette fel, noha a házaspár tudták, hogy a teherbejutás veszélyeztetni fogja az asszony életét. A felmentés indoka az volt, hogy a vádlottaktól a veszélyt előidéző cselekménytől való tartózkodás nem volt elvárható.¹⁷³

Végül az *actio illicita in causa* esetére térek ki, ugyanis a magyar jogirodalomban a szerzők nagy része méltányossági okokból igazolhatónak tartaná törvényi szinten való megjelenítését. Lényegét tekintve azt a követelményt fogalmazza meg, hogy a gondatlanságból előidézett veszélyhelyzetekben, a beállott eredményért gondatlan bűncselekményért feleljen az elkövető, függetlenül az elhárító magatartás bűnösségi

---

¹⁷¹ Battlay Imre: i. m. 426. o.

¹⁷² Kádár Miklós (1968): i. m. 221. o.

¹⁷³ Tokaji Géza: i. m. 72. o.

alakzatától. Az említett koncepció elfogadása esetén például azt a sofőrt, aki az egyirányú utcába negligens módon behajt és az éppen szembejövő motorkerékpárral való összeütközést úgy hártja el, hogy szándékosan az út bal szélére kanyarodva az ott lévő juhok közül többet is halálra gázol, csupán gondatlanság terhelné.¹⁷⁴ Ennek jónak vélt dogmatikai indoka az első, körülményt alapozó (veszélyt előidéző) cselekmény felelősségi alakzatának átszállásán alapul, ami uralja az utána következőt. Ám leginkább a dogmatikai tisztánlátás szempontjából úgy vélem, hogy nem helyes a két magatartást és az azért való felelősséget összemosni, ugyanis az első cselekmény arra a ténykérdésre ad választ, hogy megnyílhat-e a végszükségi helyzet. Ennek hiányában a bűncselekményt megvalósító második cselekményt és annak bűnösségi alakzatát lehet vád tárgyává tenni. Kriminálpolitikai célból a jogalkotó azonban többféle módon méltányolhatja az ilyen helyzeteket.

Erre vonatkozólag Bodnár M. László az európai büntetőkódexek gyakorlata alapján három fajta szabályozási módot tart elképzelhetőnek. (a) Kizárólag a szándékos veszélyokozás zárja ki a végszüksége való hivatkozás lehetőségét, (b) ha az elkövetőt gondatlanság terheli, úgy korlátlanul enyhíthető legyen a büntetése (c) a fent ismertetett *actio illicita in causa* esete.¹⁷⁵

Álláspontom szerint, a vétkes veszély előidézés során kifejtett elhárító cselekmények mindegyike büntetendő, hiszen az amúgy is ártatlant sújtó sérelemnek méltánytalan forrása lenne az elkövető szórakozottsága vagy nemtörődömsége. Ráadásul a különös részben megfogalmazott törvényi tényállások gondatlan alakzata nem minden esetben büntetendő, csak akkor, ha a jogalkotó *expressis verbis* így rendel, ezért a (c) pontban írt javaslat sok esetben nem méltánylást, hanem büntetlenséget jelentene. Léteznek természetesen olyan igazolható esetek, amikor a vétkességi alakzatra (gondatlanságra) a büntetés kiszabása során figyelemmel kell lenni, akár a korlátlan enyhítés lehetőségével. Például ilyen méltányolható helyzetnek fogadhatóak el a harmadik személy által előidézett veszélyhelyzetek, így annak a gyógyszerésznek a helyzete, aki

---

¹⁷⁴Jesus-Maria Silva Sanchez: Sobre el estado de necesidad en Derecho penal español, Anuario de Derecho Penal y Ciencias Penales (ADPCP), Madrid, 1982. 685. o.

¹⁷⁵Bodnár M. László: A végszükség a büntetőjogban, Jate, Szeged, 1981. 35. o.

miután figyelmetlenségből a gyógyszer helyett ciánt tartalmazó anyagot adott el vásárlójának, a szomszédja gépjárművét annak engedélye nélkül azért veszi igénybe, hogy időben megakadályozza a mérgezés bevételeit.¹⁷⁶ Mindezekre tekintettel a büntetés korlátlan enyhítésének lehetőségét gondatlanul előidézett végszükségi esetekben de lege ferenda igazolhatónak tartanám.

6. A mentési cselekmény és annak arányossági mértéke

Fentebb már kitértem arra, hogy a végszükség nem egységes természetű jogintézmény, ennek folyamánként jelen rész tárgyalása szempontjából az a megállapítás tehető, hogy a legkülönbözőbb védekezési módok gyakorlásával valósulhat meg a veszély elhárítása.

A jogirodalomban elméleti szempontból ugyan, de ennek két fő formáját különböztetik meg a szerzők, a veszélyközösséget és a veszélyáthárítást. Előbbinél két jog oly módon forog veszélyben, hogy vagy az egyik elpusztulása árán megmenekül a másik vagy mindkettő elvész. Utóbbi esetben a veszélyben lévő jog csak úgy őrizhető meg, ha egy korábban veszélyben nem lévő jogot áldoznak fel. Más hasonló jellegű csoportosítás szerint létezik defenzív és agresszív jellegű végszükség. Előbbire példa, ha egy gyermekcsoportnak rohanó bikát leszúrnak, míg utóbbira, ha valaki éhhaláltól kényszerül kenyérlopásra.¹⁷⁷ Tokaji Géza a korabeli német jog alapján azt írta, hogy védekezési esetben arra gyakorol hatást a cselekmény, amelyből a veszély származik és súlyosabb sérelem is okozható, ellenben a támadási esetkörben a veszély máshonnan ered és csak enyhébb sérelem okozható.¹⁷⁸

Fenti osztályozások értékét abban látom, hogy számba veszi az eltérő végszükségi cselekmények önzésének eltérő fokát. Nyilvánvalónak tekinthető, hogy a veszély

---

¹⁷⁶ Luis Cabral: Compendio de Derecho penal, Parte General, Buenos Aires, Abeledo-Perrot, 1987. 111. o.

¹⁷⁷ Gerőcz Kálmán: i. m. 246. o.

¹⁷⁸ Tokaji Géza: i. m. 269. o.

kiterjesztése, bevonása olyan javakra nézve, melyek nem képezték előtte szükségképpen annak részét szűkebb sérelemokozást tehet lehetővé, szemben az olyan szituációval, ahol szükségképpen valamelyik érdek sérelme. Álláspontom szerint azonban ezen distinkcióknak mindaddig, amíg a jogalkotó a végszükséget egységes fogalomként szabályozza, gyakorlati relevanciát nem lehet tulajdonítani. Jogszabályi szinten ilyen fogalmi szétválasztás egyebekben az általam vizsgált európai Btk.-k között sem lelhető fel.

A veszélyt elhárító magatartás jogirodalmi polémiát is felvető további kérdése, hogy ezalatt csupán aktív vagy passzív magatartás is értendő, azaz lehet-e mulasztással védekezni végszükségben. A veszélyből való mentés nyelvtani megfogalmazása aktív magatartást feltételez, ennek kizárólagosságára helyezkedő szerzők közül Gerőcz Kálmán elvetette a mulasztás lehetőségét, mert fogalmi képtelenségnek tartotta, hogy vértlenül származó jogos érdek összeütközésnél mulasztással legyen menthető az egyik jogos érdek.¹⁷⁹ Gárdus Ferenc kicsit árnyaltabban, de ő is úgy vélte, hogy a végszükség alatt csak tevés érthető, nem mintha mulasztással nem lehetne megvalósítani, de a veszély által keletkeztetett ösztön sohasem mulasztásra, hanem mindig tevésre készlet.¹⁸⁰ Ezzel szemben más szerzők és a recens kommentárirodalom a passzív védekezés lehetőségét is elismerik.¹⁸¹

Álláspontom szerint a mulasztással megvalósuló mentési tevékenység több szempontból is igazolható. Fontos princípium, hogy a végszükségbe sodródó személynek elsődlegesen nem a veszély által okozott szellemi állapotváltozását (ijedtségét) kell figyelembe venni, hanem magatartásának társadalomra veszélyességének hiányát, lévén, hogy a jogintézmény a cselekmény büntetendőségét zárja ki. Így például ki vitatná, hogy nem cselekszik társadalomra hasznos módon az a vasúti pályaőr, akit egy hirtelen jött árvíz megakadályoz abban, hogy a vonatnál

---

¹⁷⁹ Gerőcz Kálmán: i. m. 245. o.

¹⁸⁰ Gárdus Ferenc: i. m. 73. o.

¹⁸¹ Korábbi jogirodalomban ezen az állásponton: Kádár Miklós: Büntetőjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1963. 181. o. Recens jogirodalomban: Balogh Ágnes: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Menedzser Praxis, Budapest, 2014. 89. o.

lehesen és ezért kötelessége elmulasztásával bűncselekményt valósít meg.¹⁸² Foglalkozási szabályszegésével (mulasztásával) ugyanis saját életét közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből mentette meg. Előbbi példával hasonló álláspontra helyezkedhetünk, ha egy lángoló épület tízedik emeletén rekedt mozgássérült személyt a menekülők magára hagynak, mert a körülmények miatt a lift nem üzemel és a lépcsőn való azonnali távozás hiánya a tűz tovaterjedése miatt mindegyikük biztos halálát eredményezné. További ilyen esetkör lehet, ha a közlekedési balesetben érintett jármű vezetője azért nem áll meg a baleset helyszínén és győződik meg arról, hogy valaki megsérült-e, illetve az életét vagy testi épségét közvetlenül fenyegető veszély miatt segítségnyújtásra szorul-e, mert életveszélyes állapotban lévő hozzátartozóját szállítja a kórházba és a megállással járó idővesztés a beteg életének elvesztésével járna.

A felsorolt esetek mindegyikében egy formálisan jogellenes magatartás tanúsításával került a veszély elhárításra, továbbá az sem volt kétséges, hogy a végszükség szükségességi tényezői is fennálltak. Ha elvetnénk annak lehetőségét, hogy mulasztással megvalósuló tényállásszerű cselekményekkel nem lehet szabadulni végszükségből, akkor a fentiek szerint a tűzből menekülő és a mozgássérült személyt hátrahagyó személyek, vagy a beteget szállító sofőrt előbbi esetben a Btk. 166.§-a szerinti segítségnyújtás elmulasztása, utóbbi esetben a Btk. 239.§-a szerinti cserbenhagyás elkövetése alól ezen a címen nem lehetne felmenteni. A mentesülésre ilyen esetben a végszükség körén kívül, esetleg a bűncselekmény egyik fogalmi elemének (társadalomra veszélyesség) hiánya alapján lenne mód, jogalkalmazói értékelés függvényében. Ezzel együtt a jogintézmény egysége is megbomlana, az előbbi egyfajta törvény feletti végszükség alkalmazásával. Ilyen kerülő út helyett, dogmatikai szempontból célszerű megoldásnak tartanám, mint elsődlegesen jogalkalmazói kérdést, ha a veszélyből való menekülés mulasztás útján is megvalósítható lenne.

---

¹⁸² Gerőcz Kálmán: i. m. 246. o.

A mentési cselekmény egyetlen, tisztán objektív feltétele, hogy a fenyegető veszéllynél nagyobb sérelmet ne okozzon a veszélyben lévő. Tehát azonos, szó szerint arányos sérelem okozható ártatlan javakban. Ahogy az európai gyakorlat elemzése során már kitértem rá, a kimért (előre meghatározott) arányossági mérce jogállami biztosíték, hiszen az ártatlant sújtó végszükségi cselekmény, amely alapjogi sérelemmel is járhat csak előre meghatározott szigorú feltételek esetén nélkülözheti a materiális jogellenességet. Ellenkező esetben a végszükség parttalan alkalmazásának veszélyével is számolnunk kellene, az azonos sérelemokozás lehetőségének törvényi deklarálása azonban egy olyan objektív követelményt fogalmaz meg, amely egyértelmű irányt mutat a bíróságok számára.

A végszükségi cselekmény további egyediségének tekinthető, hogy az arányossági mérce objektivitása olyan szigorú, hogy nem tompítható a veszélyben lévő javára szubjektív elemek becsempészésével. A védelmi szándéknak tehát nincs relevanciája az arányosság vizsgálatakor, ugyanis ártatlan személy nem viselheti a védelmi magatartásból származó, a szándékoltnál többlet eredménnyel járó következmények kockázatát. Büntetendő lesz így az a személy, aki eredeti szándékától eltérően okoz nagyobb sérelmet másnak, de ennek fordítottja is igaz, nem lesz büntetendő az, aki eredeti szándékától eltérően azonos sérelmet okoz.

A jogirodalomban szinte örökzöld kérdésnek számít a végszükségi arányosság mértéke, ennek eldöntésére egyik oldalon erkölcsi-morális érvek, a másik oldalon a haszonelvőséget valló nézetek sorakoztathatók fel, javarészt azonos súllyal. Véleményem szerint az mindenképpen megállapítható, hogy a végszükség hazai jogfejlődése során a szerzők többsége indokoltnak tartotta jogszabályi szinten rögzíteni a mentési cselekménnyel okozható sérelem pontos nagyságát, valamint annak mértékét a kisebbnél szélesebb módon kívánta biztosítani.

Gerőcz Kálmán így alappal illetve kritikával a Csemegi Btk. ezt nélkülöző szövegét, a bírák számára ugyanis határozott iránymutatást nem adott a törvény.¹⁸³ Ennek

---

¹⁸³ Gerőcz Kálmán: i. m. 253. o.

hiányában Angyal Pál például hajlott arra, hogy azonos értékű jogok sérthetők, ugyanis a relativitás kikötése nem is volt szükséges, mert a törvény csak az élet mentést engedte meg, tehát nagyobb értékű jog megsemmisítése nem is jöhetett szóba.¹⁸⁴ Ezzel egyezően a Gárdus Ferenc¹⁸⁵ és Edvi Illés Károly¹⁸⁶ által készített tervezetekben is az azonos, utóbbi esetében akár a nagyobb sérelemkozást is lehetővé kívánták tenni. Kádár Miklós a fegyveregyenlőség elvéből kiindulva immár legális definíció alapján vélte úgy, hogy mindkét fél okozhat azonos sérelmet, a kisebb sérelemkozást a fenti tétel fényében értelmezhetetlennek tartotta.¹⁸⁷ Habár a hatályos Btk. a korábbi 1978. évi Btk.-hoz képest nagyobb teret enged a veszélyből való menekülésre, nem tekinthető paradigmaváltásnak a fenti nívó, ugyanis sokkal inkább a Btá.-ban illetve az 1961. évi Btk.-ban meghatározott arányossági mércéhez való visszatérésről van szó. E tekintetben a végszükséget alapjaiban újrendező szabályozásról túlzás lenne szólni.

Konkrét esetben, lévén, hogy végszükségben érdekek kollíziójával állunk szemben, az arányos elhárítási mód értékmérlegelés útján határozható meg. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha elismerjük, hogy bizonyos jogjavak előnyt élveznek másokkal szemben, különben heterogén jogi tárgyak összeütközésekor nem lehetne meghatározni, súlyozni az eltérő értékeket és így az arányosság fogalma is értelmezhetetlen lenne. Habár az Alaptörvény az alapvető jogok között nem állít fel sorrendiséget, az alkotmánybíróság gyakorlatából egyértelműen kitűnik, azaz értékrendszer, melynek csúcán az élethez és emberi méltósághoz való jog áll. Ha elfogadjuk, hogy az alapjogi rendszer egyben egy értékrendszer, s ha ebben valamely alapjog korlátozása csak más alapjog érdekében lehetséges, akkor annak pozitív hozományaként az alapjogkorlátozás sem szól másról, mint az alapjogi értékrendszer védelméről, az alapjogok közötti természetes egyensúly biztosításáról.

---

¹⁸⁴ Angyal Pál: i. m. 444. o.

¹⁸⁵ Gárdus Ferenc: i. m. u.o.

¹⁸⁶ Edvi Illés Károly (1914): i. m. 14. o.

¹⁸⁷ Kádár Miklós (1968): i. m. 221. o.

A hierarchia az emberi személyiségből közvetlenül levezethető jogokkal kezdődik, és az ettől való távolság adja a további sorrendiséget (pl: élet megmentése valamely dolog feláldozása árán). Természetesen elismerendő, hogy bizonyos heterogén jogi tárgyak értéke közötti differencia oly csekély, hogy különbséget tenni szinte lehetetlen (pl.: valamely dolog megmentése közúti veszélyeztetés elkövetésével). Véleményem szerint egyfajta lehetséges iránymutatásként szolgálhat az ilyen helyzetek megoldására, ha a veszéllyel bekövetkező lehetséges sérelem és a mentési cselekmény által okozott tényállásszerű magatartás Btk. szerinti büntetési tételeit mérlegeljük egymás vonatkozásában, ugyanis a jogalkotó a büntetés mértékének meghatározásával eleve értékeli a két sérelem súlyát (társadalomra veszélyességét).

A heterogén jogi tárgyak összemérése területén Jescheck úgy véli, hogy a védendő érdek önmagában is egyértelműen nagyobb értéke nem mindig igazolja a végszükségi cselekvést, ugyanis álláspontja szerint a végszükségben való cselekvés jogossága két értékeléstől függ, melyek közül az egyik az érdekek rangsorbeli különbségére terjed ki a másik pedig a végszükségi cselekvés társadalometikai értelmezésére a teljes jogrendszer keretei között. A végszükségi cselekvésnek nemcsak értékmegőrzőnek kell lennie, hanem „alkalmasnak” is, azaz a közösség legfontosabb elveiből annak kell kiderülnie, hogy célszerű, elfogadható és a jogosság érdekében megengedett úgy legyőzni a végszükségi helyzetet, hogy az ütköző érdeket háttérbe szorítjuk. Álláspontja szerint a végszükség kérdését „a köz elfogadott értékrendjéhez” kell mérni¹⁸⁸, amely hangzatos elv véleményem szerint kiszámítható iránymutatást nem ad, egyértelműen a bírói mérlegelés hatókörébe vonja az adott helyzet jogosságának kérdését, mely koncepció leginkább ott nyerhet teret, ahol a szemben álló érdekek nehezen mérhetők össze. Példának okáért, ha az élet áll szemben más személy vagyoni jogi sérelmének veszélyével, semmilyen társadalometikai megfontolás sem csorbíthatja az előbbi jogi tárgy primátusát.

Homogén jogi tárgyak találkozása esetében tekintetben jóval egyszerűbb megítélésű az arányosság kérdése, hogy egymással természetileg azonos tulajdonságú értékeket

---

¹⁸⁸ Hans-Heinrich Jescheck: i. m. 326. o.

kell mérlegelni, vizsgálni. Vagyoni javak relációjában az arányosság a könnyen számszerűsíthető dolgok értéke szerint alakul, így nem hivatkozhat végszükségre, aki a csirkét kergető több ezer forintot érő farkaskutyát a csirke megmentése végett lelövi.¹⁸⁹ Szükségesnek tartom azonban hangsúlyozni, hogy ilyenkor a szemben álló dolgok piaci értékét kell számításba venni, ami többnyire szakkérdésnek tekinthető. Ennél fogva nem elfogadható a jogirodalomban megjelent azon álláspont, amely az adott dolognak a tulajdonosa által meghatározott előszereteti értékét venné számításba,¹⁹⁰ ugyanis objektív tényező hiányában, annak kiszámíthatatlansága folytán az arányossági korlát is megfejthetetlen lenne. Emellett sértené a jogbiztonság és az igazságosság követelményét is az, ha sem piaci, sem műszaki racionalitást ki nem fejező, egyedül a dolog tulajdonosa vagy birtokosa szubjektív vélekedését tükröző értéktől függne egy személy büntetendősége. Pro futuro érdekes kérdésnek tartom az állatok átalakulóban lévő jogi természetének megítélését, ugyanis ha több nyugat-európai megoldás példájára az állatok sajátos (az emberi léthez közelítő) jogi státuszt nyernének, akkor az arányosság mértéke sem tisztán vagyoni alapon lenne megítélendő, vagy legalábbis más anyagi javakhoz képest feltétlen előnyt élveznének.

Jelen részt érintő konstans jogirodalmi vita lényege inkább abban ragadható meg, hogy az emberi élet lehet-e mennyiségi összehasonlítás tárgya (bár itt csak megjegyzem, a különböző közösségi érdekek ütközése szintén nehezen mérhető patikamérlegen). Tehát az élet megóvása érdekében kifejtett élet elleni cselekmények képezik a végszükséggel foglalkozó jogi és filozófiai írások jelentős részének témáját, annak ellenére, hogy a gyakorlatban ritka az ilyen esetek előfordulása. Az arányosság előzőek szerinti vizsgálatának megkezdéséhez előkérdésként szükségesnek tartom tisztázni, hogy az élethez való jog korlátozható-e?

---

¹⁸⁹ Békés Imre: A magyar büntetőjog kézikönyve, Belügyminisztérium, Budapest, 1963. 115. o.

¹⁹⁰ Kovács Levente: A végszükség magyar szabályozásának ellentmondásai. Javaslat egy újszabályozásra, Magyar Jog, 1994/9. szám, 547.o

Az Alkotmánybíróság gyakorlata és az Alaptörvény II. cikkének rendelkezése¹⁹¹ egyértelműen amellel tesznek hitet, hogy lélek és test elválaszthatatlan egymástól, eszerint az emberi méltóság egyik megjelenési formájának tekinthető az élethez való jog, így az oszthatatlan és korlátozhatatlan is. Véleményem szerint főszabályként ugyan helytálló következtetésnek tekintendő ez az álláspont, de ahogy az Alkotmánybíróság döntéseiből is felsejlik, néhány helyzet kapcsán szükséges ez alól kivételeket is megállapítani, így szűk körben az élethez való jogot korlátozhatónak tartom. Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) Ab. határozatában és az azt követő az élethez való jog érvényesülését vizsgáló határozataiban lefektette az élet korlátozásának önkényes eseteit, például a halálbüntetést vagy az aktív eutanáziát. Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön alkotmánybírák fenti határozathoz fűzött párhuzamos véleményükben kifejtették, hogy maradnia kell tere az élet és emberi méltóság nem önkényes megfosztásának eseteinek is, így azonos értékek egymással versenghetnek, ilyenkor csupán helyzeteket rendez a törvényhozó, ami nélkülözi az önkényességet.

Sólyom László párhuzamos véleményében szintén alappal hivatkozik arra, hogy ha az élethez való jogtól megfosztás fogalmilag önkényes, akkor senkinek, semmilyen körülmények között nem lehet joga arra, hogy egy másik ember életét elvegye. Ez alól kivételként a jogos védelem, végszükség és az előljáró parancsa esetét sorolja fel. Fenti megállapításának indokolásával azonban maradéktalanul nem lehet egyetérteni. Álláspontja szerint ilyenkor a jog nem az élettől való megfosztás jogszerűségét ismeri el, hanem a szituációnak jogon kívüliségét. Így Sólyom követve azt a korábbi, de már meghaladottá vált, a végszükség jogi természetének semlegességét való doktrínát, mely szerint ilyen esetekben a természeti állapot tér vissza azokra a pillanatokra, amíg az életek közötti választás szituációja fennáll. Vélekedése szerint az ilyenkor végbemenő életek közti választás alkalmával nem emberi jogról van szó, hanem az állatoknál is meglévő természeti törvények az irányadóak. A választási helyzet megszűntével lép be újra a jog, amely azonban csak kompetenciája határait,

---

¹⁹¹ Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.

vagyis az adott kizáró ok feltételeinek meglétét vizsgálja, s ami ott történt, nem értékeli. A korábban fenti elmélettel kifejtett álláspontomon túl megjegyzem, hogy sem a jogalkotó, sem a jogalkalmazó nem hátrálhat meg az ilyen kivételes szituációk jogon belüli elismerésétől, mivel akkor nem az emberi természetet venné figyelembe, hanem inkább egy jogrendszer logikai koherenciát, jelen esetben az élethez és emberi méltósághoz való jog korlátozhatatlanságot kívánná kerülő úton konzerválni.

Azon túl, hogy a hatályos Btk. legális definíciójának nyelvtani értelmezése alapján az élet kioltható végszükségben, ezt alkotmányos szempontból úgy gondolom a fenti vélemények is alátámasztják, figyelembe véve, hogy az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény 39.§ (1) bekezdése szerint az Alkotmánybíróság döntése is jogforrásként viselkedik, ugyanis az mindenkire nézve kötelező. Emellett több határozatában kifejtette a testület, hogy a jogbiztonság lényegi összetevőjének tekinti saját döntései összhangjának védelmét¹⁹².

Az élet ilyen korlátozhatóságának, és a büntetendőség hiányának mértékének, azonban határt kell szabni, melynek egyik eszköze az arányos mentési magatartás követelménye, amely számszerűségi szempontok érvényesítését feltételezi. Ennek alapján a veszélyből más élete árán való, mennyiségi összevetésen alapuló menekülés kérdésének két jól elkülöníthető álláspontja létezik a jogirodalomban, melyre az ún. „villamos-eset” (trolley-case) szolgál iskolapéldaként.

Eszerint egy elszabadult villamos száguld le a vasúti pályán, előtte a síneken öt ember fekszik megkötözve, akik képtelenek megmozdulni. A villamos egyenesen feléjük tart. Nem messze a vonattól a váltókar mellett áll egy személy. Ha meghúzza a váltót a villamos másik pályára váltva haladna tovább, azonban ott is tartózkodik egy másik személy. A fiktív eset szerint a kérdés az, hogy melyik lehetőséget válassza a két variáció közül a váltónál álló személy, ugyanis tétlensége esetén a villamos az eredeti vonalán haladva 5 ember életét kioltja, de a kar meghúzásával más vágányra terelve a

---

¹⁹² Lásd pl.: 1475/B/1995. számú döntést.

villamost csupán egy ember veszténé életét.¹⁹³ Egyik lehetséges megoldásként az erkölcsi-morális érveket előtérbe helyező elméletek élesen kritizálják az emberi élet mennyiségi összevetését, annak transzcendens jellege miatt úgy vélik, hogy összehasonlíthatatlan javakról van szó, így a példánál maradva a váltókar meghúzása szóba sem jöhetne. Welzel a fenti nézet alapjának a keresztény erkölcsi tanokat tartja, szerinte ennek a szemléletünknek ellentmondana, ha a dolgok megóvásáért szolgáló kisebb rossz elvét alkalmaznánk.¹⁹⁴ A szerző ezt a jogrendszert megalapozó kultúrkör erkölcsi alapjaiból vezeti le. Jescheck is úgy véli, hogy a javak értékének az összehasonlítása tulajdonképpen kizárt, ha az emberélet tisztán mennyiségi értelemben vett megkülönböztetéséről lenne szó. Ezért például a német Legfelsőbb Bíróság egyik ügyben nem vette figyelembe enyhítő körülményként a törvényen kívüli végszükség esetét azon orvosok vonatkozásában, akik a kivégzési lista elkészítésével részt vettek az intézményes gyilkosságokban, hogy legalább a betegek egy részét megmentésük.¹⁹⁵

A haszonelvűség talaján álló nézetek ezzel szemben a minél több emberi élet megóvása okán a váltókar meghúzását támogatná, amely társadalmi hasznossága nem kérdőjelezhető ugyan meg, de bizonyos esetekben erkölcsi szempontból ellentmondásos helyzetekhez is vezethet.

Peter Unger a fenti példát módosító esetében azt fejtegeti, hogy ha a villamos öt ember veszélyeztető eredeti nyomvonalának eltérítésével egy másik villamossal ütközne össze, és azok kisiklása folytán egy kertbe csapódva, ott egy függő ágyban alvó személy életét oltaná ki, hogyan alakulna a felelősség kérdése.¹⁹⁶ Itt tehát a veszélyközösségben eredetileg nem szereplő, kívülálló szenvedne sérelmet. Ehhez hasonló megítélésű helyzetben van az a transzplantációs sebész is, akinek öt betegének, öt különböző szerv átültetésre van sürgős szüksége. A hozzá rutin szűrésre érkező, átutazóban lévő turistánál felfedezi, hogy a szervei alkalmasak lennének mind az öt betege életének megmentésére. Tegyük fel továbbá, hogy a turista életének

---

¹⁹³ Philippa Foot: *The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect in Virtues and Vices*, Oxford, Basil Blackwell, 1978. 6.o.

Forrás: <http://www2.econ.iastate.edu/classes/econ362/hallam/Readings/FootDoubleEffect.pdf>

¹⁹⁴ Nagy Ferenc (2004): i. m. 445. o.

¹⁹⁵ Hans-Heinrich Jescheck: i. m. 325. o.

¹⁹⁶ Peter Unger: *Living High and Letting Die, Our Illusion of Innocence*, Oxford University Press, 1996. 98. o.

kioltása esetén senki sem gyanúsítaná az orvost. Erkölcsileg helyesen cselekedne-e az orvos, ha így mind az öt betege életét megmentené?¹⁹⁷ Számtani szempontból ilyenkor is pozitív eredményhez jutunk, de a vegytiszta arányosság elvét a morális szempontok beárnyékolhatják, kérdés, hogy a jog világában mennyire tulajdoníthatunk ennek jelentőséget, annyi bizonyos, hogy teljes mértékben a metajurisztika világába nem számúzhetjük az erkölcsi aggályokat. Fontos princípium, hogy jog és erkölcs nem mindig fedhetik egymás útját.

Hazai viszonylatban a szerzők inkább a haszonelvű szemléletmódot részesítették előnyben az élet megóvása területén¹⁹⁸, a jogalkotásban pedig a végszükségnek az 1978. évi Btk. arányossági szabályát a többségi álláspont nem tartotta kielégítőnek, ugyanis az egy-egy elleni szituációkban ez a saját élet megmentésének tilalmát jelentette. A korábbi Btk. előkészítése során meg is fogalmazódott olyan (figyelembe nem vett) vélemény, hogy túlzott elvárás lenne a kisebb sérelem okozása, ennél az 1961. évi Btk. előírása jóval realisabb volt.¹⁹⁹ Erre a problémára adott egyik rossz megoldásnak tartom Földvári József és Pintér Jenő extrém álláspontját, akik életveszélyeztetés esetében az arányosság kérdését elvetették és a jogos védelemhez hasonlóan a Legfelsőbb Bíróság korábbi 63. számú kollégiumi állásfoglalásában kifejtett elveket a végszükségre is alkalmazhatónak vélték.²⁰⁰ Ennél fogva életet veszélyeztető helyzetben az is megengedett lenne, ha valaki menekülés közben több embernek okozza halálát. Szerencsére ez az elgondolás sem jogalkalmazási, sem jogalkotási szinten nem nyert elismerést, annak ellenére, hogy valóban ésszerűtlen álláspont, hogy más életének feláldozásával nem lehet menekülni egy veszélyhelyzetből. De álláspontom szerint ezt csak törvényhozási úton lehet orvosolni, a *contra legem* értelmezés nem szolgálhat megoldásként. A hatályos Btk. kodifikációja során már a veszélyben lévő pozíciójának erősítése nyert újból teret, Belovics Ervin

---

¹⁹⁷ Judit Jarvis Thomson: The trolley problem, *The Yale Law Journal*, 1985. 1396. o. Forrás: <http://philosophyfaculty.ucsd.edu/faculty/rarneson/Courses/thomsonTROLLEY.pdf>

¹⁹⁸ Lásd pl. Tokaji Géza: i. m. 270. o. aki szerint azaz elv nyert alkalmazást, hogy az arányosság csak objektív alapon dönthető el.

¹⁹⁹ László Jenő (szerk.): i. m. 179. o.

²⁰⁰ Földvári József: *Büntetőjog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 134. o. Pintér Jenő: *Büntetőjog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 181. o.

például a veszélyközösségi helyzetekben tartotta kiemelkedően indokoltnak az azonos sérelemokozás megengedhetőségét.²⁰¹ Végül a jogalkotó az etikai ellentmondásokat is felvető (lásd fenti példák) veszélyáthárítással együtt, generálisan szélesebb teret engedett a veszélyből való menekülésre.

Mindezekre tekintettel összességében a jelenlegi szabályozást igazolhatóbbnak tartom a korábbiakhoz képest, főként, ha szem előtt tartjuk azt az axiómát, hogy senkitől sem várható el, hogy az életét veszélyeztető helyzetben tétlen maradjon. Nem az altruista hős a Btk. végszükségi emberképe. Véleményem szerint társadalomra hasznos, ha engedélyt adunk az egyik személy megmentésére, mint arra, hogy inkább mindkettőt veszni hagyjuk, de lévén, hogy az emberi életek minőségileg azonosak (egyformán értékesek és védendőek), csak számszaki módon dönthető el az elhárító magatartás arányossága. Így például, ha egy égőház felső részében rekedt emberek egyetlen, kis nyíláson lévő menekülési lehetőségét egy köztisztelőben álló férfi elzárja, mert nem képes leereszkedni azon, őt a mélységbe taszító közveszélyes egyén cselekménye nem büntetendő, ugyanis utat nyit saját maga és mások megmentéséhez.²⁰² Hozzáteszem további, így büntetéskiszabási problémát is jelentene az arányos veszélyelhárítás büntetendősége, hiszen a Btk. 79.§-ában foglalt büntetés célok közül sem a speciális, sem a generális prevenció nem lenne elérhető, azon egyszerű okból kifolyólag, hogy az élet megmentése és a legsúlyosabb büntetési nem (szabadságvesztés) közül, utóbbi egyértelműen előnyösebb választásnak számít.

A hazai jogirodalomban a fenti szélesebb arányossági korlát javarészt elfogadott,²⁰³ de található ezzel ellentétes, kisebbségi nézet. Ezen kommentár²⁰⁴ szerzői mivel az arányosság kérdését etikai és alkotmányos szempontok szerint kívánják vizsgálni, álláspontjuk szerint az élet megmentésével csak testi sértés vagy vagyoni kár okozható, úgy vélik, hogy az emberi élet nem számszerűsíthető, ezért az arányosság

---

²⁰¹ Belovics Ervin: i. m. 204. o.

²⁰² Gárdus Ferenc: i. m. 39. o.

²⁰³ Blaskó Béla: Magyar büntetőjog, Általános rész, Rejtjel, Budapest, 2013. 240-241. o. és Belovics Ervin: Büntetőjog, Hvg-Orac, Budapest, 2012. 257. o. című az új Btk. alapján írt tankönyvében az élet megmentése vonatkozásában is alkalmazhatónak tartják az új arányossági mércét.

²⁰⁴ Hegedüs István – Karsai Krisztina: Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, Complex, Budapest, 2013. 93.o.

csak a vagyoni sérelmeknél érvényesíthető. Az alkotmányos elvekre történő hivatkozást a fentebb kifejtettekre tekintettel nem tartom helytállónak, az etikai megfontolások pedig a jogalkotó feladatának képezik elsősorban alapját, *contra legem* jogalkalmazásra nem sarkallhat.

A végszükség hazai jogalkotásban végbement szélesebb felfogása nem példa nélküli, a jelenség megfigyelhető más külföldi ország judikatúrájában is. A *common law* e téren kialakított korábbi gyakorlatát a *Dudley and Stephens* ügyben lefektetett azon álláspont jellemezte, hogy a végszükségi helyzet más ember megöléséhez soha nem szolgálhat igazoló okként. Az ügyben emberölésért börtönbüntetésre ítélték azt a két matrózt, akik hajótörést követően harmadik társuknak, egy hajósinasnak az életét kioltották, majd húsából fogyasztva megmenekültek az éhhaláltól. Az élet kioltásával járó cselekmények terén az abszolút elutasító, fent említett doktrína mára már árnyaltabbá vált, amit az alábbiakban ismertetendő esetek is alátámasztanak.

A *Kitson* ügyben²⁰⁵ már felmerült olyan jogos elvárás, hogy az élet megmentése a végszükség szabályai szerint legyen megítélhető. Az eset tényállása szerint miután a vádlott ittas állapotban utasként elaludt egy gépjárműben arra ébredt, hogy a dombról az autó gurulni kezd a sofőr távollétében. Az életveszélyes helyzetet úgy háritotta el a vádlott, hogy biztonságos helyre kormányozta, irányította a gépkocsit. Az ittas vezetés miatt indult eljárás során, Lord Dening bíró gratulált a vádlottnak és kiemelte, hogy cselekménye számos gyalogos és saját maga életét mentette meg. Mindezek ellenére a bíróság bűnösnek találta a vádlottat és elutasította a végszükségre való hivatkozást, végtére is aránytalan elvárást megfogalmazva.

Egy tragikus esemény kapcsán szintén felmerült a jogintézmény alkalmazhatósága. A *Herald of Free Enterprise* hajó, a fedélzetén lévő 193 utassal és személyzettel együtt a Belgium partjainál lévő *Zeebrugge* kikötő közelében süllyedni kezdett. Az egyetlen menekülési útvonalat jelentő kötélhágcsón azonban egy személy félelmében egyik irányba sem tudott elmozdulni, elzárva az utat a többi utastól. Miután

---

²⁰⁵ Michael J. Allen: i. m. 197. o.

eredménytelenül próbálták rábírní, arra hogy mozduljon meg, a helyszínen lévő hivatalos személy a hozzá közelebb állókat utasította arra, hogy lökjék le. Az életét veszített személy vonatkozásában felelősség vonásra nem került sor, elismerve azt a nagyobb szükségét, amelyet a többi személy élete jelentett.²⁰⁶

A Re A ügyben²⁰⁷ a bíróság már kifejtette azokat a követelményeket, amelyek a végszükségre való hivatkozás feltételeit jelentik, köztük azt is, hogy az okozott sérelem nem lehet aránytalan az elhárított veszélyhez képest. A tényállás szerint „A” és „B” sziámi ikerpár egészségügyi állapota miatt szükségesség vált műtéti beavatkozás elvégzése, amely „A” életének megmentését és „B” életének elvesztését eredményezte. Ennek hiányában valószínűleg mindkét gyermek halála bekövetkezett volna. A bíróság végszükségre hivatkozással állapította meg a jogellenesség hiányát, amit a speciális körülmények, azaz a gyengébb ikerpár megölése az erősebbik megmentése érdekében indokoltá tett.

A kizáró ok szélesebb körű elfogadása már nem csak a gyakorlatban, hanem írott jogszabálytervezetekben is megjelent. Az Egyesült Államok minta büntető törvénykönyve (Model Penal Code), amit már több tagállam is adaptált 3.02 §-a végszükségi helyzetben bármely jogi tárgy védelme érdekében megengedi a kisebb sérelem okozását. Andrew Ashworth szerint ez a rendelkezés különösen akkor igazolható, ha kevesebb számú élet feláldozása árán lehet megmenteni sokkal többet. Példaként egy olyan helyzetet említ ahol, egy sűrűn lakott várost fenyeget a gát átszakadása, azonban a veszély egy zsilipkapu felnyitásával és ennek következtében egy gyérebbe lakott rész elárasztásával elkerülhető.²⁰⁸

Megjegyzem, hogy eltérő a különböző országok szabályozása a tekintetben, hogy végszükségi helyzetben kiolthatóak-e ártatlan emberi életek. Németországban a 2005-ben elfogadott Repülésbiztonsági törvény 14. § (3) bekezdése az utasszállító repülőgépek ellen, a védelmi miniszter döntése alapján lehetővé tette volna a fegyveres

---

²⁰⁶ David Ormerod: i. m. 370-371. o.

²⁰⁷ David Ormerod: i. m. 371-372. o.

²⁰⁸ Andrew Ashworth - Jeremy Horder: Principles of criminal law, Oxford University Press, 2013. 131. o.

erők alkalmazását, ha azt más személyek ellen használják fel, és más módon nem hárítható el a veszély. Tehát a repülőgépet túszul ejtő személyek ellen fellépés során az ott tartózkodó ártatlan utasok életének kioltása is lehetővé vált volna. A német Alkotmánybíróság azonban többek között az emberi méltóság és az élethez való jog minden kivételt nélkülöző védelme miatt a törvényt megsemmisítette.²⁰⁹

Ezzel ellentétesen hazánkban megengedett az életek ily módon történő kioltása, ugyanis a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény (továbbiakban: Hvt.) 62. § (6) bekezdése szerint a nemzeti alárendeltségű légvédelmi készenléti szolgálatot ellátó erők figyelmeztető vagy megsemmisítő tüze kiváltására vonatkozó parancsot a Honvédség légierő ügyeletes parancsnoka adhat az ország légterében tartózkodó légi járműre, ha az például fegyverrel vagy eszközzel az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető súlyos, erőszakos cselekményt követ el, illetve katasztrófát idéz elő, vagy erre törekszik. Az ilyen speciális végszükségi esetben tehát a Btk. 24. §-a szerinti jogszabály engedélye zárhatja ki a büntetendőséget.

A New York-i terrortámadást követően az Egyesült Államokban is mostanra úgy tűnik, hogy jogilag elfogadott lehet lelőni egy repülőgépet, kioltva ezzel az összes ártatlan utas és személyzet életét, ha ez volt az egyetlen módja annak, hogy megelőzzenek egy sokkal nagyobb bajjal fenyegető veszélyt. Erre vonatkozó egyértelmű álláspont nincs az ezzel foglalkozó bizottságban (Select Committee on Defence), de kezd világossá válni, hogy a kormánypolitika a polgári repülőgép lelövését a fent említett körülmények esetén a végszükség elveinek felhasználásával igazolná. Az amerikai védelmi minisztérium és a bizottság ugyanis úgy látták, hogy az alkalmazott teszt során az ilyen cselekmény akkor megengedett ha:

- (1) az elkerülhetetlen és helyrehozhatatlan sérelem elkerülésére irányul;
- (2) a cselekmény szükséges az elérendő célhoz;
- (3) az okozott sérelem nem lehet aránytalan az elhárítottéhoz képest.²¹⁰

---

²⁰⁹ Forrás: http://www.gesetze-im-internet.de/luftsig/_14.html.

²¹⁰ David Ormerod: i. m. 372. o.

7. A közérdek fogalma és védelme végszükségben

Az életen, testi épségen és vagyoni javakon túl végszükségben a közérdek védelmében való eljárást is lehetővé teszi hatályos jogunk. Hazánkban a közösség, a közérdek fokozott védelmének előtérbe kerülése a szovjet jog uralkodóvá válásával függ össze. Kádár jogpolitikai érvelése szerint, indokolt, hogy ugyanolyan megítélés alá essen, aki a közösség ellen irányuló támadással szemben lép fel, mint aki saját vagy más érdekében jár el. Piontkovszkij szovjet szerzőre hivatkozva, a fogalom nevelő hatását hangsúlyozta, mely feltételezi, hogy a szocialista állam érdekei az egyes személyek számára nem közömbösek és erősíti a szolidaritást a szocialista vívmányok védelméért folytatandó harcban.²¹¹ Mindezekből megállapítható, hogy a közérdek védelme politikai ideológia által befolyásolt volt, az államhatalom hathatósabb oltalmára kívánt eszközöket biztosítani a jogalkotó.

A közérdek, mint végszükségben védhető önálló jogi tárgy a Btá. elfogadása óta a hazai szabályozás részét képezi, de ezidáig a kérdéskört feldolgozó mű a büntetőjogi szakirodalomban nem jelent meg illetve a gyakorlatban is ritkán került sor a vizsgálatára. Ráadásul az utóbbi két büntető törvénykönyv kodifikációja alkalmával fogalmi szinten kérdőjeleződött meg, hogy menthető-e a köz érdeke.²¹² Ezen túlmenően a hatályos Btk. előkészítésekor jelent meg olyan szövegváltozat is, ami a jogtalan támadás fogalmát kizárólag személyek vagy javak relációjában határozta meg²¹³, azaz a javaslat indokolása szerint a közérdek ellen intézett támadással szemben nem jogos védelmi, hanem kizárólag végszükségi helyzet keletkezne, ugyanis a közjavak elleni támadással szemben csak a támadásnál kisebb mértékű elhárítás megengedett. Alapvetésként leszögezhető, hogy fent írtak álláspontom szerint téves dogmatikai és jogpolitikai alapokon állnak. Szükséges mindkét büntethetőségi akadály rendszerében a közérdekre való hivatkozás lehetőségét biztosítani, pusztán a

---

²¹¹ Kádár Miklós (1968): i. m. 215. o.

²¹² László Jenő: i. m. 179. o.

²¹³ Ligeti Katalin: i. m. 21. o.

proporcionalitás eltérő mértéke miatt a két jogintézmény nem mosható össze, vagy cserélhető fel. Így a két kizáró ok sajátosságaira figyelemmel, a közérdek fogalmának értelmezési lehetősége más szempontok szerint alakul.

A korábbi külföldi források leginkább az állam gazdasági szükséghelyzetével hozták kapcsolatba a jogi tárgy alkalmazhatóságát. Williams elemzése szerint a napóleoni háborút követő éhínség miatt elkövetett lopásokat, gazdasági szükségként nem ismerte el a hatóság, pedig vélekedése szerint, ha a bírák ilyen esetekben felmentő ítéletet hoztak volna hozzájárultak volna a szükséges közsegély, mint egyfajta közérdek létrehozásához.²¹⁴

Tekintettel arra, hogy az európai kodifikációs hullám kezdetén még szűk körben kerültek meghatározásra a végszükségben védhető jogi tárgyak köre, a bírói gyakorlatban az ún. törvény feletti végszükségi esetekben is megállapították a büntetendőség hiányát. A közérdek ilyen jellegű mentését említi Balás P. Elemér egy 1927-ből származó bírósági döntés kapcsán.²¹⁵ A felmentő rendelkezés szerint az első világháborút követő kedvezőtlen gazdasági helyzetben a német birodalmi szeszmonopólium ellenére a megszállás alatt álló Ruhr-vidékre külföldi égetett szeszesitalokat hoztak be, mely sértette az állam illeték beszedéshez való jogát. Figyelemmel azonban arra, hogy a megszállt terület gazdasági életének megszűnése fenyegetett közvetlen és másként el nem hárítható módon, a bíróság a cselekmény jogellenességének hiányát állapította meg. A közérdek veszélye a fenti döntés szerint tehát egy országrész vagy egy behatárolt terület vonatkozásában is fennállhat, továbbá akár a gazdaság helyzet is létrehozhat szükségjogosítványt az állami költségvetést sértő vagyoni érdekekkel szemben. Jescheck is említi olyan esetet a német jogirodalomból, miszerint a német Legfelsőbb Bíróság egy korábbi határozata elfogadta a törvényen kívüli végszükség lehetőségét a háborúban, a polgárok ellátása

---

²¹⁴ Glanville Llewellyn Williams: i. m. 576. o.

²¹⁵ Balás P. Elemér: i. m. 22-23. o.

céljából a hadsereg számára szükséges benzin elvétele esetén (közérdekű célból elkövetett vagyon elleni cselekmény).²¹⁶

Hazánk jelenlegi alkotmányos kereteire tekintettel úgy vélem a közérdek védelmében végrehajtott cselekmények mára a társadalmi szolidaritáson alapulnak. A szolidaritás kölcsönös kötelezettségvállalást és segítségnyújtást jelent, amely a közösség tagjai közötti kölcsönös függésből származik. Chronowski Nóra szerint a pénzügyi-gazdasági válság, éhínség, klimatikus változások, környezeti veszélyek, természeti katasztrófák ellen tett intézkedések mögött másodlagos motivációként a szolidaritás áll²¹⁷, amelyet véleményem szerint kevésbé az önkéntesség, sokkal inkább a szükségesség ösztönöz. Ennek társadalmi szinten való működését az állam többek között olyan jogi eszközökkel segítheti, mint például végszükségi helyzetben biztosítja a köz érdekében eljáró személy büntetlenségét. A büntetendőséget kizáró okokon belül csupán lehetőséget biztosít erre a jogalkotó, de bizonyos helyzetekben kötelezettségként került megfogalmazásra az ilyen cselekvés igénye.²¹⁸

Figyelemmel arra, hogy a Btk. maga nem határozza meg a közérdek fogalmát, kérdésként merül fel, hogy más jogi tárgyaktól elhatárolva rendelkezik-e önálló dogmatikai hatókörrel. Ha a számba vehető egyes közérdekeket atomjaira bontjuk minden esetben személyi vagy vagyoni értékeket találunk, figyelemmel arra, hogy a közösséget egyének és azok érdekeik építik fel. Azonban azzal, hogy a jogalkotó a közérdek törvénybe foglalása mellett döntött eleve számolnia kellett azzal a jogalkalmazónak, hogy nem pusztán személyi és vagyoni javak összességét jelenti a fogalom.

A Katf.II.326/1990. számú ügyben²¹⁹ a bíróság azt a téves jogértelmezést követte, mely szerint konkrét személyeket vagy javakat kell a közérdek alatt érteni. A

---

²¹⁶ Hans-Heinrich Jescheck: i. m. 323. o.

²¹⁷ Chronowski Nóra: Szolidaritás az Alkotmányban és azon túl?, *Közjogi Szemle*, 2010/1. 15-16. o.

²¹⁸ például az Alaptörvény idevágó XXXI. cikke deklarálja, hogy minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére

²¹⁹ Az esetet ismerteti Róth Miklós: Végszükségben a közérdek, *Magyar Jog*, 1991/4. 255-256. o.

„Dunagate” néven elhíresült ügy tényállása szerint a vádlott, aki a magyar honvédség állományában szolgált, a rendszerváltás évében belső szolgálati tevékenysége során keletkezett okiratokat kívánt a belügyminisztérium épületéből kimenekíteni, tekintettel arra, hogy az állampárt apparátusa a levéltárban való elhelyezésük megakadályozása céljából megkezdte az iratok megsemmisítését. Továbbá egy televízió műsorban beszélt arról, hogy a politikai titkosrendőrség továbbra is megfigyelés alatt tartott két ellenzéki pártot, sértve a szabad választások tisztaságát. Mind a kordokumentációk levéltári megőrzése, mind a közhatalom gyakorlását befolyásoló tiszta választások igénye közérdek, ezért fogalmi szinten alappal hivatkozhatott erre a vádlott, figyelembe véve azt is, hogy az elhárító magatartás, már a korábbi jogtalan támadás következményeként végszükségben lévő közérdek megóvására irányult.

A közérdek vizsgálata szempontjából tehát a lényeges kérdés annak eldöntése, hogy fenn áll-e társadalmilag elismert, konkrétan nevesített közösségi érdek veszélye. Nem releváns a veszélybe jutott élet és vagyoni javak mennyisége, sokkal inkább azok fent említett minősége. A közveszéllyel járó szituációk ezért nem minden esetben járnak a közérdek sérelmével. Gellér Balázs által említett esetben, ha a civil repülőgépet terroristák kerítik hatalmukba, és az ott lévő ártatlan személyeket mintegy élő pajzsként használják, álláspontja szerint a repülőgépet lelövő katona jogos védelem miatt büntetlen a terroristák vonatkozásában és végszükség miatt büntetlen az utasokéban.²²⁰ Tartalmi síkon egyetértek Gellér Balázssal, a repülőgépet megsemmisítő katona jogos védelemben és végszükségben, cselekszik, habár nem a közérdek, hanem meghatározhatatlan számú emberi életek védelme vonatkozásában. Természetesen ez nem zárja ki, hogy nagyobb létszámú személyek összessége vonatkozásában is megalapozott lehet az erre való hivatkozás. Nagy Ferenc hívja fel a figyelmet arra, hogy a közérdek fogalma alatt nem csupán a társadalom egészének érdekeit, hanem egyes kisebb közösség érdekét is érteni kell.²²¹ A gyakorlatban előfordult, ilyen eset tényállás szerint egy 57 lakásos társasházban a gázszolgáltatás szüneteltetésére azért került sor, mert az egyik lakás tulajdonosa nem tette lehetővé az

---

²²⁰ Gellér Balázs: A magyar büntetőjog tankönyve, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 178.o.

²²¹ Nagy Ferenc (2010): i. m. 143. o.

oda való bejutás és a szükséges műszaki munkálatok elvégzését, ezért fenn állt annak közvetlen veszélye, hogy az ott lakók huzamosabb, be nem látható ideig gázszolgáltatás nélkül maradnak. Véleményem szerint egy lakóközösség jóléte (komfortérzete) megalapozhatja a végszükségre való hivatkozás lehetőségét és a bejárati ajtó megrongálásával bejutó szakemberek cselekménye a büntetendőség hiányát eredményezheti, figyelemmel a hideg időjárásra, mint közvetlen veszélyre, a tulajdonos elérhetetlenségére, mint másként el nem hárítható körülményre és az ezekkel arányban álló vagyoni elleni bűncselekményre.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy az állam érdekében kifejtett tényállásszerű cselekmények nem sorolhatók a közérdekben véghezvitt cselekmény közé. A jogirodalomban ettől ellentétes álláspont található Rácz György művében²²², aki a közérdek fogalmához hasonlóan definiálta az állam érdekeit. Álláspontja szerint hiányzik a jogtalanság az ún. állammentő cselekmények során is, így ha az államnak más módon el nem hárítható, közvetlen veszélyből való megmentése végett követnek el bűncselekményt. Az ilyen veszélyhelyzetet az egyén életveszélyéhez hasonló szükségállapotnak tekinti, amely az állam létérdekeit, fennállását közvetlenül fenyegeti (leginkább forradalmi vagy háborús helyzetekben). A szerző az államot, mint legfőbb politikai szervezeti egységet sújtó veszélyhelyzetek vonatkozásában vizsgálja. Habár az állam és a köz érdekei esetenként egybe eshetnek, előbbi fogalom politikai meghatározottságú, ugyanis az államhatalom egy jogilag szabályozott politikai hatalom (önálló entitás). Véleményem szerint az ilyen hatalmi szerveződés érdekei esetlegeseek, a végszükség keretei közé nehezen illeszthető be. Nem véletlen, hogy az európai országok (az orosz Btk.²²³ kivételével) az állam érdekeit mellőzik védhető jogi tárgyként szabályozni a büntetendőségi akadályrendszerükben.

Véleményem szerint a közérdek fent említett minőségi különbségének meghatározására általános, egzakt definíció nem adható, az ide tartozó érdekek taxatív felsorolása a fogalom természetéből adódóan nem lehetséges, ennek kidolgozása

---

²²² Rácz György: *Jogos védelem – az állam érdekében*, Városi Nyomda, Szeged, 1937. 7-8. o.

²²³ Forrás: <http://www.russian-criminal-code.com/PartI/SectionII/Chapter8.html>

inkább a judikatúra feladata lenne. A jogirodalomban található meghatározás szerint ide sorolható a közrend, közbiztonság, köznyugalom, államigazgatás, igazságszolgáltatás zavartan működése és a politikai közhangulat,²²⁴ de újabban az egészséges környezet egyre növekvő szerepe miatt, a gyakorlatban az ennek védelmében kifejtett tényállásszerű cselekmények is megtalálhatók.

Ilyen pontosan nevesített közösségi érdeket említ a Nemzetközi Jogi Bizottság egyik jelentésében. A Torrey Canyon elnevezésű hajóból a brit partokhoz közel, kb. 30.000 tonna nyersolaj szivárgott a tengerbe, majd az ártalmas anyag további szétterjedésének megakadályozása céljából az angol haderő megsemmisítette a hajót és a fennmaradó kőolaj a fedélzeten elégett.²²⁵ A környezeti katasztrófák elhárítása olyan konkrét emberi élettől és dologtól független közösségi érdek, amely joggal sorolhatóak e kérdéskörbe. Úgyszintén felmentette lopás és rongálás vádjá alól a külföldi bíróság azokat a környezetvédő szervezet aktivistáit, akik egy, az egészségre ártalmas genetikailag módosított kukoricaföldet semmisítettek meg, arra való hivatkozással, hogy a szomszédos terményekre való áttérjedés megelőzése ezt szükségesség tette.²²⁶ Habár elsősorban szakértői kérdés az említett termékek egészségre és környezetre káros hatásának megállapítása, de ennek fennálltakor indokolt lehet a közérdek védelmében fentiek szerint eljárni, figyelemmel arra is, hogy ez nem képezheti más vagyoni jogának illetve magánterületének aránytalan megsértését. Megjegyzem, hogy a jogeset koncepciója hazai viszonylatban is alkalmazható lenne, figyelemmel arra, hogy az Alaptörvény XX. cikke szerint mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez, mely jog érvényesülését Magyarország többek között genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdaság biztosításával segíti elő. Ez véleményem szerint egyértelműen azt a jogalkotói álláspontot tükrözi, hogy az ilyen élelmiszerek az egészségre veszélyesek.

Mindezek alapján szükséges leszögezni, hogy napjainkban az újabb és újabb közösségi érdekek „születése” a korábbiakhoz képest jelentősen szélesíthetik a végszükségre

---

²²⁴ Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános rész, Osiris, Budapest, 1997. 127. o.

²²⁵ Forrás: http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes%28e%29/ILC_1980_v2_p2_e.pdf

²²⁶ Jacqueline Martin – Toney Storey: Unlocking Criminal Law, Routledge, 2015.

való hivatkozás hatókörét, ezért de lege ferenda megtartandónak tartom a közérdek ilyen jellegű védelmét, mint a társadalmi szolidaritás elősegítésének egyik sajátos eszközét. A végszükség ezirányú szélesebb felfogása azonban gyakortább megfigyelhető például az Egyesült Államok joggyakorlatában a kontinentális jogrendszerhez tartozó országokéhoz képest, ahol a túlzottan kiterjesztő jogfelfogásnak is gátat vetettek. A Brody – Acker szerzőpáros szerint az USA-ban a 70-es és 80-as években zajló tüntetésekkel összefüggésben több esetben hivatkoztak végszükségre, főként az atomerőművek működése ellen elkövetett rongálás és magánlaksértés vonatkozásában. Azonban a környezet (mint közérdek) ilyesfajta megóvása érdekében kifejtett cselekmények tekintetében a végszükség alkalmazását a bíróság rendre elutasította.²²⁷ E vonatkozásban vezető példaként szolgáló *State v Warshow*- ügyben az egyik tengerentúli államban működő atomerőmű helyreállítása illetve újraindítása ellen demonstráló vádlottak megakadályozták, hogy a területre bejutni kívánó személyek elvégezhessék a szükséges felújítási munkálatokat. A magánlaksértés vádja alól a bíróság véleményem szerint helyesen nem találta alkalmazhatónak a végszükséget, ugyanis a létesítmény alacsony fokú radioaktív hatása közvetlen veszélyt nem jelentett a környezetre.²²⁸ Ezzel kapcsolatban úgy gondolom alapvetésként rögzíthető, hogy egy közösségi érdek megmentésére irányuló tényállásszerű magatartás során a fenyegető veszély közvetlenségét és másként el nem háríthatóságát ugyanolyan súllyal kell megkövetelni, mint az egyéb jogok veszélyekor. Tehát ha az elkövető egy közösségi cél elérése érdekében úgy gyakorolja véleményilvánítási jogát, hogy ezáltal bűncselekményt valósít meg, ez a tény önmagában a végszükség alkalmazását nem teszi lehetővé.

---

²²⁷ David Brody – James Acker: *Criminal Law*, Jones and Bartlett Publishers, 2010. 155. o.

²²⁸ David Brody – James Acker: i. m. 155-156. o.

8. Az egyéb jogi tárgyak védelme végszükségben

Békés Imre máig érvényes axiómája szerint a jó dogmatika sohasem zárt, hanem a haladás irányába mindig nyitott.²²⁹ Ennek jegyében célszerűnek tartom bemutatni a végszükség lehetséges alkalmazási területeit, azaz fejlesztésének lehetséges irányait is felvázolni. Az ember testi integritásán kívül, az emberi méltóságból levezethető olyan egyéb, jog által védett egyéni érdekek jöhetnek itt számításba, melyek a végszükség keretén belül védelmet igényelhetnek. Példaként szolgálhat erre azon főként nyugat-európai országok megoldása, amelyek lehetővé teszik végszükségben a védelmi magatartások gyakorlását egyéb jogi tárgyak irányába is.

Erdősy Emil a jogellenességet kizáró okokat különleges törvényi tényállásként határozta meg.²³⁰ Ennek indoka, hogy a jogi tárgyak védelme elsősorban a különös részi törvényi tényállásokon keresztül valósulnak meg, de a büntethetőségi akadályrendszerben a társadalomra veszélyességet nélkülöző cselekmények alkalmazása is, inverz módon, de a jogi tárgyak védelmére szolgálnak, azzal, hogy tényállásszerű, de társadalomra hasznos magatartások büntetendőségét mellőzik.

A hazai jogirodalomban a végszükségben való védekezés lehetőségének szélesítését szorgalmazta Gerőcz Kálmán, javaslata²³¹ szerint a végszükség tárgyai lehetnek az életen és vagyonon kívül a becsület, szabadság vagy birtok. Ehhez hasonlóan Gárdus Ferenc az 1937. évi svájci Btk. mintájára az egyéb jogos érdekekre is ki kívánta terjeszteni a jogintézmény hatókörét, habár az erre való hivatkozás lehetőségét szigorúbb, objektív feltételekhez kötötte volna.²³² Kádár Miklós a javak kifejezésének továbbértelmezésével nem csak a vagyoni értékeket, hanem a személynek még szóba jöhető minden más jogilag védett érdekét is idevonta.²³³ Az eddigi büntetőkódexeink azonban taxatív felsorolással, statikusan határozták meg az e körben védhető érdekeket

---

²²⁹ Békés Imre: A büntetőjogi dogmatikáról, Budapest, Tankönyvkiadó, 1968. 126. o.

²³⁰ Erdősy Emil: Normaelemzések a büntethetőséget kizáró okok körében, Jogtudományi Közlöny, 2006/4. 128.o.

²³¹ Gerőcz Kálmán: i. m. 241. o.

²³² Gárdus Ferenc: i. m. 107-108. o.

²³³ Kádár Miklós (1968): i. m. 215-220. o.

(élet, testi épség, vagyon, közérdek) annak ellenére, hogy például Roxin definíciója szerint minden olyan adottság vagy céltételezés is jogi tárgy lehet, ami az egyes személy szabad kibontakozásához, alapjogi megvalósulásához (valóra válásához) szükséges²³⁴.

Álláspontom szerint a végszükség szélesebb körű alkalmazására lényegében két út kínálkozik. Az első megoldás a személy fogalmának megfelelő értékelése, értelmezése. Az emberi személyt ugyanis nem tekinthetjük pusztán biológiai fogalomnak, amelybe bármi beleilleszhető, hanem annak ontológiai tartalma van, amit emberi természetnek hívunk. Az emberi természetből származó emberi személyiség tehát ezen személyi minőségéből fakadó azon joga, hogy egyáltalán emberi létét, identitását és kiteljesedését biztosító alapvető jogai, követelhető es biztosítandó jogosultságai legyenek. Mindezek alapján az emberi méltóság jogi fogalma az ember, személyi minőségének az elismerését jelenti. Így pusztán attól a tényről, hogy valaki emberi személy levezethető az emberi méltósághoz való joga is, bár helyesebb lenne úgy fogalmazni, hogy rendelkezik méltósággal, ugyanis utóbbi két fogalom egymástól elválaszthatatlan, külön-külön álló létük értelmezhetetlen. Mindezek alapján az ember személyét sértő vagy veszélyeztető helyzetek nem szűkíthetők le pusztán a testi sérelemmel járó esetekre, test és lélek nem bontható ketté. Ahogy az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X.31.) halálbüntetésről szóló AB határozatban kifejtette, az élethez való jog a méltóság nélkül, nem az emberi élethez való jog. Az ember jogi státuszát tehát előbbi két jogosultság együttesen határozza meg. Mindezekből véleményem szerint az is következik, hogy az emberi méltóságból forraszó jogosultságokat veszélyeztető esemény esetén is jogalkotási vagy jogalkalmazási úton biztosítania kell (az egyéb feltételek fennálltakor) a mentő cselekmény büntetlenségét. Példaértékűnek tartom ezért az észt Btk. megoldását, amely a saját vagy mások jogaiban határozza meg a végszükségben védhető jogi tárgyak körét,²³⁵ mivel a személy fent tárgyalt szélesebb hatókörét kétségtelenné teszi.

---

²³⁴ A szerzőt idézi Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról, Büntetőjogi Kodifikáció 2008/1. 4. o.

²³⁵ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Elsősorban tehát a megfelelő jogértelmezéssel, dogmatikai úton fejleszthető a mentési cselekmény köre.

A külföldi gyakorlat azonban javarészt elutasító az ezirányú kiterjesztő értelmezéssel szemben. A már említett Rodger/Rose ügyben, (ahol az elítéltek a fogva tartásuk miatt kialakult állapotuk, azaz öngyilkosság elkövetésének megelőzése miatt szöktek meg egy büntetés-végrehajtási intézetből), az angol bíróság indoklásában lefektette, hogy a végszükségnek egyik jellemző tulajdonsága, hogy a veszély, a személyre kívülről ható okként jelenik meg. A belső szubjektív veszélyérzetet el kell választani a külső behatásnak a veszélyben lévőre gyakorolt hatásától. A végkövetkeztetés szerint a jog ez irányú fejlesztése közérdekre hivatkozással sem támogatható, mert akkor az egyén jellemére, sérülékenységére hivatkozással engedélyt adnák bűncselekmények elkövetésére.

A tárgyalt helyzet azonban nem egyszerűsíthető le ennyire. Véleményem szerint különbséget kell tenni a tisztán lelki, pszichés alapon beálló valamely az adott személyre veszélyes történés, illetve korábbi külső behatás eredményeként, vagy belső szervi elváltozás (betegség) de fizikailag érzékelhető változás miatt kialakult veszély (pl: fájdalomérzet) formái között.

Ezt az utóbbi esetet elemezte a bíróság az R v Quayle²³⁶ ügyben, melynek tényállása szerint a vádlott, akinek mindkét karját korábban amputálták, kínzó fájdalmi csillapítása céljából kábítószeret tartalmazó növényt termesztett és fogyasztott otthonában, mivel a számára felírt gyógyszer hatástalan volt. Védekezését a fájdalomra, mint végszükségi veszélyre alapította, amely a kábítószerrel visszaélést megvalósító cselekmény jogellenességét kizárja. A bíróság kábítószer birtoklás és termesztés elkövetésében marasztaló ítéletében kifejtette, hogy a fenti álláspont túlságosan kiterjesztené a végszükség hatókörét, ugyanis a vádlott fájdalma vagy diszkonformitása nem sorolható a komoly sérelemmel fenyegető veszélyhelyzetek közé. Utalt a bíróság a common law eddigi gyakorlatára, miszerint kizárólag fizikai

---

²³⁶ Forrás: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2005/1415.html>

sérelem veszélye keletkeztethet végszükségi helyzetet, pszichikai hátránnyal járó veszély esetén kizárt annak megállapítása.

Ugyanerre az álláspontra helyezkedett a bíróság az R v Altham ügyben is, ahol a vádlott korábbi autóbalesetéből származó csípő csont fájdalmait kábítószer fogyasztásával enyhítette, miután számtalan fájdalomcsillapítási módszer és gyógyszer hatástalannak bizonyult.²³⁷ Mindkét esetre igaz, hogy elsősorban állami kötelezettséget jelent a gyógyászati célú kábítószer alkalmazásának határait a gyógyszert felíró orvosok hatáskörének biztosításával meghúzni. Igaz ugyan, hogy ennek széleskörű legalizálása visszaélésekre adhat alapot, de ha a jogalkotó a kivételes, indokolt helyzetekre nem alkot speciális jogszabályi felhatalmazást (engedélyt), indokolt lehet a végszükségre hivatkozás alkalmazása. Így álláspontom szerint kívülről ható oknak kell minősíteni a balesetből származó végtag elvesztést és annak közvetlen folyományaként beálló fájdalmat is.

Ezt az irányvonalat követte a bíróság a Nicklinson-ügyben is, igaz csak elvi állásfoglalás formájában. A jogesetben, a stroke következtében nyaktól lefelé mozgásképtelenné vált kérelmező, aki csak szemének mozgásával tudott számítógépen keresztül kommunikálni, ezért többek között életének orvosi segítséggel történő elvételének hozzájárulásához folyamadt a hatóságokhoz. Indokai között kifejtette, hogy az élettel összeegyeztethetlen állapota sérti emberi méltóságát, ezért jogszabályi felhatalmazás hiányában végszükségre hivatkozással kérte halálba segítésének lehetővé tételét. A hatóság kérelmet elutasító döntését a bíróság arra tekintettel hagyta helyben, hogy a korábbi esetjog fényében az emberi méltóság (érzékenység) nem képezheti alapját a végszükségi veszélynek, másrészt az állam pozitív életvédelmi kötelezettségéből fakadóan, jogszabályi felhatalmazás hiányában eutanáziára nem adhat engedélyt (az ezt végrehajtó orvosok bűncselekményt követnének el). A bíróság álláspontja szerint az ilyen cselekmény megengedhetőségének szabályozása a törvényhozó feladata. Jelen esetben is úgy vélem, hogy a fenti állapot sérti az ember méltóságát és így az ember személyét is,

---

²³⁷ Forrás: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2006/7.html>

mely helyzet csupán az élet kioltásával szüntethető meg.²³⁸ Tekintettel arra, hogy a tárgyalt esetben az eutanáziát lehetővé tevő jogszabályi rendelkezés nem volt hatályban, úgy vélem a végszükségre hivatkozás legvégső eszközként megilletné a kérelmezőt.

Érdemesnek tartom megjegyezni, hogy a személy végszükség keretein belüli kiterjesztő értelmezésének elfogadására van példa más külföldi bíróság gyakorlatából. A szintén betegség miatt természetett és tartott kábítószer cselekmény tekintetében a kanadai bíróság az orvosi végszükségre való hivatkozást alkalmazhatónak tartotta, különös tekintettel arra, hogy az állam alkotmányellenes állapotot idézett elő azzal, hogy a kábítószer gyógyászati célú használatának lehetőségét jogszabályi szinten nem teremtette meg.²³⁹

Az európai gyakorlatban fentiekén túl található olyan álláspont is, ami alkalmazhatónak vélte egyéb jogi tárgyak irányába a végszükség megállapítását. Egy francia jogesetben²⁴⁰ a bíróság felmentette azt a bérlőt, aki a bérleményében lebontotta a korábban a tulajdonos által a célból létesített kerítést, hogy a víz, gáz és elektromos kapcsolókat és mellékhelységet elzárja előlük. A család jólétének veszélye a fenti döntés szerint olyan egyéb jogi tárgynak tekinthető, amely a végszükség keretei közé illeszthető.²⁴¹

A jogfejlesztés másik módja a jogalkotói elhatározás lehet. A külföldi büntetőkódexek közül a német Btk. a jogellenességet kizáró végszükség körében a szabadságot és a becsületet is szabályozási körébe vonta²⁴². Álláspontom szerint, ha a jogalkotó szélesebben kívánja kijelölni bármely jogellenességet kizáró ok alkalmazhatóságát, célszerűbb az egyéb érdekek tételes felsorolást mellőzni és általánosabban, a jogfejlesztésre alkalmas módon megfogalmazni azokat. Erre példa a végszükség

---

²³⁸ Forrás: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/QB/2012/304.html>

²³⁹ Forrás: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2005/1415.html> 62. pont

²⁴⁰ Catherine Elliott: *French Criminal Law*, Routledge, New York, 2011. 115. o.

²⁴¹ Megjegyzem, hogy a jólét védelmében már a XIX. századi német jogtudomány egyik képviselője, Köstlin is megállapíthatónak tartotta a végszükségre való hivatkozást. Geröcz: i. m. 244. o.

²⁴² Forrás: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm>

köréből a svéd és a finn Btk.²⁴³ megoldása, amely a más jog által védett érdekeket is a védhető jogi tárgyak közé sorolja. Ezt azért tartom szerencsésnek, mert bármely a jogrend által méltányolt érdeksérelem oltalomban részesülhet, ennek határainak kijelölése és tartalmának meghatározása a gyakorlat feladata.

Összegezve, a végszükségi személy fogalomhoz álláspontom szerint az emberi méltóságból levezethető egyéb jogok is hozzátartoznak. Az ezirányú jogfejlesztés fent vázolt lehetőségeit a jövőt illetően megfontolandónak tartom.

9. A veszély elvállalása mint végszükséget kizáró ok

Végszükségben a tényállásszerű elhárító magatartások gyakorlása, a törvény által szűkített körtől eltekintve mindenkit megillető jogosultság. De milyen korlátozás érvényesül ezen a területen? Érvényesülhet-e bármifajta korlátozás? A Btk. 23. § (3) bekezdése ezt a kérdést igenlő válasszal dönti el, eszerint nem állapítható meg végszükség annak javára, akinek a veszély vállalása foglalkozásánál fogva kötelessége. A hatályos Btk. a korábbi szabályozást változatlan formában megtartotta, így a kodifikáció során sem annak létjogosultságának felülvizsgálatára, sem esetleges újrafogalmazására nem került sor, ami a szembetűnő fogalmi zavarok miatt indokolt lett volna. A szükséges mértékben kitérve a nemzetközi, és alkotmányjogi vonatkozású kérdésekre az alábbiakban a vizsgálat tárgyát az képezi, hogy a közérdek és az állam által megkívánt szükségletek (közbiztonság, katasztrófa, háború) igazolhatják – e a fenti restrikiót.

Azon elv, hogy a veszély vállalása egyszersmind a végszükségre hivatkozásról való lemondást is jelenti, egyértelműen és máig ható axiómaként a *United States v Holmes* ügyben fektette le egy tengerentúli bíróság. A tényállás szerint a szárazföldtől 250 mérföldre jéghegynek ütköző utasszállító hajó süllyedni kezdett. A veszélyből való

---

²⁴³ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

menekülés érdekében a hajó kapitánya, a másodtiszt és a legénység 7 tagja felmászott a tartalékcsónakra több utassal együtt, azonban a fedélzeten rekedt további 30 utas a hajó elsüllyedésével életét vesztette. Az ezt követő napokban a tengeren hánykolódó túlsúlyolt mentőcsónak kilyukadt, és annak felborulásának, elsüllyedésének veszélye is fennállt, ezért a vádlott (aki a hajó legénységének tagja volt) parancsára, a csónak súlyának könnyítése érdekében, összesen 16 személyt (tiltakozásuk ellenére) tengerbe dobtak a legénység tagjai, akik életüket veszítették. A mentőcsónakban ülő további személyek ennek köszönhetően megmenekültek. A vádlott ellen ezután emberölés elkövetése miatt indult eljárás. Felmentése érdekében lényegében végszükségre hivatkozott, ugyanis indokai között többek között szerepelt az is, hogy ilyen kivételes helyzetben joga volt életének megmentése céljából a fenti cselekményre parancsot adni. Természetjogi állapotra hivatkozva arra is kitért, hogy az élet megmentése vonatkozásában nem lehet különbséget tenni utas és a személyzet között. A bíróság bűnösséget megállapító és szabadságvesztést kiszabó ítéletében rámutatott arra, hogy a saját élet megmentése ugyan alapos ok lehet az emberölés elkövetésére, de ez alól néhány fontos kivétel is megállapítható. Egyik ilyen, ha valaki elfogadott egy olyan kötelességet melynek velejárója, hogy saját életét másokat megelőzően veszélynek tegye ki. Mindezek alapján a hajó legénységének kötelessége lett volna feláldozni saját életét az utasok megmentése érdekében, mivel a tengerész saját biztonsága másodlagos másokénál, mások élete nagyobb értéket képvisel a sajátjánál.²⁴⁴

A természetjogi tanok második világháborút követő ismételt előtérbe kerülésének köszönhetően a fenti állásponttal ellentétben volt rá példa, hogy elismerték olyan szituációkban a végszükséget fennállását, ahol a foglalkozás sajátjának tekinthető a veszély vállalása. Ilyen esetet említ Gustav Radbruch is, aki művében Dr. J. U. Schroeder főállamügyész egyik cikkét idézi, egy Szászország Szövetségi Tartományából származó jogeset kapcsán. Eszerint 1943-ban egy a keleti fronton bevetett szász katona miután dezertált a szolgálati kötelékéből, menekülése közben az ebben őt megakadályozni kívánó őrmestert agyonlőtte, azonban a későbbi felelősségre

---

²⁴⁴ Glanville Williams: i. m. 582. o.

vonás alól végszükség címén mentesült.²⁴⁵ Figyelemmel arra, hogy az akkori jogrendszert természetjogi alapról kiindulva nem létezőnek tekintették, egyfajta természeti állapothoz való visszatérésre hivatkozással állapították meg a végszükséget.

A problémát rendező korábbi hazai jogszabályi rendelkezés hiányában, a gyakorlat egyebekben megkövetelte a végszükség alkalmazásának körében, hogy az erre hivatkozó személy ne álljon veszély vállalási kötelezettség hatálya alatt. Battlay Imre szerint ha a cselekvő törvényes kötelezettségéhez képest tartozott volna kiállani a sarat, akkor ezen köteletségével ellenkezően elkövetett cselekményét a végszükség fennforgása nem teszi büntetlenné.²⁴⁶ A magyar büntetőjog forrásaiban törvényi szinten először a katonai Btk.-ban jelent meg a veszély elvállalás, mint a végszükségre hivatkozást kizáró körülmény. A törvény miniszteri indokolása ennek alátámasztásaként egy háborúban elkövetett, katonai szempontból visszás esetet is említett. Eszerint előfordult, hogy az arcvonalban fekvő gyalogság napokon keresztül nem kapott élelmezést, mert a szakács az erős tüzérségi tűz alatt tartott terepen az élelmet az arcvonalba a parancs ellenére sem szállította ki. A bűnvádi felelősségre vont szakács azzal védekezett, hogy cselekménye a Csemegi Btk. 80. §-a értelmében nem büntethető, mert életének közvetlen veszélyétől való megmentése végett, végszükségben követte el.

Az ilyen és ehhez hasonló helyzetekre való hivatkozásnak már a Btá. elfogadásától kezdődően generálisan is gátat vetett a jogalkotó azzal, hogy a katonai Btk. fent idézett rendelkezését átültette a büntető törvénykönyvbe. A veszély vállalásának elvének mai is érvényes alapját ezután az képezte, hogy a társadalom olyan fokozott elvárhatósági követelményt támaszt, amelynek való megfelelését az átlagembertől megkívánni nem lehet. Véleményem szerint a hatályos szabályozás meglehetősen tömör megfogalmazása gyakorlat hiányában részletes kérdésfeltevéseket igényel, tekintettel arra, hogy önmagában nem kielégítő, vagy ellentmondásos válaszokat ad.

---

²⁴⁵ Gustav Radbruch: Törvényes jogtalanság és törvény feletti jog, (ford: Varga Csaba) Jog és Filozófia, Szent István Társulat, Budapest, 2008. 233. o.

²⁴⁶ Battlay Imre: i. m. 426. o.

A korlátozás irányát vizsgálva először szükséges annak megállapítása, hogy kinek a javára nem állapítható meg végszükség. Az 1978. évi Btk. miniszteri indokolása pontosította a szöveg hatályát, miszerint ez a rendelkezés csak arra az esetre zárja ki a végszükség megállapítását, ha a hivatás gyakorlója saját személyét mentené a veszélyből. Ilyen jellegű foglalkozásként definiálja a jogirodalom a katona, rendőr, hajós vagy tűzoltó foglalkozást.

A különböző jogszabályok közül ide vonható a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (továbbiakban Rtv.) és a Hvt. Előbbi jogszabály 11.§ (1) bekezdése szerint a rendőr többek között köteles a közbiztonságot és a közrendet, ha kell, élete kockáztatásával is megvédeni. Utóbbi jogszabály pedig akként rendelkezik, hogy Magyarország a nemzeti és szövetségi védelmi képességének fenntartásában és fejlesztésében a saját erejére: így többek között állampolgárainak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségére és áldozatkészségére épít. Kevésbé fogalmaz meg ilyen szigorú követelményt a tűzoltóság tűzoltási és műszaki mentési tevékenységének általános szabályairól szóló 39/2011. (XI.15.) BM rendelet. A jogszabály 30. § c) és d) pontját, valamint a 42.§ (7) bekezdését egybeolvasva megállapítható, hogy a riasztott tűzoltójárműre beosztott személyi állomány köteles a kapott parancsot elvégezni, de ennek határát jelenti, hogy az eseményen kijelölt helyét közvetlen élet és balesetveszély esetén elhagyhatja, valamint az életmentés során olyan mentési módot kell választani, ami a mentendő és az életmentést végző személyekre nézve a legkisebb kockázattal jár. Ennek hiányában más (gépi) mentési módszer is alkalmazható. A jogszabályok vizsgálata során végül érdemesnek tartom megemlíteni a hajóskapitány felelősségi helyzetét is, tekintettel arra, hogy a külföldi gyakorlatban nem ritka, hogy a süllyedő hajót az utasokat hátrahagyva elhagyó hajóparancsnoknak a büntetőjogi felelősségét megállapítják. A végszükség alkalmazása ilyenkor a legtöbb ország esetében már speciális (külön bűncselekményt megvalósító) módon, büntető törvényi szinten kizárt, ennek hiányában a kérdéskörrel foglalkozó nemzetközi jogforrás rendelkezései az irányadók. Hazánkban a 2001. évi XI. törvénnyel kihirdetett életbiztonság a tengeren (SOLAS) tárgyú nemzetközi egyezményhez csatolt International Safety Management Code 5. pontja egyértelművé teszi, hogy a hajón

utazók biztonságának védelme a kapitány feladata, az ennek érdekében végrehajtott cselekményekért felelősséggel tartozik. Ebből egyenesen következik, hogy ha a kapitány fedélzetet elhagyja az ott tartózkodó veszélyben lévő személyek hátrahagyásával, akkor végszükségre nem hivatkozhat.

A Btk. tárgyalt rendelkezése fényében további kérdésként vetődik fel az is, hogy a Btk. végszükséget illető fenti restrikcója az önként vállalt vagy a kötelező veszély vállalás során érvényesül, alapjogi szinten értelmezhető-e egyáltalán az állam által egyoldalú módon előírt olyan rendelkezés, ami az élet feláldozására vagy veszélyeztetésére kötelez. A fenti szabály csupán csak utal bizonyos fajta foglalkozást gyakorlóakra, azonban azt nem határozza meg, hogy jogszabályi rendelkezésen vagy erkölcsi elváráson is alapulhat, ami álláspontom szerint sérti a jogbiztonságot. Természetesen a taxatív felsorolás szükségtelen, de minden egyes fokozott veszéllyel járó foglalkozás (főként, ami a közérdek szempontjából irreleváns) nem képezheti a szabályozás tárgyát, a jellegét azonban kívánatos lenne meghatározni jogszabályi szinten.

Mindemellett a letisztult szabályozás rendészeti stratégiai szempontból is kívánatos lenne. Erre hívta fel a figyelmet Finszter Géza Renner-re hivatkozva, hiszen ha nem tudunk különbséget tenni vállalható és nem vállalható kockázatok között, és minőségileg egymástól lényegesen különböző problémákat kapcsolunk össze a biztonsággal, határozottan fennáll annak a veszélye, hogy ezek a kérdések elbiztoságiasodnak, azaz átvesszük a hagyományos biztonsági intézmények fogalmazását és gondolkodásmódját, és ezzel az ellenségesség, nem pedig az együttműködés szemléletét erősítjük.²⁴⁷

A probléma rendezésének igénye alkotmányos szinten is felvetődött. Ebből a szempontból két határozatában is foglalkozott az Alkotmánybíróság az élet kockáztatására vonatkozó jogszabályi rendelkezésekkel, melynek megengedhetőségére igenlő választ adott a testület, bár álláspontom szerint a végszükség veszélyvállalásra kötelező szabályának alapjogi aggályait teljes mértékben nem sikerült feloldania.

---

²⁴⁷ Finszter Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai, Pécsi Határőr, 2010. 9. o.

A 46/1994. (X.21.) számú AB határozatban az egyik indítványozó kifogásolta az akkor hatályos honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény katonai szolgálatot teljesítők esküjének az élet feláldozására vonatkozó szövegrészét, valamint a honvédelmi képesség fenntartása érdekében elszántságot, elkötelezettséget és áldozatkészséget megkövetelő rendelkezéseket is, mivel álláspontja szerint az sérti az élethez való jog érvényesülését. Az indítványt elutasító döntés indokolása szerint, az élet feláldozását megkövetelő szabály nem az élettől és az emberi méltóságtól való állam általi, bizonyosan bekövetkező megfosztásának esetét jelenti, csak annak kockázatására terjed ki az Alkotmányban is szereplő kötelezés alapján. Ennek elfogadása esetén is, azonban az indítványozó úgy vélte, hogy az emberi és szabadságjogok gyakorlásának korlátozása csak önkéntes, személyes hozzájárulás esetén képzelhető el. A testület sajnos ezt az indítványt is elutasította, mert sommás álláspontja szerint a szabályozás az alap-jogkorlátozás tesztjének megfelelt.

Az életre és testi épségre nézve jelentős kockázati tényezőket magában hordozó rendőri szerv állományába tartozók élethez való jogának érvényesülését is vizsgálta a testület fentiekkel azonos eredménnyel. A 9/2004. (III. 30.) számú AB határozatban az indítványozó az Rtv. már említett 11.§ (1) bekezdésének a rendőr számára élet kockázatást előíró rendelkezését támadta. Az Alkotmánybíróság az indítványt elutasító határozatában a korábbi megállapításaira helyezkedve nem tekintette az élethez való jog korlátozásának esetkörének a rendőr veszélyvállalási kötelezettségét, amely a közbiztonság és a belső rend védelmének legfontosabb eszköze. Egyetértve Holló András alkotmánybíró különvéleményében foglaltakra, az érintett személy a rendőri hivatás komplex – az élet kockázatását is magába foglaló – feladatának ismeretében dönt, önrendelkezési jogát gyakorolva.

Az Alkotmánybíróság álláspontja a problémakört illetően nem ennyire egységes megítélésű a jogirodalomban. Az életveszéllyel járó foglalkozást űzők vonatkozásában így nem egyértelmű, hogy a beleegyezés (a foglalkozás gyakorlása) csupán a konkrét veszélyhelyzetre terjed ki, vagy szükségképpen magába foglalja az esetlegesen bekövetkező materiális sértő eredményt is (testi sérülés, halál). Helmut Fuchs szerint a veszélyes tevékenység vállalása kizárólag a veszélyhelyzetre vonatkozik, az ebből

származó eredményre már nem.²⁴⁸ Eltérő német jogirodalomból származó álláspont szerint, az elvállalás a veszéllyel együtt járó valószínű sérülésekre is kiterjed, ugyanis vállalásával belenyugszik annak lehetséges következményeibe is.²⁴⁹

Véleményem szerint az élet elvesztése és annak veszélyeztetésének kérdésköre gyakorlati szinten nem választható ketté. A közvetlen veszélynek immanens részét képezi a halál bekövetkezésének reális lehetősége, a legtöbb esetben csak objektív, a veszélyt vállaló személy hatókörén kívüli okokból marad el a sérelem. Így aki fokozott életveszéllyel járó foglalkozást űz, eleve számol ezen lehetőségekkel. Tehát ha a kérdéskört komplexen, a maga dinamikájában vizsgáljuk, megállapítható, hogy az okfolyamat egyik végén a hivatás elvállalása helyezkedik el, míg a másikon az esetlegesen beálló sértő eredmény. Úgy vélem ezt a folyamatot mesterségesen két részre bontani gyakorlati szempontból értelmetlen és kivitelezhetetlen. Példának okáért, ha csupán a veszélyt vállalja el egy tűzoltó, és egy lángoló épületbe való belépését követően mások életének megmentése helyett szerencsés módon el tud menekülni a helyszínről, az mennyiben szolgálja a közjó megóvását, ha életének feláldozásával akár több személy életét is megmenthette volna. Pedig az Alkotmánybíróság okfejtése szerint erről van szó, a sok esetben a veszélyhelyzet után elmenekülni nem tudó, és végszükségre nem hivatkozható személyek ténylegesen bekövetkező sérelme alkotmányjogi szempontból rendezetlen. Álláspontom szerint fenti esetkör újabb példája az élethez való jog korlátozhatatlanságát valló nézet megőrzésének, ezért úgy vélem jelen tárgykörben is célszerűbb lenne elismerni, hogy kivételes esetekben a sértett beleegyezése (veszély vállalása) korlátozhatja az élethez és emberi méltósághoz való jogot.

Az Alkotmánybíróságnak csupán az élet kockáztatására limitált veszély vállalási koncepciója jogszabályi szinten is tetten érhető, például a tűzoltók tekintetében a már említett 39/2011 BM. rendelet rendelkezései között, amely az élet feláldozásának konkrét kötelezettségét nem írja elő. Ezzel az értelmezési vonallal azonban ellentétes a Btk. 23.§ (3) bekezdése, amely a foglalkozásnál fogva veszélyvállalásra kötelezettet

---

²⁴⁸ Helmut Fuchs: Strafrecht, Springer, Wien, 1995. 133-134. o.

²⁴⁹ Adolf Schönke: Strafgesetzbuch, Beck, München, 1991. 1473. o.

nem csak az élet veszélyeztetése vonatkozásában, hanem a konkrét sértő eredmény, azaz az élet megmentése tekintetében is kizárja a végszükségre hivatkozásból, tágítva ezzel az Alkotmánybíróság által értelmezett (csak a kockáztatásra kiterjedő) alapjogkorlátozás mértékét. Ennek az ellentmondásnak gyakorlati problémáját jól szemlélteti az alábbi eset.²⁵⁰

Az elsőfokú bíróság szolgálatban kötelességszegés vétsége miatt mentette fel azokat a rendőrség állományába tartozó vádlottakat, akik biztosítási feladatot láttak el egy baleset helyszínén, amely helyszín az úttestre került szennyeződés miatt balesetveszélyes volt. A rendőri intézkedést követően a vádlottak, miután a balesetben sérült járművet elszállították, kérték a rendőrkapitányság ügyeletesét, hogy küldjön az út tisztítására alkalmas járművet, illetve a forgalomtereléshez szükséges segítséget, mert a szolgálati gépjármű balesetveszélyes helyen tartózkodott, mivel a helyi adottságok miatt csak kis távolságról vették észre a megkülönböztető jelzését. Az I. r. vádlott ezután megpróbált hátra tolatni, hogy biztonságosabb helyről tudja jelezni az arra közlekedő járműveknek a balesetveszélyt, azonban úgy ítélte meg, hogy ez a manőver is nagyon veszélyes, illetőleg a gyalogos forgalomirányítást is veszélyesnek tartotta, ezért úgy határozott, hogy a szolgálati gépjárművel elhagyja a helyszínt, a lehető leggyorsabban megfordul, visszamegy a helyszínre és a forgalmat biztonságos helyről irányítja. A helyszín elhagyását nem jelentette előjárójának és korábban sem kapott engedélyt arra, hogy az út megtisztítása előtt távozzon a helyszínről. Az I. r. vádlott döntését a II., III. és IV. r. vádlott sem kérdőjelezte meg. A vádlottak távozása után az olajfoltos úttesten két motorkerékpár és négy személygépkocsi szenvedett balesetet. A balesetek következtében több személyi sérülés és jelentősebb anyagi kár keletkezett. A vádlottak néhány percig voltak távol a helyszíntől, de mire visszaértek, a balesetek már bekövetkeztek, amit addigi figyelemfelkeltő ott tartózkodásuk megakadályozott. Az első fokú bíróság megállapította, hogy a baleset helyszínén történő intézkedésük alatt a vádlottak is közvetlen veszélyhelyzetben voltak, a helyszín biztonságos biztosítására csupán egyetlen egy, I. r. vádlott által választott lehetőség volt csupán, miszerint a lehető legrövidebb időn belül a helyszínt elhagyja és annak

---

²⁵⁰ A Fővárosi Ítéletábla FIT-H-KBJ-2012-65. számon közzétett döntése.

közelébe visszatérve olyan biztonságos helyről tereli el a forgalmat, amely további veszélyhelyzetet sem maguk, sem az arra közlekedők számára a továbbiakban nem jelentenek. Az akkor hatályos, a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 62/2007. (XII.23.) IRM rendelet 3.§ (5) bekezdése, utaló szabály formájában lehetővé tette, hogy a rendőr a részére kijelölt területet többek között végszükség esetén elhagyhassa. A másodfokon eljáró bíróság arra hivatkozással változtatta meg az elsőfokú bíróság döntését és állapította meg a vádlottak felelősségét, hogy a rendőröknek hivatásuknál fogva a veszélyhelyzetet vállalniuk kell.

Ha jelen ügyben az Alkotmánybíróság értelmezést követte volna a bíróság, akkor a vádlottak, azzal, hogy a forgalmi helyzet sajátosságai miatt közvetlen és másként el nem hárítható veszélybe kerültek teljesítették volna foglalkozásukból fakadó kötelezettségüket (életük kockáztatását). Azonban a Btk. végszükségi szabálya, ellentétben az előbbi állásponttal, egyértelműen megköveteli adott esetben az élet feláldozását (azzal, hogy a veszélyt vállalókat kizárja ebből a büntetendőségi akadályból) erre tekintettel is róta a bíróság a vádlottak terhére a helyszín elhagyását. A közbiztonság, közrend hathatós védelmére nyilvánvalóan utóbbi álláspont nyújt megfelelő lehetőséget, tehát egy olyan alaptörvény értelmezési mód lenne kívánatos, ami a veszélyvállalás szükségképpen elemének tekintené a sérelembe való beleegyezést is. Ennek elfogadása véleményem szerint nem jelentené az élettől való megfosztás önkényes esetét, az állam objektív életvédelmi kötelezettségét a megfelelő kiképzéssel, technikai védelmi eszközök biztosításával és a fegyverhasználat engedélyezésével teljesítheti, azaz az élet kockáztatásának a minimalizálásával.

Az élet korlátozhatóságának fenti esete úgy vélem kizárólag a sértetti beleegyezés koncepciója szerint képzelhető el. Így ha az állam kötelezettséget előíró szabálya indítja el azt az okfolyamatot, amelynek végén az esetlegesen bekövetkező halálos eredmény található, azaz élet feláldozására való kényszerítést jelenti. Az állam aktív módon még fontos közérdekű célból sem korlátozhatja az élet védelmének érvényesülését. Ezért nem tartható Gárdus Ferenc álláspontja, aki szerint az állam

„magasabb” szempontjai pótolják a katona tekintetében a veszélyvállalást.²⁵¹ Például az Alaptörvény 54. cikk (1) bekezdése alapján még különleges jogrend (pl: háború) bevezetése esetén sem korlátozható az emberi méltóság, a haza védelme ezért fegyver nélküli szolgálattal is teljesíthető. Az önkéntes veszélyvállalás, ellentétben az Alkotmánybíróság érvelésével az élethez való jog lényeges tartalmát ugyan korlátozza, azonban minőségi különbség a kötelező veszélyvállaláshoz képest, hogy ez a speciális foglalkozást űző saját elhatározásból történik, elfogadva az élet feláldozásának lehetőségét. Mivel az ehhez vezető okfolyamatot a veszélyt vállaló indítja el, csak az ilyen esetek illeszthetők a Btk. 23. § (3) bekezdésének korlátozó rendelkezése közé, azzal a kiegészítéssel, hogy a kockáztatott jogi tárgyjal (amire az elvállalás szól) legfeljebb azonos súlyú jogi tárgy megmentése keletkeztethet veszélyvállalási kötelezettséget. Emiatt például nem kötelezhető arra a tűzoltó, hogy egy lángoló üres épületből nagy értékű festményeket saját élete árán is megmentsen.

Az önrendelkezési jog azonban nem lehet parttalan, garanciális szempontból korlátokat kell állítani elé, az élet kockáztatásának tehát indokoltnak (szükségesnek) kell lennie, hasonlóan a sértetti beleegyezés érvényességéhez. Véleményem szerint ez az elvárás akkor érvényesül, ha a társadalom vagy a közérdek szempontjából hasznos cél nélkül nem vagy számottevően nehezen valósítható meg, tehát mint ultima ratio alkalmazható, ilyen az élet, a tulajdon vagy a közbiztonság és a belső rend védelmére hivatott szervek tevékenysége (rendvédelmi, katonai szervek vagy katasztrófavédelem). Mindezek alapján ebből a körből ki kell rekeszteni például a hegyi túra vezetőjét vagy annak az idősebb korú személynek a felelősségét, akire kiskorú gyermeket bízta. Habár utóbbi esetekben erkölcsi elvárás talán lehet az élet feláldozása, de jogi sohasem, így a végszükségi helyzetre való hivatkozás is lehetséges. A német jogirodalomban Jescheck is ezzel egyezően érvel, így az a páciens, akinek véletlenül éppen a szükséges ritka vércsoportja van, nem kényszeríthető véradásra, mert az ilyen esetekben a segítségnyújtás az erkölcsi szabadság alá tartozó tett.²⁵² Ezen megállapításomat érvényesnek tartom az egyéb, az

---

²⁵¹ Gárdus Ferenc: i. m. 61. o.

²⁵² Hans-Heinrich Jescheck: i. m. 327. o.

életük kockáztatását magába foglaló foglalkozást gyakorlók esetében is, ahol a fontos közérdekű cél hiányzik.

Az általam megvizsgált európai kódexekben a veszélyvállaláshoz kapcsolódó korlátozó rendelkezések fajtái több csoportba oszthatók, de megemlíteném, hogy sok országban – így például Franciaország, Svédország, Dánia, Ausztria - a végszükség szabályai között nem került említésre a fenti restriktió. Az alábbiakban a főbb szabályozási típusokra térek ki.

Spanyol Btk. 20. § 5. : *A végszükségre többek között akkor hivatkozhat az elkövető, ha a szükséghelyzetben lévő nem köteles magát foglalkozása vagy hivatali helyzete alapján feláldozni.*²⁵³

A spanyol jogirodalomban megjelent vélemény szerint ugyan objektív szempontból, ha az állampolgár beleegyezik foglalkozásának vagy hivatásának a gyakorlásába a törvényben foglalt kötelezettségeit teljesítenie kell. Azonban szubjektíve e kötelezettségének jogi korlátja van, azaz senkit sem kényszeríthet arra egy jogrendszer, hogy hőssé vagy szentté váljon, bár erkölcsi szempontból erre azért van lehetőség.²⁵⁴ Fenti korlátok nélkül azonban igen csak kétségesnek tartom azt, hogy az állam maradéktalanul eleget tudna tenni élet vagy rendvédelmi kötelezettségeinek.

Lengyel Btk. 26. cikk 4. : *A végszükség szabályai nem alkalmazhatók, ha a tettes olyan jogi tárgyat áldozott fel, amelynek védelmére külön kötelezettsége alapján saját személye veszélyeztetése mellett is köteles lett volna.*²⁵⁵

Olasz Btk. 54. cikk: *Nem alkalmazható a végszükség annak javára, akit speciális jogi kötelezettség terhel arra, hogy magát veszélynek tegye ki.*²⁵⁶

A lengyel szabályozás hátránya, hogy nem határozza meg az elvállalandó kötelezettségek jellegét, így a magyarhoz hasonló túl tág megfogalmazása révén az

---

²⁵³ Forrás: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.11t1.html#a20

²⁵⁴ Juan Bustos Ramirez: Manual de derecho penal español: parte general, Ariel, Barcelona, 1984. 250-251. o.

²⁵⁵ Forrás: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10>

²⁵⁶ Forrás: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=2205>

kiterjedhet a kötelezően előírt, az önként vállalt és a jogilag nem szabályozott veszélyhelyzetekre is, ami véleményem szerint alapjogi sérelemmel járhat. Az olasz rendelkezést annyival pontosabbnak tartom, hogy a veszélyvállalás eseteit leszűkíti a jogi jellegű kötelezettségekre. Mindkettő esetben a megfelelő jogalkalmazói gyakorlattal a korlátozások kitölthetőek tartalommal.

Német Btk. 35. § (1): *A bűnösséget kizáró végszükség nem vonatkozik arra az esetre, ha a tettes a veszélyt maga idézte elő, vagy különleges jogviszonyban állt és így a veszélyt vállalnia kellett. A büntetés enyhíthető, ha a tettesnek nem a különleges jogviszonyra tekintettel kellett a veszélyt vállalnia.*²⁵⁷

A német törvény a végszükséget az elhárító magatartás arányosságához viszonyítottan egy jogellenességet (csak kisebb sérelem okozásakor) és egy bűnösséget kizáró formára bontja, azonban kizárólag utóbbi esetben kerülhet sor a veszélyt vállaló felelősségének megállapítására, ellentétben a hazai megoldással. Tehát a német szabályozás a fenti mennyiségi mérce szerint különböztet, hiszen elsősorban nem a különleges jogviszonyban álló személy minőségét vizsgálja, hanem a ténylegesen okozott sérelmet. Ez összhangban van az általam kifejtett azon állásponttal is, mely szerint a saját élet aránytalan kockáztatására senki sem kötelezhető, azaz a jogellenességet kizáró végszükség körében (kisebb sérelem okozásakor) a veszélyt vállaló mentesül a felelősség alól, tekintet nélkül foglalkozására. Kifogásolhatónak tartom ellenben, hogy a nem különleges jogviszonyok alapján veszélyt vállalók főszabály szerint büntethetőek, hiszen esetükben csak a büntetés enyhítésére van lehetőség. Véleményem szerint ez túlságosan tágra és határozatlan irányba nyitja a felelősség területét. Ilyen distinkciót a veszélyt vállalók esetében egyebekben a magyar Btk. nem alkalmaz, jóval absztraktabb megfogalmazással él.

Litván Btk. 31. § (3): *Nem hivatkozhat végszükségre, aki fokozott veszéllyel járó foglalkozása vagy egyéb körülmények miatt köteles a veszély elvállalására.*²⁵⁸

---

²⁵⁷ Forrás: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm>

²⁵⁸ Forrás: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

A közép és kelet európai büntető törvénykönyvek - így a szerb, horvát, litván - hasonlóan a magyarhoz, a veszélyben lévő foglalkozásával vagy hivatásával együtt járó következmények viselését írja elő. Az azonban nem világos, hogy mit ért a jogalkotó egyéb körülmény alatt, ami sérthet a normavilágosság követelményét, így hazai viszonylatban sem tartanám szerencsés megfogalmazásnak.

A fentiekben megvizsgált öt Btk. mind egymáshoz mind a magyar szabályozáshoz képest más és más módon rendelkezik a veszélyvállalási kötelezettségről. A legtöbb országban megfogalmazznak olyan okokat, mint a veszéllyel együtt járó foglalkozások és hivatások gyakorlása, vagy a speciális jogi kötelezettség, amelyek a végszükség személyi hatályát szűkítik. Álláspontom szerint hazánkban a végszükség tárgyalt rendelkezésének megfogalmazása túlságosan tág és általános, ezért de lege ferenda rögzíteni kellene, hogy csak az olyan megoldás felel meg az alapjogi korlátozás követelményének, amelynek sajátja az életveszéllyel járó, kivételes és közérdekű jellegű foglalkozás önkéntes elvállaláson alapuló gyakorlása.

10. A végszükség határainak túllépése

A bűnösséget kizáró végszükséget szétszórt és ellentmondásos szabályozása közé sorolható a Btk. 23.§ (2) bekezdése alapján a mentési cselekmény arányossági mértékének túllépése, valamint a végszükség szükségességi követelményeiben való tévedés (vélt végszükség). A büntethetőség hiánya ezekben az esetekben a tárgyi oldal megvalósulása folytán a veszélyben lévő méltányolható alanyi tényezőinek figyelembevételén alapszik, mivel a veszély szubjektív szempontból az érintett személyeknél állapotváltozást idéz elő (ijedtséget vagy pánikot) és általában ennek hatására kerül sor a tényállásszerű magatartás tanúsítására. A büntetés elmaradásának pszichés szempontú, jogpolitikai indokának az tekinthető, hogy a félelem, az annak hatása alatt álló személyt, saját személyisége fejlettségénél alacsonyabb rendű

reakciókra készíti, tehát regresszív jellegű, jellemzően az ösztönös cselekvések kerülnek ilyenkor túlsúlyba.²⁵⁹

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a fenti körülmények során kialakuló indulat ép lélektani alapon áll, az elkövetőn kívül álló tényezők miatt keletkezett érzelmek tekintendők. Ezzel együtt szükséges megjegyezni, hogy elvetendő azaz álláspont, ami az 1978. évi Btk. előkészítése során egyszer felvetődött, miszerint felesleges átvenni, így külön szabályozni a kóros elmeállapotban is szereplő tudatzavar fogalmát, elegendő ha a végszükségi helyzet túllépése az előbbi bűnösséget kizáró ok szerint kerül elbírálására.²⁶⁰ Kóros indulatnál ugyanis a pszichés élmény hatására keletkezett érzelmek patológiás jellegűek, így e két fajta, minőségileg különböző beszámítási képességre tekintettel az elkülönült szabályozás egyértelműen alátámasztható.

Mivel a Btk. megbontja a bűnösséget kizáró végszükség jogintézményét, tulajdonképpen egy arányosságbeli (Btk. 23.§) és egy szükségességi tényezőkben való tévedés esetére (Btk. 20.§), ezért jelen részben magam is külön tárgyalom a két jogszabályhelyet. A végszükség arányossági korlátja egy kvalifikált (ijedtség, menthető felindulás) ténybeli tévedés révén léphető túl, ezért speciális szabályként viszonyul a tévedéshez, ugyanis a ténybeli tévedésre vonatkozó törvényhely ilyen „többletet” nem tartalmaz, csupán az elkövetéskor fennálló tények ismeretének hiányát írja jóvá. Az elkövető ugyan felismeri kvantitatív túllépéskor a végszükségi helyzetet, de kizárólag a mentési cselekmény arányossági mértékét véti el. Ezekre való tekintettel nem osztható Tokaji Géza azon álláspontja, mely szerint az elkövető magatartása akár a tévedés, akár a túllépés szabálya szerint is elbírálható, mindig a soron következő legenyhébb szabályt kell alkalmazni.²⁶¹ A fenti két bűnösséget kizáró ok tehát a hatályos szabályozás alapján nem mosható össze és egymással nem cserélhető fel.

A túllépés szabályozásának módja, fogalmából eredően viszonylagos, függ attól, hogy mit és hogyan lépünk túl, tehát kötődik a főszabályhoz, azaz jelen esetben a jogellenességet kizáró végszükség arányossági mértékéhez. A korábbi Btk.-t átfogó

---

²⁵⁹ Zellei Gábor: *Katasztrófapszichológia*, Credit, Budapest, 1996. 17. o.

²⁶⁰ László Jenő: i. m. 152. o.

²⁶¹ Tokaji Géza: i. m. 264. o.

módon módosító 2009. évi LXXX. törvény, illetve az új Btk. rendelkezései lényegesen szélesebb körben ismerik el az arányos védekezés túlhágását. Pedig a hatályos Btk. kodifikációjának kezdetén Wiener A. Imre tervezetében az 1978. évi Btk. eredeti megoldásához híven, az elkövető beszámítási képességének korlátozott voltát, mint büntetés kiszabási kérdést is a végszükség korlátlanul enyhíthető, méltányolható eseteként tartotta volna fenn,²⁶² véleményem szerint helyesen. Azonban a 2007-ben megjelent tervezettől kezdődően, így a hatályos Btk.-ban is a végszükség megszűnt büntetés kiszabási kérdés lenni.

Eszerint tehát a beszámítási képességre gyakorolt tényleges hatástól függetlenül az arányossági túllépés szabálya szélesebb menekülési lehetőséget biztosít a veszélybe kerülőnek, mert a büntethetőség kizárásához nem kívánja meg, hogy képtelen legyen felismerni a veszélyből való mentés arányos mértékét. Ekképp egységesen, a tudatszűkült állapot minőségére való tekintet nélkül az új szabályozás még a legcsekélyebb módon korlátozott beszámítási képességgel rendelkező elkövetőnek is biztosítaná a büntetlenséget.

Érdekes kérdésnek tartom, hogy a gyakorlat hogyan fog viszonyulni a csekélyebb súlyú pszichés hatás alatt kifejtett jelentősebb arányosságbeli túllépés esetéhez, hiszen ilyen helyzetben a bíró két véglet között választhat vagy elveti a végszükséget és büntetést szab ki, tekintettel arra, hogy a Btk. 82.§ (5) bekezdése alapján csak a törvény kifejezett engedélye esetén lehet bármely büntetési nem legkisebb mértékét kiszabni vagy lényegében parttalanná téve a jogintézményt, nem rendeltetésének megfelelően alkalmazza azt. Ugyanis figyelemmel kell lenni arra, hogy ártatlan jogkörben okozott, az elhárítani kívánt veszélyhez képest emberi életben vagy testi épségben beállt nagyobb sérelem alapjogi szempontból aggályos megítélésű lehet. Például ha valaki saját életének megmentése végett ijedségből több más személy (akár eltúlzottan sok) életét is kioltja, úgy nehezen indokolható az alapjogkorlátozás aránytalan módja, kizárólag a bíró vizsgálati körébe vont szubjektív tényezőkre hivatkozással. Így csupán a jogalkalmazó értékítéletén múlik, hogy teljes büntetlenséget biztosít az elkövetőnek vagy több emberen elkövetett emberölés

---

²⁶² Wiener A. Imre: A Büntető Törvénykönyv Általános Része de lege ferenda, MTA, Budapest, 2003. 108. o.

büntetének elkövetése miatt megállapítja felelősségét. Álláspontom szerint az ilyen eseteket helyesebb lett volna büntetéskiszabási kérdésként kezelni, mérlegelési teret engedve (hagyva) a jogalkalmazónak.

Sőt a fenti anomáliát tovább fokozza, hogy a jelenlegi szabályozás szerint az is elképzelhető, hogy nem lenne büntethető az a hajótörött, aki kutyájának vízbe fulladásának elkerülése érdekében ijedségből a mentőcsónakba felkapaszkodni kívánó utastársát helyszűke miatt a vízbe taszítja, aki ennek következtében életét veszti. Ellenben megállapítható lenne annak a felelőssége, aki egy égő üzletben rekedt emberek látványos megmentése érdekében betöri a kirakat 600.000,- forint értékű üvegét, ha a bejutás (általa is tudottan) a bejárati ajtón lévő lakat letörésével és az ajtó berúgásával is megoldható lett volna (az okozott kár 60.000,- forint lenne).²⁶³

Mindezekre tekintettel úgy vélem, hogy az ijedség vagy menthető felindulás fogalmak túlságosan esetlegesek ahhoz, hogy ilyen széles körben megfelelő indokot szolgáltatassanak az ártatlan javak megsértéséhez. Garanciális szempontból tehát némi objektív elem érvényesítése indokolt lehet e körben, ezért az arányossági túllépést a beszámítási képesség helyett, sokkal inkább az elvárhatóság hiánya körében lenne célszerű vizsgálni. Az elvárhatóság szempontjából a kíváncsálgatás az, hogy az elkövető a bűncselekmény-tényállás ismerveivel jellemzett életbeli valóságot ismerje fel, és az annak megfelelő ésszerűen elvárható magatartást tanúsítsa. Ennek elfogadása véleményem szerint lehetővé tenné, hogy a jogalkalmazó ne csupán az elkövető beszámítási képességét, hanem az adott élethelyzet sajátosságaihoz igazodva szigorúbb elvárhatósági mércét állítson fel az egyébként aránytalanul nagyobb sérelmet okozó elkövetővel szemben. Tipikusan ilyen megítélésűek a közlekedési szituációk. A veszélyes üzemnek tekinthető gépjármű vezetőjére mind a polgári jogi, mind a közlekedési általános és ágazati szabályok is fokozott felelősséget rónak, így ilyen tevékenység gyakorlásakor szigorúbb felróhatósági követelménynek kell megfelelni, mint az általában elvárható. Az ilyen jellegű szabályozás nyilvánvalóan fokozott pszichés követelményeket is támaszt a vezetőkkel szemben. Kontrollálniuk kell a magatartásukat, fel kell mérniük még egy veszélyhelyzetben is a cselekvési

---

²⁶³ Kiss Norbert – Hollán Miklós: i. m. 148. o.

lehetőségeiket, a lehetőségek közül választaniuk kell. Ehhez hasonló fokozott elvárhatósági követelményt támaszt például az orvosi tevékenység is (egy beteg megmentésének elmaradása nyilvánvalóan nem igazolható a sebész ijedtségével.)

Fentiekről eltérően a tévedés keretében vizsgálándó, ha az elkövető a végszükségi veszély előfeltételeinek (közvetlenség, másként el nem háríthatóság) fennállásában tévedve fejt ki tényállásszerű magatartást. A büntetlenséghez a gyakorlat ezen túlmenően megkívánja azt is, hogy az elkövetőt alapos ok vezesse a valós tények tudatának hiányára, ezért a hanyagságból származó vagy a minden alapot nélkülöző feltételezést a tévedésre való hivatkozásból kizárja.

Ennek okán nem fogadta el a bíróság a BH2016.2 számon közzétett ügyben a kiskorú veszélyeztetésének vétségét megvalósító elkövetőnek a veszélyhelyzetre való téves hivatkozását. Az ügy tényállása szerint a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező vádlott annak ellenére nem biztosította volt házastársának közös gyermekük láthatását, hogy erre őt a hatóság közigazgatási úton, jogerősen kiszabott bírsággal már kötelezte. Ahogy a bíróság kifejtette, a terhelt csupán feltételezte, hogy az anya egészségi állapota és az ilyen állapotban való gépkocsivezetése közvetlen és másként el nem hárítható veszélyt jelentene gyermekük vonatkozásában, melyet a kapcsolattartás akadályozásával kívánt elhárítani. A Kúria helyesen, az érvelést elutasítva kifejtette, hogy a tévesen feltételezett veszélyhelyzet a terhelt szubjektív értékítéletén alapult, ami nem tekinthető büntethetőséget kizáró oknak.

Ténybeli tévedés tehát akkor lehet alapja a védekezésnek, ha az elkövető egy objektíve igazolható akadály miatt nem tudott a releváns tényről vagy a körülményeket figyelembe véve nem is volt elvárható, hogy tudjon róla. A megyei bíróság által lefolytatott ügyben a vádlottak egy sajtótájékoztató keretében (valamint később az írott sajtóban is) a város képviselő-testületének zárt ülésén hozott azon döntését tárták a nyilvánosság elé, melynek tárgya a jogszabályokat, valamint a közbeszerzési szabályokat sértő, a városi fürdővel kapcsolatos szerződésmódosítás volt. Általánosságban elmondható, hogy a közpénzt és a közvagyonot veszélyeztető helyzetben a vádlottak a közérdek védelme érdekében alappal követhetnének el a

döntést élesen kritizáló, becsület csorbítására alkalmas tényállítást, ha ezzel a jogellenes magatartás következményei (mint végszükségi helyzet) megszüntethetőek. De jelen ügyben a polgármester a képviselő-testület határozatának végrehajtását még a sajtótájékoztatót (valamint az újságcikk megírását, közzétételét) megelőzően felfüggesztette, melyről a terheltek nem tudtak, őket sem telefonon, sem írásban nem értesítették. A bíróság a rágalmozás vétségének vádja alól tévedés címén felmentett vádlottak vonatkozásában megállapította, hogy egyikőjüket sem terheli felelősség a tekintetben, hogy nem tettek meg mindent a feljelentők által vitatott tényállítások vonatkozásában azért, hogy a közvagyonra leselkedő veszély elmúltát megállapítsák, ugyanis amikor a köz érdekében a nyilvánosság elé léptek a polgármester felfüggesztő döntésének tényéről még nem tudtak.²⁶⁴

A probléma megoldására megemlíthető még Székely János javaslata is, aki szerint a túllépés méltányolható, de ki nem menthető eseteit a Btk. Különös részében egy sui generis védelem-túllépés elnevezésű bűncselekmény révén kellene kezelni, vétség formájában, ami egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel lenne büntetendő.²⁶⁵ Véleményem szerint a korlátlan enyhítés törvényi feltételeinek hiányában megfontolandó lehet a büntetés kiszabásának ilyen irányú „könnyítése”.

Rátérve a végszükség európai szabályozásának gyakorlatára, megállapítható, hogy rendkívül kevés ország törvénykönyve fogalmaz meg külön rendelkezést a túlhágásra vonatkozólag, ebből a szempontból a hazai szabályozás is unikumnak számít. Ennek okát egyrészt abban látom, hogy az ilyen esetekre a tévedés szabályait alkalmazzák a jogalkalmazás során, külön speciális törvényhely létrehozása nélkül.²⁶⁶

Lengyel Btk.

26. § (3) Ha a végszükség határait túllépi, úgy a bíróság rendkívüli büntetésenyhítést alkalmazhat vagy akár a büntetés kiszabását mellőzheti.

---

²⁶⁴ a Veszprém Megyei Bíróság 19-H-BJ-2008-20. számon közzétett 1.Bf.896/2007/11. számú ítélete

²⁶⁵ Székely János: Egy betöltésre váró joghézag, Magyar Jog, 1994/3. szám, 164. o.

²⁶⁶ Például a spanyol jogirodalom az ilyen eseteket a tévedés szabályai szerint ítéli meg: Juan Bustos Ramirez: i. m. 253. o.

Orosz Btk.

39. § (2) *A végszükségi határ túllépésének minősül az olyan kár okozása, amely a veszély, illetve az elhárítási körülmények jellegének és fokának nyilvánvalóan nem felel meg, azaz ha az említett érdekekben ugyanolyan vagy nagyobb kárt okoznak, mint amilyen az elhárított kár volt. Az ilyen túllépés csak szándékos károkozás esetén büntethető.*

Ukrán Btk.

39. § (3) *Nem büntethető az elkövető a végszükség határainak ijedtségből történő túllépéséért, ha az okozott kár arányban állt az elhárítani kívánt veszély súlyával.*

Azon kevés büntetőkódex, amely törvényi szinten megjeleníti a túllépés témakörét igen változatos megoldási módokat mutat. A német Btk. figyelemmel az eltérő arányossági követelményekre, két külön szakaszban szabályozza a jogellenességet és a bűnösséget kizáró végszükséget, míg az osztrák Btk. kizárólag a bűnösség keretei közt fogalmazza meg. Mindkét törvény úgy rendelkezik, hogy a végszükség határainak túllépése esetén a tévedés szabályai az irányadóak, tehát önállóan nem, csupán utalás szintjén tesznek említést a jogintézményről. Ez a megoldás tehát ellentétes a hazai Btk. szabályozásával. Véleményem szerint e körben a lengyel Btk. adja a legnagyobb mérlegelési teret a bíró kezébe, azonban úgy vélem, hogy a túllépés büntetlenségét igazoló okot, (egyezően a magyar Btk. rendelkezésével) így az ijedtséget vagy menthető felindulást hasonlóan a jogos védelemhez meg kell jeleníteni. Az ukrán Btk. az aránytalan súlyosabb sérelem okozását mindenféleképpen büntetendő cselekményként szabályozza, amivel részben egyetértek, de ilyen esetekben úgy gondolom a bírói mérlegelésnek teret kellene engedni az esetleges korlátlan enyhítés irányába.

Véleményem szerint a túllépés hatályos magyar szabályozása egyrészt szerteágazó, másrészt hiányos megfogalmazású, ezért de lege ferenda célszerű lenne mind az

arányossági és mind a szükségességi túlhágást egységesen kezelni, egy általánosabb megfogalmazás révén (a keret vagy határ szavakkal), megjelölve az ijedtségét és menthető felindulást mint az alanyi oldalon fellépő méltányolható körülményt.

11. A végszükség speciális esetei

11.1. A kötelesség-összeütközés

A megváltozott arányossági korlátra tekintettel további értelmezési kérdést vet fel a kötelesség-összeütközés pozíciója a büntethetőségi akadályrendszerben. Nagy Ferenc fogalom meghatározása szerint két vagy több koincidáló jogi kötelezettség a konkrét szituációban olyan viszonyban áll egymással, hogy a kötelességek egyikének a teljesítése egyúttal kényszerűen más kötelezettségek sértését jelenti, s ezáltal büntetéssel fenyegetett cselekmény látszik megvalósulni.²⁶⁷

Az eddigi jogirodalmi álláspont szerint a jogellenességet kizáró végszükség keretein belül értékelhető, ha egy tevési és egy mulasztási, valamint ha két olyan tevési kötelezettség ütközik össze, amelyek jogi tárgya heterogén (pl.: élet és vagyon). Önálló dogmatikai hatóköre a kötelesség-összeütközésnek homogén tevési vagy mulasztási (bár utóbbira gyakorlati példa nehezen hozható) kötelezettségek találkozásakor volt. Ilyennek tekinthető annak a vasúti pályaőrnek az esete, aki miután a vasúti testen egy sziklatömböt talál, a néhány lépésre lévő tóban fürdőző gyermekek segélykiáltására lesz figyelmes, miközben a közelgő gyorsvonat kisiklással fenyeget.²⁶⁸ Továbbá annak a kisebb kórháznak az orvosa is ilyen helyzetben cselekszik, aki két életveszélyes sérült ellátására köteles, azonban az ahhoz szükséges

---

²⁶⁷ Nagy Ferenc: Büntethetőségi akadályok szabályozása az új Büntető Törvénykönyvben, különös tekintettel a jogellenességet kizáró okokra, Büntetőjogi Kodifikáció, 2001/1. 30. o.

²⁶⁸ Heller Erik (1945): i. m. 125. o.

lélegeztető gépből csak egy áll rendelkezésre.²⁶⁹ Bármelyik, azonos számú élet megmentése kizárja a jogellenességet mindkét esetben.

Véleményem szerint azzal, hogy a hatályos Btk. alapján azonos sérelem okozása is arányos elhárítási módnak számít, a kötelesség-összeütközés differencia specifikáját elvesztette, ezért a végszükség harmadik személy részéről gyakorolandó sajátos esetének tekintendő, figyelemmel arra, hogy a fent említett vasúti pályaőr vagy orvos ugyanúgy egy közvetlen és másként el nem hárítható veszélyben cselekszik, melynek előidézése nem róható a terhére. Tehát azonos jogi természetük mellett, kizárólag az eltérő arányossági mérce jelenthette az elkülönítés korábbi alapját. Ezen tétel más külföldi országok jogalkotásában is megfigyelhető. Így például, ahol végszükségi helyzetben kizárólag kisebb sérelem okozható, ott az esetenként önállóan kodifikált kötelesség összeütközés során a veszéllyel fenyegetett azonos minőségű jogi tárgy is feláldozható (lásd pl.: észt és portugál Btk.), ezen túlmenően más többletelem a végszükséghez képest nem lelhető fel.

Megjegyzem, hogy fenti állásponttól eltérően a jogirodalomban a kötelesség összeütközés önálló büntetendőségi akadályként való megalapozására több szempontból is kísérletet tettek. Bodnár M. László szerint a végszükségben eljáró harmadik személyt nem terheli segítségnyújtási kötelezettség, míg kötelesség összeütközésnél igen, amit a szerző két kizáró ok közötti döntő különbségként értékel.²⁷⁰ Ezzel ellentétesen álláspontom szerint a helyes megoldás az, ha a büntetendőség kérdését a vád tárgyává tett cselekmény alapján vizsgáljuk elsődlegesen és nem az ahhoz vezető érdekek szerint. Ezért indifferens, hogy valamely szakmából fakadó előírás vagy a felebaráti szeretet készíti a veszélyből való mentésre a harmadik személyt, vagyis a végszükség szükségességi-arányossági kritériumai mindkét esetben azonosak.

---

²⁶⁹ Nagy Ferenc (2001): i. m. 31. o.

²⁷⁰ Bodnár M. László: i. m. 22-23. o.

Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a mulasztással elkövetett kötelesség összeütközés körében olvasható olyan álláspont is, amely a cselekmény elkövetésére irányuló okokat előtérbe helyezve, magatartást kizáró oknak minősíti az ilyen helyzetet, mivel se képessége, se készsége nem volt az adott személynek a szükséges magatartás tanúsítására, így mulasztás sem valósul meg (és ezzel együtt elkövetési magatartás sem).²⁷¹ Magam részéről ezen álláspont cáfolatát abban látom, hogy – és ezzel alátámasztható a kötelesség összeütközés materiális jogellenességet kizáró jogi természete is – valamely foglalkozás gyakorlásából fakadó kötelesség teljesítése nem tekinthető olyan kényszerhelyzetnek, ami abszolút, lenyűgöző értelemben kizárná az adott személy akarati szabadságát és így a tényállásszerűséget. A két rossz közötti választás lehetősége adott, de annak eredménye a speciális veszélyhelyzetre figyelemmel a materiális jogellenességet nélkülözi.

11.2. A vélelmezett sértetti beleegyezés

A vélelmezett sértetti beleegyezés problémaköre a tágabb értelemben vett sértetti beleegyezés körüli dogmatikai bizonytalanság, kodifikátlanság egyik szegmense. Habár meggyőző érvek szóltak a sértetti beleegyezés Büntető Törvénykönyvben való megjelenítése mellett, ezen büntetendőséget kizáró ok továbbra is az ún. bírói (íratlan) jogban létezik, a pontos feltételek meghatározása nélkül. Ennek egyik gyakran említett iskola példája szerint, ha az elkövető a szomszédja házát feltöri annak érdekében, hogy a törött vezetékből kiömlő gáz vagy víz elfolyását megállítsa, végszükség miatt nem lenne büntetendő rongálás vagy magánlaksértés miatt.

A végszükségnek a vélelmezett sértetti beleegyezésre is kiterjedő alkalmazására a common law gyakorlatában is kísérletet tettek az utóbbi időben. A Re F ügyben a tényállást egy mentálisan sérült nő beleegyezése nélkül végrehajtott sterilizációja képezte.²⁷² A bíróság szerint a szexuálisan aktívvá vált páciens teherbe esése esetén, az

---

²⁷¹ Gellér Balázs: i. m. 158. o.

²⁷² Michael J. Allen: i. m. 199. o. Lásd részletesebben: <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1991/1.html>

azzal járó következmények miatt pszichikai és fizikai szempontból is súlyos veszélynek lett volna kitéve, így nagyobb érdek fűződött a sértett maradandó fogyatékoságát eredményező, megelőző eljárás elvégzéséhez, melyhez állapotánál fogva beleegyezését nem tudta megadni.

Jelen és ehhez hasonló esetekben figyelembe kell venni azonban azt is, hogy a végszükség nem nyújthat mindig kielégítő megoldást a büntetlenség tárgyában, mivel a feltevésen alapuló, belekontárkodó vagy akár még jóhiszemű célok érdekében végrehajtott cselekmények is szétfeszíthetik jelen kizáró ok kereteit. Egyfelől a reális, közvetlen veszély szintjét el nem érő helyzetek (így pl. a vélelmezett sérelem elhárítása érdekében kifejtett cselekmények) a végszükség fogalma alá nem vonhatók. A fenti példánál maradva, a sérült nő egészségének vagy életének közvetlen veszélyéről aligha beszéltünk a beavatkozás elvégzésekor. Másrészt elképzelhető olyan helyzet is, ahol az elkövető tévesen feltételezi a vélelmezett veszély másként el nem háríthatóságát vagy annak nagyságát. Például ha a sértett lakásában kiömlő víz okozta károkat a beavatkozás után nem sokkal később hazatérő tulajdonos az ajtó kinyitásával, rongálás nélkül is elhárította volna. A fenti helyzetekben ezért véleményem szerint legfeljebb a tévedés szabályai jöhetnek számításba.

Mindezekre figyelemmel egyetérték azon szerzőkkel,²⁷³ akik nem sorolják a vélelmezett sértetti beleegyezés esetét a végszükség hatókörébe, hanem a ténylegesen megadott beleegyezés helyettesítőjének tekintik. Eszerint a büntetlenség hiányát a sértett objektíve feltételezett akarata képezi, ami teszem hozzá törvényben foglalt támpontok nélkül teljes mértékben gondos jogalkalmazói értékelést igényel de lege lata. Ezt az álláspontot erősítette meg a Legfelsőbb Bíróság is egyik döntésében. A városi majd a megyei bíróság által többek között jármű önkényes elvételének büntettségben bűnösnek kimondott vádlott a megállapított tényállás szerint egy vállalkozó alkalmazásában állt és a munkáltatója tulajdonában álló tehergépkocsival egy bánya területén végzett szállítási munkát. Tudta, hogy a forgalomból ideiglenesen

---

²⁷³ Külföldi irodalomból lásd pl.: Adolf Schönke – Horst Schröder: Strafgesetzbuch, Kommentar, Beck, München, 1976. 418. o.

kivont tehergépkocsival a telephelyet, a munkaterületét nem hagyhatja el, azzal közúton nem közlekedhet. A fentiek ellenére a terhelt a jármű meghibásodását követően, a jármű megjavítása végett, a munkavégzés céljából rábízott tehergépkocsit a munkáltatója, a tulajdonos, valamint a munkavezető tudta és engedélye nélkül elvitte, és azzal a közúti forgalomban közlekedett, majd gondatlanságból balesetet szenvedett. A terhelt úti célja a munkáltató másik településen lévő telephelye lett volna, ott kívánta megjavítani a járművet. Mint ahogy a Legfelsőbb Bíróság felmentő ítéletében kifejtette a vádlott gépkocsi használata nem sértette a tulajdonosnak a tulajdonjogából akadó használati jogát. A terhelt a tulajdonos rendelkezése alapján és a tulajdonos érdekében használta a gépkocsit akkor is, amikor a meghibásodására figyelemmel a javítást határozta el, és azzal a tulajdonos másik telephelyére indult. A bíróság szerint az a körülmény, hogy közvetlen munkahelyi felettesétől erre nem kapott engedélyt a tulajdonosi sérelem megítélése szempontjából közömbös, tehát a vagyoni veszély (meghibásodott gépkocsi) elhárítása érdekében kifejtett bűncselekmény létrejöttének hiánya végszükség helyett lényegében a vélelmezett sértetti beleegyezésen alapult, amely kizárta a jármű önkényes elvételének védett jogi tárgyának sérelmét.²⁷⁴

Összegezve célszerűnek tartanám a jogintézmény jövőbeni saját rendszertani helyét jogszabályi szinten is megtalálni. Ennek egyik módja lehet, ha a magánjogban ismert megbízás nélküli ügyvitelhez hasonló szabályok szerint, a végszükség fogalmán kívül kerülne kodifikálásra a vélelmezett sértetti beleegyezés. Ez alapján a beavatkozónak mindenképpen meg kellene vizsgálnia, meg kellene gondolnia, hogy a beavatkozás valóban szolgálja-e a sértett érdekeit. Nem követelmény, hogy erről kétséget kizáróan meggyőződjön, elegendő, ha ez alappal feltételezhető. A tévedés szabályainak vizsgálata itt fokozottan hangsúlyos lehet. Emellett úgy vélem, hogy bizonyos esetekben a sértett kifejezett tiltakozása ellenére is helyénvaló a beavatkozás, ha azzal életveszélyt vagy testi sérelmet hárít el.

---

²⁷⁴ a Legfelsőbb Bíróság LB-H-BJ-2009-1 számon közzétett Bfv.II.538/2008/5. számú ítélete.

VI. A KÉNYSZER ÉS A FENYEGETÉS

1. A szabályozás történeti alakulása

Az ártatlant sújtó szükségcselekmények másik nagyobb egységét a kényszer és a fenyegetés esetkörei képezik.

A római jog már méltányolta a kényszerhelyzet hatására elkövetett cselekményeket, Ulpianus szerint így nem büntették házasságtörésért az erőszakos közösülés passzív alanyát. Máig ható alapelvként azonban tett egy fontos megállapítást is Labeóra hivatkozva, miszerint nem jelent bármilyen félelem megfélemlítést, csak ha annak gonoszsága nagyfokú. Fenyegetés hatására elkövetett esetet említ ifj. Plinius is, ahol korrupciós cselekmény miatt az egyik tartomány helytartója és cinkosai ellen emeltek vádat, majd a bűntársak azzal védekeztek, hogy a proconsultól való félelmükben cselekedtek.²⁷⁵ Fenti elszórt esetek ellenére úgy vélem a római jog a kényszer és a fenyegetés intézményét magánjogi keretek között, azon belül is a szerződési jogban dolgozta ki. Majd az általuk használt terminus technicusok, valamint az alapvető fogalmi jegyek később a büntetőjogba is átszivárogtak.

A közvetett kényszer (*vis compulsiva*) alapján létrejött szerződést érvényesnek tekintette például Paulus, szerinte, jóllehet ha szabad lett volna, nem akarta volna, rákényszerítve mégis akarta. A praetor azonban kifogást adott az ilyen ügyekben.²⁷⁶ A fenyegetés vonatkozásában feltétel volt, hogy az legyen jogtalan, a félelem legyen jogos, a baj, mellyel a kényszerített fél fenyegetett, aránylag nagyobb legyen mint, amit a cselekvés maga után von, valamint acélból alkalmazzák a fenyegetett ellen, hogy a káros cselekményt véghezvigye.²⁷⁷ Jól látható, hogy a fenyegetés későbbi

---

²⁷⁵ Sály Pál: i. m. 531. o.

²⁷⁶ Később Octavianus praetor ediktumában általánosságban hirdette, hogy nem fogja elismerni azon jogi cselekmények érvényességét, melyet megfélemlítés hatására tettek.

²⁷⁷ Bozóky Alajos: A római jog pandektáinak tankönyve, Franklin, Budapest, 1874. 94. o.

elemei közül az arányosság és a szükségesség is felsejlik. A közvetlen kényszer (*vis absoluta*) alapján létrejött szerződést viszont egyértelműen semmisnek tekintették, figyelemmel a *Lex Iulia de vi privata* rendelkezéseire. Paulus szerint ilyen eset, ha valakinek a kezét erőszakkal vezetik aláíráskor, vagy fogságba vetik.²⁷⁸

A kényszert és a fenyegetést a modern kodifikációs hullám kezdetéig szétszórt, eseti szabályozás jellemezte, a különböző megítélések szerint hol a büntetést kizáró, hol csupán enyhítő körülményként tartották számon. A kánonjog például a kényszerűségből tett hamis esküt büntetendőnek tekintette, de az elkövető enyhébb vezeklésre volt utasítva.²⁷⁹

A legtöbb hazai forrás kezdetben magánjogi szempontból, a kényszer hatására kierőszakolt szerződés aláírásának teljesítése alól adott felmentést. Így Mátyás III. dekrétuma kijelentette, hogy minden erő nélküli azon *fassio*, ami nem alapul szabad akaraton. Habár Werbőczy István Hármaskönyve nem rendelkezett a kényszerről és a fenyegetésről, generális szabály hiányában jobbra csak partikuláris rendelkezéseket találhatunk a korabeli hazai joganyagban. Az 1536. évi LIX. törvénycikk megsemmisítését rendelte el az olyan kikényszerített kötelezéseknek, ígéreteknek, fogadásoknak, kezességeknek és más bármiféle ideiglenes átruházásoknak, melyeket valamely erőszakoskodó akár fogság, akár más bármely zsarnokság útján, bármiféle föltételek és kikötések alatt létesítve, csikart ki a királyi felség valamely megbízható alattvalójától. Az 1552. évi XVII. törvénycikk szintén semmisnek tekintette a fekvőjavakról kényszerítve tett bevallásokat is.

A korabeli szerzők közül Farinacius a *vis compulsiva* hatása alatt elkövetett lopást büntetendőnek tekintette²⁸⁰, ellentétben a végszükséggel, de ahogy korábban említettem például Puffendorf a szerződés teljesítése alóli kizáró okként definiálta a kényszert. Bodó Mátyás művében a lelki kényszer (fenyegetés) hatása alatti emberölés vonatkozásában úgy vélte, hogy ugyan büntetlen nem marad az ilyen cselekmény, de

---

²⁷⁸ Földi András – Hamza Gábor: i. m. 482-483. o.

²⁷⁹ Battlay Imre: i. m. 206. o.

²⁸⁰ Gerőcz Kámán: i. m. 112. o.

enyhábban bírálendő el a közönséges emberöléstől.²⁸¹ Ezen elv a hazai bírói gyakorlatban sokáig éreztette hatását.

A jogszabályok közül a *Praxis Criminalis* egy esetben, a fajtalanságra kényszerített személy vonatkozásában rendelkezett úgy, hogy az így végrehajtott cselekmény nem büntethető.²⁸² A magyar törvényjavaslatok közül a kényszert, mint büntethetőségi akadályt a vétkekről és azoknak büntetésekről szóló 1787. évi közönséges törvény 5. § e) pontja említi először generális módon, mely szerint, ha a vétkező a törvénnyel ellenkező cselekedetre valamely kényszerítés vagy győzhetetlen erőltetés által kéntelenítetett nem volt büntethető.²⁸³ Az 1795. évi javaslat az abszolút kényszerről szintén, mint a beszámítást akadályozó körülményről rendelkezett.²⁸⁴

Az 1843. évi büntető törvényjavaslat beszámítástól és büntetéstől mentes oknak tekintette a 73.§ d) pontja alapján azoknak a cselekményét, akiket a törvényszegések elkövetésére vagy ellenállhatatlan külső erőszak vagy fenyegetések kényszerítették.²⁸⁵ A fenyegetés azonban csak úgy tekinthető kényszerítőnek, ha az a fenyegetettnek vagy a 72. paragrafus szerint hozzátartozóinak testére vagy életére nézve valamely egyébként el nem hárítható súlyos veszéllyel volt összekötve. A fenyegetés tehát szélesebb hatókörű volt a végszükségnél, ugyanis az életen kívül kiterjedt a testi épség védelmére is, ugyanakkor harmadik személyek tekintetében szintén csak a hozzátartozókra korlátozódott a hivatkozási lehetőség. Pozitívként értékelhető, hogy a fenyegetés fogalmi elemei közül a másként el nem háríthatóság követelménye és a veszély súlyos volta is megjelent, ellenben a kényszer definíciójának kibontására nem került sor. Fontos lépésnek tartom dogmatikai szempontból, hogy a kényszert és a fenyegetést más szempontok szerint, részben eltérően szabályozta a javaslat.

Az 1852. évi osztrák Btk. az ellenállhatatlan kényszer alatt elkövetett cselekményt a gonosz szándékot kizáró okok között került megfogalmazásra. Pauler szerint a fenti

---

²⁸¹ Gerőcz Kálmán: i. m. 119. o.

²⁸² Battlay Imre: i. m. 313. o.

²⁸³ Mezey Barna: i. m. 241. o.

²⁸⁴ Mezey Barna: i. m. 463. o.

²⁸⁵ Mezey Barna: i. m. 471. o.

rendelkezést a szükség állapotára is határozottan alkalmazta a legfelsőbb törvényszék az 1852. június 11. és július 22. döntvényeiben,²⁸⁶ tehát a végszükséggel összemosta a fenti kizáró okot az osztrák kódex. Visszalépést jelentett továbbá, hogy a fenyegetés ettől elkülönülten, mindennemű pontosabb kritériumot nélkülözve csupán büntetés alóli enyhítő körülménynek számított, feltéve, ha az elkövető egy harmadik személy unszolására, félelemből vagy engedelmességből követte el a büntettet.²⁸⁷

Ahogy a végszükségnél írt résznél említettem a gyakorlatban és az elméleti fejtegetésekben élesen nem különültek el ezen kizáró októl az erőszak és a fenyegetés.

A Csemegi Btk. 77.§-a már önállóan a beszámítást kizáró okok között az alábbiak szerint rendelkezett. Nem számítható be a cselekmény, ha elkövetője, ellenállhatatlan erő, vagy oly fenyegetés által kényszerített arra, amely saját, vagy valamelyik hozzátartozójának életét vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette, amennyiben a veszély másképen nem volt elhárítható. A fenyegetés szükségességi feltételeit, valamint a védhető személyi kört a törvény a végszükséggel azonos módon fogalmazta meg, az életen és testi épségen kívül azonban a vagyona és más egyéb érdekekre nem terjedhetett ki a védelmi magatartás. Ezen túl, további kritériumként a szerzők többsége és a bírói gyakorlat is megkívánta az elhárító magatartás arányosságát is.²⁸⁸ Schultheisz Emil szerint a törvényen felüli további kíváncság volt az is, hogy a személyes veszélyvállalásra köteles személyek a végszükséghez hasonlóan szintén nem hivatkozhattak erőszakra vagy fenyegetésre.²⁸⁹

Az erőszak ettől kidolgozatlanabb módon, in concreto teljes egészében a bírói megítélésre támaszkodott, habár a fogalmából következtetni lehet arra, hogy javarészt a fenyegetésnél felsorolt elemeket megkövetelte a gyakorlat. A beszámítás kizártságát el nem érő kényszerítés esetén, szintén a bíró döntésén múlt, hogy enyhítő körülményként a büntetés kiszabása során figyelembe vette-e.²⁹⁰ A hazai

---

²⁸⁶ Pauler Tivadar: i. m. 243. o.

²⁸⁷ Mezey Barna: i.m. 482. o.

²⁸⁸Edvi Illés Károly (1894): i. m. 285. o.

²⁸⁹Schultheisz Emil (1948): i. m. 73. o.

²⁹⁰ Angyal Pál: i. m. 417. o.

jogirodalomban a kényszer és a fenyegetés eltérő természetét felismerő szerzők a bűncselekmény fogalmának más elemeire alapították vagy más szempontok szerint is csoportosították a büntetőjogi felelősség hiányát. Így például Schnierer Aladár a beszámítást kizáró okok három csoportját különítette el, a kényszert az alanyi bűnösséget kizáró, míg a fenyegetést a menthető okok körébe sorolta,²⁹¹ a felelősség hiányát így eltérő legitimációra helyezte.

Az erőszak pontos törvényi definíciója hiányának pótlását az egyik novella-javaslat is megkísérelte, a kényszerítés vétségének, mint különös részi tényállás kodifikálásával. Eszerint az volt büntethető, aki valakit erőszakkal vagy büntett vagy vétség elkövetésének fenyegetésével valaminek cselekvésre, eltérésére vagy elhagyására jogellenesen kényszerített.²⁹² Véleményem szerint azonban a fenti fogalom meghatározás sem adna választ a büntetendőség hiányának megalapozására, hiszen minden pontos kritériumot nélkülöz.

A szabályozás tágítását célozta több szerző is a hozzátartozók törvényi fogalmának széleskörű értelmezésével. Fayer László szerint így az érzelmi kötődés miatt idevonhatók a házasságon kívül született gyermekek, valamint a féltestvérek is. Ezzel egyezően Angyal Pál is úgy tartotta, hogy a hozzátartozói kapcsolat megállapításánál nem szabad a szigorú jogi formák után igazodnunk, így a származás törvényes vagy törvénytelen voltára tekintet nélkül ide értendők a nemzők és ezek leszármazói is.²⁹³ Fentiekén túl a szabályozás lényegét érintő módosítást célzó javaslat nem jelent meg a jogirodalomban.

A Btá. 10.§-a szerint nem büntethető, aki a büntettet kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követte el, ha helyzete őt képtelenné tette az akaratának megfelelő magatartásra. Ha az elkövetőt elmebetegsége, öntudatának zavara, a kényszer vagy a fenyegetés csupán korlátozta a cselekmény társadalmi veszélyességének felismerésében, vagy az akaratának megfelelő magatartásban, büntetését korlátlanul enyhíteni lehet (52. §). Az

---

²⁹¹ Schnierer Aladár: i. m. 156. o.

²⁹² Fayer László: i. m. 316. o.

²⁹³ Angyal Pál: i. m. 419-420. o.

előző rendelkezések nem alkalmazhatók annak a javára, aki maga idézte elő állapotát vagy helyzetét abból a célból, hogy a büntettet elkövesse.

A törvény az elmebetegséggel és az öntudatzavarral együtt szabályozta a kényszert és a fenyegetést, ami rendszertani szempontból azért kifogásolható, mert utóbbiak vonatkozásában nem a belülről jövő, pszichés folyamatok alapozzák meg a büntetlenséget. A Csemegi Btk.-hoz képest visszalépésnek tekinthető, hogy mellőzték a veszély differenciáltságát meghatározó korábbi fogalmi elemeket. Egyedüli alkalmazási kérdés az volt, hogy az elkövetőt a kényszer vagy a fenyegetés képtelenné tette-e az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására. Mindezekre tekintettel és arra is, hogy a jogalkotó a védhető jogi tárgyak körét sem határozta meg, homályossá és elnagyoltta tette a szabályozást. A korábbiakhoz képest viszont előrelépésnek tekinthető a büntetés korlátlan enyhítésének biztosítása az elkövető akaratát csupán korlátozó esetkörökben. Szintén helyeselhető dogmatikai szempontból a súlyos hátrány előidézésében való vétlenséget megkövetelő szabály felvétele a tényállásba, melynek célja a visszaélésszerű joggyakorlás, a megtorló jellegű cselekmények megakadályozása volt.

Az 1961. évi Btk. 23.§-a szerint nem büntethető, aki a cselekményt olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követte el, amely miatt képtelen volt az akaratának megfelelő magatartásra. Ha az elkövetőt a kényszer vagy a fenyegetés csupán korlátozta az akaratának megfelelő magatartásban, büntetését korlátlanul enyhíteni lehet. A fenyegetés fogalma a törvény 115.§-ában nyert meghatározást, eszerint olyan súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen. A jogszabály szövegéből kiderül, hogy a kényszer és a fenyegetés jelenlegi szabályozásának alapját a fenti jogforrás képezi, az azóta elfogadott két törvény ezzel egyező koncepció mentén tárgyalja a két jogintézményt.

Több szerző megemlíti azonban, hogy habár a törvényi definíció minden konkrét követelményt nélkülöz, a kényszer esetében a másként el nem háríthatóság, míg a fenyegetés vonatkozásában előbbi elemen túl a közvetlenség is szükséges feltétel.

Tehát kijelenthető, hogy a Csemegi Btk.-ban megfogalmazott kritériumok a gyakorlatban tovább éltek, törvényi felhatalmazás hiányában is.²⁹⁴

Az 1978. évi Btk. előkészítése során olyan helyeselhető vélemény is megfogalmazódott, hogy a *vis absoluta* a cselekvést, tehát a büntető-jogellenes cselekményt is kizárja, míg a *vis compulsiva* csak a bűnösséget zárja ki.²⁹⁵ Ennek ellenére a többségi álláspont továbbra is mindkét kizáró okot a beszámítási képesség hiányára alapozta, fenntartva a korábbi törvényi meghatározást.

A hatályos Btk. kodifikációja elején Wiener A. Imre a két kizáró ok szabályozását (a kényszert erőszak elnevezés alatt) a következőképpen vázolta fel. Nem büntethető, aki az elkövetett büntetendő cselekménnyel arányos olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt cselekszik, amely miatt képtelen az akaratának megfelelő magatartásra.²⁹⁶ Ezzel egyezően a 2006. évi „A” tervezet is be kívánta építeni az arányosság követelményét a törvényi definícióba, melyet helyeselhetőnek tartok, de önmagában, a szükségesség elemei nélkül félmegoldásnak tekinthető. Ugyanezen javaslat „B” változata egy merőben más koncepciót felkínálva, mellőzte volna a kényszer és fenyegetés mint büntethetőségi akadály szerepeltetését és a szándékosság körében vizsgálta volna az ilyen cselekmények bűnösségi kérdését.²⁹⁷ Mindezek ellenére továbbra is az 1961. évi Btk. talaján állva, a hatályos Btk.-ban sajnálatosan, továbbra sem került kidolgozásra egy pontos feltételrendszer.

2. A kényszer és a fenyegetés rendszertani kérdései

A Csemegi-Btk. óta uralkodónak tekinthető álláspont szerint mindkét kizáró ok vonatkozásában az elkövető beszámítási képességének hiányán, mint szubjektív

---

²⁹⁴ Lásd pl.: Kádár Miklós (1963): i. m. 186. o. és Pintér Jenő (1978): i. m. 170. o.

²⁹⁵ László Jenő: i. m. 8. o.

²⁹⁶ Wiener A. Imre (2003): i. m. 110. o.

²⁹⁷ Ligeti Katalin: i. m. 23. o.

tényezőn alapul a büntetlenség, de kizárólag az akaratnak megfelelő magatartás tanúsítására való képességre kívülről ható okok vonhatók e körbe.²⁹⁸

Problémának tartom, hogy a kényszer és a fenyegetés alapvető jogok korlátozására ad jogosítványt úgy, hogy a jelenlegi büntetőjog dogmatika a meglehetősen bizonytalan és szubjektív akaratszabadságot helyezi a vizsgálódás egyedüli középpontjába. Ellentétben más alanyi oldalon jelentkező büntethetőségi akadállyal, mint például a kóros elmeállapot vagy a gyermekkor (életkor, szakértői vélemény alapján dönthető el), nem objektív ténykérdés az elkövető beszámítási képességének megítélése, hanem jogalkalmazói mérlegelésbe vont jogkérdés. A lentebb ismertetendő esetekből azonban majd látható lesz, hogy egzakt zsinórmérték hiányában főként a védelmi oldalon komoly bizonytalanság tapasztalható és az ítélezési gyakorlat is egységes, elvi iránymutatások hiányában próbálja az ilyen helyzetek feltételrendszerét meghatározni.

Mind gyakorlati, mind dogmatikai szempontból is fontos kérdés annak eldöntése, hogy rendszertanilag a büntethetőségi akadályok melyik csoportjában kerül megfogalmazásra a fenti két helyzet. A kizáró okok osztályozása során úgy vélem elsődleges természetüket, így például a cselekmény létrejöttét vagy az elhárító magatartás erkölcsi igazolhatóságának fokát kell figyelembe venni. Egy kívülről jövő erő vagy fenyegetés olyan objektív körülmények, melyek ugyan a tudatra hathatnak, de a mentesülés okaként nem ez a meghatározó jelentőségű. Jelen esetben tehát a külső cselekmény (kényszerítést vagy fenyegetést) mint a priori előfeltétel milyenségét és a szintén a külvilágban objektíve mérhető védelmi magatartást szükséges vizsgálni elsődlegesen és nem ezek folyományaként bekövetkező alanyi tényezőket, hasonlóan például a végszükséghez. Ezzel a BH1983.393 számú döntéssel a gyakorlatban meggyökerezett azon elv, hogy a fenyegetés erősségét elsősorban a sértett helyzetéből kell vizsgálni (és így gyengébb ellenálló képességű személlyel szemben célt érhet olyan fenyegetés is, amely mással szemben esetleg hatástalan marad) is újragondolást igényelne az akadályrendszer szempontjából, hiszen a kényszer és a fenyegetés büntethetőségének hiánya objektívabb irányba tolná el. A vádlott válaszában ezért

---

²⁹⁸ Lásd pl.: Belovics Ervin (2012): i. m. 234.o.

olyannak kell lennie, amelyet egy higgadt, átlagos bátorsággal megáldott személytől várhatnánk el. Ha tehát a félelme olyan volt, hogy egy szilárd embertől sem várható el, hogy ellenálljon, akkor nem büntethető. Előjáróban tehát az a megállapítás tehető, hogy ezen kizáró okokat nem a bűnösség, hanem főként a jogellenesség hiányának terepében kellene szabályozni.

Természetesen az így felállított szigorúbb feltételrendszer méltánylására hibrid kizáró okok megalkotása is célszerű lehet, azaz a jogellenesség hiánya mellett bűnösséget kizáró ok konstruálása is. Olyan esetek jöhetnek e körben számításba, amikor a kényszer vagy a fenyegetés objektíve nem zárja ki a büntetendőséget, de fennforognak a bűnösséget kizáró illetve korlátozó tényezők (például az elkövető ijedtsége, amely hatással lehetett a rá irányuló kényszer vagy fenyegetés súlyára). Egy külföldi ügyben ilyenek tekintették a terhességet, illetve súlyos lelki sérülést (stressz állapotot), mely a védekező ellenálló képességét csökkentették.²⁹⁹ Fenti körülményeket azonban célszerű szűken értelmezni, az erre való indokolatlan hivatkozások kizárása érdekében. Például, ahogy a bíróság helyesen rámutatott, önmagában az a tény, hogy valaki alacsony intelligenciával rendelkezik méltányos alanyi körülményként nem vehető figyelembe, ugyanis az ilyen személyektől is elvárható a fenyegetésnek való ellenállás.

Az említett megállapítások elfogadása véleményem szerint számos gyakorlati és dogmatikai jellegű változást is eredményezne. Így nem lenne lehetőség kényszer vagy fenyegetési helyzetben az elhárító magatartás kifejtőjével szemben a jogos védelem szabályai szerint védekezni, ilyenkor a végszükség szabályai lennének az irányadók. Határozott véleményem, hogy a jelenlegi rendszer már csak az ésszerűség hiánya miatt sem tartható, hiszen jogos védelmi helyzetben, a szükséges elhárítási mód alkalmazásával (így akár az élet kioltásával) védekezhet a megtámadott az ellen, akit mások ennek elkövetésére (a támadásra) hozzátartozóinak életének kioltásával való fenyegetéssel vettek rá. E körben a végszükség azonos sérelemkötést engedő szabálya egyenlő feltételeket biztosítana a védekezésre, ebben a mindkét felet ártatlannak tekinthető helyzetben (jog-jog elleni szituáció). Bár az értekezés hatókörét

---

²⁹⁹ David Ormerod: i. m. 351. o.

nem érinti, de szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a jogellenesség valamely válfajára alapított megfogalmazás a közvetett tettesség intézményét is szűkítené. Ennek oka, hogy ha akár formális, akár materiális ok hiányából nem jön létre bűncselekmény, a tárgyi oldal hiányában felbomlik a közvetett tettesi viszonyrendszer, így a felhasználó személy tettesként felelhetne.

3. A kényszer és a fenyegetés jogi természete

A kényszer és a fenyegetés jogi természetének ismertetése előtt érdemesnek tartom kitérni a szabad akarat, mint előkérdés problémakörére.

Az akaratszabadság kérdését az elmélet két fő csoportja osztja. Az indeterminista nézőpont - mely többek között Arisztotelész, Szent Tamás, Kant és Hegel felfogásából származik – szerint mindenkinek szabadságában áll saját elhatározása szerint cselekedni, a jogszabályok megszegése miatt így büntetőjogi felelősségre vonásra is sor kerülhet. Hugo Grotius szellemes gondolata szerint, aki szánt szándékkal vétkezni akar, az közvetve a büntetést is akarja.³⁰⁰ Szent Tamás is úgy véli, hogy van szabad akarat, mert különben hiábavaló lenne a tanács, buzdítás, tilalom, jutalom, büntetés.³⁰¹ A determinista filozófia ezzel szemben tagadja a szabad akarat létét, Holbach például a társadalmi nevelésben, biológiai okokban vélte felfedezni az akarat elrendeltségét.³⁰² Magam részéről Fayer László közvetítő álláspontjával értek egyet.³⁰³ A szerző szerint, ha valaki determinista lényegében nem fogadja el az akarat létezését, ezért elriasztja az embert a küzdelemtől, erőkifejtéstől. Hozzáteszem, akarat hiányában egészen egyszerűen még kényszerhelyzetről sem beszélhetnénk, hiszen annak nem lenne

---

³⁰⁰ Hugo Grotius: A háború és béke jogáról (ford.: Brósz Róbert), II. kötet, Pallas Stúdió Attraktor, Budapest, 1999. 22. o.

³⁰¹ Aquinói Tamás: Summa Theologica, In: Schütz Antal: Aquinói Szent Tamás szemelvényekben. Szent István Társulat, Budapest, 1943. 166.o.

³⁰² Paul-Henri Thiry Holbach: A természet rendszere (ford.: Bruckner János), Akadémia kiadó, Budapest, 1953. 135. és 146. o.

³⁰³ Fayer László: i. m. 6-10. o.

tárgya. Márpedig a csupán természeti törvényszerűségek szerint cselekvő nem volna büntethető, ami nyilvánvalóan indokolatlannak tűnik.

Fayer László emellett az akaratot befolyásoló motívumok szerepét is hangsúlyozta, de az ezek közötti mérlegelés során is végtére szabadon döntünk. A mérlegelés eredménye pedig az elvárhatóság hiánya körében nyerhet értékelést. Érdeemes kitérni arra is, hogy a Hegel által kettébontott kényszer fogalom – tudniillik, hogy az ember szabadságában csupán fizikailag kényszeríthető, de szabad akarata (belső) nem – közül csak a külső oldal, azaz a belső elgondolás külvilági érvényre juttatása releváns büntetőjogi szempontból.³⁰⁴ Tehát a kényszer hatása alatt cselekvőnek nem kell egyetértenie vagy elfogadnia a kényszerítő személy akaratát, elég, ha cselekménye megfelel ennek.

Ha axiómának tekintjük, hogy a cselekmény alatt az ember által akarva véghezvitt testmozgást, mozdulatot értjük a kényszert tényállásszerűséget kizáró okként definiáló szerzők álláspontját tartom igazolhatónak. Így Erdősy Emillel egyetértve mivel az elkövető képtelen akaratának megfelelő magatartására, az így kialakult pszichikai mozgás nem magatartás.³⁰⁵ Ehhez hasonlóan Földvári József is a cselekmény tényállásszerűségét kizáró okok közé, azon belül pedig a magatartást kizáró okokhoz sorolta a kényszert.³⁰⁶ Losonczy István plasztikus leírása szerint magatartásnak csak olyan személy testmozgását, illetőleg mulasztását tekinthetjük, akinek teljesen kifejlődött és ép alkatú, s ennek megfelelő működésre képes agyveleje, idegrendszere van, s testmozgását, illetőleg mulasztását adott esetben döntő módon agyveleje határozta meg. Álláspontja szerint így nem beszélhetünk magatartásról abban az esetben sem, ha valakit ellenállhatatlan erővel kényszerítenek olyan cselekvésre, mulasztásra, amelynek következtében büntett valósul meg, hiszen ilyenkor a kényszert kifejtő személy határozza meg a kényszerített személy tevékenységét.³⁰⁷

---

³⁰⁴ Georg Wilhelm Friedrich Hegel: i. m. 113-114. o.

³⁰⁵ Erdősy Emil: Normaelemzések a büntethetőséget kizáró okok körében, Jogtudományi közlöny, 2006. 4. sz. 129. o.

³⁰⁶ Földvári József (2006): i. m. 131. o.

³⁰⁷ Losonczy István: A tettesség, KJK., Budapest, 1961. 90. o.

Figyelembe véve, Ernst Belling már említett értelmezési alapelvét, az eljárás alapját képező cselekmény vonatkozásában először azt kell vizsgálni, hogy az a Btk.-ban megfogalmazott törvényi tényállás elemeit kimerítette-e és ezután kerülhet sor a jogellenesség majd a bűnösség kérdésére.³⁰⁸ Tehát a tárgyi (objektív) ismérvektől kell haladni az alanyi (szubjektív) ismérvek felé. Figyelemmel arra, hogy a kényszer hatása alatt cselekvő így formális értelemben nem tanúsít jogellenes magatartást, a bűncselekmény további fogalmi elemeinek vizsgálata szükségtelen. Ezen értelmezési mód elfogadása esetén ugyanis a cselekmény büntetendőségének hiányáról beszélhetünk, a beszámítási képesség vizsgálata így mellőzhető.

A külföldi jogalkotásban és szakirodalomban is található a kényszert tényállásszerűség hiányára alapító álláspont. A spanyol büntetőkódex az 1973. évi Btk. hatályon kívül helyezése óta nem tartalmazza a kényszert, mint büntethetőségi akadályt. A vonatkozó jogirodalom szerint a tárgyalt szituációban ugyanis a bűncselekmény egyik fogalmi elemének (a cselekménynek) hiánya zárja ki a büntetőjogi felelősséget, ezért külön erre vonatkozó kizáró ok megfogalmazása szükségtelen.³⁰⁹ E körben további adalékként szolgál, hogy korábban a jogtalanságot kizáró okok közé iktatták a kényszert és a fenyegetést az NDK. büntetőjogában is.³¹⁰ Fentiekhez hasonlóan hazánkban a 2006. évi Btk. tervezetben megfogalmazódott olyan álláspont is, mely szerint a büntethetőségi akadályrendszeren kívül, a szándékosság keretében kell elbírálni az ilyen eseteket.³¹¹ Az említett megoldások tehát pusztán a bűncselekmény fogalmának vizsgálatából is levezethetőek, mivel az alannyá válás feltételének tekinthető szabad akarat a gondatlanság kivételével *expressis verbis* nem került ugyan megfogalmazásra a törvényi tényállásban, de a Btk. prekonceptiója kizárólag az lehet a szavak általános értelmezése szerint is, hogy a cselekmény következményeit kívánni vagy abba belenyugodva cselekedni csak szabad akarat birtokában lehet.

---

³⁰⁸ Finkey Ferenc (1909): i.m. 193.o.

³⁰⁹ Lorena Bachmaier-Antonio del Moral Garcia: *Criminal law in Spain*, Kluwer Law International, 2010. 107. o.

³¹⁰ Nagy Ferenc – Tokaji Géza: *A magyar büntetőjog általános része*, JATE, Szeged, 1987. 147. o.

³¹¹ Ligeti Katalin: i. m. 23. o.

A tényállásszerűség hiányára alapított büntetlenségi elméletek vonatkozásában fentiek ellenére úgy vélem leszögezhető, hogy szükséges a felelősség hiányát megalapozó fogalmi elemek és feltételrendszer törvénybe foglalása is, pusztán a bűncselekmény fogalmára való utalás elégtelen megoldásnak tűnik.

A fenyegetés rendszertani megítélése sem tekinthető egységesnek, véleményem szerint ezen jogintézmény a jelenlegi szabályozás tükrében az elvárhatóság hiányán alapuló bűnösséget kizáró okként értelmezhető. A recens hazai írók közül Nagy Ferenc szintén ezen az állásponton van, a végszükség túllépési formájával állítja párhuzamban a fenyegetést.³¹² A megfenyegetett ugyanis rendelkezik beszámítási és így akaratí képességgel is, a pszichikumot inkább befolyásoló, motiváló ráhatásról van szó.³¹³ Ahogy a korábbi hazai jogirodalomban többen megfogalmazták sokkal inkább a szabad választás van kizárva, vagy korlátozva,³¹⁴ ugyanis a megfenyegetett két rossz között választhat, vagy eltúri a ráháruló csapást vagy valamely tényállásszerű magatartás tanúsításával megmenti saját javait. Szigorúan objektív szempontból vizsgálva az elkövető döntési lehetősége fennáll, azonban az emberi természettel összeegyeztethető az, hogy a neki fel nem róható módon keletkezett fenyegetés és súlyos hátrány elől meneküljön vagy javait mentse.

De lege ferenda ahogy már fentebb is megjegyeztem a fenyegetés ugyanazon jogelméleti indokok alapján melyet, a végszükséget is jellemzik, részben materiális jogellenességet kizáró, részben bűnösséget kizáró okként lenne indokolt szabályozni a jövőben, e tekintetben külföldi, európai megoldások is rendelkezésre állnak. A végszükség fogalmi elemei a fenyegetés rendszerébe is átültethetőek és alkalmazhatóak, lényegi különbségnek kizárólag a veszély forrását tekintem, de a súlyos hátrány kilátásba helyezése is lehet olyan közvetlen és másként el nem hárítható módon fenyegető körülmény, mint a végszükségi veszély.

---

³¹² Nagy Ferenc (2010): i. m. 175. o.

³¹³ Földvári József (2006): i. m. 156. o.

³¹⁴ Edvi Illés Károly (1894): i. m. 284. o.

4. Nemzetközi kitekintés

A kényszer és fenyegetés szabályozása vonatkozásában az európai büntetőkódexek büntethetőségi akadályrendszerében meglehetősen eltérő megoldások találhatóak. Az általam vizsgált büntető törvénykönyvek rendelkezései több csoportba oszthatók, de megemlíteném, hogy a hazai szabályozástól eltérően sok országban – így például Spanyolország, Finnország, Svédország, Németország – nem került említésre ezen két kizáró ok. Ahogy fentebb már utaltam ennek jogpolitikai indokára, elégségesnek tartják a bűncselekmény fogalmán belül, a szándékosság hiánya mentén rendezni a kérdéskört. Az alábbiakban a főbb szabályozási típusokra térek ki.

A kontinentális jogi megoldások jelentős része büntetékiszabási kérdésnek tekinti a két jogintézményt, e körben a büntetés enyhítésére generálisan lehetőséget adó körülményként került megfogalmazásra például a svájci vagy az észt Btk.-ban.³¹⁵

Büntethetőséget kizáró okként szabályozza a kényszert a francia Btk. 122-2. §-a, mely szerint büntetőjogilag nem felelős aki a cselekményt olyan erő vagy kényszer hatására követi el, amelynek nem tud ellenállni.³¹⁶ A Code Pénal megoldása hazánkéhoz hasonlóan kevésbé differenciált, ami a magyar szabályozással egyezően nem állít fel határozott követelményeket, feltehetőleg a további feltételeket a jogalkalmazói gyakorlatnak kell kibontania.

Az orosz Btk. 40. §-a azonos cím alatt rendelkezik a fizikai és pszichikai kényszerről. Eszerint a büntetőjog által védett érdekeknek fizikai kényszer következtében okozott sérelme nem bűncselekmény, feltéve, ha a kényszerített személy nem tudta irányítani cselekményét.³¹⁷ Ugyanezen jogszabályhely 2. pontja a végszükség rendelkezéseinek alkalmazását írja elő olyan pszichikai kényszer (fenyegetés) esetén, melynek során a cselekmény irányítására való képessége megvolt az elkövetőnek. Utaló szabály

---

³¹⁵ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

³¹⁶ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

³¹⁷ Forrás: <http://www.russian-criminal-code.com/>

formájában tehát a fenyegetés a végszükség feltételrendszere szerint bírálendő el, amely megoldást a fent írtakra tekintettel megfelelőnek tartom. A magyar szabályozástól eltérően tehát az orosz kifejezésre juttatja a két jogintézmény közötti lényegi különbséget, azaz a kényszerített vagy fenyegetett személy cselekményének irányítására való képessége mentén tesz különbséget.

A horvát törvényhozó az oroszal egyezően szabályozza a kérdéskört, azzal az eltéréssel, hogy a fenyegetés mellett a nem ellenállhatatlan erejű kényszert is a végszükség hatókörébe vonja és *expressis verbis* kijelenti, hogy a veszély fogalma alatt a fenti két körülményt is érteni kell.³¹⁸ Tehát a hazai szabályozással szemben mindkét büntethetőségi akadály a végszükség hatókörén belül került megfogalmazásra.

Az olasz Btk. 46. cikke szerint senki sem büntethető a más személy által fizikai erőszak útján alkalmazott kényszer hatása alatt elkövetett cselekményért, amelynek ellenállni vagy amelyet elkerülni nem tudott. A kényszer hatása alatt elkövetett cselekményért a kényszert alkalmazó személy a felelős.³¹⁹ A törvénytörvény pozitívumaként értékelhető, hogy megfogalmazza a másként el nem háríthatóság követelményét, továbbá a tettesség kérdését is a büntethetőségi akadályrendszeren belül rendezzi. A fenyegetés az 54. cikk rendelkezése szerint a végszükség sajátos esetének tekinthető. Mindkét büntethetőségi akadály tehát a magyar Btk.-tól eltérően rendszertani szinten is különválasztva került helyeselhetően megfogalmazásra.

Összességében megállapítható, hogy a kontinentális jogi kódexek azon része, amely rendelkezik a kérdéskörrel, azt vagy a hazai megoldáshoz hasonlóan kidolgozatlanul teszik vagy a végszükség hatókörébe utalják.

Egységes büntető törvénykönyv hiányában a tárgyalt jogintézményeknek eltérő koncepció szerint, de kiforrót szabályozása van az angol jogban is.

---

³¹⁸ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

³¹⁹ Geert-Jan Alexander Knoops: *Defenses in contemporary international criminal law*, Martinus Nijhoff Publishers, 2008. 8. o.

A common law jogrendszerben a kényszer két formáját különbözteti meg a bírói gyakorlat, a fenyegetés által kiváltott kényszert (duress by threat) és a körülmények által kiváltott kényszert (duress by circumstances). Míg előbbi megfeleltethető a hazai kényszer és fenyegetés fogalmának és kellően kiforrót szabályozás jellemzi, utóbbi sokkal inkább a végszükséghez hasonló akadályt jelöl, amely az elmúlt húsz évben került kidolgozásra.³²⁰ Distinkció amentén tehető, hogy az első esetben közvetlenül emberi magatartásból (erőszakból, fenyegetésből) származik a kényszerhelyzet, így a vizsgálat tárgyát is ez képezi.

Lord Bingham a Lordok Háza elé került R v Hasan- ügy kapcsán foglalta össze a kimentő körülmény common law szempontjából lényeges elemeit.³²¹ Eszerint fenn kell állnia a halálos veszélynek vagy komoly sérülésveszélynek, továbbá magának a vádlottnak, vagy a közvetlen családjának, vagy a vádlotthoz közel álló személynek, vagy olyan személynek kell kitéve lennie a fenyegetésnek, akiért a vádlott ésszerűen felelősnek érzi magát. A vádlott részéről a fenyegetés megítélését és az általa az adott helyzetben tanúsított magatartást objektíven kell elbírálni. E körben figyelembe kell venni, hogy az okozott cselekmény kizárólag a másként el nem hárítható kényszerből származhat. Ezen túlmenően az elkövető nem hivatkozhat kényszerre, ha akaratlagosan került bele, valamint az emberöléssel, annak kísérletével vagy hazaárulással kapcsolatos ügyekben. Az effajta speciális korlátok felállítása, a hazai megoldástól szokatlan koncepciót jelent és a kizáró ok generális jellegét szűkíti.

Véleményem szerint a fenti kritériumok egyrészt személyi, másrészt tárgyi oldalról is jelentős mértékben szűkre szabják a jogintézmény gyakorlati mozgásterét a kontinentális és így a hazai szabályokhoz képest, habár ezen koncepciótól való elmozdulás néhány eset kapcsán már megfigyelhető. Megállapítható ezen túlmenően az is, hogy a magyar megoldástól eltérően nem kell, hogy objektíve létező legyen a fenyegetés, elég, ha a védekező személy megalapozottan feltételezi az ilyen helyzet

---

³²⁰ David Ormerod: i. m. 343. o.

³²¹ David Ormerod: i. m. 345. o.

fennállását. Jogirodalmi álláspont szerint így például akkor is megnyílik a kényszerrel való hivatkozás lehetősége, ha töltetlen fegyverrel fenyegetnek egy személyt.³²² A common law rendszere a kontinentális jogi megoldástól eltérően, a ténybeli tévedés esetének becsatornázásával szélesíti a fenyegetés fogalmát, nem vizsgálja elkülönítlen a fenti kérdéskört.

Az Egyesült Államok Minta Büntető Törvénykönyve (2.09.§) ehhez hasonlóan kizárja a bűncselekmény a létrejöttét, ha egy átlagos ellenálló képességgel rendelkező személy akaratát törik meg erőszakkal vagy fenyegetéssel. Külön kitér arra is a tervezet, hogy ha szándékosan tette ki magát a kényszer magába foglaló tevékenységnek az elkövető nem alkalmazható ezen büntethetőségi akadály. Gondatlansága esetén csak akkor, ha az adott cselekmény gondatlan alakzatát büntetni rendeli a törvény, amely rendelkezések részben a végszükség hazai szabályozásával azonosak.

A nemzetközi egyéni bűnfelelősség körében a büntethetőségi akadályok feltételei a második világháborút követő háborús bűnösök pereiben kezdett körvonalazódni. A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) létrejötte, annak Statútumának elfogadása a büntethetőséget kizáró okok szabályozását egységes módon rendezte a nemzetközi jogban jelenleg egyetlen írott jogforrásként. Alábbiakban a vonatkozó kizáró okok ismertetése további adalékként szolgálhat az egyébként is változatos megoldási módszerek között.

A Római Statútum a büntetőjogi felelősséget kizáró 31. cikkének 1. d) pontja a kényszer és a végszükséget együtt szabályozza az alábbiak szerint. A cselekményt, amely vélhetően a Bíróság joghatóságába tartozó büntettet képez, olyan kényszer hatására követte el, amely ellene, vagy más személy elleni közvetlen halállal, illetve folyamatos vagy közvetlen súlyos testi sértéssel fenyeget, és az adott személy szükségszerűen és indokoltan cselekszik a fenyegetés elhárítása érdekében, feltéve, hogy nem szándékozik nagyobb sérelmet okozni annál, mint amelynek elkerülése törekedett. A fenyegetést kiválthatja más személy; vagy a személyen kívülálló

---

³²² David Ormerod: i. m. 347. o.

körülmények.³²³ A Statútum szövege a két kizáró okot azonos feltételek mentén szabályozza, egyedül a veszélyforrás származása vonatkozásában teszi meg a szükséges distinkciót. A jogirodalom a végszükséget és a kényszert is bűnösséget kizáró oknak tekinti, de amíg előbbi egy olyan objektív körülmény, ami a veszélyben lévő környezetéből származik, addig utóbbi egy harmadik személy részéről gyakorolt ráhatást jelent bűncselekmény elkövetése céljából.³²⁴

Megállapítható, hogy a két büntethetőségi akadály együttes szabályozása leginkább a common law hatását tükrözi, de a kontinentális jogi kódexek ismeretében sem hathat szokatlanul. Például a horvát és olasz Btk.-ban is a fenti jogintézmények szabályozásának összefonódása látható.

Rátérve a fogalmi jegyek vizsgálatára pozitívumként értékelhető, hogy az erre való hivatkozás bárki irányába nyitott és hatóköre nem korlátozott meghatározott személyekre. A tárgyalt veszélynek vagy fenyegetésnek kvalifikálnak kell lennie (szükségesnek), amely azt a követelményt támasztja, hogy közvetlen vagy folyamatos és másként el nem hárítható illetőleg kellően súlyos legyen. Az indokolt cselekvés követelménye a szakirodalom szerint egyfajta arányossági mércét jelent, azaz az elhárító magatartás nem okozhat aránytalan következményeket.³²⁵ A nagyobb sérelem okozása így nem megengedett, sőt az elkövető szándéka sem irányulhat erre. Azonban, ahogy hazai viszonylatban is, jelen esetben is az okozható legnagyobb sérelem pontos nagysága nem került meghatározásra. Emellett azonban az is megállapítható, hogy nem kizárt emberölés formájában védekezni, annak ellenére, hogy a bírói gyakorlat ezzel ellentétes álláspontra helyezkedett az Erdemovic-ügyben kifejtettek alapján.³²⁶ A Statútum szövege nem, de a bírói gyakorlat további, a kényszert megalapozó negatív feltételt is megkövetel, a veszélyvállalás hiányát. Így aki szándékosan csatlakozik egy katonai szervezethez felelős az ennek keretében kényszerített cselekmények

---

³²³ A T/4490. számú (2002) törvényjavaslat szövege szerint.

³²⁴ Antonio Cassese: *The Oxford companion to international criminal justice*, Oxford University Press, Oxford, 2010. 319. o.

³²⁵ Gerhard Werle: *Principles of International Criminal Law*, Cambridge University Press, 2005. 298-299. o.

³²⁶ Antonio Cassese: i. m. 319. o.

elkövetéséért.³²⁷ Ennek megkövetelése a magyar szabályozásban is célszerűnek mutatkozna.

5. A kényszer és a fenyegetés szükségességi elemei

5.1. Alapfogalmak

A két kizáró ok feltételrendszerének vizsgálata előtt célszerűnek tartom a kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalmának közelebbi meghatározását. Sajnos ma is érvényesnek tekinthetjük Vargha Ferenc több mint egy évszázaddal ezelőtt tett azon megállapítását, hogy kevés büntetőjogi fogalom van a praxisban oly laza talajra építve, mint az erőszak és a fenyegetés mindennapi fogalma. A bizonytalanság hullámverései az egyik szélsőségtől a másikig hömpölyögnek, anélkül, hogy a codex tízéves fennállása alatt révpontra találtak volna.³²⁸

Annak ellenére, hogy a Btk. több helyen foglalkozik a fenti fogalmak definiálásával a büntethetőséget kizáró okok rendszerében a jogalkalmazó számára kielégítő iránymutatást nem adnak. A törvény 195.§-ban szabályozott kényszerítés büntette csupán nevesíti a kényszer két fajtáját, az erőszakot és a fenyegetést. Megfelelő kiindulópontként egyedül az értelmező rendelkezések között található fenyegetés fogalom szolgálhatna, mely olyan súlyos hátrány kilátásba helyezést jelent, ami alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen. A büntethetőségi akadályrendszer szempontjából pontos fogalommeghatározások terén viszont úgy gondolom főként a tudományra és gyakorlatra vagyunk hagyatva. A legális szóhasználatot illetően azonban megjegyzem, hogy szerencsésebb lett volna a kényszer helyett az erőszak kifejezésének használata (megtartása) a törvényszövegben. A kényszer ugyanis gyűjtőfogalom, melynek az erőszak és a fenyegetés két különböző formája, a fenyegetés szerepeltetése tehát az azt magában foglaló kényszer mellett

---

³²⁷ Antonio Cassese: i. m. 431. o.

³²⁸ Vargha Ferenc: Az erőszak és fenyegetés fogalma a büntetőjogban, Magyar Igazságügy, 1892. 1. o.

dogmatikailag zavaró hatású lehet. Mindezek hangsúlyozása véleményem szerint a jogalkalmazásban esetleg felmerülő értelmezési problémák kiküszöbölése szempontjából indokolt.

Erőszak alatt a korábbi jogirodalom testre ható oly erőt értett, melynek ellenállni lehetetlen.³²⁹ Ezzel egyezően a jelenlegi szakirodalomban is található olyan álláspont, amely emberi testre gyakorolt fizikai ráhatásként definiálja a kényszert (ami erőszak alkalmazását feltételezi).³³⁰ Részben a technológiai változások miatt, az erőszak ilyen szűk körű felfogása úgy gondolom mára meghaladottá vált, ezért helyeselhető Kádár Miklós okfejtése, aki szerint a nyers izomerő mellett az erőszak kifinomultabb (fizikailag ugyanúgy érezhető és lenyűgöző jellegű) formái is megjelentek.³³¹ Így e téren ma is irányadónak tekinthető Liszt hármas felosztása, aki a fizikai erőszak alatt a közvetlen testi kontaktus mellett, a harmadik személlyel szembeni erőszakot (pl.: a vak vezetőjét), valamint a dologra gyakorolt ráhatást (pl.: a ház ajtajának vagy ablakának leszedésével a bent lakók kiköltözésre kényszerítése) is értette.³³² A tárgyalt fogalom kiterjesztő értelmezése mindemellett a hazai gyakorlatban is tetten érhető, ugyanis a gyengén látó ember szemüvegének elrejtését vagy a fürdőző ember ruháinak elvételét is a kényszerítő magatartások közé sorolhatjuk.

A BH.1989.343 számon közzétett eset is ezt látszik erősíteni. A tényállás szerint miután a vádlott és a sértett között vita alakult ki, a vádlott kivette a sértett kezéből a nála lévő járóbotot és azt eldobta, amit a sértett könyörgése ellenére sem adott vissza, hiába hivatkozott arra, hogy anélkül nem tud hazamenni. A sértettet végül a helyszínen jelen lévő másik személy kísérte haza. Mivel a vádlott előtt is ismert volt, hogy a sértett csak tárgyakban kapaszkodva, nehezen tud járni bot nélkül, a bíróság a fent kifejtettekkel összhangban megállapította, hogy a vádlott a sértett botjának elvétel (dologra gyakorolt ráhatással) is erőszakos magatartást tanúsított. Megjegyzem, hogy a fent felsorolt példákon kívül a technika fejlődésével figyelembe jöhetnek a hagyományos fogalmaktól eltérő sajátos szituációk is. Ilyen esetnek minősülne, például ha vezető nélküli metrószerelevény irányítását elektronikusan magához ragadó

---

³²⁹ Schnierer Aladár: i. m. 160. o.

³³⁰ Belovics Ervin (2012): i. m. 234. o.

³³¹ Kádár Miklós (1966): i. m. 394. o.

³³² Vargha Ferenc: i. m. 20. o.

elkövető az azon utazó személyhez intézett jogtalan követelés teljesítése fejében tenné függővé a szerelvényen utazók testi épségének biztonságát.

A gyakorlatban általában a valamitől való tartózkodásra, a nem tevésre (mulasztásra) kényszerítés fordul elő gyakrabban, bár felöllehetnek az ilyen szituációk aktív magatartásokat is. Például más kezében tartott fegyver elsütésével elkövetett emberölés vagy a kéz erőszakos vezetése okirat-hamisítás során.³³³ A mulasztásos esetek kapcsán a jogirodalomban Finkey Ferenc meggyőzően érvel amellett, hogy nem kizárólag az emberi testre gyakorolt fizikai ráhatás alapozhat meg kényszerhelyzetet. Így ha valaki bezárja az ajtót a vasúti örrre, vagy a börtönörrre, hogy a vonat megtámadása vagy a fogoly szöktetése sikerüljön, a kötelezettségszegésért való felelősséget a kényszer zárja ki.³³⁴

A ráhatás irányának kizárólagosságának fenti cáfolata mellett annak fizikai jellegének tekintetében is megfogalmazódott eltérő álláspont. Így Földvári József szerint pszichikai ráhatás folytán is létrejöhet kényszer, így hipnózis vagy vegyi anyagok hatására cselekvők esetén, akik megfelelő akaratképződés hiányában tanúsítanak testmozgást.³³⁵ Véleményem szerint egy olyan módosult tudatállapotban (és így a cselekmény következményeinek előrelátására való képesség hiányában) cselekszik ennek során a felhasznált személy, amely már a felismerési képességet korlátozza vagy zárja ki, ezért helyesebb, ha a Btk. 17. §-a szerinti kóros elmeállapot szabályai szerint kerül elbírálásra az ilyen szituáció.

A kényszerállapot másik esetkörként meghatározott fenyegetés nem minőségi, hanem mennyiségi szempontból jelent eltérést az erőszakhoz képest. Angyal Pál találó meghatározásával élve az erőszak csak egy utat enged, a fenyegetés pedig csak egy utat nyit.³³⁶ Utóbbi tehát nem determinálja, nem határozza meg olyan egyértelműen és szükségszerűen a testmozgást mint az erőszak. Álláspontom szerint a fenyegetés ezen enyhébb mértékű befolyásoló jellege a pszichikai ráhatás mellett nem teszi kizárttá a fizikai erő alkalmazását sem. Tehát az akaratot hajlító testi kényszer (*vis compulsiva*)

---

³³³ Vámbéry Ruzstem: i. m. 194. o.

³³⁴ Finkey Ferenc: i. m. 163. o.

³³⁵ Földvári József (2006): i.m. 157. o.

³³⁶ Angyal Pál: i. m. 418. o.

esetei is a fenyegetés vonásait mutatják, így például egy követelés nyomatékosítása céljából adott ütés is jelen kizáró ok keretei között értékelhető.

Bírói gyakorlatunkba a fenti álláspont már korán beszivárgott. Ennek megfelelően a Magyar Királyi Kúria főként Hälschner és Geyer német szerzők nyomán az erőszakkal elkövethető rablás helyett a fenyegetéssel elkövethető zsarolás tényállása szerint minősítette azon vádlottak cselekményét, akik vasvillákkal a panaszos házának udvarába, annak egyenes tiltakozása ellenére behatolva, az udvarban lévő két ól egyikét szétbontották és azt hatalmukba véve elvitték fizikai erő alkalmazásával.³³⁷ Ahogy bíróság kifejtette a fenyegetés épp úgy lévén foganatosítható a fizikai erőnek a megtámadott személy elleni kifejtésével, mint az erőszak, a különbség abban érhető tetten, hogy ugyan kényszerítőleg hat, de választást ki nem záró nyomatékossal. Összegezvén leszögezhető, hogy a fizikai erő alkalmazása önmagában nem jelenti az erőszak szerinti minősítés szükségességét.

További adalékként szolgálhat a kényszer mindkét formája vonatkozásában, hogy az egyébként jogtalanság talaján álló erőszakot vagy fenyegetést alkalmazó személynek nem kell jogtalan célból cselekednie. A hazai gyakorlatban is például jogos vagyoni igényből származó perrel vagy feljelentéssel való fenyegetés miatt végrehajtott cselekmények esetében is megalapozott az erre való hivatkozás. Ekképpen ha az ittas állapotban lévő terhelt miután a tőle 20 kilométerre tartózkodó élettársa napközben többször felindult állapotban felhívja öngyilkossággal fenyegetve, ha nem megy haza, hazafelé indul gépkocsijával, az ittas járművezetés vétségét a fenyegetés zárhatja ki.

5.2. A közvetlenség követelménye

A kényszer és a fenyegetés büntethetőségi akadályra való eredményes hivatkozás feltételei jogszabályi rendelkezés hiányában a bírói gyakorlat figyelembe vételével határozhatók meg. Hasonlóan a végszükségnél írtaknál elsőként az vizsgálendő - mint az elkövető cselekményének a priori előfeltétele -, hogy a kifejtett magatartás

---

³³⁷Edvi Illés Károly: In: Márkus Dezső (szerk.), Jogi Szemle, 1890/5., 132-133. o.

szükséges volt-e, ezen kérdés pedig a kényszer vagy a fenyegetés alkalmazójának cselekményére fókuszál.

Úgy vélem mindkét jogintézmény által fedett élet fogalomból levezethető, hogy térben és időben behatároltnak kell lennie. Közvetlenségről akkor beszélhetünk, ha az erőszakot alkalmazó(k) önmagában képes kiváltani a kényszerített magatartását, és ennek elmaradása csak valamely véletlen eseményből vagy szándékos emberi magatartásból származik. A BH2014.361. számú eseti döntésében a bíróság kifejtette, hogy a törvényszövegben a „hatása alatt” kitétel közvetlenségre utal; arra, hogy a bűncselekmény elkövetésének közvetlenül az alkalmazott kényszerből (fenyegetésből) kell következnie. A tényállás szerint az, hogy a vádlottat korábban, néhányszor testi bántalmazás ért a megkezdett cselekmény aktívabb végrehajtása céljából (ami egyebekben a bűnszervezet rendszabálya volt), a bűncselekmény elkövetésére irányuló szándékát nem érintette.

A Csemegi Btk. a fenyegetés közvetlenségét és másként el nem háríthatóságát magában foglaló szabályozására tekintettel, a Kúria már korábbi gyakorlatában kirekesztette az ezen feltételeket nélkülöző eseteket a büntetlenség köréből. Parancsra kötelező erő hiányában utasította el a bíróság így a vádlott azon védekezést mely szerint ő szolgálatadó asszonya parancsára cselekedett.³³⁸ A pusztán alá-fölé rendeltségű hierarchikus kapcsolat tehát önmagában nem elégséges a kizáró ok megállapíthatóságához. Mindezek alapján egy másik ügyben a keresetétől, vagy kényerétől való megfosztással fenyegetést sem találta kellő súlyúnak a bíróság. A korábbi jogirodalmi álláspont szerint akkor volt lehetséges a büntethetőség hiányának megállapítása, ha például a cselédet a rabló pisztolyrészegéssel kényszeríti, hogy nyissa fel gazdája szobáját és adja át a kulcsot, vagy ha az elkövető a nőt gyermekének rögtön megfojtásával fenyegeti valamely bűncselekmény tanúsítása érdekében.³³⁹

Erőszak alkalmazásakor a kényszer-szituáció, annak nyelvtani értelmezéséből is következőleg kizárólag közvetlen lehet, ugyanis távoli erőszakról képtelenség lenne

---

³³⁸ Degré Miklós (szerk.): Büntető Jog Tára LXVIII. kötet, Pécs, 1916. 137. o.

³³⁹ Finkey Ferenc (1909): i. m. 164. o.

szólni. A fenyegetés ezirányú megítélése azonban jóval árnyaltabb képet mutat. Közvetlen fenyegetés tehát álláspontom szerint az is, ha abból ésszerű módon alappal következik a súlyos hátrány kilátásba helyezése. E körben irányadónak tekintem a BH1995.503 számon közzétett eseti döntésben kifejtett azon elvet, mely szerint a súlyos fenyegetés értelmezésénél a kilátásba helyezett hátrányok köznapi, társadalmi, erkölcsi megítéléséből kell kiindulni. Így az élet vagy testi épség elleni fenyegetésnek tekinthető, ha a söröző tulajdonosát azzal félemlítik meg, hogy az üzlet berendezéseit tönkreteszik, ott botrányt okoznak, amennyiben nem fizet „védelmi pénzt”, vagy jelen értekezés tárgyára átfordítva, ha például nem terjeszt ott kábítószer a vendégeknek. Fentiek fényében tehát nem szükséges a konkrét hátránynak a megjelölése, ha ez ésszerűen az eset körülményeiből következik. Természetesen a pusztán fenyegető hatást tükröző jelenlét okozhat félelmet, de a büntethetőségi akadályra való eredményes hivatkozást nem teszi lehetővé.

A gyakorlatban a lehetséges sérelemtől való elégséges távolsága foka is főként a fenyegetés területén vitatott. A közvetlen fenyegetés mellett a gyakorlatban meggyőző érvek szólnak amellett, hogy attól részben távolabbi, közvetlenül fenyegető súlyos hátrányt is elégséges hivatkozási okként fogadhatjuk el a végszükséghez hasonlóan. Ezen kérdéskörben az Abdul-Hussein külföldi ügy követendő iránymutatást adott.³⁴⁰ A hét vádlott közül miután többet halálra ítélték hazájukban, Irakban, Szudánba menekültek. A szudáni hatóságok deportálása elől többször próbáltak Európába átjutni, azonban ennek sikertelensége miatt egy Jordániába tartó repülőgépet ellenőrzését erőszakos úton magukhoz ragadva az Egyesült Királyságban szálltak le, ahol a hatóságok őrizetbe vették őket. Az elsőfokú bíróság a vádlottak védekezését azzal utasította el, hogy a fenyegetés nem volt közvetlen. A fellebbviteli bíróság kifejtette, hogy közvetlen és közvetlenül fenyegető súlyos hátrány között különbséget tehetünk, de utóbbi is megalapozza a büntethetőségi akadályt, erre tekintettel a fellebbező vádlottat felmentette. Az ítélet a lényegi különbséget jól érzékeltető irodalmi példával élte, eszerint ha kizárólag a közvetlen veszély képezné a mentesülés lehetőségét Anne Frank-ot el kellene marasztalni a menekülése során elkövetett autólopás miatt, mivel

---

³⁴⁰ Michael J. Allen: i. m. 190. o. Lásd bővebben: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/1998/3528.html>

nem várta meg, hogy az ajtaján a Gestapo kopogtasson. Összegezve, a biztosan bekövetkező hátrányt, ahogy a végszükségnél írtaknál már kifejtettem felesleges bevárnia a megfenyegetettnek, ezért célszerű a fenti helyzetekben is felmentő rendelkezést hozni.

Indokoltnak tartom azonban a fent kifejtett álláspont határait is kijelölni. Azon esetek rekeszthetők ki a közvetlen fenyegetés hatóköréből melyekben a fenyegetés nem intézett, hanem elsősorban vélelmezett tényeken alapul. Erre szolgálhat példaként a BH1994.522. számú döntés, ahol a könnyű testi sértés büntetőjében bűnösnek kimondott vádlott védekezését a bíróság nem fogadta el. A tényállás szerint a vádlott több alkalommal bántalmazta a sértett fogdatársát, védekezését arra alapította, hogy a vádlott volt a sértett után a második leggyengébb a zárkában, és az adott körülmények között kellő alappal tartott attól, hogy ha nem vesz részt a bántalmazásban, úgy hasonló cselekmények sértettjévé válik. Ahogy a bíróság kifejtette, még ha felmerült is ilyen gondolat a vádlottban, semmilyen (objektív) körülmény nem utalt arra, hogy bármilyen cselekményt akár csak kilátásba helyeztek volna ellene fogdatársai vagy mások. Tehát a fogalom objektív voltát jól mutatja, hogy a belső pszichés folyamatok a valóságban megjelenő konkrét tények nélkül közvetlen fenyegetést nem alapoznak meg.

5.3. A másként el nem háríthatóság követelménye

A kényszer és a fenyegetés szükségességi elemét képezi a súlyos hátrány másként el nem háríthatósága is. Ez a gyakorlatban meglehetősen bizonytalan feltétel azt a követelményt (kitérés kötelezettséget) támasztja a kényszerítéssel vagy megfenyegetéssel szemben, hogy ha ártatlan jogi tárgy megsértése nélkül más, alternatív módon (bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetése nélkül) képes elhárítani a súlyos hátrányt, akkor azt a lehetőséget válassza. A végszükséghez hasonlóan a fogalom szigorúan objektív értelmezése véleményem szerint indokolatlan

korlátját jelentheti mindkét büntethetőségi akadállyal, ellenben pusztán az elkövető képességeire alapított értelmezés parttalan lehetőséget jelenthet az ártatlanok sértésére. Helytállónak tartom ezért Edvi Illés Károly azon meglátását miszerint nem szükséges, hogy olyan fokú legyen a kényszer, ami a legszilárdabb embert is megtöri, de a bűnös gyengeséget sem védi a törvény.³⁴¹ Lényegében az általánosságban elvárható ésszerűségi mérce megtalálása, kijelölése a jogalkalmazó feladata, amely széles és bizonytalan értelmezési lehetőséget mutat a gyakorlatban.

A BH1992.673 számú eseti döntésben a másodfokú bíróság ezt az ésszerűségi elvet fogadta el a szigorúan objektív megközelítés helyett. A tényállás szerint a vádlottak a tanyaépületben tartózkodó sértettekre értékeik elvétele céljából az ajtót kulccsal rázárták. A személyi szabadság megsértésének büntetést arra tekintettel állapította meg lényegében a bíróság, hogy a sértettek a másként el nem háríthatóság követelményét nem sértették meg, a zárt helyiségből való kitörés nem volt elvárható tőlük, tekintettel arra is, hogy az udvaron két német juhász kutya tartózkodott.

Hasonló okból egy korábbi jogesetben hűtlenség vádja alól mentette fel a bíróság azt a vádlottat, akit szász nemzetiségűként 1919 márciusában besorozták a román hadseregbe, és aki Magyarország románok által történt megszállásban, mint a nyolcvankilencedik román ezred katonája vett részt, a bűncselekményt a felettes katonai hatóság parancsára követte el. Ahogy a bíróság rámutatott a román haderőkhöz tartozás ténye a katonai parancsok teljesítése tekintetében a szabályok szerint megkövetelt engedelmesség megtagadásának – különösen háborúban – igen súlyos következményei ugyanis oly kényszerhelyzetet teremtettek a vádlott részére, hogy ez a rekvirálásokra vonatkozólag adott parancsok teljesítése elől ki nem térhetett és így terhére a vádbeli cselekmény nem számítható be.³⁴² Jelen esetben is könnyen belátható, hogy az idegen hadsereg kötelékéből való szabadulás ésszerű alapon nem várható el egy átlagembertől, holott objektíve egy kivételes tulajdonsággal rendelkező személy képes lenne a bűncselekmény tanúsítását ily módon elkerülni.

---

³⁴¹ Edvi Illés Károly (1894): i. m. 285. o.

³⁴² Degré Miklós (szerk.): Büntető Jog Tára LXXVI. kötet, Pallas, Budapest, 1924. 139. o.

Ezzel ellentétben a másként el nem háríthatóság álláspontom szerint indokolatlanul szubjektív és tág értelmezését fogadta el az angol fellebbviteli bíróság a Hudson and Taylor- ügyben,³⁴³ melyben két személy, akiket büntetőeljárásban tanúként idéztek, hamis tanúvallomást tettek, mert egy csoport súlyos testi sérülés okozásával fenyegette meg őket, valós nyilatkozatuk esetén. A kényszerre való hivatkozást a bíróság annak ellenére elfogadta, hogy a súlyos sérüléssel fenyegetést nem követte azonnal a cselekmény, de nem volt is lehetősége a terhelteknek késedelmi taktika kidolgozására. A hamis tanúvallomást a vádlottak a tárgyalóteremben helyet foglaló csoporttagok fenyegető hatására tették meg végtére. Véleményem szerint azon túl, hogy a fenti döntés könnyen parttalanná teheti a jogintézményt a vádlottól és általában is mindenképpen elvárható lett volna, hogy például a bíróság tájékoztatásával segítséget kérjenek, a befolyásmentes tanúvallomás megtétele érdekében (melyet egyébként az alapügyben eljáró bíróság bűnösséget megállapító ítéletében kifejtett).

Az esettel kapcsolatban rögzíthető, hogy a másként el nem háríthatóság követelményének megsértésének tipikus esete a gyakorlatban a rendőrség vagy más hatóság értesítésének elmaradása. Például az egyik bírósági döntésben,³⁴⁴ véleményem szerint helyesen nem fogadta el az életveszélyes fenyegetést bűncselekmény alóli mentő okként, hiszen a mintegy fél óra múlva bekövetkező támadással való fenyegetés, mint súlyos hátrány lakott környezetben a hatóság értesítésével is elkerülhető lett volna. Ehelyett a terhelt gépkocsijával elindult és alkoholtól igen enyhe fokban befolyásolt állapotban közlekedett és halált okozó közúti balesetet okozott.

A fenyegetéssel járó helyzetekhez képest, erőszak esetén az elkövető terhére az értesítés elmaradását felróni, annak sajátosságaira figyelemmel úgy vélem szűkebb körben lehetséges. Így például a Hurley-ügyben³⁴⁵ a vádlott a feleségét túsul ejtők hatására került olyan kényszerhelyzetbe, hogy nem kért rendőri védelmet, holott erre objektíve lehetősége lett volna. A bíróság ennek ellenére a vádlottat felmentette. Az erőszak alkalmazása, annak lenyűgöző ereje miatt, még ha harmadik személyt is érint,

---

³⁴³ Forrás: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/1971/2.html>

³⁴⁴ a Budakörnyéki Bíróság 14/1-H-BJ-2002-1. számon közzétett ítélete.

³⁴⁵ David Ormerod: i. m. 354. o.

tehát jóval kevesebb mozgásteret biztosít a büntetőjogon kívüli eszközök igénybevételére.

5.4. A súlyos hátrány előidézésében véttség

A kényszer szempontjából egyre növekvő területű problémává vált a kábítószerhez kapcsolódó vagy terrorista bűncselekményt magába foglaló esetek, ahol az elkövető előzetes részvétele, tehát a súlyos hátrány előidézésében való véttség ipso facto bizonyíthatja bűnösségét. Gyakorta előforduló eset ugyanis, hogy valamely társas bűnelkövetői csoporthoz csatlakozó elkövető későbbiekben a csoport részéről erőszakra vagy fenyegetésre hivatkozik a bűncselekmény alóli mentesülés érdekében. Az ilyen visszaélésszerű joggyakorlás megakadályozása érdekében mind a tudomány, mind a gyakorlat kizárja a kényszer alkalmazásának lehetőségét. A korábbi törvényi szabályozásban (Bt.) szerepelt, de a hatályos Btk. már nem tartalmazza a kényszer vagy fenyegetés előidézésében való vétlenség követelményét, pedig az ilyen szituáció is sérti a kifejtett magatartás vagy elhárító cselekmény szükségességét. Egy korabeli, erőltetett tankönyvi példa szerint ilyen, ha megkötözteti magát a váltóór annak érdekében, hogy ne hogy a szükséges műveletet elvégezhesse.³⁴⁶

A hazai bírói gyakorlatban elsősorban a tanácsköztársaság bukása után hozott bűnösséget megállapító döntésekben volt található a kényszer vagy a fenyegetésből származó súlyos hátrány előidézésben való vétlenség szigorú megkövetelése a vádlottaktól, javarészt eredménytelenül. A Pestvidéki Törvényszék többek között izgatás és vagyon elleni bűncselekményekben bűnösnek kimondott ítéletében kifejtette, hogy aki önként vállalt hivatalt és önként állt a proletárdiktatúra szolgálatába az semmi esetre sem mentesülhet azon a címen, hogy a népbiztosok rendeletének végrehajtásában járt el. A vádlottak ugyanis önként vállalták hivatásukat (ami egyébként nem volt összefüggésben eredeti foglalkozásukkal) a munkástanács

---

³⁴⁶ Kádár Miklós (1951): i. m. 41. o.

választás során, mellyel a hatalom részévé váltak, részben meggyőződésből, részben a hatalmi jogoktól csábítatva. A pozíciójuk elvállalásakor ugyanis tudták, hogy a felettes hatóság parancsának végrehajtása lesz a feladatuk.^{347 348}

Dogmatikai szempontból azonban a súlyos hátrány előidézésének vétkességi területe részletesebb kifejtést igényel. E körben a szervezet típusára, az abból, illetve az abba való ki és belépésre, valamint a tagság időbeliségére térek ki.

Elsődlegesen a fegyveres csoporthoz való csatlakozást tekinthetjük a kényszerre való hivatkozást kizáró esetnek. A külföldi gyakorlatból említhető egyik ügyben például a fegyveres rablásokat elkövető bünszövetségi tagság bizonyult vétkességnek. Az ügyben hiába próbált a vádlott utóbb (társai fegyverét látva) kilépni a szervezetből, a fejéhez tartott fegyverrel kényszerítették a csoportban maradásra és a bűncselekmény elkövetésére, melynek során egy ember életét kioltotta.

A Sheperd-ügyben a bíróság a bűnelkövetői csoportoknak és ezzel együtt a felelősségnek a tovább differenciálására került sor és fenyegetés miatt felmentette lopás vádja alól azt a terheltet, aki korábbi bolti lopásokat elkövető szervezet tagja volt. A későbbi kilépési szándékától családtagjainak életveszélyes megfenyegetése miatt állt el. A bíróság szerint a nem erőszakos bűncselekményeket elkövető csoportok eltérő megítélés alá esnek, így a megfenyegetettnek vagy kényszerítettnek egy bolti tolvajokból álló szervezethez való csatlakozásakor nem kell előre látnia az ebből származó jövőbeli veszélyt.³⁴⁹ Fenti érveléssel szemben, álláspontom szerint, ha valaki más személyekkel való társulás folytán bármely bűnözői tevékenység mellett kötelezi el magát (akár például vagyon elleni, akár kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekhez kapcsolódóan) akkor ésszerű módon előre kell látnia annak kockázatát is, hogy erőszakkal vagy fenyegetéssel (pontosan a csoport érdekeire figyelemmel) kényszeríthetik bűncselekmény elkövetésére.

---

³⁴⁷ Degré Miklós (szerk.): Büntető Jog Tára, LXXII. kötet, Budapest, 1920. 49-57. o.

³⁴⁸ Megjegyzést érdemel, hogy a fenti időszak bírósági ítéleteiből kiolvasható az a gyakorlat (már-már szinte vélelem), ami a tanácsköztársaság ideje alatt viselt szinte bármely köztisztviselés, mint a vétkes hátrány előidézése miatt kizárta a vádlottakat a kényszer vagy fenyegetés hivatkozásából.

³⁴⁹ David Ormerod: i. m. 355. o.

Érdemesnek tartom megemlíteni azon problémakört is, amikor a kényszerített látszólag egy csoport tagjaként eljárva követ el bűncselekményt, de már az ahhoz való csatlakozása is erőszak vagy fenyegetés hatására történt meg. Példának okáért, ha az elkövetőt egy rászegezett fegyverrel és családja életének kioltásával fenyegetik meg ismeretlenek egy csoportosan elkövetett bűncselekményben való aktív részvétele céljából, a súlyos hátrány előidézésének vétkességi momentuma hiányozni fog. Hangsúlyozandónak tartom tehát, hogy a bűnelkövetői csoporthoz való csatlakozásnak mindig önkéntesen, saját elhatározásból kell történnie.

A felróható csoportrészvétel másik korlátjának tekinthetjük az időmúlást is. Könnyen belátható, hogy az a személy, aki például fiatal korában csatlakozik egy bűnelkövetői szervezethez nem veszítheti el egy életre azon jogát, hogy bűntársai miatti kényszer hatása alatti bűncselekmény elkövetésre ne hivatkozhasson, feltéve, ha mindent megtett annak érdekében, hogy a korábban köztük létrejött kapcsolatot megszakítsa.

Az időmúlás jelentőségét jól szemléltetik az R v Lewis-ügyben kifejtettek.³⁵⁰ Eszerint a megfenyegetettre, aki fegyveres rablás miatt töltötte büntetését rátámadt a börtön udvarán vádlottársa, aki ugyanezen bűncselekmény miatt volt fogvatartásban. A megfenyegetett megtagadta a tanúvallomás megtételét támadója ügyében a megtorlástól való félelem miatt, ezért a bíróság megsértése elnevezésű cselekmény miatt indult ellene eljárás. A bíróság indokolása szerint a fenyegetés a vádlott vonatkozásában alkalmazható volt, figyelemmel arra, hogy akkor tette ki magát a súlyos hátrány veszélyének (akkor csatlakozott a csoporthoz), amikor a fegyveres rablásban részt vett. Tehát a csatlakozás és a fenyegetés között nem volt olyan szoros és közvetlen időbeli kapcsolat, amely kizárta volna a vádlottat a jogintézmény igénybevételeből.

Az időmúlás tárgyköréhez kapcsolódó probléma, ha a gyakorolt foglalkozás vagy betöltött pozíció egy utóbb bekövetkezett (az adott személyen kívül álló) változás folytán válik vétkes veszélyt előidéző tényezőnek. Ha tehát aki a proletárdiktatúra alatt megőrizte a rendőrségen betöltött főkapitány-helyettesi pozícióját, utóbb nem

---

³⁵⁰ David Ormerod: i.m. 356. o.

hivatkozhatott fenyegetésre a jogtalanul elrendelt előzetes letartóztatással megvalósított személyi szabadság megsértése büntette alól (A. főhercegnek és N. főherceg kisasszonynak szállását adó és Budapestről való elutazásukat elősegítő sértettek vonatkozásában, akiket az államrendőrségnél feljelentettek). Még akkor sem, ha a parancsnokságon azzal fenyegették meg, hogy aki a parancsot nem teljesíti, falhoz állítva agyonlövik, lévén, hogy a változó helyzettel előálló esetleges hátrányt korábban már előre kellett látnia az elkövetőnek.³⁵¹

Összegezve, helyálló megállapításnak tartom a fentebb kifejtettekre tekintettel is Geller Balázs azon meglátását miszerint a kényszer és a fenyegetés elemét képezi a végszükségre jellemező másként el nem háríthatóság³⁵² és teszem hozzá annak közvetlensége, valamint a súlyos hátrány előidézésében való vétlenség is.

Az erőszak és a fenyegetés kidolgozatlan területének tekinthető azon helyzetek jogi megítélése, amikor az elkövető a súlyos hátrány kockázatát önként vállalja foglalkozása gyakorlásával vagy az adott tevékenység természeténél fogva. A végszükség mintájára azonban nem rendezhető ezen problémakör, tekintettel arra, hogy ilyenkor jogtalanság áll szemben a joggal, ellentétben a végszükséggel, ahol két jog kerül kollízióba egymással és egy társadalmilag elismert jogos cél elérése érdekében az ártatlanok sértésének lehetősége korlátozott. Véleményem szerint a jogtalansággal szembeni védekezés lehetőségétől nem fosztható meg a kényszerített, ha a lehetséges sérelmet egy hivatás jellegéből előre is láthatta. Battlay Imre példájával élve az adóhivatalnok minden szigorú kötelességei mellett sincs arra kötelezve, hogy inkább meghaljon, semhogy az adópénztár kulcsait a támadó rablónak átadja.³⁵³

A külföldi jogirodalomból Claus Roxin is amellet érvel, hogy a végszükség kizáró rendelkezése nem alkalmazható például akkor, ha a bírót életének kioltásával fenyegetik meg, annak érdekében, hogy ne a törvénynek megfelelő ítéletet hozzon.³⁵⁴ A kényszerből való menekülés lehetősége tehát nem korlátozható pusztán a gyakorolt

---

³⁵¹ Degré Miklós (szerk.): Büntető Jog Tára, LXXII. kötet, Budapest, 1920. 99-106. o.

³⁵² Wiener A. Imre (2000): i. m. 95. o.

³⁵³ Battlay Imre: i. m. 427. o.

³⁵⁴ Claus Roxin: i. m. 701-702. o.

foglalkozás vagy tevékenység jellege okán, ugyanis a jogtalan kényszert alkalmazó érdekei, főként annak esetlegessége miatt a súlyos hátrány eltűrését nem alapozzák meg.

6. A kényszer és a fenyegetés arányossági mértéke

A kényszercselekmény szükségessége ipso facto nem ad lehetőséget bármekkora mértékű jogtárgy megsértésére (aránytalan jogkorlátozásra). Ebből forraszó problémának tartom az arányosság objektív mércéjének jogszabályi lefektetésének hiányát, amely véleményem szerint jóval összetettebb és a gyakorlat által nem orvosolható dogmatikai űrt jelent. A hazai gyakorlatból egzakt iránymutatás nem olvasható ki, nem dönthető el, hogy a súlyos hátránnyal azonos vagy esetleg annál nagyobb sérelem okozható-e ártatlanoknak. Így jelenleg azon egyszerű kérdésre sem adható válasz, hogy életveszélyes erőszak vagy fenyegetés hatása alatt álló kiolthatja-e más vagy mások életét, ráadásul e körben a jogirodalomban sem található egységes álláspont. Lényegében ahány szerző, annyi álláspont és kétely övezi a megengedhető kényszercselekmény nagyságát.

Kádár Miklós tankönyvében például csak a fenyegető súlyos hátránynál kisebb sérelem okozását tartja megengedhetőnek.³⁵⁵ Gellér Balázs ennél egy jóval tágabb védekezési lehetőségben gondolkozott a hatályos Btk. kodifikációja során, miszerint véleménye szerint nem eldöntött, hogy a jogos védelemre vagy a végszükségre jellemző arányosság legyen alkalmazandó az ilyen helyzetekre.³⁵⁶ Ellenben a Hollán Miklós-Kiss Norbert szerzőpáros által jegyzett könyv szerint nagyobb sérelem is okozható, így például megengedett a cselekmény, ha úgy kényszerítik emberölésre az elkövetőt, hogy nem teljesítés esetére hozzátartozójának maradandó fogyatékoságot okoznak (például levágják az egyik lábát).³⁵⁷ Álláspontom szerint az arányosság

---

³⁵⁵ Kádár Miklós (1966): i. m. 396. o.

³⁵⁶ Wiener A. Imre (2000): i. m. 95.o.

³⁵⁷ Kiss Norbert – Hollán Miklós: i. m. 161. o.

kérdését (ahogy már erre a kodifikáció során igény mutatkozott) annak alapjogokat érintő garanciális szempontja miatt mindenféleképpen a legális fogalom részévé kellene tenni, figyelemmel a két büntetethetőségi akadály eltérő sajátosságaira is.

Előljáróban tehát rögzíthető, hogy a kényszer két esetkörének arányossági korlátját eltérő módon szükséges meghatározni. Az erőszak tényállásszerűséget kizáró természetének maximalizálása esetén elviekben arra a következtetésre is juthatnánk, hogy a lenyűgöző hatás alatt álló személy, mint quasi eszköz bármekkora sérelem okozásával mentesülhetne a felelősség alól. Ellenben az arányos jogkorlátozás alaptörvényben foglalt elvére és főként az ártatlan jogi tárgyak sérelme miatt indokolt az erőszak hatása alatt cselekvővel szemben a jogos védelemhez hasonló úgymond rugalmas – a súlyos hátrány elhárításához feltétlenül szükséges – arányossági mércét megkövetelni. Abban az esetben tehát, ha például valakit, vagyontárgyának megsemmisítésével kényszerítenek más személy testi épségének megsértésére helyesebb inkább eltérni a keletkező kárt. Ha azonban saját vagy más személy maradandó fogyatékossgal járó testi sértésének elkerülése kizárólag más személy életének kioltásával érhető el, fenti kizáró okot alkalmazhatónak tartom.

A fenyegetésnek a végszükséghez hasonló természete miatt és azzal azonos jogelméleti és jogpolitikai érvek alapján úgy vélem a fenyegető hátránnyal azonos sérelem okozása tűnik megengedhetőnek. Az erőszakhoz képest ugyanis szélesebb mozgástér áll a megfenyegetett rendelkezésére, melynek az elhárító magatartás korlátjára is kihatással kell lennie. Jó példaként szolgál erre, hogy a kedvenc kutya megölésével való fenyegetés az emberölésért való felelősséget nem zárja ki.

A hazai jogalkalmazásban megtalálható eset szerint³⁵⁸ annyi bizonyosan leszögezhető, hogy a közérdek, (a konkrét ügyben az igazságszolgáltatás zavartalan működéséhez fűződő társadalmi érdek) az emberi élet elvesztésének veszélyével nem konkurálhat. A tényállás szerint I. r. vádlott miután rokonát megfojtotta arra utasította az ott jelenlévő II. r. vádlottat, hogy a földön talált zoknival az ujjlenyomatokat törölje le. Mivel erre II. r. vádlott nem volt hajlandó közvetlenül az ölési cselekmény után az I. r. vádlott

---

³⁵⁸ BH1998.111. számon közzétett eseti döntés

megragadta őt, aki menekülni igyekezett, és tiltakozott, de az I. r. vádlott erőszakkal visszarántotta a bűncselekmény helyszínére, majd megöléssel fenyegette. Ennek hatására II. r. vádlott félelmében a nyomokat a lakásban letörölgette. Ezután a helyszín elhagyásakor ismételten megfenyegette őt I. r. vádlott, hogy erről senkinek se szóljon. A Legfelsőbb Bíróság II. r. vádlottal szemben büntethetőséget kizáró fenyegetést állapított meg, így az emberöléshez nyújtott bűnpártolás vádja alól felmentette.

Sőt, egy külföldi esetben az élet védelme a kényszerre tekintettel még emberiség elleni bűncselekmény elkövetésével is igazolható volt. A második világháborút követő háborús bűnösök pereit közül Sántha Ferenc Antonio Cassese nyomán említi Veit Harlan ügyét³⁵⁹, aki a Jud Süß című propaganda film rendezője volt. A bíróság szerint a vádlott cselekményével ugyan jelentősen hozzájárult a zsidók üldözéséhez – 16 millió német látta a filmet – a vádlott szükséghelyzetben cselekedett, ezért nem büntethető. A tényállás szerint ugyanis a film elkészítésére Goebbels utasítására és közvetlen felügyelete mellett került sor, az utasításnak való ellenszegülés esetén pedig a vádlott a tapasztalatok alapján pozíciójának elvesztésén túlmenően koncentrációs táborba zárással, öngyilkosságra való kényszerítéssel vagy akár kivégzéssel is számolhatott. A vádlottnak életét és testi épségét fenyegető helyzetben arra sem volt módja, hogy esetlegesen külföldre távozzék, vagy betegséget színlelve kerülje el a film elkészítésére vonatkozó felkérést.

Az arányossághoz szorosan kapcsolódó kérdésnek tekinthető, hogy kioltható-e kényszerhelyzetben más vagy mások élete, azaz élet élettel szemben konkurálhat-e. Ennek vizsgálatára főképp a külföldi gyakorlatban és jogirodalomban került sor, habár egyértelmű, koherens válasz nem szűrhető le így sem. Például a common law koncepciója is ennek megfelelően igen hektikusan alakult. A Kray-ügyben még elfogadta a bíróság az emberölés vonatkozásában a fenyegetésre való hivatkozást, melyet a DPP for Northern Ireland v Lynch-ügy tovább látszott erősíteni. A Lordok Háza ugyanis rendkívül szoros eredménnyel (három a kettő arányban) felmentette az emberölés elkövetésében bűnrészességgel vádolt elkövetőt. A tényállás szerint az IRA egyik tagja arra utasította a vádlottat és vagylagosan a nála lévő fegyverrel való

---

³⁵⁹ Sántha Ferenc: Büntethetőségi akadályok a nemzetközi büntetőjogban, Pro Futuro 2012/1., 43. o.

lelövésrel fenyegette meg, hogy két felfegyverkezett társával együtt vigye őket sofőrként egy megjelölt helyre. Ennek során az elkövetők egy rendőr életét kioltották, a fellebbviteli bíróság pedig a vádlott irányába a fenyegetést alkalmazhatónak tartotta.³⁶⁰ Fenti irányvonaltól elmozdulásként értékelhető a Howe-ügyben kifejtettek, ahol nem fogadta el a bíróság a fenyegetést emberölés alóli büntethetőségi akadályként, melynek részletes indokát is adta. Eszerint a két alkalommal kegyetlen módon megvalósított emberölést a két vádlott harmadik társuk életveszélyes fenyegetésének hatására hajtották végre. A bíróság érvelése szerint az erőszak és terrorizmus növekvő tendenciájával szemben a jog legfőbb feladata az emberi élet védelme, amely nem korlátozható, és amelyek közötti választás sohasem jár kisebb sérelem okozásával. Még abban az esetben sem, ha az elkövető úgy gondolja, hogy az ő élete értékesebb a másikénál. Az élethez való jog korlátozására, tehát a kényszer sem szolgálhatott kellő kimentő körülményként.³⁶¹

A nemzetközi egyéni bűnfelelősség területén hasonló problémákkal szembesülhetünk. A Nemzetközi Büntetőbíróság már említett Statútumának szövegéből fogalmilag levezethető a kényszer során az emberölés lehetősége, ellenben az e körben irányadó döntésnek tekinthető Erdemovic-ügyben szűk többséggel (három a kettő arányban) de a megengedhetőség tárgyában „nem” válasz született. A tényállás lényege szerint a délszláv háborúban szolgálatot teljesítő vádlott kb. hetven boszniai muszlim személy életét oltotta ki, úgy, hogy ennek nem teljesítésének esetére parancsnoka lelövésrel fenyegette meg. A kényszer alkalmazhatóságát elvető többségi álláspont szerint a civilek legyilkolására a kényszer nem szolgálhat büntethetőséget kizáró okként.³⁶² Magam részéről a kisebbségben maradt bírák objektívabb álláspontjával egyetértve a vádlottnak választási lehetősége nem volt, mivel a sértettek életét más elkövetők mindenféleképpen kioltották volna, így élet elleni cselekmény esetén is alkalmazhatónak vélték a kényszert.

---

³⁶⁰ David Ormerod: i. m. 358. o.

³⁶¹ David Ormerod: i. m. 360. o. Lásd Bővebben: <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1986/4.html> Megjegyzem, hogy ezzel egyezően a kanadai és az ausztrál jogalkalmazás is ezt a gyakorlatot követi a kényszer területén.

³⁶² Antonio Cassese: i. m. 319. o.

Fentiekől merőben eltérő álláspont azonban a kontinentális jogrendszerben is található. Mivel a német gyakorlat a végszükség bűnösséget kizáró szabályait alkalmazza a kényszerre is, ezért Michael Bohlander szerint emberöléssel való fenyegetés esetén más emberi élet is kioltható, habár harmadik személyek irányába korlátozott mértékben (hozzátartozó vagy más közel álló személy tekintetében).³⁶³

7. Egyéb védhető jogi tárgyak

Egy későbbi szabályozás kialakítása során érdemes lenne azokat a jogi tárgyakat törvényi szinten meghatározni, melyek tekintetében a védelmi magatartás kifejezhető lehet, illetőleg annak irányát is. Véleményem szerint az élet, testi épség és vagyoni javak mindenképpen ilyen alapvető értékeknek számítanak, de a jogirodalomban található olyan álláspont is, ami ide vonná a becsületet vagy társadalmi megbecsülést.³⁶⁴ Például az R v Valderamma-Vega ügyben a bíróság vizsgálta a vádlott azon hivatkozását, hogy a kábítószer csempészet elkövetésére többek között úgy kényszerítette egy maffia-típusú szervezet, hogy felfedik családjá előtt homoszexuális orientációját, ami családi életének sérelmével járt volna.³⁶⁵

Véleményem szerint a védhető jogi tárgyak esetleges későbbi meghatározása körében célszerűbb lenne az emberi személyiséget fizikai és érzelmi szinten komplexen védő megfogalmazást elfogadni a taxatív felsorolás helyett. Ugyanis a becsület az emberi méltóságnak csupán az egyik szegmensét jelenti.

---

³⁶³ Michael Bohlander: Principles of German Criminal Law, Hart Publishing, 2009. 123-124. o.

³⁶⁴ Kádár Miklós (1951): i.m. 44. o.

³⁶⁵ Michael J. Allen: i. m. 181. o.

8. A kényszer és a fenyegetés elhatárolási kérdései

A kényszer és fenyegetés a fent kifejtett természetére tekintettel a jogos védelemhez és a végszükséghez hasonló fogalmak mentén szabályozható, de szükséges a differencia specifikák bemutatása. Ahogy a korai jogfejlődés során nem különültek el élesen a fenti büntethetőségi akadályok, a jogirodalomban is megfogalmazódtak olyan álláspontok, amelyek a végszükség hatókörébe vonták a két kizáró ok valamelyikét. Így Vámbéry Ruzstem szerint a végszükség különös esete a más embertől származó fenyegetés (*vis compulsiva*).³⁶⁶ Irk Albert a kényszert olyan fizikai erő kifejtésnek tekintette, amely eredhet embertől, állattól és más erőforrásból is.³⁶⁷ Gerőcz Kálmán annak ellenére, hogy a végszükséget a kényszerállapot egyik eseteként határozta meg, ma is helytálló álláspontja szerint, a kényszerhelyzetet eredményező ok mentén tehető különbség. A végszükségi kényszerállapot keletkezése vértlen, míg az ellenállhatatlan erő vagy fenyegetés esetén jogtalan.³⁶⁸

A jogos védelmet minden esetben támadás előzi meg, ami megvalósítja valamely bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának ismérveit. Ezen büntetendőséget kizáró ok, azonban csak a támadó és a megtámadott relációjában értelmezhető. Ugyan a kényszert és a fenyegetést is intézett vagy azzal fenyegető támadás előzi meg, de az így kifejtett elhárító magatartás nem a jogtalan támadó, hanem más vértlen személy valamely jog által védett érdeke ellen irányul, azaz egy eredménytelen jogos védelmi helyzet káros következményeinek is tekinthetjük.

---

³⁶⁶ Vámbéry Ruzstem: Büntetőjog, Grill, Budapest, 1913. 230. o.

³⁶⁷ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Pécs, 1928. 103-104. o.

³⁶⁸ Gerőcz Kálmán: i. m. 169. o.

VII. A JOGSZABÁLY ENGEDÉLYE

1. A jogrendszer egységének elve

A jogszabályokban foglalt engedélyek, mint az újonnan megfogalmazott büntetendőséget kizáró gyűjtőfogalom jelentős része is ártatlant jogi tárgyat sért (akár természetes személyt, akár valamilyen közérdekű célt).

A jogrendszer egységének elve az alább kifejtendő problémafelvetés előkérdésének tekinthető. A jogtudományban ugyanis eltérő annak megítélése, hogy egy jogág által ismert felelősség alóli mentő oknak más jogágakban is feltétlen érvényesülést kell-e engedni vagy ennek meghatározása szuverén (jogalkotói vagy jogalkalmazói) döntési jogosultságot jelent.

Az egységes jogrend a jogszabályok nem pusztán egymásmellettséget jelent, hanem ahogy Varga Csaba megállapítja, adott mennyiségnek, önálló minőséggé szerveződő összességét. Az ilyen értelmi, logikai, összefüggő rendszerré szerveződés elsősorban a jogbiztonság megvalósulását szolgálja, azonban a rendszer minősége függ az összetevők szervezettségétől, belső összefüggésétől, ezek mértékétől és milyenségétől.³⁶⁹ A vertikális értelemben vett jogrend fogalom, annak lépcsőzetes, a jogforrási hierarchiának megfelelő felépítését jelenti. A horizontális, azaz a jogágak egymás melletti, inkonzisztencia nélküli elrendeződése a gyakorlatban megvalósíthatatlan. Varga Csaba mutat rá helyesen, hogy habár a jogrendszer fejlődő rendszer, ellentmondásai csupán átmenetileg oldhatók fel (ilyen lehet például a később alkotott vagy a különös norma helyzete a korábbi vagy generálissal szemben)³⁷⁰ tehát, a joghézagok szükségképpen velejárvói. A felelősségtanban ez azt jelenti, hogy a különböző jogterületek eltérő célja, az alapul fekvő élethelyzetek és az azokhoz

---

³⁶⁹ Varga Csaba: A jogrendszer. In: Szabó Imre, Állam- és jogtudományi enciklopédia, Akadémia kiadó, Budapest, 1980. 927. o.

³⁷⁰ Varga Csaba (1980): i.m. 929. o.

kapcsolt szankciók sajátosságai miatt az egész jogrendre érvényes jogellenesség fogalom nem alkotható.

A fent vázolt különböző védelmi célok és módozatok miatt a jogszerű (nem jogellenes) magatartások jogág-harmonikus (speciális) mentesülési okokhoz tapadnak általában. Természetesen léteznek olyan generális, gyakran előforduló, nagyobb hatókört felölelő felelősséget kizáró okok (jogos védelem, végszükség) melyeket javarészt minden jogterület ismer, de erre vonatkozó szabályozási kényszer egyrészt nem jogállami követelmény, másrészt törvénykönyvenként eltérő feltételek szerint alakul az ezekre való hivatkozás lehetősége. Utóbbi esetre példa, hogy a Csemegi Btk. kizárólag meghatározott személyek (elkövető és azok hozzátartozói) és az élet megmentése vonatkozásában tette lehetővé a végszükségre való hivatkozást. Ad absurdum így előfordulhattak olyan esetek, amit Kolosváry Bálint is említ, hogy a vagyonban okozott kár esetén, a bíróság ugyan a károkozót mentesíthette a kártérítési kötelezettség alól, azonban büntetőjogi felelősségét meg kellett állapítania, így a tűzveszéllyel fenyegetett nagyobb értékű ház lakója, ha más felé terelte a tüzet egyszerű gyújtogatónak volt tekinthető.³⁷¹ Ugyanazon cselekményért eltérő felelősség esetére hatályos jogunkból is hozható példa, így vagyont fenyegető veszély fennálltakor a büntetőjogi felelősséget azonos, míg a magánjogi felelősséget jelentősen kisebb sérelemokozás zárhatja ki.

Ahogy fentebb utaltam rá a jogigazoló okok jogág független kodifikálása legfeljebb célszerűségi szempont lehet, ugyanis a jogalkotó nem köteles a más jogágakban érvényesülő felelősség alóli mentesülés esteinek teljes körű átvételére. Fenti álláspontot képviselte az Alkotmánybíróság a 60/2009. (V.28) AB határozatában is. Az ügyben az egyik indítványozó sérelmezte, hogy a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény szerint, az üzemben tartót közigazgatási bírsággal lehet sújtani akkor is, ha vétkes kötelezettségszegést nem követett el, magatartása nem volt jogsértő. Az indítványozó betegszállítással foglalkozó jogi személyként kifejtette, hogy a támadott rendelkezések nem biztosítanak lehetőséget a végszükség, illetve a sürgősségi helyzet

---

³⁷¹ Kolosváry Bálint: i. m. u.o.

felelősség alóli kimentésként való alkalmazására, valamint kitért arra is, hogy ugyanazon magatartásért különböző eljárásokban különböző személyeket tesznek felelőssé és büntetnek meg, mely rendelkezések szerinte sérti a jogállamiságot. Az Alkotmánybíróság ezen indítványt elutasító határozatában arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem eredményezi a jogállamiság sérelmét, hogy a jogalkotó a büntetőjogban alkalmazott büntethetőséget kizáró okok rendszerének egészét nem terjesztette ki maradéktalanul a közigazgatási jogra, ugyanis nem fakad az Alkotmányból olyan kötelezettség sem, hogy az egyik jogág rendszerében érvényesülő elvek és jogintézmények összessége egy másik jogágban is kényszerítően alkalmazandó legyen. Ezen különbségek álláspontja szerint a jogrendszer tagozódásából és az egyes jogágak sajátosságaiból szükségszerűen erednek. Ugyanakkor kitért arra is, hogy a jogalkotó nincs elzárva attól, hogy egy adott jogterületen, más jogágban már alkalmazott és bevált egy-egy szabályozási elemet átvegyen.

Fentiekből véleményem szerint megállapítható, hogy jogág független módon a jogellenesség hiánya (jogszerűség) kérdésében nem lehet állást foglalni, a jogrendnek az ezzel járó feszültségeket el kell viselnie. Ilyen helyzetből adódó alkalmazási problémát vetnek fel a speciális, más jogi normákban található felelősséget kizáró okok zöme, melyek adott esetben az adott jogterületen, kivételesen szélesebb mentesülési teret engednek. A hazai jogirodalomban nem eldöntött, vitás hogy a jogági sajátosságok szem előtt tartása mellett milyen feltételek szerint érvényesülhetnek a lex specialisok felelősség alóli mentő okként. Állásponatom szerint a helyes megoldás, hogy ha a jogdogmatika (jogértelmezés) módszerével oldjuk fel helyzetről helyzetre az esetleges ellentmondásokat.

Lényegében a Ptk. is ezt az utat választotta a probléma rendezésére, azzal, hogy a jogszabály engedélyével okozott károkozás akkor nem jogellenes, ha az más személy jogilag védett érdekét nem sérti, vagy a jogszabály a károkozót kártalanításra kötelezi. A vonatkozó kommentár szerint mindez azt jelenti, hogy a jogszabály engedélye nem zárja ki automatikusan a magatartás jogellenességét, azaz nem pusztán a törvény

engedélyének, formális vizsgálatának van jelentősége, hanem a törvényben biztosított károkozási lehetőség tartalmi vizsgálata is szükségszerű³⁷². A jogirodalomban ezzel ellentétesen, az érdekmérlegelés lehetőségét vitató álláspont is létezik.³⁷³

A büntetőjog területén (fentiekől eltérően) az uralkodó alkotmányos és jogelméleti nézőpont a jogrend egységességének feltétlen érvényre juttatását vallja, a büntetés mint szankció sajátosságára figyelemmel. Ennek logikai alapját abban látják, hogy a normatív rendszerek a szankcionálás köré szerveződtek és további fejlődésüket és differenciálódásukat a szankcionálással való funkcionális kapcsolat szabta meg.³⁷⁴ A szakirodalomban ezért megjelent olyan vélemény, amely a büntetőjogi szankcióból eredezteti a bűncselekményi/büntethetőségi ismérvek előfeltételeit, így a jogellenességet kizáró okok hiányát is. Az Alkotmánybíróság a 11/1992. (III.5.) számú AB határozatában is a szankciót helyezte a jogági elhatárolás középpontjába, mint kifejtette, a törvénnyel történő elkerülhetetlen, szükséges és arányos korlátozás az alapja és alkotmányos értelme a büntetőjogi büntetés (a büntetőjogi beavatkozás) olyan magyarázatának, hogy az végső eszköz a jogkövetkezmények között.

Ezen ultima ratio-s jelleg főként a német jogtudományból kiindulva arra sarkalta a szerzőket, hogy az egész büntetőjogot szubszidiárius jelzővel aggassák fel, amely csak akkor alkalmazható, ha más jogágakban alkalmazott jogkövetkezmények nem elégségesek a jogtárgy védelméhez.³⁷⁵ A jogellenesség tanában Claus Roxin erre hivatkozással akként érvelt, hogy valamely jogterületen megengedett magatartás minden körülmények között kizárja a tényállásszerű magatartás jogellenességét, figyelemmel a jogrend egységének elvére is.³⁷⁶

---

³⁷² Fézer Tamás (szerk.): A kártérítési jog magyarázata, Complex, Budapest, 2010.

³⁷³ Menyhárd szerint érthető a piaci szereplők azon elvárása, hogy ha a jogrend egyszer már értékelt egy adott tevékenységet és azt jogszerűnek minősítette (közjogi engedély) akkor ezt az értékelést egy másik kontextusba helyezve többlet-tényállási elem nélkül ne írja felül. Menyhárd Attila: Közjog és magánjog határaitól In: Faludi Gábor (szerk.): Liber Amicorum, Elte-Ájk, Budapest, 2008. 300.o.

³⁷⁴ Szilágyi Péter: Jogi alaptan, Osiris, Budapest, 2011. 243. o.

³⁷⁵ Megjegyzem, hogy a büntetőjogi büntetés mint szankciós zárkó előfeltételének nem minden esetben tekinthető az, ha a jogrend az adott magatartáshoz más jogágakban nem fűz jogkövetkezményt. Lásd például: apartheid (Btk. 144.§), önkényuralmi jelkép használata (Btk. 335.§)

³⁷⁶ Nagy Ferenc idézi Claus Roxint: Gondolatok és kérdések a jogellenesség köréből, Büntetőjogi Kodifikáció 2008/2. 8.o.

Véleményem szerint a szankcionálás köré szerveződött elmélet hibás kiindulópontnak tekinthető abban a kérdésben, hogy egy Büntető Törvénykönyven kívüli norma rendelkezése kizárhatja-e és milyen módon egy cselekmény materiális jogellenességét, ezzel ugyanis csak a büntetőjog patológikus jellegét helyezi a vizsgálódás középpontjába. Úgy vélem a helyes megoldás, ha a bűncselekmény fogalmából kiindulva annak jogtárgy védelmi funkcióját fókuszálunk. A Btk. ugyanis már preambulumban az ember alapvető jogainak védelmét tekinti első rendű céljának és a büntetés alkalmazása is a prevenció révén védelmi célt szolgál. Ennek megfelelően egy, a jogalkotó által külön jogszabályban írt engedély ezt a védelmi mechanizmust gyengítheti, megszüntetheti.

A fenti állásponttal ellentétben a szankció alkalmazásának a priori előfeltétele a bűncselekmény elemeinek megvalósulása, ezért annak egyik fogalmi eleméből, (materiális jogellenességből) vezethetők le a büntetendőséget kizáró okok is. A büntetőjog védelmi célját szolgálja tehát az is, ha egy formálisan diszpozíciószerű, de társadalomra nem veszélyes magatartáshoz nem fűz jogkövetkezményeket a jogalkotó, azonban az ilyen helyzet megalapozottsága csak érték és érdekmérlegelés útján állapítható meg. A biankócsekk-szerű felhatalmazás fentiekre tekintettel kerülni kell.

Jelen esetben, mindezekből következik, hogy a jogtárgy sértés hiányának kimondásához a külön normákba foglalt speciális rendelkezések tartalmi és nem formális vizsgálata indokolt, melynek módszere ezért csak értékelő lehet (szemben például a tényállásszerűséggel). Ezen követelmény elsődlegesen jogalkotói kompetenciának tekinthető a jogszabályok harmonizációjának megteremtése és az ellentmondások kiküszöbölése révén (amely egyúttal jogszabályalkotási alapelv)³⁷⁷, így a speciális kizáró okok büntetőjogon belüli alkalmazhatóságának megteremtése is. Plasztikus példával élve, egy szerv vagy szövetátültetés sikere is nagyban függ a recipiens szervezetének jellegétől az oda való beilleszthetőség biológiai feltételeitől. A

---

³⁷⁷ A Jat. 2. § (4) bekezdés c) pontja szerint a jogszabályok megalkotásakor biztosítani kell, hogy a jogszabály illeszkedjen a jogrendszer egységébe.

büntetőjog tehát nem mondhat le arról, hogy alapvető kritériumokat állítson fel más jogszabályokban foglalt rendelkezések büntetőjogi felelősséget érintő kérdésében.

Összegezve, a jogrend egysége elve nem kivételt nem tűrő szabály, de a jogállamiság jegyében törekedni kell mind jogalkotói mind jogalkalmazói szinten annak érvényesülésére. Ennek megfelelően elismerhetőek a jogszabály engedélyére alapított büntetendőséget kizáró okok, de a büntető jogellenesség autonómiájának nem teljes feladása mellett, azaz az alapvető jogkorlátozási kritériumok fennállta esetén.

2. A jogszabály engedélye szabályozásának alakulása

A hazai büntetőjog-tudományban a jogszabály engedélye miatt végrehajtott cselekmények felelősségi kérdése már a korábbi jogirodalmi forrásokban is felmerült. A hatályos szabályozást megelőzően – konkrét kizáró ok hiányában – a jogszabály rendelkezésén alapuló magatartás büntetethőségét a szerzők többsége és a judikatúra is a bűncselekmény materiális értelemben vett jogellenességének hiányára alapozva zárta ki. Finkey Ferenc akadémiai székfoglalójában (német dogmatikai hatásra) még jogosan tette fel a kérdést, miszerint a jogunk különböző területeiről seregszámra összehozott jogos cselekményeinek büntetlensége esetén a Btk. mely szakasza alapján mondja ki a bíró a felmentést (például a jogerősen halálra ítélt kivégzése esetén jut-e valakinek eszébe a hóhért bevádolni és elítélni)?³⁷⁸

Tekintettel arra, hogy a materiális jogellenesség (társadalomra veszélyesség) ekkor még nem képezte a bűncselekmény törvényi fogalmának részét, a szerzők többnyire azzal érveltek, hogy az élő jogot kell figyelembe venni, még akkor is, ha ez a törvény szövegéből nem következik. Ma már elmondható, hogy a materiális jogellenesség hiányára alapozott felmentés a pozitív jog gyakorlati problémáit sikerrel oldotta fel,

---

³⁷⁸ Finkey Ferenc: A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve, MTA, Budapest, 1909. 56.o.

így a különböző hivatások gyakorlása során okozott tényállásszerű cselekmények felelősségének kérdését is rendezte.

A korábbi gyakorlatban erre való hivatkozással nem állapított meg bűncselekményt előbb a Királyi Törvényszék, majd a Királyi Kúria azon magzatelhajtást elkövető orvos vonatkozásában, aki cselekményét az állapotos nő életének megmentése érdekében követte el.³⁷⁹ A bíróság szerint axióma, ha az orvos saját lelkiismerete szerint és a fél beleegyezése mellett végrehajt egy műtétet, melyet a beteg, terhes nő életének vagy egészségének veszélye okából komolyan vagy tudományos meggyőződése szerint szükségesnek tart, figyelemmel hivatásának szabályszerű gyakorlására.³⁸⁰ Más esetben, például külön törvényben biztosított magánelfogási jogra tekintettel állapította meg a bíróság a jogellenesség hiányát azon telek tulajdonosa vonatkozásában, aki jogos indok nélkül éjjel megjelenő egyént a rendőrség elé vezette,³⁸¹ vagy aki a tetten kapott tolvajt addig megkötözve tartotta, amíg a rendőrség meg nem érkezett.³⁸² A hazai bírói gyakorlat egyébként töretlenül, az önálló kizáró ok megalkotásáig a fentiek szerint, a materiális elem hiányára alapította az e körbe vonható cselekmények felmentésének indokát, döntő többségében értékelő, tartalmi vizsgáldást lefolytatva.

Habár a jogalkalmazói gyakorlat külön büntető törvénykönyvi szabályozás hiányában is megfelelően rendezni tudta a fenti esetek felelősségi kérdését, több szerző által igény mutatkozott a speciális kizáró okok törvényen belüli kodifikációjára. Így például ezen helyzetek legitimációját Vámbéry Rusztem³⁸³ és Hacker Ervin³⁸⁴ a jogrend egységének elvére vezette vissza, annak megvédésének eszközeként. A szabályozás módját illetően egyetértek Degré Lajos azon alapvetésével³⁸⁵, hogy a taxatív

---

³⁷⁹ Mendelényi László: A magzatelhajtás: de lege ferenda, Pallas Nyomda, Budapest, 1933. 10-11. o.

³⁸⁰ Mendelényi László: i.m. uo.

³⁸¹ Angyal Pál: Személyes szabadság megsértése, Athenaeum, Budapest, 1929. 31. o.

³⁸² Angyal Pál (1929): i.m. uo.

³⁸³ Vámbéry Rusztem (1913): i. m. 223. o.

³⁸⁴ Hacker Ervin: A büntethetőség anyagi és eljárásjogi feltételeinek szerkezete, Jogállam könyvtára, Budapest, 1921. 4. o.

³⁸⁵ Degré Lajos: i.m. uo.

felsorolásuk kerülendő a büntetőkódexben, mivel az ilyen megoldás a törvény kereteit szétfeszítené és a teljesség garanciáját sem nyújtaná.

A zárt (taxatív) rendszer negatívuma továbbá az is, hogy a jogfejlesztésre kevésbé alkalmas, erre példa az 1879. évi angol tervezet szövege, amely kizárólag a bírói ítéletet, perbeli rendelkezés végrehajtását, a letartóztatás foganatosítását, a közbéke zavarás elnyomását és a katonai parancs teljesítését oltalmazta volna.³⁸⁶ Megjegyzem, hogy ez nem jelenti azt, hogy csak a mindent lefedni igyekvő blanketta felhatalmazásnak lehet létjogosultsága, hanem az olyan összefüggő tulajdonságot mutató szituációkra kiterjedő cselekményeknek is, mint a fegyverhasználati jog gyakorlása vagy a sértett beleegyezése (lásd például olasz Btk.) . Ennek ellenére - az 1903. évi svájci Btk. javaslat mintájára - (mely szerint nem büntethető amit a törvény parancsol, enged vagy büntetlennek nyilvánít)³⁸⁷ a hazai szerzők a kazuisztikát kerülve az absztrakció minél magasabb szintjén kívánták megfogalmazni az ilyen cselekmények büntethetőségének feltételrendszerét. Finkey Ferenc ennek megfelelően a „jogszerű cselekmény nem büntethető” formulát tartotta kívánatosnak, melybe nem csak a törvényes rendelet végrehajtása és a törvény parancsa tartozna, hanem a hivatás és házi fegyelmezési jog gyakorlása is.³⁸⁸ Angyal Pál ennél szűkebben a törvény vagy törvényes rendelet által elismert hivatások gyakorlását említette.³⁸⁹ A jogtalanság kizárását javasolta a közjogi engedélyeken kívül a magánjogból fakadó jogosítványok gyakorlásának eseteire (pl.: önhatalmú zálogolás) Degré Lajos.³⁹⁰

A bűncselekmény fenti materiális elemének tartalmi vizsgálatára helyezte a hangsúlyt az 1970-es évek egyik tankönyve is, mely szerint a jogszabályok tartalmától függ az adott cselekmény társadalomra veszélyessége és így a büntetőjogi büntetés kilátásba helyezésének szükségessége is.³⁹¹ Az 1978. évi Btk. kodifikációja során, az előzőekhez képest azonban már eltérő koncepció szerint kívánták a jogszabályi

---

³⁸⁶ Finkey Ferenc: A jogtalanság... i.m. 72. o.

³⁸⁷ Finkey Ferenc: A jogtalanság... i.m. 69-70. o.

³⁸⁸ Finkey Ferenc: A jogtalanság... i.m. 75. o.

³⁸⁹ Degré Lajos: i.m. 54. o.

³⁹⁰ Degré Lajos: i.m. 55. o.

³⁹¹ Pintér Jenő (1978): i. m. 184. o.

engedélyre véghezvitt cselekményeket megfogalmazni a büntetethezési akadályrendszerben. Az egyik javaslat kifejezetten a szocialista törvényesség biztosítása miatt látta megkövetelhetőnek az így elkövetett cselekmény büntetlenül hagyását, valamint a jogszabály alkotás rendjének védelme érdekében.³⁹² Utóbbi érv indoka szinte már a bíróról alkotott montesquieu-i képet (miszerint a bíró a törvény szája) jelenítette meg, azzal az okfejtéssel, hogy a tárgyalt kizáró ok meggátolja, hogy valamely jogszabály törvényes voltát a jogalkalmazói gyakorlat felülvizsgálja. Lényegében a jogszabály pusztán formális létének felismerésére korlátozódó vizsgálatát látta indokoltnak Wiener A. Imre is a hatályos Btk. kodifikációja során.³⁹³

Ahogy már fentebb említettem ezen álláspont nem tartható, mivel a materiális jogellenesség kérdése csak tartalmi vizsgálat alapján dönthető el, ezért a jogszabályi engedély léte ipso facto nem eredményezhet felmentést a bűncselekmény elkövetése alól.

A Wiener által készített javaslat egyébként a megengedett cselekmény fogalmát tágan értelmezte, ide kívánta sorolni a jogszabályok mellett a bíróságok által felelősséget kizáró körülményként elismert társadalmi szokást vagy szakmai gyakorlatot is. Utóbbi két esetkör kevésbé egzakt meghatározása csupán a jogalkalmazó értékelő tevékenységére építene (például megengedett kockázat, sértette beleegyezése) azonban írott norma hiányában ez meglehetősen esetleges megoldásnak tűnik. Erre tekintettel szerencsésebb, ha a jogalkotó a jogbiztonság szem előtt tartásával akár a Btk.-ban akár más (szakmai) jogszabályban (akár engedélyként) kodifikálja az ilyen helyzetek felelősségi kérdését.

A hatályos Btk. elkészítése során napvilágot látott másik javaslat szerint a cselekmény büntetendőségét jogszabályon kívül, jogi norma illetőleg szakmai szabály előírása és engedélye is kizárhatná, valamint ezek felhatalmazása alapján az arra jogosult beleegyezése is.³⁹⁴ A tervezet rendkívül széles körben kívánta a büntetlenség

---

³⁹² László Jenő (szerk.): i.m. 29. o.

³⁹³ Wiener A. Imre (2003): i. m. 109. o.

³⁹⁴Törvénytervezet az új Büntető Törvénykönyvről, Büntetőjogi Kodifikáció 2007/1. szám, 6. o.

lehetőségét biztosítani, az elkövető tehát már akkor is mentesülhetne a felelősség alól, ha cselekménye akár egy jogi normavilágon kívüli szakmai szabálynak megfelelne (például módszertani levélben foglaltaknak). Fontos azonban kiemelni, hogy a szakmai szabályok a jogszabályalkotás garanciális elemeit javarészt nélkülözik, így a büntetőjogi felelősség feltételei a jogbiztonság követelményének aligha felelnének meg. Ezen széles alkalmazási kör alkotmányos kérdéseire lentebb még kitérek. A javaslat további rendelkezése a felhatalmazáson alapuló beleegyezés gyakorlását is említi jogfejlesztésre alkalmas módon, kiemelve ezzel a konkrét engedély egyik esetkörét. Álláspontom szerint itt nem csak az olyan cselekmények jöhetnek szóba, ahol a jogosult más jogi tárgy sértéséhez járul hozzá (pl: magzatelhajtás engedélyezése), hanem amikor saját személye vagy javai sértésébe beleegyezik (pl: orvostudományi kutatásokba való beleegyezés).

3. A jogintézmény sajátosságai

Szinte felsorolhatatlan számú rendelkezést, engedélyt, parancsot találhatunk büntetési alóli mentő okként korábbi és mostani jogrendszerünkben is, de önálló kizáró okként csak a hatályos Btk.-ban került megfogalmazásra. Eszerint a jogszabály engedélye a cselekmény büntetendőségét zárhatja ki, a jogos védelem és a végszükség mellett, de utóbbiaktól eltérően a szükségességi és arányossági mutatók lefektetésére nem került sor. Természetéből adódóan azonban nem is lehet feltétel a pontos kritériumok meghatározása, ugyanis a jogszabály engedélye gyűjtőfogalom, utaló szabályként egyfajta hidat képez (legitimációt) más jogforrások és a Btk. felelősségi rendszere között. Ezért célszerűnek és igazolhatónak tartom a normaszöveg absztrakt megfogalmazását, habár ahogy fentebb említettem ez nem jelenthet teljes feltétel nélküliséget. Márpedig a Btk.-hoz fűzött indokolás szerint a jogalkalmazónak csak azt kell vizsgálnia, hogy létezik-e olyan jogszabály, amely az előírást tartalmazza, illetve az engedélyt megadja. Ha ilyen létezik eszerint a cselekmény társadalomra veszélyessége kizárt. Véleményem szerint helyesebb lett volna egy különleges kerettényállásként szabályozni a jogintézményt, meghatározva alkalmazhatóságának

általános kereteit, így a konkrét eset figyelembe vételével a jogalkalmazó döntene a formális felismerés helyett, a materiális jogellenesség hiányának tartalmi vizsgálata kérdésében.

Ettől az esettől meg kell különböztetni a Különös Részben található azon törvényi tényállásokat, amelyek kizárólag akkor képeznek bűncselekményt, ha az elkövető a diszpozícióban foglalt magatartást engedély nélkül, vagy annak kereteit túllépve követi el (Pl.: radioaktív anyaggal visszaélés büntette Btk. 250.§, lőfegyverrel vagy lőszerrel visszaélés büntette Btk. 325.§). Engedély birtokában ugyanis már formális értelemben sem jogellenes a cselekmény, ezért ilyenkor dogmatikailag a tényállásszerűség hiányára indokolt alapítani a felmentést.

Az alapvetések keretében szükségesnek tartom kiemelni, hogy a tárgyalat kizáró okra eredményesen csak akkor lehet hivatkozni, ha az engedély a tényállásszerű magatartás kifejtésekor ténylegesen létezett. Az utólag vagy még a cselekményt megelőzően, de contra legem kiadott engedély a büntetőjogi felelősség alól nem mentesít. A Kúria ezért már egy korábbi jogegységi határozatában kimondta, hogy nem szünteti meg a bűnösségét a tárgyalási titok megsértésének vétsége alól annak a terheltnek, akinek a Törvényszék a titok már megtörtént közzétételéhez az engedélyt utólag megadta, mert a törvény kivételt csak arra az esetre állapít meg, ha már megadta az engedélyt a hatóság, ami a Kúria helyes okfejtése szerint az engedély közzétételt megelőzően megtörtént megadását tételezi.³⁹⁵

Hasonló követelményt fogalmazott meg az Emberi Jogok Európai Bírósága már a rendőri fegyverhasználatot érintő első ítéletében, miszerint a kényszerítőeszközök alkalmazásának törvényesnek kell lenniük. A konkrét ügyben egy lázadás leverésében részt vevő rendőr fegyverhasználatára azért nem volt megengedett, mert a belga jog szerint ahhoz nem kapta meg a szükséges engedélyt, így a strasbourgi bíróság a

---

³⁹⁵ Angyal Pál (1929): i.m. 98. o.

cselekmény konkrét szükségességének vizsgálata nélkül megállapította az Egyezmény 2. cikkének sérelmét.³⁹⁶

A nem létező engedély másik esete, ha az jogellenesen kerül kiadásra, ilyenkor már jóval több veszélyt jelent a büntetőjogi felelősség elbírálását illetően, annak megtévesztő volta miatt. Ha a konkrét engedély alakilag hamis, a jogalkalmazó tartalmi vizsgálat nélkül elvetheti az arra való hivatkozás lehetőségét, így valótlan miniszteri engedély felmutatása mellett büntetve lett azaz elkövető, aki kolera idején elrendelt zárt megszegte.³⁹⁷

Ennél nehezebb megítélésű és a gyakorlatban gyakran előforduló eset, hogy a különböző hatósági engedélyek (építési, környezetvédelmi) kiadására valamilyen korrupciós jogügylet révén vagy más csalárd módon kerül sor, amely azon túl, hogy sérti a közigazgatás törvényes működésébe vetett közbizalmat, megnyitja a lehetőséget az így megszerzett, alakilag valós engedélyre hivatkozó elkövető téves felmentésére is. Az ilyen csalárd joggyakorlás megakadályozása érdekében például a német Btk. generálisan nem, de a környezetet sértő bűncselekmények vonatkozásában (STGB. 330d.§ (1) 5. pont) kizárja az engedélyre való hivatkozás lehetőségét, ha azt csalás, vesztegetés, fenyegetés vagy bármely más megtévesztő módon szerzi meg az elkövető. Könnyen belátható, hogy ennek eldöntése mindenképp az engedély tartalmi vizsgálatát feltételezi, ezért úgy vélem lehetőséget kell adni annak büntetőjogi felülbírálatára is, ugyanis csak így zárható ki a contra legem engedély érvényesülése.

Michael Bohlander szerint a kérdés megítélése a német kommentárirodalomban is ellentmondásos, álláspontja szerint a visszaélészerűen kiadott engedélyek kirekesztése az akadályrendszerből a büntető és közigazgatási jogellenesség szétszakadásához vezethet, másrészt sértené azon, úgymond ártatlan személyek jogát, bizakodását, akik az ilyen jellegű engedélyek „tisztaságában” bíztak.³⁹⁸ Magam

---

³⁹⁶ Harris – O’Boyle – Warbick: Law of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, New York, 2009. 66. o.

³⁹⁷ Angyal Pál: A testi sértés és a közegészség elleni büntettek és vétségek, Athenaeum, Budapest, 1928. 100. o.

³⁹⁸ Michael Bohlander (2009): i. m. 91. o.

részéről egyetértek a szerzővel abban, hogy a jogalkotónak egy (házánkban akár a Btk. 24.§-ához fűzött) általános rendelkezés formájában, generálisan kellene azokat az engedélyeket kizárni, amit csalással, vesztegetéssel, fenyegetéssel vagy más csalárd módon szerzett meg az elkövető és amely rendelkezés tisztázná az ezzel járó veszélyviselési és felelősségi következményeket.

Az engedély tehát egy olyan jogigazoló helyzetet teremtő előfeltétel, amely az elkövető cselekményének minden további vizsgálatát megelőzi. Erre hivatkozással még az sem menthető fel, aki ugyan jogszerű magatartásával okoz sérelmet, de például a kiadott parancs (engedély) más jogellenes cselekmény elkövetésére vonatkozott. Természetesen, ha egyéb felelősséget kizáró ok feltételeinek megfelel az adott magatartás, a mentesülésre az alapján van lehetőség.

4. A hatályos szabályozás kritikája

Rátérve a jogszabály engedélyének Btk.-ban megfogalmazott hatókörének vizsgálatára megállapítható, hogy a jogalkotó formailag kizárólag a jogszabályokban, tartalmi szempontból pedig az azokban foglalt engedélyekben, valamint büntetlenséget kimondó rendelkezésekben jelölte ki alkalmazásának kereteit.

Ezzel összefüggésben, a jogirodalomban több helyen megjelent olyan helyesíthető kritika, mely szerint alkotmányos aggályokat vet fel, ha a törvéynél alacsonyabb jogforrási szinten elhelyezkedő jogszabályok (különböző típusú rendeletek) a büntetőjogi tilalmak alól mentesülést adnak.³⁹⁹ Horváth Tibor szerint is csak törvényi rendelkezés zárhatja ki a bűncselekmény jogellenességét, hasonlóan ahhoz, hogy alacsonyabb szintű jogszabály bűncselekményt nem alkothat.⁴⁰⁰ Véleményem szerint már csak azért is kívánatos lenne e körben a rendeleti szintű szabályozást kerülni, mert

---

³⁹⁹ Karsai Krisztina – Hegedűs István: i. m. 94. o.

⁴⁰⁰ Görgényi Ilona – Horváth Tibor – Lévay Miklós: Magyar büntetőjog, Wolters Kluwer, Budapest, 2014.196. o.

az Alaptörvény szerint a Btk. mint sarkalatos törvény és annak rendelkezései jóval magasabb legitimációs szinten (a kibocsátó szerv és elfogadásának a képviselők kötelező hányada miatt) helyezkednek el mint bármely más rendelet. A jogforrási hierarchiát még az sem törheti át, hogy ha a rendelet rendelkezéseit speciálisnak tekintjük a Btk. általános szabályaihoz képest. A lex specialitás elve, mint a kollíziós helyzetek feloldásának egyik módszere, ugyanis csak azonos jogforrási szinten elhelyezkedő jogszabályok összeütközésekor alkalmazható. Ezért mindenképp törvényi szabályozást igényelnek a büntetendőség hiányát lehetővé tevő szituációk meghatározása, hiszen itt nem többről, mint alapvető jogok korlátozásának legitim eseteiről van szó.

Úgy vélem a törvényeken túl más jogi normák becsatornázása révén az engedélyre való hivatkozás lehetősége viszont tágítandó. Például az Európai Unió jogi aktusai közül a rendeletek általános hatállyal bírnak, a tagállamokra nézve kötelezőek és közvetlenül alkalmazandók a nemzeti jogba való átültetés nélkül. A büntetőjogban ez relevanciával ott bír, ahol a nemzeti jog szerinti bűncselekmény alól az uniós rendelet valamely rendelkezése mentesülést enged. Ezek leggyakrabban a kereskedelmet érintő behozatali illetve kiviteli engedélyekben öltönek testet. Így például nem büntetendő a Btk. 242. § (1) bekezdése szerinti természetkárosítás büntette miatt az a személy, aki az ott meghatározott élő szervezet egyedét az ország területére behozza, vagy onnan kiviszi, feltéve, ha erre a Tanácsnak a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelméről szóló 338/97/EK rendelete alapján kerül sor.

Ezen koncepció mezsgyéjén haladva más nemzetközi jogi jogforrás rendelkezése is megalapozhatja a cselekmény társadalomra veszélyességének hiányát, mivel az Alaptörvény Q) cikkének (3) bekezdése szerint Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, más nemzetközi jogforrások pedig a kihirdetéssel válnak a jogrendszer részévé. Ilyen eset található a BH2012.233 számon közzétett döntésben, ahol a bíróság az 1989. évi 15. törvényerejű rendelettel kihirdetett Genfi Egyezmény 31. Cikkének 1. pontjának rendelkezését jogellenességet kizáró okként

értelmezte. A korábbi ítéletet hatályon kívül helyező kúriai határozat elvi élel fejtette ki (melyhez a Legfőbb Ügyészség is csatlakozott), hogy jogellenesség hiányában nem büntetendő annak a menekültnek a tényállásszerű közokirat-hamisítást megvalósító cselekménye, aki közvetlenül olyan országból érkezik – hamis vagy hamisított okmányok felhasználásával – Magyarországra ahol élete vagy szabadsága veszélyeztetve volt és engedély nélküli tartózkodását (jogosulatlan belépését) a hatóságnál haladéktalanul feltárja. Mindezek alapján a fenti esetekre is igazolhatónak tartanám de lege ferenda kiterjeszteni a jogszabály engedélyének vizsgálati területét.

A tartalmi hatókört illetően már Kautz Gusztáv is a cselekmény büntetendőségét kizáró különös okok két fajtáját különböztette meg, nevezetesen a törvény által előírtakat és amelyek törvényes meghatalmazásból erednek.⁴⁰¹ Ezen felosztás indokoltsága ma sem vitatható, a jogirodalom is absztrakt és konkrét engedély szerint különböztet. A hatályos Btk. miniszteri indokolása szerint előbbi közvetlenül a jogszabályból fakad, míg utóbbit a jogszabályban meghatározott feltételek alapján az arra hivatott szerv esetenként adja meg, azaz lényegi összetevője, hogy egyedi hatósági aktusként (döntésként), az állam hatalmi szervei által kerüljön kiadásra, az erre felhatalmazó jogszabályi rendelkezésben foglalt feltételek esetén.

Értelmezési és alkalmazási problémát a konkrét engedélyek akkor okozhatnak, ha kiadásuk feltételei sem jogszabályi, sem döntéshozói szinten nem tisztázottak. Ezzel összefüggésben vitatott volt a Btk. hatályba lépésekor, hogy mentesülhet-e a felelősség alól az a munkavállaló, aki a munkáltató előzetes engedélye alapján fogad el harmadik személytől díjazást a munkaviszonyban végzett tevékenységére tekintettel (a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 52.§ (2) bek.). Véleményem szerint a munkáltató ilyen engedélye (hozzájárulása) bizonyos esetekben valóban nélkülözheti a cselekmény társadalomra veszélyességét (pl.: borralaló vagy szóró ajándék elfogadásakor), de distinkció csupán a konkrét helyzet tartalmi vizsgálata után tehető. Ekképpen, ahogy Gellér Balázs is rámutatott a hálapénz elfogadhatósága körüli polémia kapcsán ahhoz az értelmezéshez is juthatnánk, hogy a munkáltató bármely

---

⁴⁰¹ Kautz Gusztáv: i.m. 240. o.

vesztegetési cselekmény alól felmentést adhatna a munkavállalójának, azonban az így végrehajtott magatartás nyilvánvalóan társadalomra veszélyes lenne.⁴⁰² Hozzáteszem különös tekintettel arra, hogy a vesztegetés büntettének védett jogi tárgyának (a közélet, valamint a gazdasági kapcsolatok tisztaságának) sérelmét önmagában a munkáltató előzetes hozzájárulása, egyéb körülmény hiányában nem teszi szükségessé és arányossá.

Habár a Btk. 24.§-a az engedélyt és a büntetlennek nyilvánító rendelkezést említi, olyan vélemény is megjelent, hogy ez végtére is az „amit nem tilt” értékrenddel azonosítható.⁴⁰³ A tisztánlátás kedvéért szerencsésebb lett volna, ha bármely olyan jogszabályi rendelkezésben jelöli ki a hivatkozási kört a jogalkotó, amiből az adott magatartás jogellenességének hiánya egyértelműen kitűnik. A fentieken túl, tehát ide sorolható a hivatásbeli jogok gyakorlásának, a parancsra valamint a sértett beleegyezésére véghezvitt cselekmények valamely jogszabályban kodifikált esetei is.

A tárgyalt kizáró ok további sajátossága, hogy kereteinek túllépése bűncselekményt valósít meg. A kizárólagos objektív mérce egyfelől a visszaélésszerű esetek megakadályozása terén lehet előnyös, ahogy Heller Erik fogalmaz az ún. alkalmat adó engedélyek⁴⁰⁴ esetén. Kapcsolódó ügyben a bíróság leszögezte, hogy az engedély köre nem bővíthető kiterjesztő értelmezéssel. A tényállás szerint a találkozóhely rendőri engedélyezése nem foglalja magába azt, hogy a vádlott kéjnként be nem jegyzett nőknek mások részére közösülés végett való megszerzésével üzletszerűen foglalkozzék.⁴⁰⁵

Tehát felelősséget tompító fékek, ellentétben a jogos védelemmel vagy végszükséggel nem kerültek megfogalmazásra, ezért méltányolható alanyi tényezők (ijedtség, menthető felindulás) nem zárják ki az elkövető bűnösségét, az ilyen körülmények legfeljebb büntetéskiszabási kérdésként jöhetnek számításba. Természetesen, ha az

---

⁴⁰² Gellér Balázs: Paraszolvencia – büntetőjogi kategória? *Med et Jur* 4 (4), 2013. 20-21. o.

⁴⁰³ Karsai Krisztina – Hegedűs István: i.m. 96. o.

⁴⁰⁴ Heller Erik (1931): i. m. 156. o.

⁴⁰⁵ Degré Miklós (szerk.): *Büntető Jog Tára* (68. szám), Wessely és Horváth, Pécs, 1916. 365. o.

engedély túllépésére tévedésből került sor, a Btk. 20.§-a kizárhatja az elkövető bűnösségét, bár véleményem szerint az erre való eredményes hivatkozás a gyakorlatban szűk körben képzelhető el, figyelemmel arra, hogy a kiadott engedélyek valamely szakmai tevékenységhez kötődnek javarészt, ezért kereteinek betartása fokozottabb elvárhatósági mérce szerint ítélandó meg.

5. A Lex specialis derogat legi generalis elvének egyes kérdései

Fenti klasszikus értelmezési jogi alapelv, két jogszabály kollízióját hivatott feloldani a jogrend egysége érdekében. A különös szabály érvényesülésének elsőbbsége egy vélelmen alapul, mely szerint a jogalkotó azért alkotott a tipikustól eltérőt, hogy annak alkalmazási elsőbbséget biztosítson. Ha utóbb módosítják vagy hatályon kívül helyezik, az általános szabály ismét alkalmazhatóvá válik. Ez egyben azt is jelenti, hogy az adott esetre való ráillősége ellenére, a mindenkit megillető, a Btk. Általános Részében meghatározott jogos védelem, végszükség helyett, a jogszabályban foglalt engedélyre kell alapítani a felmentést, feltéve, ha a bíróság azt alkalmazhatónak ítéli.

Fontos különbség azonban, hogy a speciális kizáró okok, főként megfogalmazásuk miatt csak szűkebb hatókörben érvényesülnek, csupán egy jól behatárolható helyzetre korlátozódnak, merevségük ezért nehezen oldható fel. Az ezen kívül eső nem várt esetekben az általános okok alkalmazása jöhet szóba. Például a Btk. 352. § (1) bekezdése szerinti műemlék rongálás büntette alól a végszükség zárja ki a jogellenességet akkor, ha egy műemléképületet közvetlen és másként el nem hárítható veszély elhárítása miatt indokolt lebontani, és az ehhez szükséges engedély bevárása már késedelmet okozna.

Itt érdemes kitérni a jogszabály engedélyének egyik lehetséges hozadékára. Nevezetesen, hogy ennek felhatalmazása alapján tanúsított magatartással szemben, mennyiben van helye más jogellenességet kizáró okra való hivatkozással tényállásszerű magatartást kifejtteni. A kérdés véleményem szerint itt is csak tartalmi

vizsgálattal dönthető el, az engedélyre hivatkozó cselekményének társadalomra veszélyességét, valamint annak hiányában az általa védeni kívánt jogi tárgy súlya jöhet számításba. Egy korábbi kúriai határozatban a miniszteri biztos által emelt gát átvágása ügyében a bíróság magát a gátemelést olyan önhatalmú tevékenységnek minősítette, ami a jogos védelemre való hivatkozást lehetővé tette. A tényállás szerint a víz természetes lefolyása ellen emelt gát egy egész községet veszélyeztetett, melynek felállítása azon túl, hogy a törvény alaki kellékeinek sem felelt meg, kizárólag egy birtok védelmét szolgálta, holott a miniszteri biztosnak az egész község megvédése volt a feladata. Cselekménye ezzel egy jogellenes állapotot hozott létre, az engedély ellenére pedig megnyílt az elhárító magatartás gyakorlásának joga.⁴⁰⁶

Más esetben – a szovjet katonai emlékmű megrongálása kapcsán – a közterületen lévő, önkényuralmi jelképet hordozó emlékmű címerének otlétét a hatályos jogszabályok biztosították, a jogellenesség hiányát azok engedélye alapozta meg. Ahogy a bíróság kifejtette, a fennálló helyzettel szemben sem jogi, sem méltányolható alap nem volt fellépni.⁴⁰⁷ A véleménynyilvánításhoz való jog gyakorlása vagy a köz érdekében eljárva a jogos védelem sem mentesíthette az elkövetőt a rongálás büntetnének felelőssége alól, tekintettel arra, hogy az önkényuralmi jelkép elhelyezése, annak indokára tekintettel (hadisírok kölcsönös tiszteletben tartása) nem sértette a Btk. 335.§ –ában (korábban 269/B. §) védeni kívánt köznyugalmat, mint ártatlan jogi tárgyat.

6. A jogszabály engedélyének gyakorlati alkalmazhatósága

Ahogy a jogrend egységének elvét érintő részben már kifejtettem, a jogszabály engedélyére tanúsított magatartás materiális jogellenességének hiányát tartalmi értelemben kell vizsgálni (tehát az engedélyt nem csak felismerni szükséges, hanem állást kell foglalni a tényleges jogtárgy sértés hiányában is). Adott esetben tehát nem a norma érvényességét vonja kétségbe a jogalkalmazó, hanem annak büntetőjogi

---

⁴⁰⁶ Németh Péter (szerk.): Büntető Jog Tára (XII. kötet), 1886. 254-255. o.

⁴⁰⁷ EBH2012. B.24. számon közzétett döntés.

felhasználhatóságáról mond értékítéletet. Ennek gyakorlati alkalmazásának szükségességét az Alaptörvény 28. cikke követeli meg a bírótól.⁴⁰⁸

Jelen kizáró ok sokrétősége miatt büntetőjogi értelemben konkrét feltételrendszer előre nem határozható meg, az esetről esetre vizsgálandó az adott engedély/rendelkezés összevetésével, így akár a nem szükségtelenül nagyobb sérelemokozás is igazolható (Pl.: magzatelhajtás ikerterhesség során). E körben ugyanis figyelembe kell venni, hogy javarészt valamely közösségi érdekből kerülnek megfogalmazásra az ilyen rendelkezések, tehát az általuk képviselt alkotmányos érték vagy alapvető jog érvényesülésének igénye is összevetendő a fenti szempontokkal.

A fentiekén túl már csak azért is szükséges és elfogadott az említett vizsgálati módszer a gyakorlatban, mert a legtöbb jogszabályban foglalt rendelkezés a jogellenesség hiányát megalapozó kritériumokat nem egzakt fogalmak mentén határozza meg, másrészt Hart óta tudjuk, hogy a teljességre törekvő definíciók sem alkalmasak arra, hogy a megfelelő precizitással határozzák meg az individuumok kötelelességeit⁴⁰⁹ (főként a nyelvi kifejezés határai miatt). Ezért tisztán döntési elem a bíró azon aktusa, amelyben a konkrét cselekmény materiális jogellenességének hiányát vagy fennálltát megállapítja vagyis hogy az adott engedély alkalmazható-e. A teljesség igénye nélkül ezen gyakorlati kérdés büntetőjogi szempontból leginkább hangsúlyos jogszabályi rendelkezéseire az alábbiakban térek ki.

6.1. A magzatelhajtás

A szükséghelyzetből elkövetett magzatelhajtás lehetőségét a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény teremti meg az állapotos nő egészségét súlyosan veszélyeztető okból. Ilyen veszélyközösségi helyzetben két élet (anya és a gyermek)

---

⁴⁰⁸Eszerint a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.

⁴⁰⁹Filó Mihály: A büntetőjog logikai zártsága és a jog nyitott szövedéke In: Cs. Kiss Lajos: Herbert L.A. Hart jogtudománya kritikai kontextusban, ELTE Eötvös kiadó, Budapest, 2014. 451. o.

forog úgy veszélyben, hogy az egyik megsemmisülése szükségképpen maga után vonja a másik élet megmenekülését. A Btk. 163.§-ában szabályozott magzatelhajtás büntette alóli mentesülésként mind az anya, mind a beavatkozást végző harmadik személy vonatkozásában (pl: orvos) hatályos jogunk tehát a jogszabály engedélye révén ad lehetőséget. A jogalkotó ugyan nem rendelkezett kifejezetten a magzat jogalanyiságáról, de a terhességmegszakítás az anya szempontjából lényegében aránytalan lehetőségével implicite azt juttatja kifejezésre, hogy a magzat jogilag nem ember. A jogi ember fogalom elfogadásával tehát mind az élet, testi épség és egészség veszélyének hiányában vagy annak fennálltakor, de aránytalan módon (például ikerterhesség esetén) a magzat élete kioltható.

Az Alkotmánybíróság az 64/1991 (XII. 17.) számú Ab. határozatában már utalt arra, hogy a biológiai ember fogalom több ország jogrendszerében terjedőben van, így a magzat emberként való esetleges jövőbeli elfogadása esetén a büntetendőség hiánya azokra az esetekre korlátozódna, amikor a jog eltűri az életek közötti választást. Tehát a végszükség és a kényszer szabályai jöhetnének leginkább számításba. A magzatelhajtás ily módon csak akkor nem lenne büntetendő, ha az anya saját életének elvesztésével járó veszélyhelyzetben lenne, vagy ha a gyermek nem szabad aktus révén, hanem szexuális erőszak útján foganna. Véleményem szerint azonban ennek alkalmazása kivétkeztetné mindkét kizáró okot a fogalmi köréből.

Ahogy Mendelényi László már a korábbi hazai jogirodalomban felvetette, a magzatelhajtásra a végszükség azért nem alkalmazható, mert az rendszerint a nőnek egyéni cselekvése alapján következik be, és így a terhes állapot nem oly veszélyt rejt magában, amely vétlenül származott.⁴¹⁰ A Magyar Királyi Törvényszék által elbírált ügy egy ilyen problémát vetett fel, ahol a vérbajban szenvedő férfivel nemi viszonyt folytató nő miután teherbe esett és egészségi állapota megromlott a magzat életének elvételére került sor.⁴¹¹ Úgy vélem a vétkesség mozzanatának ez esetben a betegség tudatában létesített fogantatást tekinthetjük.

---

⁴¹⁰ Mendelényi László: i. m. 8. o.

⁴¹¹ Mendelényi László: i. m. 10-11. o.

További értelmezési kérdést jelentene az azonos sérelemkötés érvényesítése is. Eszerint több magzat esetén az anyának elviekben fel kellene áldoznia az életét, valamint az anya csupán maradandó fogyatékoságával járó veszélye szintén nem adna alapot a magzat életének kioltására. Végül a kényszer révén fogant magzat vonatkozásában felvetődik annak értelmezési problémája is, hogy a magzat tekinthető-e a büntetendőség hiányát megalapozó súlyos hátránynak, avagy kárnak. Erre álláspontom szerint mindenképpen nemmel kell felelni, így annak alkalmazására sem kerülhetne sor. Fent kifejtettek okán egyetértek Zlinszky Jánosnak az Alkotmánybíróság döntéséhez fűzött párhuzamos indokolásával, miszerint az anya és a magzat speciális viszonya miatt a jogalkotónak e területen is speciális szabályozás kialakítására indokolt törekednie, ugyanis a magzat hordozására és megszületésére kötelezés oly fokban rendeli egy ember életét, személyiségét más érdek szolgálatára, amire nincs társadalmi analóg helyzet.

6.2. A menekültjog

Immáron széles körben evidenciaként kezelt tény, hogy az illegális határátlépések száma a tavalyi évhez képest hazánkban is drasztikusan megnövekedett. Az egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról szóló 2015. évi CXL törvény miniszteri indokolása szerint az illegális migrációhoz kapcsolódó kriminalitás, e cselekmények közrendet és közbiztonságot fokozottan veszélyeztető volta igazolja, hogy akár a legszigorúbb közhatalmi eszközökkel, azaz a büntetőjogi szankcionálás útján is szembe kell szállni e jogellenes magatartások súlyosabb elkövetési alakzataival. Erre figyelemmel a Btk.-nak a közigazgatás rendje elleni bűncselekményeket tartalmazó fejezete három új tényállással egészült ki, így büntetendővé vált a határzár tiltott átlépése, a határzár megrongálása, illetve a határzárral kapcsolatos építési munka akadályozása.

A fenti jogszabályhely kétségtelenül számot vet a migráció jelenségével, de az annak kezelésére szolgáltatott büntetőjogi eszközök hatékonyságáról még érdemben nem foglalható álláspont. Megjegyzem, a jogszabály miniszteri indokolása nem ejt azon lényeges kérdéstről szót, hogy fenti esetekben milyen büntethetőségi akadályok jöhetnek számításba, annak ellenére, hogy meglehetősen életszerű, hogy az elkövetők akár nemzetközi jogforrás rendelkezése vagy a hazai jogban ismert kizáró ok alapján mentesüljenek a büntetőjogi felelősség alól. Mindemellett a hazai gyakorlatban sem teljesen egyértelmű az említett három bűncselekmény, illetve még e körben a gyakran előforduló közokirat-hamisítás büntette tekintetében a felelősség kérdésre, ezért érdemes számot vetni azzal is, hogy ezen speciális helyzetben elkövetett bűncselekmények büntetendősége hogyan alakul.

A Genfi Egyezmény 31. cikkének (1) bekezdése szerint a Szerződő Államok az országba való jogellenes belépésük⁴¹², vagy tartózkodásuk miatt nem sújtják büntetéssel azokat a menekülteket, akik közvetlenül olyan területről érkeztek, ahol életük, vagy szabadságuk az 1. cikkben foglalt meghatározás értelmében veszélyeztetve volt, és akik engedély nélkül lépnek be területükre, illetőleg tartózkodnak ott, feltéve, hogy haladéktalanul jelentkeznek a hatóságoknál és kellőképpen megindokolják jogellenes belépésüket, illetőleg jelenlétüket. Véleményem szerint az Egyezmény fenti rendelkezéseire alapított felmentés a Btk. 24.§-a szerinti jogszabály engedélyének alkalmazását indokolja azzal, hogy a fenti nemzetközi jogforrás törvénnyel való kihirdetés útján a belső jogunk részévé vált. Tehát a menekültek által ily módon elkövetett bűncselekmények területén a végszükség vagy a fenyegetés (mint generális kizáró okok) alkalmazására csak rendkívül szűk körben kerülhet sor.

---

⁴¹² Véleményem szerint a belépéssel elkövethető bűncselekmények tárházát szélesen kell értelmezni, így az magába foglalhatja a hamis vagy hamisított dokumentumokkal való érkezést vagy belépés biztosítását. Eképpen például a közokirat-hamisítás büntetettét is a fenti egyezmény zárhatja ki. Ezt támasztja alá az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának 2008. április hó 21. napján kiadott állásfoglalása is (BH2012.233).

Tévesnek tartom ezért a jogirodalomban megjelent azon vélekedést,⁴¹³ ami szerint a Genfi Egyezmény fenti szövegrésze a végszükségi helyzetre vonatkoztatható, annak ellenére, hogy a hazai gyakorlat nem követeli meg a szerző szerint a veszélyes területről való közvetlen érkezést ahhoz, hogy az említett büntethetőségi akadály alkalmazható legyen. Ezért a végszükség fogalmának közvetlen veszély elemének esetleges kiterjesztését látja indokoltnak. Ezzel ellentétesen úgy vélem, hogy a végszükség jogintézményének kiforgatása helyett a közvetlen veszély érvényesítése a Genfi Egyezmény alapján is egyértelműen megkövetelhető és meg is követelendő a jogalkalmazás részéről. Ennek jogszabályi alapját a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 9.§ (2) bekezdése teremti meg, így ha az elismerést kérő Magyarország területére érkezését megelőzően biztonságos harmadik ország területén tartózkodott vagy átutazott, az elismerést kérőnek kell bizonyítania, hogy ebben az országban nem volt lehetősége hatékony védelemre a 2.§ i) pontjában foglaltak értelmében. Tehát kizárólag csak akkor alkalmazható ezen büntethetőségi akadály, ha a menedékkérőket menekültnek ismeri el a hatóság, ami egy elhúzódható eljárást és jogi aktust jelent.

Mivel a harmadik ország biztonságosságának kérdése döntően befolyásolja a veszély közvetlenségének megítélését is, ezért jogszabályi szinten volt indokolt ennek rendezése is. A nemzeti szinten biztonságosnak nyilvánított származási országok és biztonságos harmadik országok meghatározásáról szóló 191/2015 (VII.21) Korm. rendelet határozza meg ezen országok listáját az ellenbizonyítás lehetőségének nyitva tartásával.

Természetesen, ha hazánkkal szomszédos országból az ott lévő veszélyhelyzet miatt érkezik a menekült a közvetlenség megítélése az általános fogalmak szerint alakul.

---

⁴¹³ Szép Árpád: A menedékjog mint a büntetőjogi felelőségre vonás akadálya, Büntetőjogi Szemle 2013/1., 52. o.

6.3. A fedett nyomozó cselekménye

Az Rtv. 67/A. § (1) bekezdése szerint bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén az ügyész a feljelentést határozattal elutasítja, vagy a nyomozást megszünteti, ha a 64. § (1) bekezdésének f) pontja szerint a bünszervezetbe beépült fedett nyomozó által a szolgálati feladata teljesítése közben elkövetett bűncselekmény bűnüldözési érdeket szolgál, és az jelentősen meghaladja az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdeket. A (3) bekezdés szerint fentiek csak akkor nem alkalmazhatóak, ha a fedett nyomozó más életét szándékosan kioltja.

Amíg a fedett nyomozó bizonyos kisebb súlyú cselekményeinek (pl: kábítószer birtoklása, lőfegyverrel visszaélés) társadalomra veszélyességének hiánya igazolható addig a súlyosan megsebesített vagy gondatlanságból kioltott ártatlan emberi életek vonatkozásában már nehezebb a helyzet. Természetesen nem vitatható kriminalisztikai szempontból, hogy a fedett nyomozó mind jogi felhatalmazását és felelősségét, mind szakmai felkészültségét illetően messze nagyobb biztosítékot nyújt az eljárás törvényességéhez és eredményességéhez, mint a gyakran bűnözői körökből verbuvált informátor.⁴¹⁴ De a bűnüldözés, bűnmegelőzés mint közérdek vajon meddig jelenthetnek mentő okot a büntetendőség alól?

A kérdéssel az Alkotmánybíróság a 135/B/2006. AB határozatban foglalkozott. Az indítványozók többek között az Rtv. fenti rendelkezéseit támadták, szerintük ugyanis sérti az élethez való jog abszolút jellegét, hogy a bünszervezetbe beépült fedett nyomozó által elkövetett gondatlan emberölés büntetlen maradhat. Az Alkotmánybíróság elutasító döntésében a bűnüldözési érdeket olyan objektív ismérvek tekintette, amely az így kifejtett cselekmény társadalomra veszélyességét megkülönbözteti más elkövetőétől. A testület álláspontja szerint azzal, hogy az élet

---

⁴¹⁴ Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika, BM kiadó, Budapest, 2004. 734.o.

szándékos kioltását tiltja meg a törvény, eleget tesz objektív intézményvédelmi kötelezettségének.

Fenti döntés véleményem szerint több szempontból is kritikával illelhető. Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlata az élethez való jogot abszolútnak, önkényes korlátozását alaptörvény ellenesnek tekintette. Mint minden más személyt, a fedett nyomozót is megilleti jogos védelmi vagy végszükségi helyzetben mentenie magát. Azonban ártatlan életek kioltásának társadalomra veszélyességét nem negligálhatja parttalan mértékben (önkéntesen) a bűnüldözési érdek. E körben aggályosnak tartom az ügyész diszkrecionális döntési szabadságát, pontosan körülírt szükségességi és arányossági tényezők hiányában, mert ahogy Lévay Miklós a fenti határozathoz fűzött különvéleményében fogalmaz, a bűnüldözési érdek és az állam büntetőjogi igényének összemérése esetleges. Helyesebb lenne a közérdek ezirányú, a védekezés szabadságát szélesítő szerepét korlátozni, különös tekintettel a véttelenül sérelmet szenvedők irányába.

7. Nemzetközi kitekintés

Néhány külföldi büntető törvénykönyvet elemezve kijelenthető, hogy kontinentális jogrendszerhez tartozó országok egy része a jogszabály engedélyét vagy nem szabályozták generálisan büntetendőséget kizáró okként, vagy ha igen, lényegében két féle módon tették.

Az első csoporthoz tartozó kódexek koncepciója szerint csak meghatározott esetekben vagy külön törvényben foglalt vagy autonóm módon megfogalmazott feltételek szerint képeznek büntethetőségi akadályt, ellentétben a hazai absztrakt megfogalmazással. A lett Btk. 31.§-a a tetten ért elkövető letartóztatását nevesíti, mely szerint a cselekmény akkor megengedett, ha nyilvánvalóan nem aránytalan az elkövető cselekményével, engedetlenségével vagy ellenállásával szemben. Továbbá külön rendelkezik a

megengedett hivatásbeli kockázatról, szintén saját feltételek szerint.⁴¹⁵ E körbe sorolható a litván⁴¹⁶ és az orosz Btk.⁴¹⁷ is, melyek külön szabályozzák a tetten ért letartóztatását, valamint a hivatásbeli jog gyakorlását, de visszautalva a háttérszabályok feltételeire. Végezetül kiemelném a finn Btk. IV. fejezetének 6. §-át.⁴¹⁸ Eszerint a kényszerítő eszközök alkalmazását megalapozó más jogszabályban foglalt rendelkezés akkor alkalmazható, ha azt hivatalos eljárás alatt vagy más hasonló okból, a rend fenntartása érdekében követik el. A jogosultság gyakorlásának egyetlen határa, hogy összességében értékelve szükséges legyen, figyelembe véve a helyzet sürgősségét, az ellenállás veszélyét, valamint az egyéb szempontokat is. A túllépés az elvárhatóság hiányára tekintettel nem büntethető (azaz ha nem volt elvárható, hogy másként cselekedjen, figyelembe véve képzettségét, rangját, beosztásának súlyát és a helyzet nem várt jellegét is). Vélemény szerint helyeselhetően, a finn megoldás – ugyan csak meghatározott körben – de a jogellenesség kérdésében fenntartja a büntetőjog és a bíró számára a döntési jogosultságot, úgy, hogy a jogszabály rendelkezésének alkalmazását mérlegelést biztosító feltételhez köti, ellentétben a magyar jogirodalomban kifejtett nézetekkel.

Rátérve azon országok csoportjára, ahol hazánkéhoz hasonlóan generálisan próbálják a Btk.-n kívüli kizáró okok kérdését rendezni, megállapítható, hogy a normaszövegek absztrakt, külön feltételrendszert nélkülöző megfogalmazásuk miatt, alkalmazhatóságuk módja csak a többi jogszabály és bírói gyakorlat fényében dönthető el, egyezően a honi megoldással. A francia Btk. a jogszabály által előírt vagy engedélyezett cselekmény tekintetében zárja ki a büntetendőséget.⁴¹⁹ A jogirodalom azonban kiemeli, hogy a jogforrási hierarchiára tekintettel rendelet nem lehet ellentétes a büntető törvénykönyvvel, így abban foglalt engedélyre hivatkozni nem lehet, amely elv hazai viszonylatban is követendő. Másrészt a bírói gyakorlat alapján törvény esetén akkor sem, ha az elkövető annak szükséges mértékét túllépi. A gyakorlat korábban kiterjesztően értelmezte ezen jog alkalmazásának körét, különböző szokásoknál is

---

⁴¹⁵ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴¹⁶ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴¹⁷ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴¹⁸ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴¹⁹ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

alkalmazhatónak találta (például fegyelmezési jog gyakorlása, manapság a sporttevékenységekkel összefüggő sérelemokozás esetében).⁴²⁰ Ehhez hasonlóan alakul a spanyol megoldás is, ahol a jog gyakorlása vagy kötelezettség teljesítése képez büntetethetőségi akadályt⁴²¹, amely a magyar szabályozásban említett engedély absztrakt megfogalmazása helyett pontosabb jogszabályi definíciónak tekinthető.

A svájci Btk. a fentiekől eltérően jóval egyértelműbben fogalmaz. Ha valaki jogszabály engedélye vagy parancsa alapján cselekszik, cselekménye még akkor is jogszerű, ha a végrehajtott cselekmény a Btk. vagy más jogszabály szerint büntetendő.⁴²² Lényegében ez a megfogalmazás áll legközelebb a hazai szabályozáshoz, ezért is kérdéses, hogy a büntetendőség hiányának megállapításához a gyakorlat tartalmi vizsgálatot is megkövetel-e, bár az egyik svájci tankönyv szerint akkor jogigazoló hatású a cselekmény (akkor nem büntetendő), ha a beavatkozással csorbított jogi tárgy és sértésének mértéke megfelelő arányban áll az ezzel követett cél értékéhez, súlyához képest,⁴²³ ami formálisan, pusztán az engedély létevel, mint már feljebb kifejtettem nem értékelhető.

E körben végül még az észti Btk. hatóköre érdemel kiemelés, mely szerint a bűncselekmény jogellenességét az eddig említetteken túl nemzetközi egyezmény és nemzetközi szokásjog is kizárhatja,⁴²⁴ amit hazai viszonylatban is célszerűnek tartom de lege ferenda megjeleníteni.

Megjegyzem, hogy a jogszabály engedélyének alkalmazási lehetősége ott és akkor kérdéses, ahol egységes Btk. áll rendelkezésre. A common law országok jogrendszere tipikusan nem ilyen, de egy későbbi egységes kódex megalkotásának igénye miatt az Egyesült Államokban és Angliában is megfogalmazódott a szabályozás kialakításának javaslata.

---

⁴²⁰ Catherine Eliott: i. m.106-107. o.

⁴²¹ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴²² Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴²³ Nagy Ferenc idézi Jörg Rehberget: A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről, Szte-Ájk, Szeged, 2001. 8. o.

⁴²⁴ Forrás: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Ahogy a bevezetőben említettem számos esetben nem rendelkezett a jogalkotó generálisan külön a jogszabály engedélyére végrehajtott cselekmény felelősségi kérdéséről. Ezen az alapon állt egyebekben a korábbi magyar szabályozás is. Ennek ellenére például a német büntetőjog irodalomban a jogrend egységének elvére vezetnek vissza az engedélyre végrehajtott cselekmények jogellenességének hiányát. A jogintézmény természete azonban ellentmondásos, igény mutatkozik például arra, hogy világos különbséget tegyen a jogalkotó a *lex specialis* és a *lex generalis* kizáró okok között, főként a kollíziós helyzetek elkerülése végett.⁴²⁵ A német Btk. egyébként egyes bűncselekmények vonatkozásában tényállásszerűséget kizáró okként értelmezi a jogszabályi engedélyeket.

VIII. A VÉDELMI ESZKÖZÖK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

1. Alapvetés

Habár a klasszikus jogelmélet a jogi fogalmak feszes rendszerében bízik, ha az „élő” jogot akarjuk megismerni a bírácoknak a jogszabálysövegéhez kötött alárendeltsége nem tartható. A jogrendszer szükségszerűen határozatlan és változatos volta miatt, lényegében a jogi realizmus irányvonalán haladva, indokoltnak tartom olyan jogintézmény bemutatását is, ami eredendően (a jogszabály szövegének nyelvtani értelmezése folytán) nem ártatlant sújtó szükségcselekmény, de a jelenlegi gyakorlati esetek fényében ennek ellenkezőjének a megállapítására juthatunk, például a megelőző jogos védelem tekintetében.

A jogos védelem a hazai büntetőjog-tudomány örökzöld kérdései közé tartozik. Nem meglepő, hogy a jogirodalmi viták jelentős része már az új Btk. kodifikációját

---

⁴²⁵ Michael Bohlander (2009): i. m. 79. o.

megelőzően, a jogtalan támadás elleni szélesebb védekezés jövőbeni módjának meghatározása körül zajlottak. Ezzel párhuzamosan a gyakorlati jogértelmezés során is megfogalmazódtak olyan elvi álláspontok, amelyek a kizáró ok hatókörének tágítását eredményezték.

Az 1978. évi Btk. általános részét novelláris szinten megújító 2009. évi LXXX. törvény és a hatályos Btk. általános indokolása a megtámadott pozíciójának erősítését külön kriminálpolitikai célnak tekintette. Így az ún. szituációs és megelőző jogos védelem megalkotása a megtámadott hatékonyabb védekezéséhez kívánt eszközöket szolgáltatni. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy ezen dogmatikai újítások miatt akár vagyoni javak elleni támadások esetén az ártatlanok sértésének lehetősége fokozódott.

Székely János által megosztott népi bölcsesség szerint az esetleg nyitva felejtett házkapun bárki beléphet, de kerítésen keresztül nem érkezik jó szándékú ember.⁴²⁶ A jogtalan támadással szembeni elhárító magatartásnak védő-óvó berendezések útján való gyakorlásának lehetőségét a korábbi jogirodalomban is elismerték. Habár a Csemegi Btk. és a 2009-es novella elfogadása közötti időszakban a jogos védelmet egységes anyagi jogi szabályozás jellemezte, azonban az önműködő védelmi rendszereket dogmatikailag eltérő koncepció szerint értelmezte a gyakorlat.

Fayer László csak abszolút szükség esetén tartotta megengedhetőnek az ilyen védekezési mód használatát, így például pusztán vagy faluban. Elképzelése szerint, aki városban alkalmazná, teljes mértékben felelős volna érte.⁴²⁷ Székely ehhez hasonlóan szükségesnek vélte vizsgálni a jogintézmény más, alternatív lehetőségét, például városban a rendőrség értesítését.⁴²⁸ Az osztrák-német gyakorlatra utalva megemlíti, hogy az eszközhasználat csak rendőrségi engedély alapján lehetséges.

---

⁴²⁶ Székely János (1983): i.m. 163. o.

⁴²⁷ Fayer László (1900): i. m. 325-326. o.

⁴²⁸ Székely János (1983): i.m. 286-287. o.

Az 1990-es évek alakuló bírói gyakorlata ugyan elismerte, hogy a közbiztonság sajnálatos romlása tagadhatatlanul szükségessé teszi, hogy a polgárok - különböző jelző és védő mechanizmusok létesítésével - önmaguk is gondoskodjanak a személyes biztonságuk és javaik megvédéséről, de a jogos védelem általános szabályain túl többletkövetelményeket fogalmaztak meg a védelmi berendezést használóikkal szemben. A BH1995.685 számú döntésében a bíróság kifejtette, hogy ezen megoldások, berendezések csak olyanok lehetnek, amelyek kellő körültekintés és figyelem mellett alkalmazva, mások életét, testi épségét, egészségét nem veszélyeztetik. Összegezve, a gyakorlat szűk, szinte alkalmazhatatlan körben vonta meg ezen védekezési mód gyakorlásának lehetőségét. A jogos védelem általános szabályait, így például az elhárító magatartás időbeliségének követelményét (közvetlenség) analógia útján nem kívánták alkalmazni a jelen nem levő megtámadott esetében. A már említett 2009-es novella és az új Btk. is véleményem szerint az így kialakult joghézag betöltésére kívánt megoldást találni.

2. Az ártatlanok sértésének tilalma

A megelőző jogos védelem korlátját képezi többek között, hogy a védelmi eszköz kizárólag a jogtalan támadónak okozhat sérelmet, feltéve, ha a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az eszköz ne okozzon sérelmet. Fenti követelmény egyébként összhangban áll az Alaptörvény XIII. cikkének (1) bekezdésével, miszerint a tulajdon társadalmi felelősséggel jár. Ennek egyik posztulátumaként értékelhető, hogy a tulajdon védelme nem lehet parttalan, annak gyakorlása ártatlan személyek sérelmével nem járhat.⁴²⁹ Ezért számolnia kell azzal, hogy a jogosan behatoló (például végszükségi helyzetben) vagy akár véletlenül betévedő részeg ember is a berendezés hatókörébe kerülhet.

---

⁴²⁹ A törvényszöveg ezen gondoskodása a gyakorlat álláspontja szerint is kizárólag a vétlen személyekre vonatkozik és nem a jövőben konkrét jogellenes támadást végrehajtó támadóra, tekintettel a támadó viseli a kockázatot elvre. Lásd bővebben: Kónya István (szerk.): i. m.117. o.

Bár a jogirodalomban megfogalmazódott fentiekkel ellentétes, az ártatlant sértő cselekményeknek marginális szerepet tulajdonító álláspont is⁴³⁰, az eddigi gyakorlati tapasztalatok alapján nem tekinthetők kivételesnek az ilyen helyzetek. A BH1993.537 szám alatt közzé tett eseti döntésben nem csak a vádlott kertjébe behatolt sértett, hanem annak segítségére siető édesapja is áramütést szenvedett. A BH1995.685 számú ügyben a formálisan magánlaksértést megvalósító sértett áramütése során a halálos eredmény bekövetkezésének veszélye fennállt. A Debreceni Ítéltábla DIT-H-BJ-2012.2 számú határozatában kiskorú gyermekek a vádlott telkén lévő galambokat szerették volna játékból megfogni, de a kerítés érintésével áramütést szenvedtek.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a védelmi eszköz telepítője magára és a társadalomra nézve is súlyos kockázatot vállal a védekezés e formájának alkalmazásával. Egy szubjektív elem becsempészésével azonban az ártatlanokat sújtó cselekményekért való felelősség tompítható, ugyanis ha a telepítő személy az adott helyzetben a tőle elvárható minden óvintézkedést megtett annak érdekében, hogy támadón kívüli személyt ne érjen sérülés, legfeljebb gondatlan bűnösség miatt lesz büntetendő. Így annak az időskorú, mozgásában korlátozott tanyasi személynek a felelősségét is meg kellene állapítani, aki a véletlenül csapdába esett sértettnek nem tud azonnali segítséget nyújtani és a sértett meghal.⁴³¹ A tőle elvárhatóság értékelése és vizsgálata, tehát a jogalkalmazót fogja terhelni.

Összegezve, a jogintézmény hazai szabályozása azon túl, hogy az élet és vagyonvédelem elé szinte alkalmazhatatlan korlátot emel, egy olyan kockázat vagy veszélyközösséget is létrehoz, amelyben a védekezők és az ártatlanok is méltánytalan helyzetbe kerülnek.

---

⁴³⁰ Székely (1983): i.m. 288. o.

⁴³¹ Az esetet említi Blaskó Béla: i.m. 223. o.

3. A védelmi eszközök a külföldi gyakorlatban

A hazai szabályozás a vonatkozó külföldi jogforrások, viszonyítási pontok ismeretének hiányában véleményem szerint légtüres térben mozog. A teljesség igénye nélkül ezért célszerű kitérni más országok e tárgykörben született jogalkotási és jogalkalmazási „termékeire”.

Az általam vizsgált európai büntetőkódexek közül egyik sem rendelkezik a védelmi eszközök vagy berendezések használatának büntethetőségi akadályt eredményező esetéről, kontinensünkön a hazai szabályozás tehát egyedinek tekinthető. Természetesen az effajta támadás-elhárítást a jogos védelem általános esetkörében a bírói gyakorlat is értelmezheti és alakíthatja. Így például a francia szakirodalom elismeri, hogy a védekező személy tehet előkészületeket egy lehetséges támadás megelőzésére, de ez nem eredményezhet aránytalan elhárítási módot. A gyakorlatban a fenti kritérium áthágása miatt szándékos személy elleni bűncselekmény miatt ítélték el ingatlantulajdonosokat, például akik robbanócsapdákkal vagy a csirkeóra szerelt önlövő fegyverrel okoztak komoly sérülést tolvajoknak.⁴³²

A német jogirodalomban Claus Roxin szerint az automata berendezések szükséges védekezési módok lehetnek, de kitér arra is, hogy alkalmazásuk veszélyes, ugyanis például ha egy ártalmatlan kiránduló szenved sérelmet, a telepítőt terheli a felelősség. Véleményem szerint helyesen felhívja arra is a figyelmet a szerző, hogy az életre veszélyes berendezés alkalmazása a legtöbb esetben nem szükséges. Így nem zárja ki a büntetendőséget, ha taposó aknát, vagy önlövő fegyvert helyeznek el, de elegendő lenne riasztó, könnyű áramú készülék vagy legfeljebb egy kutya alkalmazása.⁴³³

---

⁴³² Catherine Elliott: i. m. 111. o.

⁴³³ Claus Roxin (1997): i. m. 634-635. o.

A common law brit gyakorlatában már az 1820-as évektől kezdődően felelhetőek olyan esetek ahol a vagyon védelme céljából alkalmaztak különböző önműködő eszközöket. Ezen védekezési mód kialakulásának okát az angol bíróság a napóleoni háborúkat követő szegénységre és éhínségre vezeti vissza, ugyanis a földtulajdonosok az élelem miatt behatolókkal szemben különböző csapdákat, önlövő fegyvereket állítottak fel.⁴³⁴ Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a legelső ilyen ügyben a bíróság még felmentette az eszközt telepítő személyt, figyelemmel arra, hogy a behatoló más területére a veszély tudatában, szándékosan ment be, annak ismeretében, hogy ott önlövő fegyver van elhelyezve.⁴³⁵ A hazai jogirodalomban is jól ismert támadó viseli a kockázatot elv került tehát alkalmazásra. Az 1827-ben megalkotott önlövő fegyverekről szóló törvény (Spring-Gun Act) azonban már kifejezetten tiltotta az olyan eszközök alkalmazását, melyek halált vagy súlyos testi sérülést okoznak.

A bíróságok számára e kérdéskörben a máig irányadó jogforrásként az 1861. évi személy elleni bűncselekményekről szóló törvény (The Offences against the Person Act) tekinthető. A jogszabály 31. cikke szerint bűnös az aki, olyan csapdát, önlövő fegyvert vagy más gépi eszközt telepít vagy telepített, ami alkalmas emberi élet kioltására vagy súlyos testi sérülés okozására, annak tudatában, hogy azzal akár a behatoló vagy más személy az eszközzel kapcsolatba lépve sérelmet szenvedhet. Büntethetőséget kizáró oknak, csak azaz esetkör tekinthető a törvény szerint, ha a védelmi eszközt este, lakóház védelme céljából alkalmazzák.

Ennek alapján utasította el a bíróság az R v Cockburn ügyben az elkövető védekezését. A tényállása szerint a vádlott területére, hivatalos vizsgálat céljából bement személynek az istálló ajtajának kinyitásával működésbe lépő hegyes fém tárgy okozott szúrásos sérüléseket.⁴³⁶ Azon túl, hogy az említett eset az ártatlanok sértésének egyik újabb példája, a common law védelmi eszköz fogalmának konzervatív értelmezési módja is felsejlik. Eszerint a gyakorlat a gépi berendezések körét szűken értelmezi,

---

⁴³⁴A Queen's Bench [2008] EWCA Crim 316 számú ítéletének 10. pontja. Forrás: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2008/316.html>

⁴³⁵ David G. Owen: *Philosophical Foundations of Tort Law*, Clarendon Press, Oxford, 2003. 230-231. o.

⁴³⁶ A Queen's Bench [2008] EWCA Crim 316 számú ítéletének 6. pontja

így az elektromos kábel alkalmazását (mint elektromos berendezést) nem tekinti annak⁴³⁷, ami véleményem szerint komoly joghézagnak tekinthető.

Egységes büntető törvénykönyv hiányában az Egyesült Államokban a jogi kötőerővel nem bíró, a tagállami jogalkotás számára ajánlásokat megfogalmazó minta Btk. (Model Penal Code) 3.06. § (5) bekezdése a jogos védelem körét kiterjeszti a vagyon védelme céljából a védelmi készülékek használatára is. A büntetlenség feltétele, hogy a védelmi készülék ne okozzon vagy ne legyen képes a halál vagy súlyos testi sérülés jelentős kockázatát előidézni, továbbá a berendezés használata a behatolás ellen indokolt legyen a körülmények alapján, így ha a telepítő azt annak tartja, valamint ha a berendezés általában egy ilyen cél megvalósítására szolgál vagy megfelelően gondoskodik arról a telepítő, hogy a lehetséges betolakodó tudomására hozza azt a tényt, hogy az használatban van.⁴³⁸ A hazai megoldástól eltérően csak a vagyon védelme céljából alkalmazható védelmi eszközök legfeljebb könnyű testi sértés esetén eredményezhetnek mentesülést és már a veszélyhelyzet előidézése is büntetendő. Az egyfajta másként el nem háríthatóságot megkövetelő szabály szubjektív elemként értékelhető, így a telepítés indokoltsága (például ha farmon él a telepítő) külön vizsgálendő körülmény. Nem tartom helyesnek azon követelményt, hogy a jogtalan támadásra reagáló készülék léte a telepítő bármilyen módon is felhívja a behatoló figyelmét, tekintettel arra, hogy a személyesen védekezőt sem terheli ilyesfajta kötelezettség. Ezen felhívások vagy feliratok preventív (elrettentő) hatása pedig igencsak csekély mértékű.

A tagállami törvényhozások egyébként a védelmi berendezések alkalmazásának lehetőségét javarészt elvetik, jellemző, hogy a javaslat ezen szövegét kisebb módosítással csak Texas állam implementálta a büntető törvénykönyvébe.⁴³⁹

---

⁴³⁷ A Queen's Bench [2008] EWCA Crim 316 számú ítéletének 13. pontja.

⁴³⁸ Forrás: <http://www.law-lib.utoronto.ca/bclcrimweb/web1/mpc/mpc.html>

⁴³⁹ A Texasi Btk. 9.44. § szerint kifejezetten a föld és más ingó vagyon védelmében alkalmazható a berendezés és nélküli a javaslatban szereplő, a behatoló figyelmének felhívását tartalmazó szövegrészt Forrás: <http://www.statutes.legis.state.tx.us/Docs/PE/htm/PE.9.htm#9.44>.

A jogtalan támadások mellett számtalan vétlen személyt sértő cselekmény is felmerült a tengerentúli gyakorlatban hazánkéhoz hasonlóan. Egyik esetben egy rendőr életét oltotta ki önlövő fegyver, aki éjszakai őrzésén egy bolt ajtajának zárt állapotát kívánta ellenőrizni, azonban a kinyíló ajtó az eszközt működésbe léptette.⁴⁴⁰ A bíróság a vádlott terhére róta, hogy veszély elkerülése érdekében a megfelelő óvintézkedéseket nem tette meg, ami a magyar szabályozással lényegében azonos követelményt jelent.

IX. ÖSSZEZGÉS ÉS JAVASLAT

A rendszerváltást követően a jogalkotás a büntetendőséget kizáró okok körében kifejthető védekezési magatartások hatókörét elsősorban a megtámadott vonatkozásában erősítette. Az ártatlant sújtó szükségcselekmények ezzel szemben kellő súllyal sem a jogalkotás sem a gyakorlati érdeklődés homlokterébe nem kerültek, pedig a probléma nem kevesebb, mint hogy az egyén érdekének kielégítése a másik szabadságának korlátozásán, annak alávetésén keresztül meddig terjedhet. Megemlítem, hogy a büntetendőségi akadályok rendszerének egyik legnagyobb problémájának látja a vétlen személy védekezési lehetőségének kérdését a nemzetközi szakirodalomban is Michael Bohlander a büntetőjogi felelősséget kizáró okokat összehasonlító jogi vizsgálódással elemző hiánypótló könyvében.⁴⁴¹ Véleményem szerint az erkölcsi értelemben is ambivalens természetű ártatlan jogi tárgyak közötti választás megnyugtatóan nem rendezhető, a jogtudomány feladata e téren, hogy törekedjen az egymással szembeeső érdekek, értékek mérlegelését igazságosan figyelembe vevő szabályozás kialakítására. Amely azonban a tárgyalt jogintézmények természeténél fogva mindig rést fog nyitni a kontra érvek megfogalmazására is.

---

⁴⁴⁰ Jenny B. Wahl: Law and Economics, Routledge, 1998. 219. o.

⁴⁴¹ Michael Bohlander –Alan Reed: General Defences in Criminal Law, Domestic and Comparative Perspectives, Routledge, 2014. 53. o.

A hazai jogrendszerben az általam vizsgált büntethetőségi akadályok körében felmerült elvi vagy gyakorlati jellegű kérdések egy része a dogmatika segítségével, a praktikum jogértelmezési tevékenysége útján megválaszolhatók, azonban vannak olyan garanciális problémakört érintő esetkörök, amik kizárólag jogszabályalkotással orvosolhatók. Fentiek jegyében dolgoztam fel értekezésemben az ártatlant sújtó szükségcselekmények büntetőjogi kérdéseit. Az alábbiakban ennek megfelelően kívánok egy-egy jogintézmény kapcsán javaslatot tenni a jogalkotó illetve jogalkalmazó számára.

A.) Végszükség

A végszükség fogalmi elemei úgy vélem elsősorban megfelelő gyakorlati jogértelmezést igényelnek, jogalkotói beavatkozás kevés esetben indokolt. A veszély közvetlensége így szélesen értelmezendő, ahhoz a közvetlenül fenyegető helyzetek is oda sorolhatók. A másként el nem háríthatóság fogalmát nem célszerű tisztán objektív alapon értékelni, szükségesnek tartanám azt némi szubjektív elem becsempészésével vizsgálni. A veszély előidézésében való vétkesség körében a gondatlan alakzat esetét méltányolni lehetne egyrészt a tőle elvárhatóság fogalmának megfelelő értelmezésével, másrészt pedig a büntetés korlátlan enyhítésének jogszabályi szinten való lehetővé tételével.

Az arányos sérelemokozás lehetősége megtartandó kritérium és alkotmányos szempontból igazolható módon a gyakorlatban is alkalmazandó lehet az élet kioltása esetén, mivel szélesíti a veszélyben lévő mozgásterét és hathatósabb védelmet nyújt alapvető jogainak.

A többi védendő jogi tárgy mellett a köz érdeke szintén védelemre érdemesített, ami a szovjet jogtudomány által diktált jelentését maga mögött hagyva széles jogértelmezési lehetőséget biztosít, elsősorban a társadalmi szolidaritás szempontjából és főként a környezet védelme vonatkozásában kerülhet előtérbe. Egyéb, a Btk.-ban nem részletezett jogi tárgyak irányába is fejleszhetőnek tartom a végszükség hatókörét, melynek legmegfelelőbb módjának az emberi személy fogalmának kiterjesztő

értelmezése tekinthető, azaz az emberi méltóságból levezethető egyéb jogosultságok is ide sorolhatók.

Garanciális okokból jogszabályi szinten kellene rögzíteni, hogy kizárólag közérdekből, a speciális foglalkozást űzők, önkéntes elvállalása zárhatja ki a végszükségre való hivatkozást, azaz az élet feláldozásának lehetőségét.

A túllépési esetkörét érdemes lenne általánosan meghatározni, a szükségesség elemeiben való tévedést is magába foglaló módon. Emellett az arányosságbeli túllépést egyrészt helyesebb lenne a gyakorlatnak az elvárhatóság hiánya körében vizsgálni, valamint az ún. „köztes” (ha az ijedtség csak korlátozottan hat az elkövetőre) helyzeteket büntetéskiszabási kérdésként kezelni a büntetés korlátlan enyhítésének lehetőségének biztosításával.

Végezetül a végszükség hatókörét érinti, hogy a kötelesség-összeütközés is egy harmadik személy részéről gyakorolható speciális formájának tekinthető, mivel a hatályos Btk. szerint már a veszéllyel azonos sérelem is okozható. Ellenben nem sorolható a végszükséghez a vélelmezett sértetti beleegyezés esete, azt célszerűbb lenne a magánjogban ismert megbízás nélküli ügyvitel szabályai szerint megfogalmazni.

B.) Kényszer és a fenyegetés

Koncepcionális újragondolást igényel a kényszer és fenyegetés szabályozása, habár a gyakorlati jogértelmezés során felsejlenek bizonyos szükségesnek vélt fogalmi jegyek, azonban ez nem elégséges ahhoz, hogy kiszámítható követelményt jelentsenek akár a védekező személy, akár a jogalkalmazó számára. Jogszabályi szinten kellene ezért rögzíteni a szükségesség (közvetlenség, másként el nem háríthatóság, súlyos hátrány előidézésében való vétlenség) és az arányosság elemeit, valamint a védhető jogi tárgyak körét. A kényszer tekintetében a jogos védelemhez hasonló „rugalmas” (az elhárítani kívánt súlyos hátránynál akár nagyobb sérelem okozását is lehetővé tevő) arányos elhárítási mód, míg a fenyegetés vonatkozásában a végszükséggel egyező,

rögzített azonos sérelem okozását lehetővé tevő szabályozás lenne kívánatos. A gyakorlat ezután lenne olyan helyzetben, hogy a felmerülő jogértelmezési kérdésekre megfelelő választ adjon.

Ezen túlmenően a jogalkotónak a két kizáró okot, eltérő természetükre tekintettel a büntethetőségi akadályrendszerben más szempontok szerint lenne szükséges szabályoznia. A kényszer lévén, hogy az akaratszabadságot zárja ki, tényállásszerűséget kizáró okként, míg a fenyegetés, a végszükséghez hasonlóan materiális jogellenességet illetve bűnösséget kizáró okként célszerű megfogalmazni.

C.) Jogszabály engedélye

A Btk.-n kívüli jogforrások vonatkozásában is meg kell követelni a szükségesség és arányosság feltételeit, azaz a jogrend egysége elve csak akkor ismerhető el, ha a büntető jogellenesség autonómiáját nem adjuk fel. Mindezekre tekintettel helyesebb lenne a jogalkalmazó kompetenciájába utalni a materiális jogellenesség hiányának tartalmi vizsgálatának kérdését. Továbbá a konkrét engedélyeknél felmerülő visszaélészerű megszerzések, felhasználások megakadályozása céljából a büntetőeljárás során az erre való hivatkozás lehetőségét indokolt lenne kizárni. Szintén megfontolandó a túllépés lehetőségének szabályozása, a bűnösségi körülményekre tekintettel. Emellett úgy vélem a szabályozás egyrészt szűkítendő, rendelet nem írhatja felül a Btk. rendelkezéseit, másrészt tágítandó, a nemzetközi egyezmények, európai uniós rendeletek irányába.

D.) Megelőző jogos védelem

A megelőző jogos védelem megalkotásának okát magam részéről a bírói gyakorlatnak a vox populi dacára végbe nem ment szemléletváltására vezettem vissza. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az alkalmazott eszközök szinte kivétel nélkül az ártatlanokat is sújthatják, ezért csak olyan feltételrendszer támasztható véleményem szerint, amely bizonyos garanciális korlátokat emel a védekezési szabadság elé. A

jogtalanul és a jogosan behatoló esetét tehát csak dogmatikai, elméleti fejtegetésekben lehet egyelőre szétválasztani, a rendszeralkotás szintjén nem. Természetesen, ha a jövőben olyan technikai megoldás kidolgozására és alkalmazására kerülne sor, amely lehetővé tenné, hogy kizárólag a jogtalan támadó szenvedjen sérelmet,⁴⁴² a jogos védelem általános szabályai alkalmazhatóak lennének, de amíg a kerítésbe vezetett áram és az önlövő fegyver képezi az átlagember védelmi eszköztárát a fenti két esetkört nem lehet nem egybemosni. A külföldi és a hazai gyakorlat fényében mindezekre figyelemmel úgy vélem, hogy a hagyományos jogos védelemhez képesti többletfeltételek alkalmazhatatlanná és értelmetlenné teszik a védelmi eszközök használatát.

---

⁴⁴² Célszerűnek tartanám az ilyen eszközök telepítésének műszaki, szakmai feltételeit külön jogszabályban meghatározni, esetleg szakhatóság bevonásával külön erre vonatkozó engedélyeztetési eljárást létrehozni.

Felhasznált irodalom

Allen Michael J. : Textbook on criminal law, Oxford University Press, Oxford, 2013.

Békés Imre: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alapjai In: Margitán Éva - Kisfaludi András (szerk.): Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében, Elte-Ájk, Budapest, 1994.

Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athenaeum, Budapest, 1909.

Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Stachora Ny., Budapest, 1943.

Angyal Pál: A testi sértés és a közegészség elleni bűntettek és vétségek, Athenaeum, Budapest, 1928.

Angyal Pál: Személyes szabadság megsértése, Athenaeum, Budapest, 1929.

Aquinói Tamás: Summa Theologica, In: Schütz Antal: Aquinói Szent Tamás szemelvényekben. Szent István Társulat, Budapest, 1943.

Arisztotelész (ford.: Szabó Miklós): Nikomakhoszi etika, Európa, Budapest, 1987.

Ashworth Andrew - Horder Jeremy: Principles of criminal law, Oxford University Press, 2013.

Bagi Dénes (szerk.): A Büntető törvénykönyv magyarázata, KJK, Budapest, 1986.

Balás P. Elemér: Degré Lajos és a végszükség problémája, Városi Nyomda, Szeged, 1937.

Balogh Ágnes: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Menedzser Praxis, Budapest, 2014.

Battlay Imre: A végszükség joga. Adalék a magyar büntető törvénykönyv 80-ik §-ához, Magyar Igazságügy. 1880. 3. sz.

Beccaria Cesare (ford. Madarász Imre): A bűnökről és büntetésekről, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998.

Békés Imre: A büntetőjogi dogmatikáról, Budapest, Tankönyvkiadó, 1968.

Békés Imre: A büntetőtörvénykönyv kommentárja, KJK, Budapest, 1968.

Békés Imre: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alapjai In: Margitán Éva-Kisfaludi

Békés Imre: A magyar büntetőjog kézikönyve, Belügyminisztérium, Budapest, 1963.

Békés Imre: Magyar büntetőjog. Általános Rész. BM Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok, Hvg-Orac, Budapest, 2009.

Belovics Ervin: Büntetőjog, Hvg-Orac, Budapest, 2012.

Bentham Jeremy: An introduction to the principles of morals and legislation, Hafner Press, New York, 1948.

Blaskó Béla: Magyar büntetőjog, Általános rész, Rejtjel, Budapest, 2013.

Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika, BM kiadó, Budapest, 2004.

Bodnár M. László: A végszükség a büntetőjogban, Jate, Szeged, 1981.

Bohlander Michael – Reed Alan: General Defences in Criminal Law, Domestic and Comparative Perspectives, Routledge, 2014.

Bohlander Michael: Principles of German Criminal Law, Hart Publishing, 2009.

Bozóky Alajos: A római jog pandektáinak tankönyve, Franklin, Budapest, 1874.

Brody David – Acker James: Criminal Law, Jones and Bartlett Publishers, 2010.

Bugár M. István: Sors és szabadság, Kairosz, Budapest, 2006.

Canterburyi Szent Anzelm: Filozófiai és teológiai művek I. Osiris, Budapest, 2001.

Cassese Antonio: The Oxford companion to international criminal justice, Oxford University Press, Oxford, 2010.

Chronowski Nóra: Szolidaritás az Alkotmányban és azon túl?, Közjogi Szemle, 2010/1.

Degré Lajos: A Jogtalanság és a Tervezetek, Pátria, Budapest, 1914.

Degré Miklós (szerk.): Büntető Jog Tára LXVIII. kötet, Pécs, 1916.

Degré Miklós (szerk.): Büntető Jog Tára LXXVI. kötet, Pallas, Budapest, 1924.

Degré Miklós (szerk.): Büntető Jog Tára, LXXII. kötet, Budapest, 1920.

Edvi Illés Károly: A büntetőtörvénykönyv magyarázata, Révai, Budapest, 1894.

Edvi Illés Károly: A büntettekről és vétségekről alkotandó magyar büntetőtörvénykönyv általános részének tervezete, Wessely & Horváth, Pécs, 1914.

Edvi Illés Károly: A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata, Révai, Budapest, 1909.

Edvi Illés Károly: A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata, Révai, Budapest, 1909.

Edvi Illés Károly: In: Márkus Dezső (szerk.), Jogi Szemle, 1890/5.

Elliott Catherine: French Criminal Law, Routledge, New York, 2011.

Erdősy Emil: Normaelemzések a büntethetőséget kizáró okok körében, Jogtudományi Közlöny, 2006/4.

Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve, Franklin Társulat, Budapest, 1900.

Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve, Franklin társulat, Budapest, 1905.

Fézer Tamás (szerk.): A kártérítési jog magyarázata, Complex, Budapest, 2010.

Filó Mihály: A büntetőjog logikai zártsága és a jog nyitott szövedéke In: Cs. Kiss Lajos: Herbert L.A. Hart jogtudománya kritikai kontextusban, ELTE Eötvös kiadó, Budapest, 2014.

Finkey Ferenc: A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve, MTA, Budapest, 1909.

Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Grill, Budapest, 1914.

Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Politzer, Budapest, 1902.

Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Politzer, Budapest, 1909.

Finszter Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai, Pécsi Határőr, 2010.

Fleck Zoltán: Jogszolgáltató mechanizmusok az államszocializmusban, Napvilág, Budapest, 2001.

Foot Philippa: The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect in Virtues and Vices, Oxford, Basil Blackwell, 1978.

Földi András-Hamza Gábor: A római jog története és intézményei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007.

Földvári József: Büntetőjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974.

Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános rész, Osiris, Budapest, 1997.

Földvári József: Magyar büntetőjog, Osiris, Budapest, 2006.

Fuchs Helmut: Strafrecht, Springer, Wien, 1995.

Fuller Lon L.: A barlangász eset, In: Varga Csaba (szerk.): Jog és filozófia, Szent István Társulat, 2008.

Gárdus Ferenc: A végszükség a magyar büntetőjogban, Ludvig I. Ny., Miskolc, 1938.

Gellér Balázs: A magyar büntetőjog tankönyve, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Gellér Balázs: Paraszolvencia – büntetőjogi kategória? Med et Jur 4 (4), 2013.

Gerőcz Kálmán: A büntetőjogi végszükség, Budapest, 1914.

Görgényi Ilona – Horváth Tibor – Lévay Miklós: Magyar büntetőjog, Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

Grotius Hugo: A háború és a béke jogáról, Akadémia kiadó, Budapest, 1960.

Grotius Hugo: A háború és béke jogáról (ford.: Brósz Róbert), II. kötet, Pallas Stúdió Attraktor, Budapest, 1999.

Hacker Ervin: A büntethetőség anyagi és eljárásjogi feltételeinek szerkezete, Jogállam könyvtára, Budapest, 1921.

Harris – O’Boyle – Warbick: Law of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, New York, 2009.

Hegedüs István – Karsai Krisztina: Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, Complex, Budapest, 2013.

Hegel Georg Wilhelm Friedrich: A jogfilozófia alapvonalai, Akadémia kiadó, Budapest, 1983.

Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai, Grill, Budapest, 1945.

Heller Erik: A magyar büntetőjog tankönyve, Szent István Társaság, Szeged, 1931.

Heller Erik: *Materiális alanyi bűnösség*, Egyetemi Nyomda, Pécs, 1936.

Hobbes Thomas (ford.: Vámosi Pál): *Leviatán*, Polis, Kolozsvár, 2001.

Holbach Paul-Henri Thiry: *A természet rendszere* (ford.: Bruckner János), Akadémia kiadó, Budapest, 1953.

Huszty István: *Jurisprudentia practica 1745. L.I. III.*

Irk Albert: *A magyar anyagi büntetőjog*, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Pécs, 1928.

Jescheck Hans-Heinrich: *Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil*, Duncker und Humblot, Berlin, 1988.

Jhering Rudolf von: *Küzdelem a jogért* In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*, Szent István Társulat, 2008.

Kádár Miklós – Kálmán György: *A büntetőjog általános tanai*, KJK, Budapest, 1966.

Kádár Miklós: *A büntető törvénykönyv általános részre*, Jog és Államig. Könyv és folyóirat kiadó, Budapest, 1951.

Kádár Miklós: *A gondatlan bűnösség és a gondatlanságból elkövetett bűncselekményekért való felelősség*, Jogtudományi közlöny, 1961. 1-2. sz

Kádár Miklós: *Büntetőjog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1963.

Kádár Miklós: *Büntetőjog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.

Kádár Miklós: *Szovjet büntetőjog és eljárás*, Felsőokt. Jegyzetellátó, Budapest, 1959.

Kant Immanuel (ford.: Berényi Gábor): *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése*, Gondolat, Budapest, 1991.

Kautz Gusztáv: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Eggenberger, Budapest, 1881.

Keenan Denis: *Smith & Keenan's English Law*, Longman, 2004.

Kendeffy Gábor: *Mire jó a rossz?*, Kairosz, Budapest, 2006.

Kierkegaard Soren (ford.: Soós Anita és Gyenge Zoltán): *Az ismétlés*, Jelenkor, Pécs, 2014.

Kis Norbert-Hollán Miklós: *Büntetőjog*, Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2013.

Knoops Geert-Jan Alexander: Defenses in contemporary international criminal law, Martinus Nijhoff Publishers, 2008.

Kolosváry Bálint: Magánjogi végszükség, Orsz. Közp. Községi Ny., Budapest, 1907.

Kónya István (szerk.): Magyar büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára, Hvg-Orac, Budapest, 2013.

Kovács Levente: A végszükség magyar szabályozásának ellentmondásai. Javaslat egy újszabályozásra, Magyar Jog, 1994/9. szám

Lars Bo Langsted, Peter Grade, Vagn Greve: Criminal law in Denmark, Kluwer Law International, 2011.

László Jenő (szerk.): Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése, II. kötet, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1985.

Ligeti Katalin: Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója, Büntetőjogi Kodifikáció 2006/1.

Losonczy István: A tettesség, KJK., Budapest, 1961.

Losonczy István: Jogfilozófiai előadások vázlata, Szent István Társulat, Budapest, 2002.

Maciver Luis Cousino: Derecho penal chileno, Parte General II, Jurídica de Chile, Santiago de Chile, 1979.

Martin Jacqueline – Storey Toney: Unlocking Criminal Law, Routledge, 2015.

Mendelényi László: A magzatelhajtás: de lege ferenda, Pallas Nyomda, Budapest, 1933.

Mendelényi László: Büntető Jog Tára, LXXXIV. kötet, Budapest, 1932.

Menyhárd Attila: Közjog és magánjog határaitól In: Faludi Gábor (szerk.): Liber Amicorum, Elte-Ájk, Budapest, 2008.

Mezey Barna: A magyar jogtörténet forrásai, Osiris, Budapest, 2006.

Mill John Stuart (ford.: Pap Mária): A szabadságról, Helikon, Budapest, 1980.

Nagy Ferenc – Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része, JATE, Szeged, 1987.

- Nagy Ferenc: A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről, Szte-Ájk, Szeged, 2001.
- Nagy Ferenc: A jogtalanság, illetve a jogellenesség és bűnösség elválasztásáról – német dogmatikai háttérrel, Jogelméleti Szemle, 2007/4. szám
- Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Hvg-Orac, Budapest, 2010.
- Nagy Ferenc: Büntethetőségi akadályok szabályozása az új Büntető Törvénykönyvben, különös tekintettel a jogellenességet kizáró okokra, Büntetőjogi Kodifikáció, 2001/1.
- Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról, Büntetőjogi Kodifikáció 2008/1.
- Nagy Ferenc: Gondolatok és kérdések a jogellenesség köréből, Büntetőjogi Kodifikáció 2008/2.
- Németh Péter (szerk.): Büntető Jog Tára (XII. kötet), 1886.
- Ormerod David: Smith and Hogan's Criminal Law, Oxford University Press, 2011.
- Orosz P. Gábor: Jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban Jogelméleti szemle, 2003/2. szám
- Owen David G.: Philosophical Foundations of Tort Law, Clarendon Press, Oxford, 2003.
- Pauler Tivadar: Büntetőjogtan, Budapest, 1872.
- Pintér Jenő: A veszély fogalma és jelentősége a büntetőjogban, KJK., Budapest, 1965.
- Pintér Jenő: Büntetőjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
- Pokol Béla: Büntetőjogdogmatika-történeti elemzések, Jogelméleti Szemle, 2007/3. szám
- Pufendorf: Samuel De jure naturae et gentium libri octo, Clarendon Press, Oxford, 1934.
- Ráczy György: Jogos védelem – az állam érdekében, Városi Nyomda, Szeged, 1937.
- Radbruch Gustav: Törvényes jogtalanság és törvény feletti jog, (ford: Varga Csaba) Jog és Filozófia, Szent István Társulat, Budapest, 2008.

Ramirez Juan Bustos: Manual de derecho penal español: parte general, Ariel, Barcelona, 1984.

Róth Miklós: Végszükségben a közérdek, Magyar Jog, 1991/4.

Roxin Claus: Derecho Penal, Parte General, Civitas, Madrid, 1997.

Roxin Claus: Höchststrichterliche Rechtsprechung zum Allgemeinen Teil des Strafrechts, Beck, München, 1998.

Sanchez Jesus-Maria Silva: Sobre el estado de necesidad en Derecho penal español, Anuario de Derecho Penal y Ciencias Penales (ADPCP), Madrid, 1982.

Sántha Ferenc: Büntethetőségi akadályok a nemzetközi büntetőjogban, Pro Futuro 2012/1.

Sáry Pál: A büntethetőségi akadályok római jogi gyökerei, Jogtudományi Közlöny, 1999. 12. sz.

Schnierer Aladár: A büntetőjog általános tanai az 1878. V. és 1879. XL. törvénycikkek alapján, Franklin, Budapest, 1888.

Schönke Adolf – Schröder Horst: Strafgesetzbuch, Kommentar, Beck, München, 1976.

Schönke Adolf: Strafgesetzbuch, Beck, München, 1991.

Schultheisz Emil: A bűncselekmény, Debreceni Tudományegyetemi Ny., Debrecen, 1948.

Székely János: A jogos védelem, IM. tanulmánykötet, Budapest, 1983.

Székely János: Egy betöltésre váró joghézag, Magyar Jog, 1994/3. szám

Szép Árpád: A menedékjog mint a büntetőjogi felelőségre vonás akadály, Büntetőjogi Szemle 2013/1.

Szilágyi Péter: Jogi alaptan, Osiris, Budapest, 2011.

Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban, KJK, Budapest, 1984.

Tommaso d' Aquino (ford.: Joseph Bernhart): Summa theologica, Kröher, Leipzig, 1934

- Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről: Büntetőjogi Kodifikáció 2007/1.
- Unger Peter: *Living High and Letting Die, Our Illusion of Innocence*, Oxford University Press, 1996.
- Vámbéry Ruzstem: *Büntetőjog és ethika*, Politzer, Budapest, 1907.
- Vámbéry Ruzstem: *Büntetőjog*, Grill, Budapest, 1913.
- Varga Csaba: *A jog társadalomelmélete felé*, PPKE-JÁK, Budapest, 1999.
- Varga Csaba: *A jogrendszer*. In: Szabó Imre, *Állam- és jogtudományi enciklopédia*, Akadémia kiadó, Budapest, 1980.
- Varga Csaba: *Paradigmaváltás a jogi gondolkodásban*, In: Cs. Kiss Lajos (szerk.) *Carl Schmitt jogtudománya*, Gondolat, Budapest, 2004.
- Vargha Ferenc: *Az erőszak és fenyegetés fogalma a büntetőjogban*, Magyar Igazságügy, 1892.
- Viski László: *A veszélyeztetés mint materiális bűncselekmény*, Állam és Jogtudomány, 1968.
- Waaben Knud: *Criminal Responsibility and the Quantum of Proof*.
- Wahl Jenny B.: *Law and Economics*, Routledge, 1998.
- Werle Gerhard: *Principles of International Criminal Law*, Cambridge University Press, 2005.
- Wiener A. Imre: *A Büntető Törvénykönyv Általános Része de lege ferenda*, MTA, Budapest, 2003.
- Wiener A. Imre: *Elméleti alapok a büntetőtörvény általános része kodifikálásához*, MTA, Budapest, 2000.
- Williams Glanville Llewellyn: *Criminal Law, The general part*, Stevens, London, 1953.
- Wlassics Gyula: *Büntetőjogi jegyzetek*, Politzer, Budapest, 1892.

Zellei Gábor: Katasztrófapszichológia, Credit, Budapest, 1996.

Felhasznált bírósági határozatok

10-H-BJ-2010-10

14/1-H-BJ-2002-1

19-H-BJ-2008-20.

BH1978. 227

BH1981.303

BH1983.393

BH1989.343

BH1992.673

BH1993.336

BH1993.537

BH1994.522

BH1995.503

BH1995.685

BH1997. 323

BH1997.512

BH1998.111

BH2005.241

BH2006. 1

BH2007.213

BH2012.233

BH2014.361

BH2016. 2

EBH2001.391

EBH2011.2395

EBH2012. B.24.

DIT-H-BJ-2012.2

FIT-H-KBJ-2012-65.

LB-H-BJ-2009-1

Felhasznált alkotmánybíróági határozatok

23/1990. (X. 31.) Ab.

64/1991 (XII. 17.) Ab.

11/1992. (III.5.) Ab.

46/1994. (X.21.) Ab.

1475/B/1995.

9/2004. (III. 30.) Ab.

135/B/2006.

60/2009. (V.28) Ab.

Felhasznált külföldi bírósági döntések

A (Children), Re [2000] EWCA Civ 254 (22 September 2000)

Abdul-Hussain, R. v [1998] EWCA Crim 3528 (17 December 1998)

Altham v R. [2006] EWCA Crim 7 (24 January 2006)

Cockburn, R v [2008] EWCA Crim 316 (28 February 2008)

Director Of Public Prosecutions For Northern Ireland v Lynch [1975] UKHL 5 (12 March 1975)

F v West Berkshire HA [1991] UKHL 1 (17 July 1990)

Finogenov and others v. Russia ECHR 295 (2011)

Hasan, R v [2005] UKHL 22 (17 March 2005)

LB Southwark v *Williams* [1971] Ch 734 Court of Appeal

Nicklinson v Ministry of Justice & Ors [2012] EWHC 304 (QB) (12 March 2012)

Parker (2000) 75 CRR (2d) 233

Penale Sent. Sez. 5 Num. 18248 Anno 2016 Corte di Cassazione

Perka v. The Queen, [1984] 2 S.C.R. 232 Supreme Court of Canada
Quayle & Ors v R [2005] EWCA Crim 1415 (27 May 2005)
R v Howe [1986] UKHL 4 (19 February 1986)
R v Hudson Taylor [1971] EWCA Crim 2 (17 March 1971)
R v Kitson [1955] 39 Cr App R 66 Court of Appeal
R v Lewis (1993) 96 Cr App R 412
R v Shepherd (1988) 86 Cr App R 47
R v Valderamma-Vega [1985] Crim LR 220
Rodger & Anor, R v [1997] EWCA Crim 1760 (9th July, 1997)
United States v. Holmes, 18 U.S. 5 Wheat. 412 (1820) U.S. Supreme Court

A Szerző kutatása során megjelent publikációi:

A Btk.-n kívüli jogforrások büntetőjogi felelősséget alakító szerepéről
Magyar Jog, 2016/4.

A kényszer és a fenyegetés elvi és gyakorlati kérdései
Jura, 2015/1.

A közérdek és egyéb jogi tárgyak a büntetendőséget kizáró okok szabályozásában
Jogelméleti Szemle, 2015/2.

A védelmi eszközök aktuális kérdései - külföldi kitekintéssel
Magyar Jog, 2015/7-8.

Kolosváry Bálint: Magánjogi végszükség. Korai előtanulmány az új Ptk.-hoz

Jogelméleti Szemle, 2014/1.

Az ittas járművezetés egyes kérdéseiről

Miskolci Jogi Szemle, 2014/1.

A jogos védelem és a végszükség korlátainak túllépéséről

Büntetőjogi Szemle, 2014/2.

A végszükség a nemzetközi szabályozás tükrében

Jogelméleti Szemle, 2014/3.

Adalékok a végszükség fogalmához

Iustum Aequum Salutare, 2014/4.

Gondolatok az élethez való jog korlátozhatóságának kérdéséről

De Iurisprudencia et Iure Publico, 2013/1.

A veszély vállalásának elméleti és gyakorlati problémái

Jogelméleti Szemle, 2013/4.

A végszükség szabályozásának alakulása, tekintettel az új Btk.-ra

Jogelméleti Szemle, 2012/4.